

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

BİLGİSAYAR MÜHENDİSLİĞİ ALANINDAKİ
DOKTORA TEZLERİNDE
TÜRKÇE TERİMLER

Burcu KAYA

DANIŞMAN:
PROF.DR. AYŞE İLKER

MANİSA -2022

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “Bilgisayar Mühendisliği Alanındaki Doktora Tezlerinde Türkçe Terimler” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../2022

BURCU KAYA

ÖZET

BİLGİSAYAR MÜHENDİSLİĞİ ALANINDAKİ DOKTORA TEZLERİNDE TÜRKÇE TERİMLER

Terimler herhangi bir bilim dalı, sanat alanı veya bir meslekle ilgili kavramlara karşılık olan, aynı zamanda kullanım alanı gereği halk dilinde de varlığını sürdüren, gerçek anlamları ile kullanılan sözcüklerdir. Hayatın her alanında, özellikle eğitimde bir bilim dalı ile ilgili kavramları, o kavramla ilgili detayları anlayabilmek, ancak terimlerin Türkçeleştirilmesi ile mümkündür. Terim bilimi alanı, belli uzmanlık alanlarında kullanılan özel sözcükleri türetmek için oluşturulmuştur. Ancak günümüzde yaşanan yeniliklerin günlük hayata çok hızlı girmesi ve terimlerin eğitim öğretimde önemli bir yere sahip olması nedeniyle, terim bilimi alanında türetilen sözcükler, dilin gelişimini ve ilerlemesini de sağlamaktadır. Teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte Türk dilinin yabancı sözcüklerin istilasından kurtarabilmesi için üzerinde titizlikle durulması gereken bilim dalı, terim bilimidir. Bu alanda yapılan çalışmalar sürekli ve düzenli yürütülmelidir. Terim bilimi alanında her zaman kendisine başvurulabilecek sözcük listeleri oluşturulmalıdır.

Günümüz dünyasında bilimde, teknik alanlarda yaşanan gelişmeler Türk dilinin gelişimini büyük ölçüde etkilemektedir. Yeni üretilen teknolojik ürünler, üreticisi tarafından kendi dilinde adlandırıldığı haliyle piyasaya sunulmaktadır. Terim biliminin işte tam bu noktada devreye girmesi gerekmektedir ve karma niteliği de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Türkçede bulunan, halkın anlamını bildiği köklerden, işlekliliği yüksek eklerle yapılan türetmelerle dilimiz koruma altına alınabilir, söz varlığımızın zenginleştirilmesi sağlanabilir. Aynı zamanda Türk diline kazandırılan Türkçe terimlerle, Türkçenin bilim dili olma yolundaki gelişimine de büyük destekte bulunulmuş olunur.

Bu çalışmada, bilişim alanında Türkçe terimleşme süreci incelenerek kullanılan bilişim terimleri hakkında çıkarımlarda bulunulmuştur. Çalışma, bilgisayar mühendisliği alanında hazırlanan doktora tezlerinde Türkçe terimlerin benimsenme oranı ve bu alanda yapılan çalışmalarda Türkçe terimlerin kullanımı üzerine yoğunlaşmaktadır. Çalışmanın amacı bilim dili olarak Türkçenin yeterliliğini ortaya koymak, bilimsel alanda Türkçenin gelişim sürecine ışık tutmaktır. Bilimsel çalışmalarda tercih edilen terimler konusunda karşılaştırmalar yapılmış, bilgisayar mühendisliği alanında kullanılan terimlerin nasıl oluştuğu, benimsenme durumu, Türkçeleşme oranı ortaya konmuştur. Terim bilimi alanında yapılan çalışmalar, genellikle sözlük araştırmaları olarak yapılmaktadır. Bilişim terimleri incelendiğinde, bu alandaki bilim insanlarının Türkçenin doğru kullanılması ve yabancı dillerden alınan terimlerin Türkçeleştirilmesi için gayret gösterdikleri görülmektedir. Bu çalışma ile ulaşılması hedeflenen amaçlardan biri de bir alanda terimlerin

Türkçeleştirilmesi için gösterilen çabaların ulaştığı sonuçları gözler önüne sererek bütün bilim dallarında benzer uygulamalara örnek olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: terim, terim bilimi, terim türetme yolları, bilişim, bilgisayar mühendisliği

ABSTRACT

TURKISH TERMS IN DOCTORAL THESES IN COMPUTER ENGINEERING

Terms are words which are used in their literal meanings, referring to particular concepts related to a scientific field, an art branch or a profession, existing in the vernacular at the same time due to their area of usage. In all walks of life, especially in education, the only way to comprehend the concepts and their details in a scientific field is possible through translating terms into Turkish. The field of terminology was created to derive specific words used in certain specialities. As innovations enter our lives very rapidly and terms hold a very significant place in education, words that have been derived in the field of terminology enables the development and progression of language. With the rapid development of technology, the science of terminology is a branch of science that needs to be meticulously focused on to save the Turkish language from the invasion of foreign words. Studies in this area should be carried out continuously and regularly. Glossaries which can be used as sources of reference should be created in the field of terminology.

Nowadays, developments taking place in science and technical fields greatly affect the evolution of Turkish language. Manufacturers offer new technological products to the market as they are named in their own language. It is exactly at this point that terminology should come into play, which brings out its blended quality. It would be possible to protect our language and enrich its vocabulary by deriving words from the already-existing and widely known word roots and functional suffixes. At the same time, introducing Turkish terms to the Turkish language would be a crucial support to its progression as a language of science.

This study draws inferences on terms in informatics by examining the progress during the creation of Turkish terms. The study focuses on the level of adoption of Turkish terms used in the doctoral theses in computer engineering and the usage of Turkish terms in this field of study. The study aims to showcase the competency of Turkish as a language of science, and shed light on the development of Turkish in the scientific field. The study compares the terms used in scientific papers, describes how the terms in computer engineering were created, looks at the adoption rates of those terms and the level of Turkish terms used in those papers. Generally, the studies in terminology take the form of glossary research. By analysing the terms in informatics, it can be observed that the researchers in the field endeavour to use Turkish correctly and translate the terms adopted from other languages into Turkish. Among the objectives of this study is to act as an example to

all scientific fields for similar applications by demonstrating the results of the efforts in translation of terms into Turkish in one scientific field.

Key Words: term, terminology, ways to derive terms, informatics, computer engineering.

TEŞEKKÜR

Danışman hocam Prof. Dr. Ayşe İLKER'e, başladığım akademik yolda, çalışmam süresince bilgi birikimini benimle paylaştığı, tezimle ilgili her türlü desteğini gösterip, yazdıklarımı dikkatle inceleyip önerilerde bulunduğu ve çalışmam sırasında yönümü kaybettiğim anda görüş ve önerileri ile yön göstericim olduğu için, Prof. Dr. Aydın KÖKSAL'a değerli vaktinden zaman ayırdığı ve tezime gönülden verdiği destek için, eşim Barış KAYA'ya, desteğini hiç eksiltmediği, çocuklarım Halid KAYA ve Elifsu KAYA'ya neşe kaynaklarım oldukları için, annem ve babam Sabri ve Semiha ÖZKAN'a, her zaman bana güvendikleri, her başarımda maddi ve manevi desteklerini esirgemedikleri için ve bana bir şekilde yardımları dokunan herkese minnet ile teşekkür ederim.

Burcu KAYA

Manisa, 2022

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iv
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1
ÇALIŞMA KONUSU.....	2
ÇALIŞMA AMACI.....	2
ÇALIŞMA KAPSAMI.....	3
ÇALIŞMA YÖNTEMİ.....	4
ÇALIŞMA KISITLIKLARI VE SINIRLILIKLARI.....	8
LİTERATÜR TARAMASI.....	9

1. BÖLÜM TÜRKÇENİN BİLİM DİLİ OLARAK GELİŞİMİ

1.1.Bilim Dili Olarak Türkçe.....	32
1.2.Türkiye'deki Eğitim Dili Problemi.....	40
1.3.Türk Dil Kurumunun Çalışmalarının İncelenmesi.....	48

2. BÖLÜM TÜRKÇENİN DİĞER DİLLERLE İLİŞKİSİ

2.1. Türkçenin Diğer Dillerle İlişkisi.....	57
2.1.1. Türkçe-Fransızca Dil İlişkileri.....	67
2.1.2. Türkçe-İngilizce Dil İlişkileri.....	70
2.2. Türkçedeki Alıntı Sözcüklerle Yapılan Çalışmalar.....	74
2.3.Bilişim Terimleriyle İlgili Oluşturulan Sözlükler.....	76
2.4. Terim Türetme Yolları ve Terim Türetirken Dikkat Edilmesi Gerekenler.....	78

3. BÖLÜM

TERİM KAVRAMI VE TERİM BİLİMİ

3.1. Terim Kavramı ve Tanımı.....	92
3.1.1. Terim Sözcüğünün Kökeni.....	92
3.1.2. Terim Sözcüğünün Tanımı.....	93
3.1.3. Terimlerin Genel Özellikleri.....	94
3.2. Terim Bilimi Hakkında Genel Değerlendirme.....	98
3.3. Dünya’da Terim Bilimi Çalışmaları.....	104
3.4. Türkiye’de Terim Bilimi Çalışmaları.....	106
3.5. Bilişim Alanında Yapılan Terim Çalışmaları.....	115

4. BÖLÜM

İNCELENMEK ÜZERE SEÇİLEN TEZLER

4.1. İncelenmek Üzere Seçilen Tezler.....	125
4.1.1. 1970’li Yıllarda Hazırlanan Tezler ile İlgili Genel Değerlendirme.....	126
4.1.1.1. Dilbilim Araştırmaları için Bir Yazılım Dizgesi: Dildiz (Dr. Ersin Töreci).....	126
4.1.1.2. Bilgi Erişim Sorunu ve Bir Belge Dizinleme ve Erişim Dizgesi Tasarım ve Gerçekleştirimi (Dr. Aydın Köksal).....	128
4.1.1.3. Türkçe Metinler İçin Bilgi Sıkıştırma Amacıyla Optimum Kodlama Yöntemlerinin Geliştirilmesi ve Uygulaması (Dr. Atalay Yunusoğlu).....	129
4.1.2. 2000’li Yıllarda Hazırlanan Tezler ile İlgili Genel Değerlendirme.....	129
4.1.2.1. Gömülü İşletim Sistemleri İçin Başarım Amaçlı Öbek Tabanlı Yeni Bir Yöntem ve Bu Yöntemin İnce İstemciler Temelinde Gerçekleştirimi (Dr. Kerem Erzurumlu).....	130

4.1.2.2. Yapay Zeka Yöntemleri ile Kablosuz Sensör Ağlarındaki Eniyileme Problemlerinin Çözümü (Dr. Tahir Emre Kalaycı).....	131
---	------------

4.1.2.3. Uygurcadan Türkçeye Bilgisayarlı Çeviri (Dr. Murat Orhun).....	133
--	------------

5. BÖLÜM

SEÇİLEN TEZLERDE SAPTANAN BİLİŞİM TERİMLERİNİN İNCELENMESİ

5.1. Seçilen Tezlerde Saptanan Bilişim Terimlerinin İncelenmesi.....	133
---	------------

5.2. Seçilen Tezlerde Saptanan Bilişim Terimlerinin Tasnifi.....	168
---	------------

5.2.1.Genel Dilden Sözcük Aktarma Yöntemi/ Anlam Aktarımı Yoluyla Terim Türetme.....	168
---	------------

5.2.2.Yapım Ekleriyle Kök ve Gövdelerden Terim Türetme.....	170
--	------------

5.2.3. Ödünçleme Yoluyla Terim Oluşturma.....	172
--	------------

5.2.4. Sözcük Birleştirme/ Sözcük Öbekleri Yöntemiyle Terim Oluşturma.....	173
---	------------

5.2.5. Başharfleştirme Yoluyla Terim Türetme.....	174
--	------------

5.2.6. Sözcük Türlerini Değiştirme Yoluyla Terim Türetme.....	175
--	------------

5.2.7.Halk Ağzlarından Sözcük Aktarma.....	176
---	------------

5.2.8.Çağdaş Türk Lehçelerinden Yararlanma.....	176
--	------------

5.2.9.Hem Anlam Aktarımı Hem Ödünçleme Yoluyla Oluşturulmuş Terimler.....	177
--	------------

5.3.Seçilen Tezlerde Saptanan Bilişim Terimlerin Sınıflandırılması.....	177
--	------------

5.3.1. Türkçeleşmiş ve Türkçe Terimler.....	177
--	------------

5.3.2. Diğer Dillerden Alınma Terimler.....	181
--	------------

5.4.Seçilen Tezlerde Saptanan Bilişim Terimlerin Dizini.....	182
---	------------

5.4.1.Türkçe Dizin.....	182
--------------------------------	------------

5.4.2. İngilizce Dizin.....	186
------------------------------------	------------

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....190

KAYNAKÇA.....195

KISALTMALAR DİZİNİ

ENIAC: Elektronik Sayısal Bütünleştirici ve Hesaplayıcıyı

ISO: International Organization for Standardization

TDK: Türk Dil Kurumu

TTK: Türk Tarih Kurumu

TBD: Türkiye Bilişim Derneği

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

MSN: MicroSoft Network

YÖK: Yüksek Öğretim Kurumu

TBD: Türkiye Bilişim Derneği

TSE: Türk Standartları Enstitüsü

TÜBA: Türkiye Bilimler Akademisi

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 1: Türkçenin Başka Dillerle Gerçekleşmiş Sözlüksel Etkileşimi.....	59
Çizelge 2: Türkçe Kökenli ve Alıntı Sözcük Oranı.....	61
Çizelge 3: Fransızca Sözcük Örnekleri.....	68
Çizelge 4: İngilizce Sözcük Örnekleri.....	71
Çizelge 5: Bölüm Değişkeni Açısından Küresel Dile Bakış.....	73
Çizelge 6: Bilişim Terimlerinin Oluşum Şekilleri.....	80-81
Çizelge 7: Terimsel Gereksinim Düzeyi ve Yaratıcılık Düzeyi.....	83

GİRİŞ

Türk dili dünya üzerinde yüzyıllardır çok geniş bir alanda konuşulan, iki yüz milyon üzerinde kişinin kullandığı köklü ve zengin bir dildir. Uzun'un değerlendirmelerine göre Türkçe ister tipiklik, ister tutarlılık, isterse de benzerlik açısından olsun, dünya dilleri ile arasında her biri ayrı ayrı dil bilimsel çıkarımlar yapılabilecek çok yönlü tipolojik etkileşimleri olan bir dildir (Uzun, 2012: 132).¹ Yazıldığı gibi okunur, okunduğu gibi yazılır. Ayrıca bilgi işlem uygulamalarına rahatlıkla uyum sağlayabilecek dilsel özelliklere sahiptir.

Güçlü bir tarihe, sağlam bir yapıya sahip olan Türkçenin Türk bilim adamları tarafından benimsenmesi, bilim dili olarak, Türkçe terimlerle kullanılması gerekmektedir. Türk dili tarih boyunca her zaman Türk'ün varlığını korumasında büyük katkısı olan en önemli millî servet olmuştur. Türkçe yabancı unsurlara karşı korunamadığında, Türk'ün varlığının da korunması mümkün görünmemektedir. Ne yazık ki bilim insanlarının büyük çoğunluğu, Türkçe karşılığı bulunan sözcükler yerine yabancı sözcükleri bilinçsizce kullanmaya devam etmektedir. Türkçe karşılığı bulunmasına ve bilinmesine rağmen, yalnızca gösteriş olsun diye yabancı sözcükleri kullanmakta ısrarcı olmaları, Türk dili için kötü sonuçları da beraberinde getirmektedir. Türkiye'de bilgisayar terimleri konusunda, diğer bilim dallarına kıyasla terimlerin Türkçeleşmesi açısından önemli adımlar atılmıştır. Konunun uzmanı bilinçli Türk aydınları sayesinde bilişim terimleri konusunda olumlu gelişmeler meydana gelmektedir.

Bu çalışmada, bilişim alanında Türkçe terimleşme süreci incelenerek kullanılan bilişim terimleri hakkında çıkarımlarda bulunulmuştur. Çalışma, bilgisayar mühendisliği alanında hazırlanan doktora tezlerinde Türkçe terimlerin benimsenme oranı ve bu alanda yapılan çalışmalarda Türkçe terimlerin kullanımı üzerine yoğunlaşmaktadır. Çalışmanın amacı bilim dili olarak Türkçenin yeterliliğini ortaya koymak, bilimsel alanda Türkçenin gelişim sürecine ışık tutmaktır. Bilimsel çalışmalarda tercih edilen terimler konusunda karşılaştırmalar yapılmış, bilgisayar mühendisliği alanında kullanılan terimlerin nasıl oluştuğu, benimsenme durumu, Türkçeleşme oranı ortaya konmuştur.

Günümüzde Türkçe terim türetme konusunda bir sınırlılık görülmemektedir. Ancak önemli olan üretilen terimlerin kullanıma uygunluğu ve ne kadar benimsendiğidir. Bu çalışmada öncelikle Türkçenin bilim dili olarak gelişimi incelenmiş, Türkiye'deki eğitim dili problemine değinilmiş, Türk Dil Kurumunun çalışmaları incelenerek değerlendirilmiştir. Türkçenin diğer dillerle ilişkileri incelenmiş, terim türetme yolları ve terimlerin türetiminde dikkat edilmesi gerekenler

¹ UZUN, N.E. (2012). Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri Üzerine. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*. Sayı: 19, 115-134.

aktarılmıştır. Doğru türetilmiş Türkçe terimlerin artarak Türkçenin bilim dili olarak hak ettiği yeri alması konusunda yapılabilecekler hakkında çıkarımlarda bulunulmuştur. Daha sonra terim ve terim bilimi kavramları hakkında bilgi verilmiş, Türkiye’de ve Dünya’da yapılan terim bilimi çalışmaları incelenmiş, 1970’li yıllarda ve 2000’li yıllarda farklı üniversitelerde “Bilgisayar Mühendisliği” alanında yazılan üçer tez seçilip bu tezlerde kullanılan bilişim terimleri fişlenerek incelenmiş, derlenmiştir. Daha sonra terimin kullanılabilirliği, yapıca doğruluğu göz önüne alınarak madde başı yapılmış, kullanım durumları ve çeşitliliği açıklanmıştır. Tezlerdeki söz varlığı araştırılarak saptanan bilişim terimlerinden Türkçe terimlerin benimsenme oranı ortaya konmuştur.

Çalışmanın sonunda incelenen tezlerde saptanan terimler Türkçe ve İngilizce abecesel sıra ile dizin halinde gösterilmiştir.

ÇALIŞMA KONUSU

Bu çalışmada, bilgisayar mühendisliği alanındaki doktora tezlerinde Türkçe terimler incelenerek kullanılan bilişim terimleri hakkında çıkarımlarda bulunulmuştur. Türkçe terimlerin benimsenme oranı ve bu alanda yapılan çalışmalarda Türkçe terimlerin kullanım yoğunluğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu konuda çalışmaları ile alana ışık tutan bilişim uzmanlarının gösterdiği çaba ve çalışma yöntemleri değerlendirilmiş, terim türetme yolları ve terimlerin türetiminde dikkat edilmesi gerekenler aktarılmıştır. Türkçenin diğer dillerle ilişkileri incelenmiş, doğru türetilmiş Türkçe terimlerin artarak Türkçenin bilim dili olarak hak ettiği yeri alması konusunda yapılabilecekler hakkında çıkarımlarda bulunulmuştur.

ÇALIŞMA AMACI

Çalışma, bilgisayar mühendisliği alanında yapılan akademik çalışmalarda kullanılan Türkçe terimleri tespit edip tezlerdeki söz varlığını araştırarak bilişim alanında Türkçe terim kullanma oranlarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Yabancı dillerden Türkçeye giren sözcük ve terimlerin kolaylıkla benimsenmesi ve yaygınlaşması, Türkçe terim üretme konusundaki en büyük engellerden biridir. Türetilen terimlerin hepsi dilde tutunamamaktadır. Ancak sözcük türetmeye yılmadan bıkmadan devam edilmesi gerekmektedir.

Çalışmanın amacı bilim dili olarak Türkçenin yeterliliğini ortaya koymak, bilimsel alanda Türkçenin gelişim sürecine ışık tutmaktır. Bilimsel çalışmalarda tercih edilen terimler konusunda karşılaştırmalar yapılmış, bilgisayar mühendisliği alanında kullanılan terimlerin nasıl oluştuğu, benimsenme durumu, Türkçeleşme oranı ortaya konmuştur.

Son yıllarda yabancı kökenli sözcüklerin büyük bir hızla Türkçeye yerleştiği ve Türkçeye gereken özenin gösterilmediği dikkat çekmektedir. Bunun sebebi

Türkçenin yetersizliği değildir. Bu durum Türk dilini konuşanların dikkatsizlik ve ilgisizliğinden kaynaklanmaktadır. Bilişim alanında yapılan çalışmalar göstermektedir ki eğer dile gereken özen gösterilirse Türkçedeki bozulma ve yabancılaşmanın önüne geçilebilir. Elbette ki bu, toplumun bütün bireylerinin dile gereken önemi vermesi ve dili özenle kullanmasına bağlıdır. Toplumun bilinçlenmesi de öncelikle eğitimde kullanılan dilin, terimlerin Türkçeleştirilmesi ile mümkündür. Bu çalışma gibi çalışmalarla, belli uzmanlık alanlarında dilin gelişimi ve terimlerin incelenmesi arttırılırsa toplumda da bir farkındalık oluşturulabilecek, hem alan uzmanları hem de alanda eğitim alan öğrenciler daha dikkatli ve daha özenli olacaktır. Bu yolla da tüm bireylerde farkındalık oluşturabilmek, tezin başlıca amaçlarındandır.

Terim bilimi alanında yapılan çalışmalar, genellikle sözlük araştırmaları olarak yapılmaktadır. Bilişim terimleri incelendiğinde, bu alandaki bilim insanlarının Türkçenin doğru kullanılması ve yabancı dillerden alınan terimlerin Türkçeleştirilmesi için gayret gösterdikleri görülmektedir. Bu çalışma ile ulaşılması hedeflenen amaçlardan biri de bir alanda terimlerin Türkçeleştirilmesi için gösterilen çabaların ulaştığı sonuçları gözler önüne sererek bütün bilim dallarında benzer uygulamalara örnek olmaktır.

ÇALIŞMA KAPSAMI

Bu çalışma beş bölümden meydana gelmektedir. İlk bölümde bilim dili olarak Türkçenin yeterliliği ile ilgili farklı makalelerden ve kitaplardan edinilen bilgiler derlenmiş, Türkiye’deki eğitim dili sorunu, bu konu ile ilgili yapılan değerlendirmeler ile Türkçenin yetkin bir öğretim ve bilim dili olarak gelişmesi doğrultusunda yapılan çalışmalar aktarılmıştır. Terim bilimi alanında Türk Dil Kurumunun(TDK), kurulduğu günlerden bugüne kadar yaptığı çalışmalar anlatılmıştır. Ayrıca Meclis Araştırma Komisyonunun 2007 yılında TBMM başkanlığına sunduğu “Türkçedeki Yabancılaşma ve Bozulmanın Araştırılması” başlıklı raporu hakkında yapılan incelemeler aktarılmıştır.

İkinci bölümde Türkçenin diğer dillerle ilişkileri incelenmiş, özellikle tezin konusunu yakından ilgilendiren Türkçe-Fransızca ve Türkçe-İngilizce dil ilişkileri ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Alıntı sözcüklerle ilgili olarak yapılan çalışmalar incelenmiş, bilişim terimleriyle ilgili oluşturulan sözlüklerle ilgili abecesel sıra ile bilgi verildikten sonra Türkçede tercih edilen terim türetme yolları ile ilgili farklı uzmanların önerileri açıklanmıştır. Terim türetirken dikkat edilmesi gereken hususlar da ayrıntılı olarak dile getirilmiştir.

Üçüncü bölümde terim kavramı ve terim bilimi hakkında bilgi verilmiş, Türkiye’de ve dünyada terim bilimi çalışmaları ile ilgili yapılan araştırmalar aktarılmıştır. Özellikle bilgisayar mühendisliği ve bilişim alanlarında yapılan terim

çalışmaları ve konunun uzmanı bilim insanlarının Türkçenin korunması konusundaki çabalarına ilişkin bilgi verilmiştir.

Dördüncü bölümde 1970’li yıllarda ve 2000’li yıllarda farklı üniversitelerde “Bilgisayar Mühendisliği” alanında yazılan tezlerden seçilen altı teze ilişkin bilgiler verilmiş, tezlerin yazarları ve yazıldığı üniversiteler tanıtılmıştır.

Beşinci bölümde incelenmek üzere seçilen tezlerde kullanılan bilişim terimleri fişlenerek ilgili kavramların farklı sözlüklerde nasıl adlandırıldığı ve nasıl tanımlandığına ilişkin bilgi verilmiştir. Seçilen tezlerde kullanılan bilgisayar terimlerinin ortaya konulduğu bu bölümde, kullanılan bilgisayar terimleri tespit edilerek fişlenmiştir. Bu fişlemelerde yer alan bilgisayar terimlerinin anlamları Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan *Türkçe Sözlük* yardımıyla açıklanmış; terimlerin incelenmesinde ayrıca *Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü*, *Türkçenin Alıntılar Sözlüğü*, *Bilişim Terimleri Sözlüğü*, *TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü*, *Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü* başlıklı kaynaklardan da yararlanılmıştır. Ardından saptanan bilişim terimlerinin oluşum süreçleri ile ilgili açıklamalar yapılmıştır. Yabancı dilden kopyalanarak kullanılan terimler ile Türkçe terimlerin karşılaştırması yapılmış, Türkçe terimlerin benimsenme oranı ortaya konmuştur.

ÇALIŞMA YÖNTEMİ

Terim bilimi, gelişimi alanlara ve dönemlere göre değişiklik gösteren bir bilim dalıdır. Türkiye’de terim bilimi alanında daha önceki yıllarda yapılan çalışmalar incelenmiş ve şu çalışmalara ulaşılmıştır:

- Hacettepe Üniversitesinin 1967 yılında kuruluşuyla birlikte planlanan Bilgi İşlem Merkezinin Kurucu Müdürü, Bilişim Enstitüsü Bilgisayar Bilimleri Mühendisliği dalında Doktora Programı ve Mühendislik Fakültesinde 1977’de kurulan Bilgisayar Mühendisliği Bölümünün Lisans Programının açılmasını sağlayan ünlü bilişim profesörü Aydın Köksal’ın “*Bilişim Terimleri Sözlüğü*” ile “*Türkçe Bilişim Sözlüğü*” yapıtları incelenerek “*Bir Deneyim*” başlıklı makalesinde bu alanın 1966’dan 2001 yılına uzanan dönemde bilgi işlem, bilgisayar, bilişim, yazılım, donanım, iletişim gibi Türkçe bilişim terimlerinin hangi ilkelere göre türetildiğinin, bu yeni sözcüklerin topluma hangi yöntem ve yaklaşımlarla sunulduğunun ve ulusun gündelik dilinde yaşam çevrimine girip yerleşmesinin hangi koşullarda gerçekleştiğinin 35 yıllık verimi ile bu deneyimden elde edilen bulgular incelenmiştir.²

- Marmara Üniversitesi İngiliz Dili Eğitimi Ana Bilim Dalında Mehmet Murat

² • KÖKSAL, A. (1971). Türkçe Bilişim Sözlüğü. Bilişim Özel Sayısı. Hacettepe Üniversitesi Elektrik Mühendisliği: 61 -68.

• KÖKSAL, A. (2010). Adı Bilgisayar Olsun, Aydın Köksal Yazılarından Bir Seçki, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları Bilişim Yazıları.

Mengü, Prof. Dr. Özcan Başkan yönetiminde “*Dilde Terim Oluşturma İşlemi: Denizcilik Alanı Üzerine Bir İnceleme*” adlı yüksek lisans tezini 1995 yılında tamamlamıştır. Bu çalışmada Türk Denizcilik alanında kullanılan terimler ‘kültür değişmesi’ bağlamında ele alınmıştır.³

- Yıldız Teknik Üniversitesinin Fransızca Tercümanlık Ana Bilim Dalında Deniz Koçak, Doç. Dr. Emine Demirel yönetiminde “*Toplumsal boyutta terim bilim çalışmaları: Fransa'daki Afnor Terim Birliği'nden yola çıkarak Türkiye'de terimlerde standartlaştırma modeli oluşturmak*” adlı yüksek lisans tezini 2005 yılında tamamlamıştır. Bu çalışmada dünyada terim bilimi alanında yapılan çalışmaların gelişmiş olduğu ülkelerde uygulanan yöntemler incelenmiş, özellikle “*Quebec Modeli*” denilen modelden yola çıkılarak terim bilimini toplumsal açıdan ele alan “*YıldızTerm Veritabanı Projesi*”nde kullanmak için oluşturulan model anlatılmıştır.⁴

- Marmara Üniversitesi Yabancı Diller Eğitimi Ana Bilim Dalında Dilber Zeytinkaya, Doç. Dr. Füsün Saraç yönetiminde “*Çeviri Eğitiminde Terimbilim ve Terim Yönetim Araçlarının Kullanımı*” adlı doktora çalışmasını 2019 yılında tamamlamıştır. Bu çalışma, çeviri eğitiminde terim bilime ayrıca önem verilmesini hedeflemiştir.⁵

- Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında Nilay Girişen, Profesör Erdoğan Boz yönetiminde “*Terminolojide Tanım Tipolojisi*” adlı doktora çalışmasını 2019 yılında tamamlamıştır. Bu çalışmayla, dil bilgisi alanındaki terim sözlüklerinde bulunan tanım tipleri ortaya konulup teorik bilgiler uygulamada değerlendirilmiştir.⁶

- Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında Betül Özgen, Dr. Öğretim Üyesi İbrahim Erşahin yönetiminde “*Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Sözlüğü Üzerine Terminolojik Bir İnceleme*” adlı yüksek lisans tezini 2020 yılında tamamlamıştır. Bu çalışma; terminolojik tespit ve değerlendirme, genel problemler, maddelere ilişkin problemler, planlama-yapılandırma, terim belirleme, terim kurgusu, adlandırma ve terminolojik problemler başlıkları ekseninde Doğan Kaya'nın “*Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*”ne yönelik eleştirel bir yaklaşım içermektedir.

³ MENGÜ, M. (1995). “*Dilde Terim Oluşturma İşlemi: Denizcilik Alanı Üzerine Bir İnceleme*”. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi İngiliz Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı.

⁴ KOÇAK, D. (2005). “*Toplumsal boyutta terim bilim çalışmaları: Fransa'daki Afnor Terim Birliği'nden yola çıkarak Türkiye'de terimlerde standartlaştırma modeli oluşturmak*”. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fransızca Tercümanlık Ana Bilim Dalı.

⁵ ZEYTİNKAYA, D. (2019). “*Çeviri Eğitiminde Terimbilim ve Terim Yönetim Araçlarının Kullanımı*”. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Yabancı Diller Eğitimi Ana Bilim Dalı.

⁶ GİRİŞEN, N. (2019). “*Terminolojide Tanım Tipolojisi*”. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.

Sözü edilen çalışmalar dışında toz metalurjisi terminolojisi, müzik terminolojisi, siyasi terminoloji, matbaacılık terminolojisi, Türk halk müziği terminolojisi, bilimkurgu terminolojisi, tasavvuf terminolojisi, hukuk terminolojisi, dilbilimsel terminoloji gibi çeşitli alanlarda hazırlanmış çok sayıda tez çalışması saptanmıştır. Ancak bilişim ve bilgisayar mühendisliği terimleri üzerine yapılmış bir yüksek lisans veya doktora tezi tespit edilmemiştir. Ali Kemal Şaş'ın 2020 yılında yayımlanan “*Türkçede Terim Oluşturma Yolları ve Bilişim Terimlerinin Oluşum Süreçleri*” adlı çalışma dikkate değerdir. Ancak bu çalışma daha dar kapsamlı bir çalışmadır. Bu nedenle terimlerin Türkçeleştirilmesi alanında başarılı çalışmalara imza atılan bilişim ve bilgisayar mühendisliği alanında inceleme yapılmasına karar verilmiştir.⁷

Yapılan çalışmada, akademik düzeyde hazırlanan tezlerde kullanılan bilgisayar terimlerinin Türkçeleşme oranları saptanmaya çalışılmıştır. Üzerinde araştırma yapılan doktora tezleri şunlardır:

- *Dilbilim Araştırmaları İçin Bir Yazılım Dizgesi: DİLDİZ*, Dr. Ersin Töreci (1979- Hacettepe Üniversitesi Doktora Tezi, Yard. Prof. Dr. Güney Gönenç yönetiminde)
- *Bilgi Erişim Sorunu ve Bir Belge Dizinleme ve Erişim Dizgesi Tasarım ve Gerçekleştirimi*, Dr. Aydın Köksal (1979- Hacettepe Üniversitesi Doçentlik Tezi)
- *Türkçe Metinler İçin Bilgi Sıkıştırma Amacıyla Optimum Kodlama Yöntemlerinin Geliştirilmesi ve Uygulanması*, Dr. Atalay Yunusoğlu, (1979- Hacettepe Üniversitesi Doktora Tezi, Dr. Erdal Panayırca yönetiminde)
- *Gömülü İşletim Sistemleri İçin Başarım Amaçlı Öbek Tabanlı Yeni Bir Yöntem ve Bu Yöntemin İnce İstemciler Temelinde Gerçekleştirimi*, Dr. Kerem Erzurumlu (2012- Hacettepe Üniversitesi Doktora Tezi, Prof. Dr. Hayri Sever yönetiminde)
- *Yapay Zekâ Yöntemleri ile Kablosuz Sensör Ağlarındaki Eniyileme Problemlerinin Çözümü*, Dr. Tahir Emre Kalaycı (2011- Ege Üniversitesi Doktora Tezi, Doç. Dr. Aybars Uğur yönetiminde)
- *Uygurcadan Türkçeye Bilgisayarlı Çeviri*, Murat Orhun (2010- İstanbul Teknik Üniversitesi Doktora Tezi, Prof. Dr. Eşref Adalı yönetiminde)

İncelenen altı tezin ilk üçü 1970’li yıllarda, bilişim alanında terim bilimi çalışmalarının önemsenmeye başladığı yıllarda yapılmıştır. Bu tezler, Türkiye’de

⁷ ŞAŞ, A. K. (2020). Türkçede terim oluşturma yolları ve bilişim terimlerinin oluşum süreçleri. Rumeli DE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi. 21: 242-256. Şaş, adı geçen çalışmasında Şükrü Haluk Akalın yönetiminde 2013’te TDK’nin yayımladığı “*Bilgisayar Terimleri Karşılıklar Kılavuzu*” adlı eserdeki bilişim terimleri üzerine inceleme yapmıştır.

Bilgisayar Bilimleri Mühendisliği alanında 1973-79 yıllarında yapılan ilk sekiz doktora tezi arasından seçilmiş örneklerdir. Hacettepe Üniversitesinde gerçekleştirilen bu sekiz doktora çalışması arasında yer alan öteki çalışmalar şunlardır:

- *Gerçek zamanlı Bilgisayarla Kütüphane Dolaşım İzleme Sistemi*, Dr. Ersay Gürsoy (1978, HÜ, Prof. Dr. Osman Ersoy yönetiminde doktora tezi),
- *Bir bilgisayarlı Öğrenme Sisteminin Tasarımı ve Uygulanması*, Dr. Ümit Karakaş (1979, HÜ, Dr. Hamit Fişek yönetiminde),
- *VERİTA-1 Veri Tabanı Dizgesi ve Türkçeye Dayalı Veri Tanımlama ve Sorgu Dili Tasarımı*, Dr. Ünal Yarımağan (1979, HÜ, Dr. Aydın Köksal yönetiminde),
- *EKONOM Veri Bankası Tasarım ve Gerçekleştirimi*, Dr. Erdoğan Şahin (1979, HÜ, Dr. Aydın Köksal yönetiminde),
- *Beyin Tomografisi resimleri Üzerinde Görüntü İşlem Uygulamaları*, Dr. Emin Akata (1982, HÜ, Dr. Müren Gökeri yönetiminde).

Bu tezlere ulaşmak için bilişim alanında terimlerin Türkçeleştirilmesi konusunda büyük katkıları olan Prof. Dr. Aydın Köksal ile görüşmüş, tezlerin asıllarını Ankara’da inceleme olanağına sahip olunmuştur. Türkiye’nin ilk yazılım evlerinden biri olarak Ankara’da 1985’te kurulan Bilişim AŞ’de Aydın Köksal ile yapılan bir dizi görüşmede, Türkiye’deki terim çalışmalarına ilişkin ilk ağızdan ayrıntılı bilgi edinme olanağı da elde edilmiştir. Bilgisayar Mühendisliği alanında gerçekleştirilen ilk sekiz doktora tezinin, 42 yıl sonra 2022’de Makine Öğrenmesi (İng. *Machine Learning*), Doğal Dil İşleme (ya da *Bilişimsel Dilbilim*, İng. *Computational Linguistics*), Görüntü İşleme (İng. *Image Processing*), Büyük Veri (İng. *Big Data* ya da *Data Mining*), Yapay Zekâ (İng. *Artificial Intelligence*) gibi günümüzdeki ileri teknoloji alanlarında, hem de bütün kavramların Türkçe Terimler kullanılarak işlenmiş olması bir başarı olarak değerlendirilmektedir. Bu birikimin 1971’de kurulan Türkiye Bilişim Derneği çatısı altında sürdürülen çalışmalarla nasıl ulusal bir birikime dönüşebildiğini incelemek, Türkiye’nin bugün bilişim sistemleri tasarımı ve yazılım sistemleri tasarım ve üretimi alanlarında kendi teknik bilgi birikimine ve yapabilme bilgisine sahip bir ülke olmasının temelinde yatan elli yılı aşkın planlı ve sabırlı bir çalışma anlamına geldiği anlaşılmakta güçlük çekilmemektedir. Köksal bu başarıyı Atatürk’e ve onun kurduğu Türkiye Cumhuriyeti’ne borçlu olduğunu, ilkelerine sahip çıkmakla sağladığını özellikle vurgulamaktadır.⁸

⁸ KÖKSAL, A. (2007). *Hacettepe Yılları, Cumhuriyet’in 44. Yılında Açan Bir Devrim Çiçeği, Hacettepe 40. Yıl Armağanı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Seçilen diğler üç tez ise tez veri tabanında bulunan, 2000’li yıllarda bilgisayar mühendisliğı alanında hazırlanmış olan doktora tezleridir.

İncelenen tezlerde tespit edilen terimler fişlenerek alfabetik sıra ile listelenmiştir. Çeşitli sözlüklerden faydalanılarak bu terimlerin anlamları açıklanmış, bu da neden dilde tutunduğı ya da tutunamadığı hakkında bilgilendirici olmuştur.

Bu çalışma ile bilişim alanında Türkçe terimleşme süreci incelenip kullanılan bilişim terimleri hakkında çıkarımlarda bulunulmuştur. Ayrıca tez kapsamında bilişim terimlerinin oluşum süreçleri, Türkçeleşmiş terimler ve kopyalanmış terimler hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Özetle bu çalışmada, belli bir uzmanlık alanında terimleşme süreci incelenerek yapılanlar, yapılabilecekler değerlendirilmiş; diğler bilim dallarında da benzer çalışmaların arttırılarak Türkçe terimleşme sürecinde farkındalığı arttırmak, Türkçenin bilim dili olarak saygınlığını korumak amaçlanmıştır. Kullanılan Türkçe terimlerin artarak Türkçenin bilim dili olarak gelişmesi konusunda yapılabilecek hususlar çerçevesinde çıkarımlarda bulunulmuştur. Bilişim alanında ilgi çeken farklı kullanım durumları hakkında da bilgi verilmiştir.

Bu çalışmada terim çalışmalarının yapıldığı bilim dalı için “terim bilimi” adı tercih edilmiştir. Uzmanların bir bölümü bu bilim dalını “terimbilim” ya da “terminoloji” olarak adlandırmaktadır. Bu durum bilim alanlarındaki farklı bakış açılarından ve yabancı dillerin etkisinden dolayı terimleşmede oluşan farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Tercüme yazıların da bunda önemli etkisi olmuştur. Ancak TDK Türkçe Sözlük’te tercih edilen adlandırma “terim bilimi” şeklindedir. Bu nedenle çalışmada “terim bilimi” tercih edilmiştir.

ÇALIŞMA KISITLIKLARI VE SINIRLILIKLAR

Bu çalışmada incelenen terimler, bilgisayar mühendisliğı alanındaki doktora tezlerinin altısında kullanılan bilişim terimleriyle sınırlandırılmıştır. Bilişim, çok hızlı gelişen ve her gün yeni terimlerin, ürünlerin eklendiğı bir bilim dalıdır. Çalışmanın bu terimlerin tamamını kapsamasının zorlukları nedeniyle seçilen bilimsel tezler üzerinde çalışmak daha uygun görülmüştür.

Bu tezi hazırlarken bile onlarca terimin dile eklendiğı gözlenmiştir. Böylece, bu çalışma ile bilişim alanında kullanılan bütün terimler içinde, yalnızca seçtiğimiz iki dönemde sunulan tezlerde kullanılan terimleri karşılaştırmalı olarak incelemek istenmiştir. 1978-80’li yıllarda yazılmış üç teze 2010-2012’li yıllarda yazılmış üç tez, toplamda altı tez ile çalışma sınırlandırılarak yalnızca bunlarda kullanılan Türkçe terimlerin yapısal özelliklerini tek tek inceleyebilmek bakımından, zorunlu olarak küçük bir örneklem ile çalışma yolu benimsenmiştir.

Bütün bilgisayar mühendisliği tezlerine ulaşmak sınırlılıktır. Bu ancak bir ekip ve proje ile mümkün olabilir. Ayrıca bu alanda yapılan tezlerin birçoğu İngilizce hazırlanmaktadır. Türkçe hazırlanan tez sayısının azlığı, tez seçiminde karşılaşılan kısıtlılıklardandır.

LİTERATÜR TARAMASI

Terim bilimi üzerine hazırlanmış pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmada kullanılan terimler, konularına göre sınıflandırılıp, makaleler ve kitaplar başlıkları altında tarihsel sıra ile listelenmiştir. Literatür taraması üç bölümde incelenmiştir. Birinci bölümde Türkçenin bilim dili olarak kullanımı üzerine kaynak taraması yapılmıştır. İkinci bölümde terim bilimi üzerine çalışılan kaynaklar üzerinde inceleme yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise bilişim terimleri üzerine kaynak taraması yapılmış, incelenen kaynaklar hakkında bilgi verilmiştir.

Bilim Dili Olarak Türkçe Üzerine Kaynak Taraması:

Kitaplar, Tezler

Utkan KOCATÜRK “*Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri*” (1971) adlı kitabında Atatürk’ün görüş ve düşüncelerini başlıklar halinde bölümlere ayırmıştır. Amacının, tarihsel bir sıra ile Atatürk’ün sözlerini sıralamak olmadığını, onun düşüncelerini tanıtmak olduğunu söyleyen yazar, özellikle yorum taşıyan bölümleri seçtiğini dile getirmektedir.

Mehmet KAPLAN “*Dil ve Kültür*” (2001) adlı eserinde Türkçe ve sahip olunan kültür konusunda düşüncelerini ifade edenlerin, farklı bakış açıları ile olayları yorumladığını ve bunun doğru olmadığını savunmaktadır. Bu eserde sahip olunan kültürün kaynağı, toplumdaki etkisi, Batı’ya olan ilgi ile oluşan sorun gibi dikkat çekici konular yer almaktadır. Kaplan, kültürün birçok yerde ancak dil sayesinde anlam kazandığını, dil ve kültürün ayrılmaz bir bütün olduğunu, bunları oluştukları dünya görüşünden ayrı düşünmenin mümkün olmadığını söylemektedir.

Süer EKER “*Çağdaş Türk Dili*” (2003) adlı kitabında Türk dilinin, farklı ve ilginç görünümeler sunan bir bütün olduğunu söylemektedir. Eker, Türkçenin dil bilgisel anlamıyla algılandığında belli başlı durumlarını karşılaştırmak ve bu durumlar arasındaki ilişkilerini gözden geçirmek gerektiğini ifade eder. Dilin, toplum hayatının bir parçası olduğunu, dolayısıyla fizik bilimi, ruh bilimi, toplum bilimi gibi farklı alanlardaki kavramlarla kesişimleri bulunan bir dizge olduğunu dile getirmektedir.

Muharrem ERGİN “*Türk Dil Bilgisi*” (2004) adlı kitabını üniversite eğitiminde kullanılmak üzere hazırladığını dile getirmektedir. Ergin’in dil üzerine uzun yıllar süren çalışmaları sonucunda oluşturulan eser için, yüzlerce farklı dil kaynağından faydalandığı açıklanmaktadır. Ergin bu kitapta farklı dil bilgisi şekillerinin ezberi yapılan kalıplar şeklinde anlatılmadığını, Türkçenin yaşadığı güncel sorunlar göz önüne alınarak incelendiğini, tecrübelerle yorumlandığını söyler.

Şükrü Haluk Akalın’ın başkanlığı döneminde TDK’nin 2005 yılında yayımladığı ***Türkçe Sözlük***, bu çalışmanın terim inceleme bölümünde başvuru değerli bir kaynaktır. “*Güncel Türkçe Sözlük*”ün genel ağ üzerindeki verileri kaynağından alınan çıktılar, çalışma grubu üyelerince ve TDK uzmanlarınca okunmuş, gerekli düzeltmeler, eklemeler yapılmıştır. *Türkçe Sözlük*’te yer alan terimler, TDK terim çalışma gruplarınca da gözden geçirilmiştir. Böylece elden geldiğince eksiksiz ve yanlışsız bir sözlük hazırlanmaya çalışılmıştır. Edinilen verilere göre *Türkçe Sözlük* söz, söz grubu, terim ve deyimlerden oluşan 104 binin üzerinde söz varlığına sahip olup sözlük metni ise 1 milyonun üzerinde söz ve sözcük kapasitesine sahiptir.

Abdurrahman GÜZEL’in “*Üniversiteler İçin Türk Dili 1-2*” (2020) adlı kitabı üniversitelerde eğitim gören öğrenciler için yazılmış bir dil kitabıdır. Kapsamlı bir içeriğe sahip olan kitaptan özellikle alıntı sözcüklerde ödünçleme yöntemi hakkında bilgi edinilmiştir.

Bildiriler, Makaleler

Kamile İMER “*Türk Yazı Dilinde Dil Devriminin Başlangıcından 1965 Yılı Sonuna Kadar Özleşme Üzerine Sayıma Dayanan Bir Araştırma*” (1973) adlı makalesinde dil devriminden bu yana görülen, son yıllarda büsbütün genelleşen özleşme eğilimini sözcük sayımı yoluyla ve matematik bir kesinlikle belirlemeye yönelik istatistik araştırması yapmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde gazete dilini, ikinci bölümünde dergi dilini, üçüncü bölümünde ise roman ve hikaye dilini ele almıştır. Verilen rakamlarla, söz hazinemizin Türkçeleşmesi ve dolayısıyla Dil Devriminin başarı yolunda olup olmadığı konusunda fikir vermesi amaçlanmıştır.

Ceyhan İnal önderliğinde hazırlanan TDK’nin 1983’te yayımladığı *İstatistik Terimleri Sözlüğü*, istatistik terimlerine Türk Dil Kurumu ilkeleri doğrultusunda Türkçe karşılıklar önermek ve bu terimlerin tanımlarını vermek amacı ile gerçekleştirilen bir çalışmadır. Uzun süren bir çalışma sonucu ortaya çıkan *İstatistik Terimleri Sözlüğü*, bu alandaki ilk kapsamlı çalışmadır ve sözlüğü hazırlayanlar eksik yanlarının bulunmasının kaçınılmaz olduğunu dile getirmektedir. Ancak sözlüğün, istatistik terimlerinin Türkçe karşılıklarıyla ilgili öteki çalışmaları ve bu konudaki tartışmayı başlatacağı, bunun da terim bilime katkısı olacağı

düşünülmüştür. Sözlükteki terimlerin bilişim alanına yakınlığı nedeniyle sözlükten yararlanılmıştır.

Aydın SAYILI “*Bilim, Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe* (1994)” adlı kitabın ön sözünde Atatürk’ün bilim terimlerinin önemli bir bölümünün Türkçeye kopyalama yöntemiyle aynen aktarılmasını öngörmediğini düşündüğünü söyler. Eserde Atatürk’ün, Türkçenin bir bilim dili olarak değerlendirildiğinde başka dillerin etkisi altında olmamasının öneminin bilincinde olduğu dile getirilmekte, günümüzde özellikle öğretim dili olarak Türkçenin bilimdeki yeri meselesinin güncel bir sorun olduğunu vurgular. Eserde Aydın Sayılı’nın yanı sıra Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu, Prof. Enver Ziya Karal, Prof. Dr. Sevim Tekeli gibi bilim insanlarımızın makalelerine de yer verilmiştir. Atatürk Üniversitesi Felsefe Bölümü öğretim üyelerinin Türkçenin bilim dili olarak gelişmesi adına hizmet verebilmek için önemli yazılar hazırlayarak sunmaları ile oluşturulan bu eser Ulu Önder Atatürk’ün kutsal anısına adanmıştır.

Oktay SİNANOĞLU “*Uluslararası Bilim-Ulusal Eğitim Dili*” (1994) adlı makalesinde son yıllarda Türkiye’de dış ülkelerde çok yadırganan yeni bir eğitim düzeni ortaya çıktığından bahsetmektedir. Yabancı dille eğitim için bazı nedenler gösterildiğini, kamuoyunda üzerinde fazla düşünülmemiş bazı izlenimler yaratılmış bulunduğunu söylemektedir. Bu izlenimlerin neler olduğu ve nasıl anlamsız olduğu ayrıntılı olarak anlatılmaktadır.⁹

Zeynep KORKMAZ “*Batı Dilleri ve Türk Dili Grameri Üzerindeki Etkileri*” (1997) adlı makalesinde konuya dil açısından bakıldığında Batı’nın örnek alınışının sadece sözcüklerle sınırlı kalmayıp dil bilgisi kurallarının uygulanışında da varlığını hissettirdiği anlatılmaktadır. Korkmaz bu duruma yol açan sebeplerin Osmanlı dönemlerindeki Türkçe kurallarının önemslenmemiş olmasına bağlamaktadır.¹⁰

Şükrü Haluk AKALIN “*Bilim Çağı ve Türkçe*” (2001) adlı makalesinde genç kuşakların ana diline sahip çıkması gerektiğini, Türkçe konusunda duyarlı davranılmasını, dili bozanları uyarmak gerektiğini söylemektedir. Yapılan çalışmaların, yetişen yeni neslin Türkçeye sahip çıkmasıyla başarılı olacağı dile getirilmektedir. Bilim ve bilişim çağında çocuklara ve gençlere doğru ve güzel bir dil bırakmak gerektiğini söylemektedir.

Aydın KÖKSAL, “*Türkçe Bilim Sözleri: Bir Deneyim*” (2001) başlıklı makalesinde 1966’da başlattığı Bilgi İşlem, Bilişim, Yazılım ve Bilgisayar Mühendisliği alanları ile ilgili kavramlar için “Türkçe Bilim Terimleri” türetme çalışmalarını “*35 yıllık bir deneyim*” olarak değerlendirirken, “*Türkçenin yapısal olanaklarından, zenginliğinden ve güzelliğinden yararlanmak*” gerektiğini özellikle

⁹ Sinanoğlu’nun görüşlerine daha ayrıntılı ulaşmak için Bkz. Sinanoğlu, O. (2000) “Bye Bye Türkçe”

¹⁰ Bkz. KORKMAZ, Z. (2005). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1-2*.

vurguladıktan sonra, “Sözcük gömüsündeki kök ve ek biçimbirimlerin zenginliğiyle, Türkçenin bütün diller içinde sözcük türetme olanakları bakımından en önde gelen dil konumunda” olduğunu belirtiyor. Nitekim kendisi bilgisayarının belleğine yüklediği bir çalışmada yaklaşık 250 ek tanımlamış, bunların yaklaşık 780 değişik başkabiçimlerinin bulunduğunu saptamıştır. Öğretim ve bilimde, ona göre kesinlikle Türkçenin yapısal olanaklarından, zenginliğinden ve güzelliğinden yararlanılmalıdır.¹¹

Haluk GÖKÇORA “*Bilim Dili Olarak Türkçe*” (2004) adlı makalesinde 12 Eylül 1980 sonrası yaşananlardan birinin de yabancı dille eğitime yasallık kazandırması olduğunu ifade etmektedir. 1983’te kabul edilen yasa ile Türk milli eğitiminin yıkıma uğradığı, yabancı dille eğitimin yüksek, orta, ilk hatta ana öğretime kadar girmiş anlatılır. Yabancı dille eğitimin ezberciliğe yol açması nedeniyle, tek taraflı olduğundan yakınıır. Hatta yabancı dilde eğitimde ısrar edenlerin Türkiye’yi yeniden yıkım yaşadığı yıllara götürmek isteyenler olduğunu iddia eder. Dile sahip çıkmanın önemini vurgular.

Ali ÇAVUŞOĞLU “*Türkçeyi Dolaylı Olarak Etkileyen Bazı Sorunlar. Türkçeyi Tehdit Eden Tutumlar ve Girişimler*” (2005)adlı makalesinde Türkçeyi olumsuz etkileyen sorunları “doğrudan tehdit eden sorunlar” ve “dolaylı sorunlar” olarak iki başlık altında incelemektedir. Yaşanan sorunlara çözüm yolunun ise çocukların ve gençlerin mutlaka ana dili sevgisiyle dolu olarak yetiştirilmesi olduğunu söylemektedir.

Mustafa Durmuş ÇELEBİ “*Türkiye’de Anadili Eğitimi ve Yabancı Dil Öğretimi*” (2006) adlı makalesinde eğitimde ana dilin öğretimi, yabancı dillerin öğretimi ile yabancı dille eğitimi incelemişlerdir. Yazar, aslında ana dil eğitiminin dünyadaki tüm ülkelerde tartışma konusu olduğunu, tartışılan en önemli konulardan birisi olduğunu, bu nedenle ana dili öğretiminin bir devlet politikası olarak ele alınması gerektiği ifade eder.

Osman KABADAYI “*Ağ Ortamındaki Türkçeye Genel Bir Bakış*” (2006) adlı makalesinde genel ağın sağladığı yararların inkar edilemeyeceğini dile getirmektedir. Bu çalışmada genel ağda Türkçeye özgü karakterlerin kullanılmamasının yarattığı sorunlar dile getirilmiş, genel ağda bulunan Türkçe içerikli sayfalarda ve günlük dilde kullanılan Türkçede yabancı sözcüklerin, terimleri kullanmak yerine bunların Türkçelerini üretmek ve kullanmak gerektiği üzerinde durulmuştur.

Emine KOLAÇ “*‘Küresel Dil’ Kavramının Düşündürdükleri*” (2008) adlı makalesinde üniversitenin iki farklı bölümünde son sınıfta olan öğrencilerin “*küresel dil*” hakkında düşüncelerini öğrenmek amacıyla hazırlanan anketin sonuçlarını

¹¹ KÖKSAL, A., (1975). Bu çalışma Prof. Dr. Aydın Köksal’ın Hacettepe Üniversitesi’nde yaptığı Doktora Tezi olup HÜ Yayını olarak 36 yıl sonra yeniden yayımlanarak bilim dünyasına dağıtılmıştır. Bkz. KÖKSAL, A. (2012)

paylaşmaktadır. Bu bölümler ise Türk Dili ve Edebiyatı ile Yabancı Diller Bölümleri. Üzüntü verici olan elde edilen sonuçların her iki bölümde de büyük oranda İngilizcenin evrensel dil olarak benimsendiği. Öğrenciler farklı nedenlerle de olsa herkes tarafında ortak olarak kullanılacak bir dilin mümkün olabileceği görüşünde. Kolaç makalesinde bu durumun nedenleri ve sonuçları ile ilgili yorumda da bulunmaktadır.

Meclis Araştırması Komisyonunun hazırladığı *“Türkçedeki Bozulma ve Yabancılaşmanın Araştırılması, Türkçenin Korunması ve Etkin Kullanımı için Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyon Raporu”* (2008) adlı çalışma, 21 kişilik bir çalışma ekibinin hazırladığı, 115 sayfalık bir rapordur. Çalışmada özetle dilin donmuş bir varlık olmadığı, toplum hayatı ile birlikte yaşadığı, toplumdaki her şeyin dile yansıdığı, bunun için dilin insan ömründen hızlı değişmemesi gerektiği, aksi bir durumda toplum hayatında kopukluklara, anlaşmazlıklara yol açacağı, birbiri ile anlaşamayan nesillerin ortaya çıkacağı anlatılmaktadır. Bu durumda millî birliğin, ortak ideallerin yıpranması, hatta kaybolması tehlikesinden bahsedilir. Bu raporda Türkçenin yürüyüşünde böyle sıkıntılı bir durumun ortaya gelmemesi için, yapılan araştırmalar ile ortaya çıkan bulgularda önceki çalışmaların vardığı sonuçlarla birleştirilerek, belli problemler etrafında toplanmış ve bu problem alanlarının çözüm yolları gösterilmiştir. Son olarak her kurum ve kuruluşun kendi üzerine düşen görevi özenle yerine getireceğini ümit ettikleri dile getirilmiştir.

Turan TEMUR, Nurdan VURUŞ’un *“İnternet (Genel Ağ) Ortamında Türkçenin Kullanımına İlişkin Bir Çözümleme”* (2009) adlı makalesi belge incelemesine dayalı nitel bir çalışma olarak açıklanmaktadır. Bu araştırmada çalışma alanı olarak 163 kişinin MSN (MicroSoft Network) ve Facebook yazışmaları alınmıştır. Bu araştırmada internet ortamında kullanılan Türkçeye ilişkin olarak dilin ses özelliklerinin dikkate alınmadığı, yazım kurallarının ihmal edildiği, kelime ve cümle yapılarına uyulmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Dolayısıyla da internet ortamında Türkçenin özensiz kullanıldığı düşünülmektedir.

Ayşe İLKER *“Cumhuriyetin İlk Yıllarından Bugüne Türkiye Türkçesinin Ölçünleşme Süreci”* (2011) adlı makalesinde Batı Türkçesinin son kollarından biri olan Türkiye Türkçesinin, Osmanlı Türkçesi Döneminden getirdiği özelliklerin bazılarının hala devam ettirdiğini, bazılarının ise yeni özellikler kazandığını dile getirmektedir. Bu yazıda, Türkiye Türkçesinin Cumhuriyet başlarından itibaren geçirdiği değişiklikler ve ilgili özelliklerin, kopyalama eğilimleri açısından ele alınacağını ifade eder..

Mesut BULUT, Salih ORHAN ve A. Kadir KIRBAŞ *“Türkçeye ‘Fransız Kalmak’ Üzerine Bir İnceleme”* (2012) adlı makalelerinde, Türk dilinin güncel sorunları üzerinde durmuşlar; dilde yaşanan yabancı sözcük ve terim istilasının

yarattığı sorunlar, Türkçenin yanlış kullanılmasının engellenmesi için yapılması gerekenlerle ilgili önerilerini sunmuşlardır.

Muammer NURLU “*Fransa’da Türkçe, Türkiye’de Fransızca Öğretimi*” (2013) adlı makalesinde Türkiye’de, üniversitelerin Türk Dili bölümlerindeki lüzumu olmayan bilgi ve donanımın Türklerin yeni diller öğrenmesine engel olduğunu dile getirmektedir. Paris’teki Türklük Araştırmaları Biriminde yapılan dil öğretiminin maalesef tam olarak bir kültür öğretimine dayanmakta olduğunu ancak burasının eğitime bakış açısının doğu kültürünün etkisinde sürdürüldüğünü söyleyen Nurlu, Türk dili ve ekini kendi devletinin gereksinimleri için kullanmayı isteyen Fransız Devleti’nin Türkiye’ye dair bakış açısını uyguladığı eğitim ve öğretimle ortaya koyduğunu iddia etmektedir. Türkiye’nin Fransa’da bulunan üniversitelerde Türk dili ve ekininin doğru şekilde öğretilmesini sağlayacak yeni bölümler açılması için harekete geçmesi gerektiğini, bu bölümler için farklı ülkelerden öğretim elemanı değişimi şeklinde yürütülebilecek çalışmalara önem vermesi gerektiğini ifade eder. Nurlu, Türk dilinin yanı sıra bu yöntemle Türk kültürünün de doğru tanıtılmasında en etkili yollardan biri olduğunu söyler.

Ali Fuat ARICI ve Abdullah KALDIRIM “*21. Yüzyılda Bir Medeniyet ve Bilim Dili Olarak Türkçe: Sorunlar ve Çözümler*” (2015) makalesinde Türk dilinin herkes tarafından dünyadaki en değerli dil kabul edilebileceğini, bunun için yapılması gereken iki önemli aşama olduğunu vurgular. Birincisinin Türk dilinin çeşitli yönlerden geliştirilip zenginleştirilmesi, ikincisininse Türki devletlerle ilişkilerin güçlendirilip kuvvetlendirilmesi olduğunu ifade eder. Bu hedeflerin gerçekleşebilmesi için yapılması gerekenler anlatılır.

Ramazan ERYILMAZ “*Milli Kimlik Unsuru Olarak Türkçe ve Türkçenin Güncel Sorunları*” (2017) adlı makalesinde milli kimliği oluşturan unsurlardan biri olan dilin tehlikede olduğunu ortaya koymaktadır. Eryılmaz bilimde, sanatta, kültürel sahada ve daha birçok alanda başarılı nesiller ve eserler ortaya çıkarabilmek için ana dilinin önemli olduğunu kabul etmek gerektiğini söylemektedir. Bilinçli ve sorumlu bireyler olarak Türkçenin hazinelerini gün yüzüne çıkarmanın, bunları layıkıyla kullanmanın, ulusal ve uluslararası düzeyde hak ettiği noktalara getirmenin boynumuzun borcu olduğunu söylemektedir.

Sedat SEVER “*Bilim Dili ve Türkçe*” (2018) adlı makalesinde düşünce üretmeyen ya da düşünce üretme olanaklarının geliştirilmesi için çaba harcanmayan bir dilin gelişemeyeceğini dile getirmekte, dilin düşünce üretmesi gerektiğini söylemektedir. Karma, yapay bir dille özgün düşünceler üretilmeyeceğine, öykünmecî bir anlayışla ortaya çıkarılan bilginin de yurttaşlar tarafından açık bir biçimde anlaşılamayacağına dikkat çeken Sever, bireylere düşünce yetisinin kazandırılmasının, düşüncenin gelenekselleştirilerek kültürün yapılanmasının ancak Türkçenin bilim, düşünce ve sanat dili olarak gelişmesiyle olanaklı olacağını dile getirir. Okul öncesi dönemde, anne babanın çocukları nitelikli kitaplarla buluşturma

emeklerinin; ilköğretimle birlikte başta Türkçe dersi olmak üzere, okulun çocuklara okuma kültürü, dil bilinci kazandırma başarısının, Türkçenin bilim dili olma sürecindeki engellerin aşılmasına da önemli katkıları olacağını düşünmektedir. Verimli bir okul ve Türkçe öğretiminin yanında yabancı dil olarak İngilizce, Fransızca, Almanca gibi dillerin öğrenilmesini de kolaylaştıracağını, yabancı dil öğretiminin de ancak üniversitede olmasını engelleyeceğini düşünmektedir.

Ferah GÖNÜLŞEN SÖNMEZ, “*Dünyada Diller Tehlike Altında mı?*” (2018) adlı makalesinde “Dünyada Diller Tehlike Altında mıdır? Yabancı Dil Bilmek Eğitimde Amaç mı, Araç mı Olmalıdır? Hekimlik Dilimiz Neden Yeterince Türkçe Olamıyor? Böbrekbilim (Nefroloji) ve Çocuk Böbrekbilim (Çocuk Nefroloji) Terimlerini Nasıl Türkçeleştirebiliriz?” başlıkları altında yer verdiği konulara değinmektedir. Sonuç olarak, konuyla ilgili dileği ve önerisinin Türk Nefroloji ve Çocuk Nefroloji Derneklerinin oluşturacakları sözlük çalışma ekiplerinin Böbrekbilim (Nefroloji) terimlerini, tüm paydaşların görüşüne sunarak ve dil bilimcilerin görüşlerini alarak, hazırlanan sözlükleri basılabilmesi olduğunu dile getirmektedir.

Nail TAN “*1932’den 2012’ye Türk Dil Kurumu*” (2019) adlı makalesinde, 12 Temmuz 2019’da TDK’nin kuruluşunun 87. yıl dönümünün kutlandığını dile getirmektedir. Bu sebeple, 80. yıl sebebiyle hazırlanan özet tarihçeyi, idari bilgileri güncelleyerek yayımladıklarını söylemektedir. Bu makalede TDK’nin kuruluşundan bu yana yapılan çalışmalar titizlikle incelenip sunulmaktadır.

Ekrem ERDEM “*Dil, Kültür ve Medeniyet*” (2019) adlı makalesinde eğitim dilinin Türkçeden başka bir dil olduğu durumda o milletin sahip olduğu tarihi, kültürünü kaybedeceğini dile getirir. Dilin bilim dili olarak eksiklerini gidermek için TDK ve üniversitelerle iş birliği ile yapılacak çalışmalarla dili zenginleştirecek çalışmalar yapılması gerektiğine değinen Erdem, ele alınması gereken konulardan birinin de bilişim dili olduğunu vurgular. Ayrıca Türk Cumhuriyetleri ile en kısa zamanda harflerin aynı, harf sayılarının eşit olduğu ortak bir abecede birlik sağlanması gerektiğini de söyler.

Ayşe İLKER “*Yeni Kuşakların Eğitimde Millilik ve Yerlilik Özelliğini Sürdürebilme İmkânı Üzerine Düşünceler*” (2020) adlı makalesinde bir milleti bir arada tutan unsurlar olduğu gibi kuşakların bir arada olmasını sağlayan değerler olduğunu ifade etmektedir.

Terim Bilimi Üzerine Kaynak Taraması:

Kitaplar, Tezler

Hamza ZÜLFİKÂR “*Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*”(1991) adlı kitabında terim sorununu ayrıntılı olarak ele almaktadır. Bugünün temel sorunlarına

bakıldığında, başta ders kitapları olmak üzere eğitim ve öğretimle ilgili terimlerde tutarsızlıkların ortada olduğunu, öğretici durumunda bulunan kimselerin terim konusunda farklı görüş ve tutumlar içine girdiğini söyleyen Zülfikar, bu durumun farklı terimlerle yetişmiş insan grupları oluşturmamasından yakınmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı ile Türk Dil Kurumu arasında eski iş birliğinin bozulduğuna, bazı yıllar çeşitli eleştirilerle basına da yansıyan kutuplaşmalar doğduğuna dikkat çeker. Kurumlar arasında sıkı bir iş birliği kurulmadıkça, konuya inançla sahip çıkılmadıkça bu alanda yol alınamayacağını, bugün Türkçeyi yeniden bir yabancılaşmaya yol açacak çeşitli tehlikelerin beklediğini vurgular. Durmadan gelişen bilim dalları ve sanat kolları karşısında uzun zaman alacak, emek ve fedakârlık isteyecek çok yönlü çalışmalara ihtiyaç olduğunu dile getiren Zülfikâr, bunun için bilim adamlarının soruna Cumhuriyetin ilk yıllarındaki heyecan ve bilinçle eğilmeleri gerektiğini söyler.

Mehmet HENGİRMEN'in “*Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*”nün (1999) ön sözünde dilde birlikteliğin sağlanması için öncelikle terimlerde birliğin sağlanması gerektiği dile getirilmektedir. Terimler konusunda birlikteliğin sağlanması için de iki önemli kural üzerinde durulması gerektiği söylenmektedir:

- Türkçe terimler varken yabancı terimler kullanılmamalıdır.
- Terimlerin toplum içindeki yaygınlığına dikkat edilmelidir.

Hengirmen, bu çalışmasının Türk dilinde birliği sağlama konusunda bir katkısı olacağını mutluluğunu dile getirmektedir.

Berke VARDAR “*Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*” (2002) adlı kitabının ön sözünde terimlerle ilgili düşüncelerini ifade etmektedir. Bilimsel bir düzlemde temelini atamayan gelenekselciliğin ve yöntemsizliğin karşısında bilimsel düşünceyi ön plana çıkartan Vardar, araştırmalarını nesnel düzlemde, tümü kapsayacak, gerçeğe uygun ve iç tutarlılığı olan, kültürler ve dallar arası köprüler kuran nitelikte gerçekleştirmiştir. Böylesi bir bakış açısıyla ilk kez hazırlanan “*Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*” adıyla yayınlanan baskıda terimler ve bunların tanımlarının her dil bilimi dalının kavramsal özünü oluşturduğu, hangi alan söz konusu olursa olsun, her türlü bilimsel yaklaşımın temelini terimlerden örülü olduğu ifade edilir. Araştırmaların bilim temelleri üzerine kurulması gerektiğini vurgulayan Vardar, bu sözlüğü daha sonraki yıllarda, dil bilimi alanındaki ilerlemeleri gözetip terim dizelgesini geliştirerek “*Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*” adıyla yayınlamıştır. Her iki baskısıyla da dil bilimi alanındaki çalışmalara öncülük ederek başarılı ilerlemeler sağlamıştır.

Yabancı Sözlere Karşılıklar Kılavuzu, Şükrü Haluk Akalın'ın başkanlığında 2008 yılında hazırlanmış bir eserdir. Bu eserin ön sözünde son yıllarda İngilizce alıntıların özgün yazım ve söyleyiş özellikleriyle Türkçede kullanılmasının çok büyük olumsuzluklara yol açtığı dile getirilmektedir. Eklemeli bir dil olan Türkçede yabancı kökenli sözlere ekler Türkçe söylenişe göre değil de İngilizce söylenişe göre

getirildiğinde mortgage’a, on-line’ım, hacker’lara gibi tuhaf ve gülünç yazım biçimlerinin ortaya çıkmasından yakınılmaktadır. Türkçenin yazımını ve söylenişini temelinden sarsan bu olumsuzlukların da önüne geçmek amacıyla Yabancı Sözlere Karşılıklar Kılavuzu, yalnızca karşılıklardan oluşacak bir başvuru kaynağı olarak yayımlanmıştır.

Zeynep KORKMAZ “*Gramer Terimleri Sözlüğü*”nın (2010) ön sözünde sözlüğü hazırlama nedenini Türk Dil Kurumunun öncülüğündeki çalışma ve yayınlara rağmen dil bilgisi terimlerinin uzun süredir rayına oturtulamamış olmasına bağlamaktadır. Bunun başlıca nedeni, terim çalışmalarının bu işlerde tam hazırlıklı bir ekip tarafından sistemli olarak yürütülemediği ve üretilen terimlerin çoğunun terim yapma yöntemindeki görüş ayrılıkları dolayısıyla genel bir kabul bulamamış olmasına bağlamaktadır. Bunun da zaman içinde belirli bir kavram için birbirinden farklı karşılıkların ortaya çıkmasına neden olduğunu dile getiren Korkmaz, bu durumun sonucu olarak ilk ve orta öğrenimde kullanılan terimlerle yükseköğrenimde kullanılan terimler birbirinden farklı olduğunu, fakülteden fakülteye hatta aynı fakültede öğretim üyesinden öğretim üyesine, okullarda kitaptan kitaba, öğretmenden öğretmene değişen terimlerin ortaya çıktığını söylemektedir. Bu konuda zaman zaman düzenleyici bazı yasal girişimler olmuşsa da terimlerin yine de çözüm bekleyen bir konu olarak askıda kaldığına değinir. İşte gramer terimleri konusundaki bu durumu göz önünde bulunduran Türk Dil Kurumunun, Türk dili çalışmalarının sağlıklı ve birleştirici bir terim sistemine kavuşturulabilmesi için, bilimsel temellere oturtulmuş yeni bir gramer terimleri sözlüğünün hazırlanmasını karar altına aldığını vurgulamaktadır. Korkmaz’ın sözlüğünün yayımlanmasından bu yana, hâlâ dil bilgisi terimleri alanında terim birliği tam olarak sağlanamamış olmakla birlikte konu ile ilgili olumlu ilerlemeler kaydedilmiştir.

Hülya UYSAL “*Yabancı Terimleri Türkçeleştirmede Uygulanan Yöntem ve İlkeler*” adlı yüksek lisans tezini, 2013 yılında Ankara Üniversitesinde tez danışmanı Doç. Dr. Paşa YAVUZARSLAN gözetiminde tamamlamıştır. Bu tezde ülkemizde günümüze kadar pratik olarak çalışılan ama teorik olarak tam anlamıyla kurulmamış olan terim bilimi alanına katkı sağlamak ve oluşan olumsuzluklara çözüm üretebilmenin amaçlandığı söylenmektedir. 1932-1950 yılları arasında yabancı terimleri Türkçeleştirmede uygulanan yöntem ve ilkeleri açıklanmaya çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda 1932-1950 yılları arasında yayımlanan sekiz terim taranmış ve farklı bilim dallarına özgü terimlerin hangi yöntemden (örnekseme yöntemiyle terim türetme, türetimsel biçimbirimler ile kök ve gövdelerden terim türetme, sözcük birleştirme yöntemiyle terim türetme vb.) yararlanılarak türetildiği ortaya konulmuştur.

İsa SARI’nın “*Türkçede Ekleme Dışı Sözcük Yapımı ve Sözlükselleşme*” (2015) adlı doktora tezinde Türkçenin sözcük oluşturma mekanizmasındaki güncel eğilimler ele alınmış ve sözlükselleşme olgusu bütüncül bir yaklaşımla

değerlendirilerek dilin genel eğilimi olmayan bazı söz varlığı çeşitlenmeleri belli modeller ve formüller çerçevesinde sınıflandırılmıştır.

Burcu İlkay KARAMAN'ın “*Terimbilimi*” (2017) adlı çalışması, Türkiye’deki ilk terim bilimi kitabı olma özelliğiyle Türkçe örneklerle zenginleştirilmiş bir kaynak eserdir. Bu kitap, yazılışı bakımından ister bilim kitabı ister ders kitabı ister başvuru kaynağı olarak dil bilimciler, çeviribilimciler ve çevirmenlerin yanı sıra konu itibarıyla diğer bütün bilim dallarından insanlar için de önemli bir bilgi kaynağı niteliğindedir. Kitap, yazarın İngiltere’de Surrey Üniversitesi çeviri bilimi alanında yüksek lisans eğitimi aldığı yıllarda Terim bilimi derslerinde almış olduğu ders notlarından bilgiler de içermektedir.

Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Denemesi, TDK tarafından 2018 yılında Mustafa Kaçalin başkanlığında yayıma hazırlanan bir eserdir. Söz konusu eser, Türk Dil Kurumunun aylık dergisi Türk Dili’nde 1970 Haziran’ından 1979 Eylül’üne kadar 66 sayı yayımlanan 773 kelimenin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Eserde önce maddelerin dergideki açıklamalarına, sonrasında ise ilgili maddenin Batı Dilleri Sözcüklerine Karşılıklar Kılavuzu’ndaki karşılıklarına yer verilmiştir. Maddelere farklı bir karşılık teklif edilmişse teklif edilen bu yeni karşılık, ilgili künyenin önüne yazılmıştır. Eserde söylenenlerin amacının, geçmişte yapılanları yargılamak değil, onların bıraktıklarını kullanmadan önce doğruluğunu ve sağlamlığını sorgulamak olduğu söylenmektedir.

Levend KILIÇ’ın “*Fotoğraf ve Sayısal Görüntü Terimleri Sözlüğü*” (2019) adlı kitabından terimlerin anlamları ve farklı kullanımları tespit edilirken yararlanılmıştır. Kitabın ön sözünde İngilizce olarak ifade edilen bir fotoğraf teriminin, Türkçedeki karşılığı olan terimi belirlemek ve farklı anlamlarını ifade etmenin önemi vurgulanmıştır. Türkçe karşılıklarını da uzun terimlerden kaçınarak oluşturmak, önerilen terimler yoluyla dile tuzaklar hazırlamamak gerektiği dile getirilir.

Betül ÖZGEN’in hazırladığı “*Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Sözlüğü Üzerine Terminolojik Bir İnceleme*” (2020) adlı yüksek lisans tezi beş ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmanın problem, amaç, önem, varsayım ve sınırlılıklarını içeren giriş kısmı yer almaktadır. İkinci bölümde terim, terminoloji ve Türk halk edebiyatı terminolojisi hakkında tanım, açıklama ve tasnif odaklı değerlendirmeler bulunmaktadır. Üçüncü bölümde terim, terminoloji ve Türk halk edebiyatı terminolojisi üzerine daha önceden yapılmış çalışmalara yer verilmiştir. Dördüncü bölüm Doğan Kaya’nın Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Sözlüğü üzerine yapılan çalışmaları içermektedir. Beşinci bölümde çalışmaya dair genel çıkarımlar bulunmaktadır.

Bildiriler, Makaleler

Özcan BAŞKAN “*Terimlerde Özleşme Sorunu*” (1974) adlı makalesinde terimlerin üretilmesinde bir özleşmenin temel olduğunu ve terimlerin Türkçe köklere dayandırılmasının sayısız yararları olduğunu dile getirmektedir. Özellikle yabancı bir Batı dilini bilerek, Doğu dünyasının kalıplaşmış ve sınırlı kavramlarının çok daha ötesine geçilebileceği bilinmekte, Osmanlıcanın yaptığı gibi bir terim üretme düzenine güvenmenin de çok yersiz olduğu ifade edilmektedir.

Doğan AKSAN “*Köktürkçeden Bugüne Türkçede Ödünçlemeler Üzerine Bir Sözcük İstatistiği Araştırması*” (1977) adlı makalesinde dil devrimi sonrasında Türk yazı dilinin söz varlığında yaşanan değişimleri tespit etmeye çalışmıştır. Bu araştırmada, on iki yüzyıl boyunca dilde yabancı ögelerin sayısı, dil devriminin başlangıcından önceki durum ve söz varlığımızın bugünkü görünümü araştırılarak istatistiklerle belirlenmeye çalışılmıştır. Dile yerleşmiş ve dilde tutunamamış, yerleşmemiş yabancı sözcükler arasında bir ayırım yapılmaksızın Köktürkçeden bugüne kadar, her gelişme evresinin en önemli yapıtlarında yabancı ögelerin oranı hesaplanmış, yerli ve yabancı ögeler numara verilerek belirlenmiştir.

Naide SARITOSUN “*Türkiye Türkçesinde Bilim Dili ve Terim Sorunu*” (1995) adlı makalesinde ulusun geleceği açısından büyük bir önem taşıyan ve acilen ele alınması gereken sorunların, öncelikle toplumda anadili bilinci uyandırmak, özleştirme çalışmalarına hemen başlamak, bu çalışmalara katılacak olan kurum ve kuruluşlar arasında eşgüdümü sağlamak, özleştirmede bilinçli olmak, aşırı ulusçu duygularla davranmamak, eğitimi anadilinde yapmak, akademik ortamda Türkçe yayına özendirmek, dile bilim adamı, sanatçı, politikacı yoluyla giren, basın yayın organlarıyla topluma yerleşen sözcük ve kuralları denetleyecek ve Türkçeleştirecek, sürekli ve kalıcı çalışmaları başlatıp sürdürebilecek yetkin bir kurumun varlığını sağlamak olduğunu söyler.

Hamza ZÜLFİKAR Terim Bilim ve Uygulama Kolu Başkanı olarak yazdığı “*Terim Özel Sayısı Hakkında*” (1996) adlı makalede bilgisayar dünyasının Türkçenin 21. yüzyılın bilgisayar dili olmasını dilediğini belirtmektedir. Türk Dil Kurumunun başlattığı projeler arasında terimlerin geniş bir biçimde ele alındığı ifade eden Zülfikar, terimlerin giderek yabancılaşmasının ise Türkçeyi bilim dili olmaktan çıkarabileceğini söylemektedir. İlgililerin bu gerçeği artık görmeleri gerektiği dile getirilmekte, Türk Dil Kurumunun bu yolda yapılacak girişimlere destek vereceği ifade edilmektedir. En önemlisinin bilinçli bir ortamın kurulması, samimi olarak hep beraber çözüm aranmaya başlanması olduğunu ifade etmektedir.

Zuhal BARDA'nın "*Türkiye'de Terimbilim Çalışmalarının Dünü, Bugünü ve Yarını*" (1997) adlı çalışması, Hasan Ali Yücel Anma Kitabı'nda yer almaktadır. Bu anma kitabı, Hasan Ali Yücel'in, Türkiye'nin evrensel uygarlığa çeviri yoluyla ulaşması konusundaki katkılarını anmak için yapılan bir çalışmadır. UNESCO'nun 100. doğum yılı dolayısıyla 1997'de dünya çapında anılmasına karar verilen kişilerden olan Hasan Ali Yücel, eğitim ve kültür alanlarında Türkiye'nin geleceğini etkileyen birçok önemli girişimlerin öncüsü ve destekleyicisi olmuştur. Bu anma kitabına konu olan girişim ise 1940 yılında Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde örgütlenmesini sağladığı bilinçli ve yoğun çeviri etkinlikleridir.

Günay KARAAĞAÇ "*Alıntı Kelimeler Üzerine Düşünceler*" (1997) adlı makalesinde bir dilin gelişmesinin, o dilin sahiplerinin bilgi ve üretim gücüne bağlı olduğunu vurgulamakta, toplumun alıcı ve öğrenici olmaktan kurtulup, verici ve öğretici durumuna yükselmesini, yabancı unsurlara karşı direnmenin bir yolu olarak gördüğünü söylemektedir. Karaağaç, öğretecek çok şeyi olan kişi ve toplulukların, kendilerinden daha az şey bilenlere her zaman bir şeyler öğrettiğini; öğrenenlerin, dillerine giren kelimeleri melezleştirmeleri veya tercüme etmelerinin, belki bir süre için, kendilerini daha iyi hissetmelerini sağladığını fakat bilgilerin adları, yerli boyalarla boyansa da, kültür ve medeniyet tarihinin, bilgilerin gerçek adreslerini, her zaman haykıracağını vurgular.

Şükrü Haluk AKALIN "*Türkçenin Teknik Terim Zenginliği*" (2003) adlı makalesinde Türkiye Bilişim Haftası'nda 3 Eylül 2003 günü düzenlenen 'Teknik Bir Dil Olarak Türkçe' çalışma grubu toplantısında yaptığı konuşmayı aktarmaktadır.

Ali ÇİÇEK "*Türkçeye Giren Fransızca Kökenli Bazı Kelimeler Üzerine Bir İnceleme*" (2004) adlı makalesinde Türkçeye giren Fransızca kökenli kelimelerin geliş seyri ve Türkçedeki kullanımlarını konu edinmiştir. Elde edilen sonuçlarla Türkçenin kelime düzeyinde Fransızcadan yaptığı alıntılar incelenmiş ve bu alıntıların devam etmesinin Türkçenin söz varlığında neden olacağı yabancılaşmanın tehlikeleri dile getirilmiştir.

Oğuzhan GÖKTOLGA "*Bilim Terimlerinin Türkçeleştirilmesi*" (2004) adlı makalede evrensel olanın terimler değil kavramlar olduğunu vurgulamaktadır. Bir kavram daha önce herhangi bir dilde adlandırıldı diye dünyadaki bütün dillerde o adla adlandırılması gerekmediğini söylemekte, terimlerin ana dilde türetilmesinin bilimsel bilginin anlaşılması ve paylaşılmasında önemli yararlar sağlayacağını ifade etmektedir. Ayrıca terimlerin Türkçeleştirilmesinde bazı noktalara dikkat etmemiz gerektiğini söylemektedir. Terimlerin Türkçe kök ve eklere dayanmasının eğitim ve öğretimin kolayca yapılmasını da sağladığını vurgulamaktadır.

Oğuzhan DURMUŞ "*Alıntı Kelimeler Bakımından Türkçe Sözlük*" (2004) adlı makalesinde "*Türkçe Sözlük*"ün 9. baskısı verilerine dayanarak Türkiye

Türkçesinin diğer dillerden aldığı kelimeleri belirlemektedir. Bunun yanı sıra Türkçe sözlükte yabancı kökenli olarak ilk sırada Arapça sözcükleri, ikinci sırada Fransızca sözcükleri, üçüncü sırada Farsça, dördüncü sırada da İtalyanca sözcükleri görmekte ve Türk dilinin tarihten başlayıp günümüze kadar, diğer dillerle olan ilişkilerinin araştırılarak ortaya konulması gerektiğini söylemektedir.

Fatma ÖZKAN - Bağdagül MUSA'nın “*Yabancı Dillerin Türkçenin Söz Dizimi Üzerindeki Etkisi*” (2004) adlı makalelerinde küreselleşmenin söz konusu olduğu bu günlerde dildeki değişimleri kültür alışverişi ile izah edenler olmakla birlikte, konu derinlemesine incelendiğinde bu alışverişin karşılıklı değil, çoğunlukla tek taraflı olduğuna dikkat çekilmektedir. "Erdemin başı, dildir" diyen Yusuf Has Hacıp'in yolundan gidilerek Türkçe konusunda gereken özeni ve titizliği göstermenin herkesin görevi olduğunu söylenmektedir.

Dilek ERENOĞLU'nun “*Dilde Örnekseyerek Türetme ve Türkçedeki Örnekler*” (2006) adlı makalesinde dildeki değişimlerden biri olan örnekseyerek türetme genel olarak farklı terimlerle tanımlanmış ve dil bilgisinde kural dışı bir türetme olarak belirlenmiştir. Bu yazıda, kendi yapısı içinde kurallı bir türetme olan örnekseyerek türetmenin yapısı üzerinde durulmuş ve açıklayıcı genel örneklerin yanı sıra Türkçedeki örnekleri de verilmiştir.

Müslüme NARİN “*Bilgisayar Destekli Terim Çalışmaları ve TDK İktisat Terimleri Sözlüğü*” (2007) adlı makalesinde iktisat alanındaki terimlerde yabancılaşmanın yol açtığı olumsuzlukları gidermek, iktisat terimlerinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu terimlerde bir örnekliği de sağlamak amacıyla, Türk Dil Kurumu, İktisat Terimleri Sözlüğü hazırlamak üzere İktisat Terimleri çalışma grubunun kurulduğunu söylemektedir. Bu çalışma grubunun bir yandan Türkçenin en kapsamlı *İktisat Terimleri Sözlüğü*'nü hazırlamış, öte yandan dünyada ortaya çıkan yeni kavramlara Türkçeden karşılıklar türetmiş olduğunu aktarmaktadır.

Hamza ZÜLFİKÂR “*Dünden Bugüne Türkçe, Terim Cenneti*” (2007) adlı makalesinde terimlerde birlik sağlanamadığından yakınmaktadır. Konuyla ilgili örnekler vermekte ve örneklerden hareketle 1932'den 2000'li yıllara gelinceye kadar aşağı yukarı 75 yıldır bilim ve sanat terimleri ile uğraşıldığını anlatmaktadır. Sorunun bir merkezden yönetilememesi ve bir merkezin önerilerini kabul etmede bilinçli bir eğilim gösterilememesi nedeniyle bugün Türkçe terimlerin yerini batı kökenli terimlerin almaya başladığını ifade etmekte ve konunun birkaç örnekle açıklanabilecek boyutta olmadığını, bunun hem tarihi hem de uygulanan yöntemle ilgili boyutu bulunduğunu, Türkçedeki terim bolluğunun ciddi bir konu olduğunu, bu konunun bilim dünyamızda geniş bir oturumda ele alınması gerektiğini söylemektedir.

Salim PİLAV “*Terim Sorunu ve Eğitim Öğretimde Terimlerin Yeri ve Önemi*” (2008) adlı makalesinde bir dilin genel kelimelerden ayrılan, o dil içinde çeşitli meslek, sanat ve bilim dallarıyla ilgili kavramları karşılayan terimlerin, eğitim ve öğretimde oldukça önemli bir yere sahip olduğunu dile getirmektedir. Terimlerin, içinde yoğunlaştırılmış anlam yükü olan sözcükler olduğunu, konuların öğretiminin terimler aracılığıyla gerçekleştiğini, gerek eğitim öğretimde gerekse bilimsel araştırmalarda herhangi bir bilgiye ulaşmak için ihtiyaç duyulan ve karşılaşılan terimlerin, sağlam yapılı ve amaçlanan bilgiyi çağrıştıracak nitelikte olması gerektiğini söyler. Ayrıca terimlerin amaca hizmet edebilmesi için üzerinde uzlaşılan sözcükler olması gerektiğini vurgulayan Pilav, bu çalışmasında Tanzimat döneminden günümüze kadar uzanan süreçte terimler ile ilgili yapılan çalışmaları kısaca değerlendirerek eğitim öğretimde terimlerin yerini ve önemini ortaya koymaya çalışmıştır.

Hanifi VURAL ve Tuncay BÖLER’in, “*Türkçe Sözlük’ten Hareketle 1944’ten 2005’e Dilimizde Batı Kökenli Sözcükler*” (2008) adlı makalelerinde 1944’ten 2005’e Türkçedeki batı kökenli sözcüklerin yoğunluğu üzerinde durulmuştur. Bu yapılırken, *Türkçe Sözlük*’ün 1944 ve 2005 yıllarındaki baskıları esas alınmış, söz konusu baskılarda yer alan batı kökenli sözcükler taranmış ve listelenmiştir. Listeler sonucunda ortaya çıkan durum, makalede yazım farklılıkları, milliyet değişiklikleri, milliyeti verilmeyip özel adlara veya kısaltmalara dayandırılan sözcükler, kullanımdan düşen sözcükler, 61 yılda dilimize giren sözcükler başlıkları altında verilmiştir. Yazının son bölümüne, *Türkçe Sözlük*’ün 1944 ve 2005 baskılarında yer alan batı kökenli sözcüklerin sayısını gösteren tablo eklenmiştir.

Burcu İlkay KARAMAN “*Terim Oluşturma Yöntemleri*” (2009) adlı makalesinde dil içi terim oluşturma yöntemlerinin yanı sıra diller arası, yani çeviri odaklı, terim oluşturma yöntemlerine de değinmiştir. Bilim, sanat ve teknik alanlarında ortaya çıkan yeni kavramların terimleştirilmesinin (dil içi terim oluşturma) ile yabancı bir dildeki kavramı ve/veya terimi Türkçe bir terimle karşılama eyleminin (diller arası yani çeviri odaklı terim oluşturma) belli başlı kurallara dayandığını ve benzer yöntemler gerektirdiğini söylemektedir. Oluşturulmuş terimlerin, yani oluşturmaların, bilim dünyasında yerlerini bulasıya kadar ve başka dillerde de kabul göresiye kadar, daha doğrusu eş değerleri bulunasıya kadar, oldukça uzun bir zaman geçeceğini dile getiren Karaman, bütün bilim insanları, mühendisler ve teknik çevirmenlerin terim oluşturma konusunda gerekli eğitimi almaları gerektiğini söyler.

Einar HAUGEN “*Dilbilimsel Ödünçlemenin Analizi*” (2010) (Çev. Caner Kerimoğlu) adlı makalesinde dillerde söz türetmek, söz grubu veya cümle kurmak için ekleme, bükün, tekrar, birleştirme, yardımcı söz, vurgu-ezgi ve yer düzeni gibi dil bilgisi yöntemlerden faydalandığını dile getirmektedir. Makalede biçim birimsel ve ses birimsel değiştirim birbirinden ayrılarak,

1. Alıntı kelimeler

2. Bölünmüş alıntılar
3. Alıntı aktarımlar olarak incelenmiştir.

Dilek YUMRU “*Terim Üretme (me) Sorunu*” (2010) adlı makalesinde bilimin, insanlığa yaşamın her alanında kullanabilecek gelişmeler sunmakta olduğunu dile getirmekte; bilgiyi, teknolojiyi üreten her ülkenin o ürünü kendi dilinde adlandırdığını söylemektedir. Bu nedenle bu ürünleri kullanmak üzere başka ülkelerden alan her ülkenin bu araçları, kendi dilinde karşılık bularak halka sunduğunu söylemektedir. Bu noktada bilimle uğraşan, bilgi ve teknoloji üreten her kesimdeki bireyin terim üretimine katkıda bulunması gerektiğini vurgulayan Yumru, bilimin her dilde yapıldığını, terim üretimine verilecek önem ve çalışmayla Türkçenin her gereksinime uygun sözcük üretebilecek güce sahip olduğunu söyler. Bunun için de her ülke halkına öncelikle kendi diline sahip çıkma bilincinin kazandırılması gerektiğini, terim üretme sorumluluğunun öncelikle ülkenin tüm aydınlarına, yöneticilerine ve özellikle bilim insanlarına düşmekte olduğu vurgular.

İrina MAGRELO “*Türkçede Batı Kökenli Yabancı Sözcükler*” (2011) adlı bildirisinde ilk olarak Türkiye’nin Batılı ülkelerle tarihsel ilişkisine ve Batı kökenli yabancı sözcüklerin Türkçenin söz varlığına girmesinin ön koşullarına değinmiştir. Daha sonra bilim, sanat, ticari ilişkiler, kültürel etkileşimler gibi yollarla Türkçeye giren bu sözcüklerin Türkçede benimsenmesinin sebeplerini anlatmaya çalışmış, giren yabancı sözcüklerdeki bazı değişimleri göstermiştir. Bildirisinde ayrıca Türkçede söz karşılığı olmasına rağmen kullanılan Batı kökenli sözcükler ve bu kullanımların yol açtığı karmaşa ile ortaya çıkan sorunlara değinmiştir.

Nuri YÜCE “*Türkçenin Başka Dillerle Münasebetleri*” (2012) adlı makalesinde her dilde olduğu gibi Türkçede de pek çok yabancı asıllı kelime bulunduğunu, bilim dallarında, mesleklerde kullanılan terimlerin ve pek çok sözcüğün yabancı kökenli olduğunu dile getirmektedir. Ayrıca Yüce, Arapça ve Farsça pek çok isim ve sıfat asıllı sözcüklere Türkçe bir sözcük eklenerek birleşik sözcükler yapıldığını, diller arasındaki sözcük alışverişinin tek taraflı olmayıp iki yönlü olması nedeniyle Türkçeden de başka dillere sözcükler geçtiğini anlatır. Bugün Türkçede Batı dillerinden geçmiş sözcüklerin de pek çok olduğunu, son yıllarda Türkçenin, Batı dillerinin, özellikle İngilizcenin istilasına uğradığını söyler ve bu yabancı dillerden geçen sözcüklere örnekler vermektedir.

Veysel İbrahim KARACA “*Türkiye Türkçesindeki Alıntı Sözcüklerde Görülen Ses Olayları Üzerine Bir İnceleme*” (2012) adlı makalesinde dünyadan izole olmuş ilkel toplumlar dışındaki her toplumun birbiriyle etkileşimde bulunmak zorunda olduğunu dile getirmektedir. Siyasi, ticari, kültürel ve sosyal ilişkilerle birbirini tanıyan toplumların dillerinin de belli bir ölçüde birbirini etkilemesinin kaçınılmaz olduğunu, Türkiye Türkçesindeki alıntı sözcüklerde görülen ses olaylarının incelendiği çalışmasının coğrafi olarak doğu dilleri ile sınırlandırıldığını

ve tüm alıntı sözcüklerin %58.63'ü üzerinde yapılan bir inceleme olduğunu dile getirir. Söz konusu incelemede alıntı sözcüklerin Türkçenin ses yapısına uydurulurken yaşadığı ses olayları ile ilgili çıkarımlarda bulunulmuştur.

Mükremin YAMAN “*Çağdaş Terimbilim ve Kurumsal Çalışmalar*” (2012) adlı makalesinde terim biliminin günümüzde başta adı geçen ülkeler olmak üzere çok büyük ilerlemeler kaydettiğini söylemektedir. Bu ilerlemelerin başlıca amacının, uzmanlık alanlarına özgü kavramların ulusal dillerde adlandırılarak bilgiyi yaygınlaştırmak ve başka dillerde karşılıklarını bularak bu alanlarda uluslararası iletişimi kolaylaştırmak olduğunu ifade etmektedir. Bu alanda Türkiye’de yapılan etkinliklere ve kazanımlara bakıldığında terim bilimi alanında yapılacak çok şeyin olduğunu düşünüldüğü söylenmektedir. Yeterli sayıda nitelikli terim bilimci yetiştirmek zorunda olduğumuz da açıklanmaktadır. TDK’ye de büyük görevler düştüğü dile getirilmektedir.

Tüba KARAHİSAR “*Dijital Nesil, Dijital İletişim ve Dijitalleşen (!) Türkçe*” (2013) adlı makalede dil, dil ve düşünce sistemi, dildeki değişimler, internet ve yeni medyanın dil üzerindeki etkileri, yanlış yazımların ortak dili nasıl bozduğu konuları üzerinde durulmuştur. Dilin, kültürün devamını sağlayan, hem özenle korunması hem de gelişmesi için çaba harcanması gereken bir konu olduğunu vurgulayan Karahisar, dilin bozulmasının aynı zamanda kültürün de bozulmaya başladığının göstergesi olduğuna değinir. Dilin zenginleşmesi için topyekûn bir hareket gerektiğini, Türkçe bozuluyorsa sadece internette ya da sosyal medyada değil toplumun bütün kurumlarında bozulmakta olduğunu, kısa sürede çok kişiye ulaşabildiği için internetin ortak dili erozyona uğratmasının da o denli hızlı olduğunu ifade eder. Türkçenin kitle iletişim araçlarında ve üniversitede doğru kullanılmıyorsa sosyal medyada ya da toplumun diğer kurumlarında da doğru kullanılabileceğini söyler. Dolayısıyla Türkçenin doğru kullanımında eğitim kurumlarının ve kitle iletişim araçlarının sorumluluğuna dikkat çeker.

Süer EKER “*Modernleşme Sürecinde Türkiye’de Terimbilim Çalışmalarına Genel Bir Bakış*” (2013) adlı makalesinde Türkiye’de bugün itibarıyla terim bilimi alanındaki çalışmaların kamu kurumları, toplum yararına çalışan sivil toplum kuruluşları ve çalışmalarla, bir bölümü genel ağ erişimli veri tabanları oluşturmak suretiyle eşgüdümsüz ve dağınık olarak sürmekte olduğunu anlatmaktadır. Eker, terimlerle ilgili ölçünleştirme, yaygınlaştırma gibi çalışmaların TDK gibi resmî bir kurumun gözetiminde ve bağlayıcılığı bulunacak, başta bakanlıklar olmak üzere, ilgili tüm kurum ve kuruluşları da içine alacak şekilde yani ulusal düzeyde yürütülmesi gerektiğini ifade eder. Bu yolda TDK öncülüğünde başlatılan çalışmaların aksamaması, genişletilmesi ve geliştirilmesi, bu amaçla terim çalışmaları için uygun modeller geliştirilmesi ve terim bilimi alanındaki akademik

kurum, kuruluşlarla ve InfoTerm, TermNet gibi evrensel kuruluşlarla iş birliğinin yapılması şeklinde önerilerde bulunmaktadır.

Ayşe Nur SIR “*Türkçede Batı Kaynaklı Kelimeler ve Unsurlar Sorunu*” (2013) adlı makalesinde Türkçedeki dil kirliliğinin temel sebeplerinden biri olan Türkçe üzerinde Batı kaynaklı yabancı unsurların etkisini ele almıştır. Dil devriminden önceki durum ve o dönemdeki kirlilikten ziyade 1950’lerden sonraki dönemi dikkate alıp günümüz Türkçesindeki kirlilik ve yabancı unsurları değerlendirmeye çalışmıştır. Dildeki yabancı unsurları, sadece sözcük düzeyinde düşünmemiş; dil bilgisi unsurları, yabancı dil kalıplarının tercümesi, yabancı sözcüklerin yazım özellikleri gibi sorunlarla ilgili de değerlendirmeler yapmıştır.

Mehmet KAHRAMAN “*Türk Dilinin Terimsel Gelişim Sürecine Tarihi Bakış (I)*” (2017) adlı makalesinde Türk dilinde kullanılmakta olan söz hazinesinin terimleşme sürecini takip edebilmek ve terimsel hazineyi teşkil eden sözcükleri kullanım düzleminde görebilmek için terimleşme süreçlerinden söz etmek gerektiğini söylemektedir. Türk dilinin terimsel gelişim sürecini tarihî dönemler içinde ele almış, terimsel söz varlığımızın geçirdiği evreleri Klasik Dönem, Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri ile Cumhuriyet Dönemi olarak sıralamıştır.

Mehmet KAHRAMAN’ın “*Türk Dilinin Cumhuriyet Devri Terimsel Gelişim Sürecine Tarihi Bakış(II)*” (2017) adlı makalesinde, Cumhuriyet döneminde büyük bir Türkçe terim hazinesi kurulması için verilen mücadele ile terimler hakkındaki görüşler, düşünceler, tartışmalar ve kazanımlar Türk Dil Kurumunun düzenli yapmış olduğu Türkoloji Kurultayları izleği üstünden anlatılmaya çalışılmıştır. Bu dönemde iktidarlar tarafından belirlenen dil ve terim politikalarını uygulamak üzere *Türk Dili Tetkik Cemiyetinin* kurulduğunu, sonra bu kurumun faaliyet alanlarına göre kendi içinde kollara ayrıldığını aktarır. Kahraman bu kollardan biri olan terim kolunun, birinci Türk Dili Kurultayından itibaren tüm bilim dallarına ait terim sözlerin Türkçeleştirilmesi gibi iddialı bir çalışma içine girdiğini, bu gayretleri 1923-1945 yıllarında idealist, 1945-1980 yılları arasında tasfiyeci bir anlayışla, kullanımdaki bütün terimlerin sadece öz Türkçe olması, İslamî ve dinî terimlerin atılması anlayışıyla yaptığını anlatmaktadır. 1982’de Anayasanın kabulünden sonra Türk Dil Kurumunun yeniden yapılandırıldığını, terimler konusunda normale dönüş denilebilecek serbest bir dönemin başladığını ifade eder. İlk makalenin devamı niteliğinde olan bu çalışma ile terimsel gelişim sürecinin tamamı Kahraman tarafından incelenmiştir.

Sündüz ÖZTÜRK KAŞAR ve Didem TUNA “*Sosyal Bilimler Alanında Terimcelerin Çevrilmesi ve Türkçe Terim Üretimi*” (2017) adlı makalesinde ders kapsamında yürütülen projelerden biri olan Jean Paul Vinay ve Jean Darbelnet’nin *Stylistique Comparée du Français et de l’Anglais (Fransızca ve İngilizce’nin Karşılaştırmalı Deyişbilimi* adlı kitabı, *Comparative Stylistics of French and English*

adlı İngilizce çevirisiyle birlikte örnek olarak alınmakta, bu kitap üzerinden projenin tüm aşamaları uygulamalı olarak sunulmakta ve kuramsal metin çevirisi sürecinde terim bağlamında karşılaşılabilecek farklı durumlar ele alınarak değerlendirilmektedir. Böylece, kuramsal metin çevirisinde hissedilen çeşitli gereksinim düzeyleri ve bu gereksinimleri karşılamak için kullanılacak farklı yaratıcılık düzeyleri saptanmakta, adlandırılmakta ve tanımlanmaktadır.

Eyüp ZENGİN'in “*Türkçenin Diğer Dillerle Etkileşimi ve Sonuçları*” (2017) adlı makalesinde Türk dilinin tarihi seyri içerisinde birçok dil ile etkileşim içerisine girdiği, bu etkileşimin sözcüklerle sınırlı kalmayıp cümle yapılarında da kopyalamalara kadar ilerlediği söylenmektedir.

Cahit KAVCAR “*Türkçe ve İTÜ*” (2018) adlı makalesinde Türkiye'nin sayılı üniversitelerinden biri olan İstanbul Teknik Üniversitesinde eğitim dilinin İngilizce oluşundan yola çıkarak, yabancı dille eğitim ile ilgili görüşlerini ifade etmektedir. Yabancı dille eğitimin, bir dil öğretme yöntemi olmadığını vurgulayan Kavcar; yeryüzünde böyle bir öğretim yöntemi olmadığını, yabancı dilin amaç değil, araç olduğunu söyleyerek ülkemizin en köklü, en saygın bilim ve kültür kurumlarından biri olan İstanbul Teknik Üniversitesinde Üniversite Senatosunun İngilizce eğitim kararı almış olmasına duyduğu şaşkınlığı anlatır. Konu ilgili birimlerde ve senatoda yeterince konuşulup görüşülmeden, çeşitli yönleriyle ve boyutlarıyla incelenmeden böyle bir karar alındığını düşündüğünü söyler. Bu kararın yeniden görüşülmesi ve akıl almaz yanıltan dönülmesi gerektiğini, İTÜ'ye yakışan bu olduğunu, hem İTÜ'nün tarihsel çizgisinden sapılmaması hem de başka kurumlara kötü örnek olmamak gerektiğini söyler. Ağırlığı olan kurumların yükü ve görevinin de ağır olduğunu vurgular. O saygınlığını ve ağırlığını korumak, olumlu yönde örnek olma sorumluluğunu sürdürmek için; tarihe, Cumhuriyeti kuranlara, eski İTÜ'lülere ve gelecek nesillere karşı sorumluluğun farkında olunmasını söyler.

Hacı DAĞLI “*Cumhuriyet Döneminden Başlayan Yabancı Dillerden Yapılan Ödünçlemeler Üzerine Bir Araştırma*” (2019) adlı makalesinde Cumhuriyet döneminde yapılan dil inkılabıyla birlikte yabancı kökenli kelimelerin öz Türkçemizde yer edinmesi ve Türkçe üzerindeki etkisinden bahsedilmiştir. Özellikle Cumhuriyet döneminden başlayarak günümüze doğru dilimize giren yabancı kelimelerin, sanki Türkçenin yavaş yavaş yok olmasına sebep olduğu söylenmektedir. Bütün bu durumların ister istemez halka yansıdığı ve onları dolaylı olarak da olsa etkileyebildiğini söyleyen Dağlı, asıl amacının dillerin en zenginlerden biri olan Türkçeyi yabancı dillerin etkisinden kurtarmak için gereken özveriye göstermek ve dile giren yabancı sözcükler alınmadan önce sağduyulu davranmak konusunda gereken bilgileri vermek olduğunu dile getirmektedir. Bu yazıda Dağlı, Cumhuriyet dönemi basın dilinde Türkçeye giren yabancı kelimelerin oranları ile ilgili sayısal veriler kullanmış, bu sayısal verilerden yola çıkarak Türkçenin yabancı dillerin etkisi altında kaldığını, özellikle de daha çok Arapça ve Farsça sözcüklerin

yoğun olduğunu söylemiştir. Problemin çözümü için bilim insanlarının, öğretmenlerin, öğrencilerin ve okuyucuların birlikte hareket etmesinin yerinde olacağı vurgulanmıştır. Konuya yeterince önem verilmediği takdirde Türkçenin daha çok yabancı dillerin etkisi altında kalmasının kaçınılmaz olduğu dile getirilmektedir.

Alize Can RENÇBERLER “*Terimbilim Odağında ve Çevirmenin Tanıklığında Kuramsal Çeviri*” (2020) adlı makalesinde incelenen özgün ve çeviri metinlerden hareketle dilbilim, göstergebilim, çeviribilim terimleri sözlüklerinde bazı boşluklar olduğunu ve kullanımda olan terimlerin bir kısmının standart halde olmadığını anlaşıldığını söylemektedir. Bununla birlikte, çeviri sürecine dair çevirmenin görüşlerine ve karşılığı olmayan terimleri dilimize aktarırken izlediği stratejilere yer vermenin çevirmen adaylarına kuramsal metin çevirisi kapsamında terim aktarımına ilişkin yöntemler sunduğu sonucuna da varılmaktadır.

Orhan SEVGİ “*TÜBA Türkçe Terim Bilimleri Sözlüğü Çalışmalarının Yeni Ürünü; Mühendislik Bilimleri Sözlüğü*” (2020) adlı makalesinde Türkiye’de terim sözlüklerinin geçmişi incelendiğinde birkaç yaklaşım görmenin mümkün olduğunu söylemektedir. Bunların en başında gelenin, bir kişinin kendi alanıyla ilgili terimler sözlüğü yazması, diğerinin ise 1960-1980’li yıllarda denenilen herhangi bir alanda uzman olan bir kişinin Türk Dil Kurumu kapsamında terimler sözlüğü yazması olduğunu dile getirir. Bu çalışmaların ortak yanının ise terimler sözlüğünün çok sınırlı kişilerce yazılması olduğunu vurgular. Özellikle bazı sözlük çalışmalarının yayınlanmasında herhangi bir denetimin olmamasının sorun olabileceğini, bu açıdan TÜBA terim sözlükleri ayrıcalıklı bir yere sahip olduğunu söyler. Çünkü sözlüklerin hazırlanmasında aynı alanda birçok kişinin katkısı alınmış ve defalarca denetlenmiş bulunduğunu, ayrıca sözlük genel ağ sayfasında bilim adamlarının kullanımına ve aynı zamanda denetimine açılmış olduğunu ifade eder. Bu çalışmaya katılan uzmanların yapacağı en önemli etkinin ise üniversitelerde olacağını vurgular. Zira birçok öğretim üyesinin, terim faaliyetlerinin dil bilimciler veya Türk Dil Kurumu tarafından yapılmasına yönelik yanlış inancının, TÜBA’nın çalışmalarına katılan öğretim üyeleri görüldükçe yıkılacağını düşünür.

Bilişim Terimleri Üzerine Kaynak Taraması:

Kitaplar, Tezler

Aydın KÖKSAL, “*Bilişim Terimleri Sözlüğü*”nün (1981) yazarı, aynı zamanda bilişim terimlerinin Türkçeleştirilmesinde emeği geçmiş, çok değerli bir şahsiyettir. Bilgisayar, bilişim, donanım, yazılım gibi yaklaşık 2500 bilişim terimini Türkçeye kazandırmıştır. Kendisi konu ile ilgili görüşlerini kitabının ön sözünde bildirmektedir. Yeni bilim sözleri oluşturmada benimsenmesi gereken yolun, terimlerin bir kılavuz ya da sözlükte verilerek önerilmesi yerine, ilkin yaşam

çevrimine sokularak sınanması olduğunu savunmaktadır. Bilimsel yazılarda, gündelik çalışma ortamındaki konuşmalarda geçmeye başlayan bir sözcüğün başarısını kestirme olasılığının artacağını, sözcüğü üretenin çevreyle iletişim kurması ve en doğru, en güzel çözüme adım adım yaklaşmasının olanak kazanacağını ifade eden Köksal, kendisinin başlangıçtan beri benimsediği yöntemin bu olduğunu vurgulamaktadır. Önerdiği ilk Türkçe bilişim terimlerinin ise 1966'da kullandığı kaynak, program, derleyici, yükleme, bellek, komut, giriş-çıkış, denetim komutları gibi sözcükler olduğunu iletir.

Gazi GÜDER, “*Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü*” (1986) adlı kitabının ön sözünde çağımızın şüphesiz en önemli buluşlarından biri olan bilgisayarın, çok kapsamlı bir şekilde her alanda yaygın olarak kullanıldığı, bilgisayarların kullanımı açısından çeşitli zorluklarla karşılaşıldığı, bunlardan en önemlisinin bilgisayar programlarında geçen sözcüklerin Türkçe karşılıklarının ve anlamlarının bulunduğu bir kaynağa duyulan ihtiyaç olduğu söylenmektedir. Bu sözlüğün alana katkı sağlayacağı, ihtiyacı karşılamaya yardımcı olacağı düşünülmüştür. Sözlük yaklaşık 5000 kelimeden oluşmaktadır.

Aydın KÖKSAL, “*Dil ile Ekin*”(2003) adlı eserini 1980 senesinde TDK yayını olarak yayımlamış; yaklaşık 23 yıl sonra, 2003'te ise yapıtı güncelleyerek yeniden basıma sunmuştur. Beş ana bölümden oluşan eserde bölüm adları dil, erdem, teknik, toplum, topraktır. Köksal kitabının ön sözünde yirminci yüzyılın son üçte birine yayılan dönemde, Türkçe bilişim terimlerini geliştirip gündelik yaşamda kullanılmasını başardıklarını, Türkiye'yi çağdaş bir bilişim toplumuna dönüştürme amacı güden çalışmaların, Türkçenin en yetkin bir bilim dili olarak gelişme gizilgücünü kanıtlayan bir örneğini oluşturduklarını düşündüğünü söylemektedir. Gelecekte, başka alanların Türkçe bilim terimlerinin de benzer çabaların sürdürülmesiyle geliştirileceğinden kuşku duymadığını ifade eden Köksal, her konunun Türkçeye inanan meslek önderlerini kapsayacak biçimde, Türk toplumunu uygarlığın en ileri ucundaki çağdaş bir toplum durumuna, Türkçeyi de en yetkin bir bilim dili durumuna yükselteceklerine inandığını ifade etmektedir.

Şükrü Haluk AKALIN, Zeynel CEBECİ, Erdoğan BADA, Bülent MITİŞ, Levent ACAR, Ali TAN'ın hazırladıkları “*Bilgisayar Terimleri Karşılıklar Kılavuzu*” (2008) TDK'nin yayınladığı çok değerli bir bilişim terimleri sözlüğüdür. Sözlüğün ön sözünde terimlerin özel bir kullanım alanları bulunduğu, bilim dallarındaki terimleri çoğunlukla o bilim dalının uzmanlarının kullandığı ancak zaman zaman bazı bilim terimlerinin genelleşerek genel dile geçtiğinin de görüldüğü, bilgisayar terimleri içinse durumun farklı olduğu, bilgisayarın kullanım alanı son derece geniş olduğu için, bilgisayar terimlerinin de son derece geniş bir kullanım alanına sahip olduğu dile getirilir. Elbette kullanıcıların, bir bilgisayar mühendisi veya bir bilgisayar programcısı kadar terim kullanmadığı ama yine de gerek yazılımlarla ilgili gerek bilgisayarın donanımıyla ilgili azımsanamayacak ölçüde terimle karşılaştığı söylenmektedir. Üstelik gelişen teknolojiyle birlikte bu terimlerin sayısının da her geçen gün arttığı ifade edilir. Sözlüğün ön sözünde verilen bilgiye

göre söz konusu çalışma, 2001 yılının Mart ayında tamamlanmıştır. Türk Dil Kurumu Yürütme Kurulunun 1 Kasım 2001 tarih ve 408/16 sayılı kararı ile Genel Ağ'da ilgililerin eleştirisine açılmıştır. Yaklaşık iki yıl boyunca gelen eleştiriler çalışma grubunca değerlendirilmiş, haklı eleştiriler dikkate alınarak düzeltmeler yapılmıştır. Sonuçta bu kılavuz yayımlanmıştır.

Aydın KÖKSAL, “*Bilişim Devriminde Türkiye*” (2012) adlı eserini Türkiye Bilişim Derneğinin 40. yıl armağanı olarak hazırladığını dile getirmektedir. Bu yapıtta, geçmiş 40 yılın kısa bir öyküsü sunulduktan sonra hızla değişip dönüşmekte olan Türkiye'nin bugün karşı karşıya bulunduğu yol ayrımı tanımlanmakta, sonra ülkemizin geleceğine ilgi duyanlara ikinci kırk yıllık dönem sonunda, 2050'ler Türkiye'si için senaryolar sunulmaktadır. Daha sonra, bugünkü yol ayrımından Türkiye'nin bilişim ve yazılım endüstrileri ile sağ çıkması için kritik başarı etmenleri ve yapılması gerekenler gözden geçirilmektedir. Bunun amacının gerçekleşme olasılığı bulunan en ileri senaryoyu yaşama geçirebilmek olduğu dile getirilmektedir. Ayrıca eserde, Türkiye Bilişim Derneğinin, Bilişim dergisinin, Türkçe bilişim terimlerinin, bilişim toplumunun tanımları ve bunlara ilişkin ayrıntılı bilgiler, ulusal bilişim belgeliklerinde saklanması gereken ayrıntı ve yoğunluk düzeyinde işlenmiş olarak sunulmaktadır.

Bildiriler, Makaleler

Aydın KÖKSAL'ın “*Türkçe Bilişim Sözlüğü*” (1971) adlı çalışması bu sözlük basılmadan önce ürettiği bilişim terimlerini içerir. Çalışmanın sözlük düzeyine gelmeden bir liste olarak düzenlenmesinde ve ilgili kişilerin eleştirisine sunulmasında yarar olacağı düşünülerek hazırlanmıştır. Köksal bilgisayar programlama derslerinde neredeyse her iki sözcükten birinin İngilizce olarak hatta İngilizce bile sayılamayacak biçimde Türkçe ses birimlerine doğru kaymış İngilizce sözcükler olarak söylenmesinin İngilizce bilmeyeni ya da az bileni bir anlamsızlık duvarıyla karşı karşıya bırakırken iyi İngilizce bileni de tedirgin etmekte olduğunu anlatır. Öğreten ise aynı biçimde söz dizimi ve seslendirme zorlukları nedeniyle ana dilini konuşma doğallığından uzaklaşmakta, bütün dinleyicilerin ve öğretmenin tedirgin olduğu bir ortamda, zaten başlayana güç gelen bir konuda, öğrenmenin olağanüstü bir çaba gerektirdiğini dile getirir. Yapılan çalışma, yaklaşık 1000 terimi kapsamaktadır. Bu sözcükler, öncelikle metin içinde, sonra derslerde, konuşma ve konferanslarda, hatta resmi kurullardaki konuşmalarda çekinmeden kullanılmış, anlaşılabilirlik yararını gözeterek de kullanılmaya devam edilmiştir. Bu çalışmada bulunan Türkçeleştirilmiş terimlerin amacının Türkçenin bilim dili olarak hak ettiği yeri kazandırmak ve bulunduğu konumu sağlamlaştırmak olduğu söylenmektedir.

TDK tarafından basılan “*Bilişim Terimleri Sözlüğü*” (1981) Aydın Köksal'ın kaleminden türetilmiş bilişim terimlerini içeren, alan için önemi bulunan bir sözlüktür. Sözlükte yer alan “Terimler Üzerine” başlıklı bölümde, Köksal ilk evrede yalnızca terimlerin Türkçe karşılıklarını bulmak yoluna gidildiğini, yapılacak işlerin çok, eldeki olanakların az olması nedeniyle bunların terim sözlükleri olarak

verilemediğini, ikinci evrede ise bir yandan yeni karşılıklar aranırken, bir yandan da her konuda uzmanlık sözlükleri hazırlanmasına girişildiğini anlatır. Bugün Türk Dil Kurumunun çeşitli kuruluşlar, kurumlar, fakülteler ve kişilerle yaptığı çalışmaların ancak bir bölümünün yayınlanabilmiş olduğunu, bu çalışmaların çeşitli konuda çalışan yazar ve aydınlar da dil bilincinin yerleşmesine yardım ederken okul sıralarındaki gençleri de bu Türkçe sözlüklere alıştırdığını, onlarda dil sevgisinin kökleşmesini sağladığını ifade eder.

Tuncer ÖREN, “*Bilişimde Özenli Türkçe*” (1998) adlı çalışmasında *Bilişimde Özenli Türkçe* projesinin, Türkiye Bilişim Vakfının aynı adlı çalışma grubu tarafından, vakfın diğer iki projesi ile uyumlu olarak yürütülmekte olduğunu dile getirmektedir. Bu projeler, *Türkiye Bilişim Ansiklopedisi* ve *Bilgisayar Bilimleri ile Mühendisliği* dergisidir. Her iki projenin temel ilkelerine uygun olarak, ansiklopedi ve derginin yazarları yazılarını doğru ve özenli Türkçe ile yazacaklardır. Bu yazıda, *Bilişimde Özenli Türkçe* projesi kısaca tanıtıldıktan sonra, dile özen duyulmasını gerektiren sorunlar ve nedenleri düşünülmekte ve bazı çözümler önerilmektedir.

Şükrü Haluk AKALIN “*Yabancı Kökenli Bilişim Terimlerinin Yazılışları*” (2004) adlı makalede yabancı kökenli sözlerin kullanılışındaki tutarsızlıkların, aynı yayın organında değişik tutumların görülmesine yol açtığını dile getirmektedir. Bir yazarın dijital biçiminde yazdığı terimin, bir diğer yazıda digital olmasından, lazer / laser, bayt / byte gibi farklı biçimlerin yazımda karmaşa yaratmasından yakınmaktadır. Bu bakımdan yayımcılara önemli bir görevler düştüğünü, yazım ve terim birliğini sağlamak için yazıların çok dikkatli bir biçimde gözden geçirilmesi gerektiğini dile getirmektedir. Dilimizde karşılığı bulunan terimlerin Türkçeleri kullanılmalı, karşılığı bulunmayan yabancı terimler yerine de Türkçe karşılıklar önerilmelidir.” Akalın, bunlar mümkün olamıyorsa yabancı kökenli terimlerin yazılışında Türkçenin dil bilgisi kurallarının göz önünde bulundurulması gerektiğini söylemektedir.

TSE Bilgi Teknolojileri ve İletişim İhtisas Grubu tarafından basılan “*Bilişim Terimleri Sözlüğü*” (2006) çalışmanın terim inceleme bölümünde sıklıkla başvuru bir kaynaktır. Kurulduğu 1954 yılından bu yana hizmet verdiği alanlarda büyük ilerlemeler kaydeden Türk Standartları Enstitüsü, ülke ekonomisi ve ticaret hayatına gerek özgün standartlar geliştirerek, gerekse uluslararası standartları Türkçeleştirerek önemli katkılarda bulunmuştur. Bu çalışmada, çağın en popüler bilim alanlarından olan bilişim teknolojisi ile ilgili olarak ISO standartlarında yer alan uluslararası bilişim terimlerinin uygun görülen Türkçe karşılıkları sözlük olarak sunulmuştur. Sözlükteki terimler yalnızca ISO terimleri ile sınırlandırılmıştır. Bu yönüyle sözlüğün, bu alanda yapılmış diğer çalışmalar için tamamlayıcı rol oynayacağı düşünülmektedir.

Hafize KESER “*Bilgisayarın Evrimi*” (2019) adlı makalesinde bilgisayarın ilk üretildiği yıllardan günümüze kadar kuşak kuşak geçirdiği evreleri anlatmaktadır. İlk bilgisayarların gerçekleşmesinde kullanılan teknolojinin vakum tüpe dayandığı, bilgisayar yapımında transistörün bulunması ile ikinci kuşağa girildiği, entegre devrenin bulunması ile daha hızlı ve daha ucuz genel amaçlı üçüncü kuşak bilgisayarların yapımının gerçekleştirilmiş olduğu, çok yoğun entegre devre teknolojisi ile gerçekleşen günümüzün dördüncü kuşak bilgisayarlarının gittikçe yaygın bir kullanım alanı bulduğu, boyutların gittikçe küçülmesi, çanta içinde taşınabilen dizüstü bilgisayarları ya da cepte taşınabilen cep bilgisayarları biçimine dönüşmesi ve performansının gittikçe büyümesi ile günümüzde bilgisayar konusundaki hedefin marifetli ve insan zekâsına benzer nitelikte değerlendirme kabiliyeti olan bilgisayarlar olduğu ve bunların beşinci kuşak bilgisayarlar olarak tanımlandığı bilgileri verilmektedir.

Ahmet PEKEL “*Bilişimde Özenli Türkçe*” (2019) adlı çalışmasında 1986 yıllarında bilgisayar mühendisliği alanında çalışmaya başladığından bu yana, bilişim terimlerinin Türkçeleştirilmesi hususunda yapılanlar ve bu hususta çalışanlar hakkında bilgi vermektedir. Türkçenin, terimlerin Türkçeleştirilmesinde bize pek çok olanak sunmakta olduğunu, sözcük kaynağı açısından zenginliğini, sözcüklerde sesli ve sessiz uyum kuralının oluşunu, kök anlamlarının değişmezliğini, sözcük sonlarına eklenecek eklerle pek çok yeni sözcük oluşturabilme özelliğini Türkçemizin güçlü yanları olarak ifade eder. Yabancı bir terim için öncelikle, Türkçede bir karşılığı bulunabilirliği sorusunu sormadan ve Türkçenin yeteneklerini bilmeden kolaycılığa sığınmanın onaylanabilir hiçbir gerekçesinin olamayacağını vurgular. Türkçesi varken yabancı kökenli sözcükleri değil Türkçesini kullanmaya özen göstermek gerektiğini, kavramları doğru anlatabilmek ve doğru anlaşılabilmek için buna gereksinim olduğunu söyler.

Ali Kemal ŞAŞ “*Türkçede Terim Oluşturma Yolları ve Bilişim Terimlerinin Oluşum Süreçleri*” (2020) adlı makalesinde özellikle bilgisayar teknolojisinin müthiş bir hızla ilerlemesi ve bilgisayarların baş döndürücü bir hızla yaygınlaşmasının yüzlerce yeni bilişim teriminin günlük dile girmesine kapı araladığını söylemektedir. Çalışmanın birinci bölümünde bilişim teknolojilerinin ortaya çıkışı ve tarihî süreç içerisinde geçirdiği değişimlere değinildikten sonra bilgisayar teknolojisinin Trükiye’de geçirdiği süreçler hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde terim kavramı tartışılmış, bir sözcük veya sözcük dizisinin terim olarak değerlendirilebilmesi için ne gibi özellikleri taşıması gerektiği üzerinde durulmuş ve bu özellikler maddeler hâlinde sıralanmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise Türkçe terim türetme yolları tespit edilmiş, günümüz Türkçesinde kullanılan bilişim terimlerinin oluşum süreçleri belirlenmiş ve söz konusu terimlerin hangi yöntemlerle oluşturulduğu sayısal verilerle ortaya konmuştur.

1. BÖLÜM

TÜRKÇENİN BİLİM DİLİ OLARAK GELİŞİMİ

1.1. Bilim Dili Olarak Türkçe

Büyük Önder Atatürk, Türkçenin dünyadaki diller arasında saygınlığını kazanması için çok emek harcamış ve bu konuda her zaman yol gösterici olmuştur. Bilim dili olarak Türkçenin özelliklerinden bahsederken Mustafa Kemal Atatürk'ün konuyla ilgili birkaç sözüne değinmek uygun olur:

“Öyle istiyorum ki Türk dili bilim yöntemleriyle kurallarını ortaya koysun ve her dalda yazı yazanlar bütün terimleriyle çoğunluğun anlayabileceği güzel ahenkli dilimizi kullansınlar.”

“Milli his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin milli ve zengin olması, milli hissin gelişmesinde başlıca etkindir. Türk dili, dillerin en zenginlerindendir. Yeter ki, bu dil şuurla işlensin. Ülkesini, yüksek bağımsızlığını korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır.”

“Amacımız, Türk dilinin öz zenginliğini ortaya çıkarmak, onu dünya dilleri arasında, değerine yaraşır yüksekliğe erdirmektir.”

“Bir ulusun dili, bütün bilim kavramlarını oluşturacak şekilde gelişmemişse, o ulusun bilim ve kültür alanında bir varlık göstermesi beklenemez.”

“ Ülkesini yüksek istiklalini korumasını bilen Türk milleti dilini de yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmalıdır.”

“Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türk halkı, Türk milletidir. Türk milleti demek, ‘Türk dili’ demektir! Türk dili, Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü Türk milleti geçirdiği nihayetsiz felaketler içinde ahlâkını, ananelerini, hatıralarını, menfaatlerini kısacası bugünkü kendi milliyetini yapan her şeyinin dili sayesinde muhafaza olduğunu görüyor. Türk dili, Türk’ün kalbidir, zihnidir.” (Kocatürk, 1971).

Mustafa Kemal Atatürk, yukarıdaki sözlerinden de anlaşılacağı gibi Türk diline büyük önem vermektedir. Türkçenin varıl ve gelişmelere açık bir dil olduğunu dile getirmekteydi ve Türkçenin korunması çalışmalarının en büyük destekçisiydi. Türkçenin bilim dili olarak hak ettiği yeri kazanması için dile sahip çıkmanın önemini vurgulardı.

Erdem, Türkçenin kelime hazinesinin zenginliğiyle, ihtiyaç duyulduğunda mevcut kelimelerden yeni kelimeler türetme gücü ile tam bir bilim dili olduğunu vurgulamaktadır (2019: 14).

Gökçora, insanların öncelikle ana dillerinde düşündüğünü dile getirir; kendi öz dillerinde rüya gördüklerini, hayal kurduklarını ve yaratıcılıklarını gösterdiklerini ifade eder. Yazar, yabancı dil hayranlığının tanıtılarla tabelalara kadar indiğine de değinir. (*hotel, motel, restaurant, show, WC gibi*) Dile sahip çıkılamadığı takdirde, çocuklara ve gençlerimize bilgi, beceri, tutum ve davranışları ileten Türkçenin, bilim dili olarak kullanılmadığı takdirde Latinceye yaşandığı gibi unutulacağını ve öleceğini vurgular (2004: 100).

Türkçenin yaygın kullanımı, türetme olanakları, okunduğu gibi yazılması, sahip olduğu zengin sözcük dağarcığı ve en önemlisi Türk kültürünü yansıtması, bilimsel çalışmalarda Türkçenin saygın bir yere sahip olması için yeterli gerekçelerdir. Yeni yetişen neslin anlaşılır, Türkçeleşmiş terimlerle eğitim görmesi, Türkiye'nin tüketim değil üretim toplumu haline gelmesini sağlayacak en önemli etmenlerdendir. Bu nedenle Türk dilinin yabancılaşma ve bozulmalardan korunması gerekmektedir.

Elbette ki toplumların birbirinden etkilenmesi tek taraflı değildir, karşılıklıdır. Sinanoğlu, farklı milletlerin birbirinden etkilenmesinin kaçınılmaz olduğunu ifade eder. Çünkü milletler siyasal, iktisadi, kültürel nedenlerle iletişim halindedir ve bu iletişimi de dil ile gerçekleştirir. Böylece farklı milletlerin ürettiği sözcükler etkileşim sırasında diğer milletin sözcük dağarcığına eklenmektedir. Türk dili için de aynısının söz konusu olduğunu söyleyen Sinanoğlu, tarih boyunca da bugün de kurulan ilişkiler sonucunda dilde çok sayıda yabancı kökenli sözcüğün girdiğini ama Türkçenin de diğer dillere sözcükler verdiğini vurgular. Milletlerin birbiriyle etkileşmesi sonucunda diller için bu sonucun doğal olarak oluştuğunu söyler (1994: 3).

Kabadayı ise farklı dillerden etkilenmemiş, sözcük almamış öz bir dilin var olduğundan söz etmenin mümkün olmadığını ifade ederek, dillerdeki sözcük alıntılarının iki yöntemle olabildiğini söylemekte, sözlerini şöyle sürdürmektedir:

“Temelinde öğrenmenin yer aldığı alıntılara bilgi alıntıları denir. Bir de, genellikle bilgi ve öğrenme dışında; siyasi ve iktisadi üstünlük, yönetici-yönetilen ilişkisi, özentî ve modalaşma gibi konularla ilgili alıntılar vardır. Bu tür alıntılara da özentî alıntıları denilmektedir. Dilimizin tarihi dönem içerisinde en fazla etkilendiği dillerin başında Arapça ve Farsça gelmektedir. Türkçeye girmiş batı kökenli yabancı sözcük sayısının ortalama on bine yakın olduğu düşünüldüğünde, bu sözcüklerin %70'inden fazlasının Fransızcadan geçen kelimeler olduğu görülür.” (2006: 304)

Türkçenin yabancılaşmasında, özentî ve yabancı kültürlerin etkisinde kalma çok etkilidir. Günümüzde çocuklar ve gençler, bildikleri İngilizce iki üç sözcüğü kullandıklarında Türk kültürüne uymayan giyiniş ve davranış biçimleri gösterdiklerinde çağa ve modern hayata uygun olduklarını düşünmektedir. Bu birçok

Ülkede en önemli sorunlardan biridir. Siyasi ve ekonomik stnlg bulunan ülkeler kültürel yönden de etkileyici olabilir ancak milli kimliğin korunması, kullanılan dile sahip çıkılması ve gelecek kuşaklara milli değerlere sahip çıkmanın öneminin aktarılması, dünyada saygın bir konuma sahip olmayı da beraberinde getirecektir.

İnternet ortamında Türkçenin kullanımı üzerinde bir inceleme yapan Turan Temur ve Nurdan Vuruş, dilin doğal olarak ekinin de aktarıcısı olduğunu; küresel dünya ile beraber dilin, yazma dilinin olumsuz olarak etkilendiğini dile getirmektedir. Küresel dünyanın dilinin İngilizce kabul edilerek sunulduğunu ayrıca bu sunumun herkes tarafından düşünmeden, duraksamadan kabul edildiğini dile getiren Temur ve Vuruş, bu kabullenişin sadece Türkçe değil diğer diller için de etkilerinin hala devam etmekte olduğunu ifade etmektedir (2009: 233).

Bulut ve Orhan, hazırladıkları “Türkçeye Fransızca Kalmak” adlı makalede dil zenginliğinin fikir ve duygu evreninde de zenginlik doğurduğunu, bilim ve teknik alanlarla beraber farklı birçok alanda dil sömürgeciliğini düşünmeksizin kabul etmemek gerektiğini dile getirir. Çünkü farklı dillerden ihtiyacın dışında sözcük almanın dil bilgisel yapının bozulmasına sebep olabileceğini, bunu da Türkçenin yapısındaki doğal gelişimi durdurarak onun özünden uzaklaşmasına, hatta yoksul duruma gelmesine sebep olabileceğini vurgular. Dilin yozlaşmasının, onun kirlenmesi demek olduğunu, özünden uzaklaşmış bir dille sağlıklı bir iletişimin kurulamayacağını, sağlıklı bir kuşak yetiştirilemeyeceğini söyleyen Bulut ve Orhan, Türk dünyasının ilk çağlardan günümüze dile sahip çıktığını, Dünyadaki dillerin en eskilerinden biri olan Türkçenin yüzyıllardır kazanılan birikimleri, yaşanmışlıkları, kültürü de içinde barındıran geniş ve varsıl bir dil olduğuna dikkat çeker. Türkçenin Orta Asya’da bulunan ana vatanından dünyanın dört bir tarafına dağılarak genişleyen, çok sayıda büyük devlet kurmuş, tarihe ve tarih akışına defalarca yön vermiş olan Türk ulusunun kullandığı dili ve Türk edebiyatımızın temeli olduğunu ifade eder (2012: 134).

Köklü ve zengin bir kökene sahip olan Türkçe, yozlaşmadan bozulmadan zenginleştirilebilir. Türk dili sahip olduğu kök zenginliği ile çok güçlü bir türetme yapısına sahiptir, Türkçe köklerden türetilen sözcüklerle birçok dile örnek olabilecek bir sözcük dağarcığına sahip olunabilir. Türk cumhuriyetleri ile kurulacak ilişkilerle de Türkçenin gelişimine katkı sağlanabilir.

Arıcı da Türk dilinin dünyanın önemli ve etkin dillerinden biri olma amacının iki farklı açıdan gelişme ile mümkün olabileceği sonucuna sahip bulunduğunu söylemektedir: Bunlardan birincisi Türkçe ve Türk edebiyatının farklı eğitimsel, kültürel, ekonomik ve sosyal siyasetlerle gelişiminin, zenginliğinin sağlanması ve dünyaya açılmasının; ikincisinin ise Türkiye ve diğer Türki devletler ve toplulukların aralarındaki iş birliğinini geliştirerek Türk dilleri arasındaki bağlantıların güçlendirilmesi olduğunu ifade eder. Arıcı dil konusunda bilinç sahibi olmuş olan kişilerin sadece günlük hayatta değil dilin kullanıldığı her sahada düzgünce, anlaşılır

bir şekilde kendilerini ifade etmeye çalışarak hatalı dil kullanımlarının önüne geçilebileceğini söyler. Bunun yanında Milli Eğitim Bakanlığı, Türk Dil Kurumu, Yunus Emre Enstitüsü gibi değişik kurumlarla, üniversitelerin Türk Dili Edebiyatı Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi ve Türk Dili Edebiyatı Bölümlerinin de resmi sosyal medya hesapları yoluyla bu konuyla ilgili farkındalık yaratmaları ve dili kullananları bu açıdan desteklemelerinin Türkçenin korunup bilim dili olarak gelişmesi için olumlu gelişmeleri oluşturacağına ve böylece amaçlanan kazanımlara ulaşmasına yardımcı olacağına inancını ifade eder (2015: 273- 282).

Türkçenin günümüzdeki durumunu gözden geçirdiğimizde özellikle Fransızca ve İngilizce sözcüklerin akın akın Türkçeye yerleştiği göze çarpmaktadır. Uysal, Avrupa ile kurulan ilişkilerde Fransızcanın rolünün büyük olduğunu savunmakta, 1839 yılında imzalanan Tanzimat Fermanı sonrasında tüm alanlardaki gibi Türk dilinin yazını alanında da Fransa'yla kurulan ilişkilere bağlı şekilde bilimle ilgili terimlerden günlük yaşam da kullanılan kavramlara kadar birçok ögenin Fransızcadan Türkçeye giriş yaptığını dile getirmektedir. Kökeni Latince ve Yunanca olan çok sayıda bilimle ve teknikle ilgili terimlerin Fransızca yoluyla Türk diline yerleştiğini söylemekte ve şu sözcükleri örnek olarak göstermektedir: federasyon, hipertansiyon, kapitülasyon, meteoroloji, ütöpik, veteriner (2013: 4).

Asıl rahatsız edici olan şudur ki Türkiye’de yukarıda geçen sözcükler ile ne anlatıldığını anlayan kişi sayısı çok değildir. Yabancı dil eğitimi almamış olan bireylerin de anlayabileceği bir dil kullanmak, yabancı kökenli sözcükleri dilimize yerleşmeden önce Türkçeleştirmek, eğitimde, günlük hayatta ya da bilimsel çalışmalarda önceliği Türkçeye vermek hem bilim toplumu olmayı kolaylaştıracak hem de kuşaklar arası çatışmanın önüne geçecektir.

Köksal terimlerin Türk dilinden türetilmiş olması gerektiğini söylemekte ve Türkçe terim kullanıldığında köyde yaşayan, kentte yaşayan, varlıklı olan, yoksul olan herkesin, toplumun her bir bireyinin anlayarak düşünme olasılığının artacağını, işin bir sihir olmadığını anlayacaklarını vurgular. Köylüsüyle, kentlisiyle, mühendisiyle, fırıncısıyla, kapıcısıyla, çırağıyla ya da sıradan insanıyla, köyden yeni gelen Türkün anlamaya başlamasıyla ise doğrudan doğruya düşünce üreten zihinlere sahip olunmaya başlanacağını ifade eder. Bunun çok ilgi çekici ve etkileyici bir durum oluşturacağını, bu duruma ise aydınlanma dendiğini söyler. Aydınlanmanın ana direğinin, ana dille iletişim kurmaya başlamak olduğunu vurgular (1996: 39).

Bülent Sankur da konu ile ilgili düşüncelerini şöyle aktarmaktadır:

“Türkçe bir terimin anlamı yabancı kökenli terime göre daha saydam, daha kolay kavranabilir özelliğe sahiptir. Konuya yabancı bir kişinin, yabancısı yerine terimin Türkçesini duyduğunda büyük bir olasılıkla zihninde bir sezi oluşacak, bir ışık yanacak, anlamını daha kolay kavrayacaktır. Türkçesinin anlamının daha saydam olduğuna dair aşağıdaki örnekler verilebilir:

termofiksaj yerine ısı sabitleme; süpernatın yerine üst sıvı; sübdüksiyon yerine dalma-batma; spermatofita yerine tohumlu bitki; sölom yerine vücut boşluğu; solvoliz yerine çözücüyle tepkime; siyanobakteri yerine mavi-yeşil alg; sismojen yerine deprem üreten; sirkümdüksiyon yerine dairesel uzuv hareketi; simpleziomorfi yerine türemiş özellik paylaşımı; selektif permeabilite yerine seçici geçirimsizlik, progresif metamorfizm yerine ilerleyen başkalaşım.” (Sankur, 2019).

Tarih boyunca, bütün diller gibi Türkçe de yabancı dillerin etkisinde kalmıştır. Özellikle daha fazla iletişim ve etkileşimde bulunulan uluslarla dilsel etkilenmeler yaşanmıştır ve yaşanmaktadır. Türkçenin ilk zamanlarında Çince ve Moğolca, Osmanlı döneminde Arapça ve Farsça, Tanzimat döneminde Fransızca, günümüz Türkçesinde ise İngilizce, Türk dili üzerinde ciddi zararlı etkilere sahiptir. Öncelikle bu dillerden gelen sözcükleri Türkçeleştirmeye çalışmak, Türk insanının aydınlanmasını sağlayacak, bilimsel ilerlemede söz sahibi olmasını destekleyecektir.

Başkan, günümüzde Fransızca, Almanca gibi Batı dillerinin bile, özellikle İngilizcenin egemenliğine karşı savaşmalarının, sözü edilen kavram patlamasının ne denli boyutlara vardığını tanıtlamaya yeterli olduğunu söylemektedir. Eğer ileride Türkilizce adı altında karma bir dilin yaratılmasına engel olunacaksa o zaman yapılacak şeyin, şu anda olduğu gibi yetenekten yoksun kalmış Arap, Fars dillerinin sözcükleri ve köklerinin varlığına Osmanlıca yoluyla sınırlı bir şekilde sırt vermek değil, bunun tam tersi Tür dilinin öz varlığından sınırı olmayan biçimde yararlanıp yabancı dillerin kısıtları olan desteğinden çok daha varıl bir biçimde, ana dilin kendi üretme imkânlarıyla gelişimini sağlamak ve bu düzenin çalışmasını sağlamak olduğunu ifade etmektedir (1974: 177).

Kabadayı da Rusya’dan bir örnek vererek günümüzde Rusların, Amerika kaynaklı bir yiyecek firması olan “Mc Donald’s”ın reklamlarını bile kendi kullan dıkları kiril harfleriyle yazdıklarını söylemektedir. Türkiye’deyse, çok sayıda kuruluştaki ve özel olarak genel ağda İngilizce dilinin etkili bir baskısının görüldüğünü, İngilizce kökenli sözcüklerin Türk diline kaçak bir şekilde girmesi yetmiyormuş gibi bir de yazımda Türk abecesinde bulunmayan, yabancı dillerin kendine özel seslerini yansıtan harflerin kullanılmakta olduğunu söylemektedir. Yazı konusunda edinilen birliğin bozulmaması için bu tür kullanımları engellemenin yarar sağladığını söyleyen Kabadayı; sosyologların, İngiliz dilinin farklı ülkelerin dillerinin çoğunda etkili olmasını küreselleşmeyle gelen bir ekin çatışması olarak nitelendirdiğini bildirmektedir (2006: 301).

Yaman, Fransa’nın dilin gelişimini kurumsal bir çerçevede düzenlemesinin 1635 yılında kurulan *Fransız Akademisi*’yle başladığını bildirmektedir. Bu tarihin, tartışmasız, Fransız ekinde çok önemli olduğunu söyleyen Yaman; bu tarihin öneminin, öncelikle, eli kalem tutan insanların oluşturduğu meclislerde yaptıkları tartışmaların, bir toplumun ya da ulusun yazgısında önemli bir payı olacağının ilk

kez kabul edilmesinde yatmakta olduğunu ifade etmektedir. Yaklaşık 3,5 yüzyıldan beri Fransız dilinin gelişimi ve korunması işlevini sürdüren Fransız Akademisinin, Fransa Cumhurbaşkanı'nın koruyucu başkanlığında, Fransız diline çok emek vermiş insanlardan oluşan üyeleriyle, günümüzde de bu işlevini sürdürmekte olduğunu dile getirir (2012, 69). Türkiye' de de benzer bir uygulama yapılabilir. Türk Dil Kurumu gibi önemli akademisyenlerin bulunduğu bir devlet kurumu bulunmaktadır, yasalarda yapılacak değişiklikler ve düzeltmelerle Türk dilinin koruyuculuğu ve gelişimi devletin güvencesinde ve tek elden yapılabilir. Böylece yeni terimlerin ve sözcüklerin türetilmesinde farklı fikirlerin çatışmasının önüne geçilmiş olur. Yabancı dilden Türkçeye gelen sözcük, farklı türetmelerin karmaşasında geldiği dilden alındığı şekliyle kabul edilmeden Türk diline kazandırılmış olur.

Diğer ülkelerde dilin korunması amacıyla yapılanlara kısaca değinilmiştir. İşte Türkçenin de ihtiyaç duyduğu şey budur. Dilin korunması işlevinin sürekli, düzenli ve tek elden yapılması... TDK, sahip olduğu niteliklerle bu işlevi günümüzde yerine getirmektedir. Hedefinin, Türk dilinin yazılmış ve sözlü kaynaklarıyla bilimsel araştırmalar yapmak; Türk dilinin bilimde, sanatta, edebiyatta ve öğretimde doğru türetilen sözcüklerle gelişmesini ve her sahada doğru şekilde kullanımını sağlamak olduğu ifade edilir. Ancak belli dönemlerde siyasi nedenlerle TDK, işlevini yerine getirmekte yeterli yetkiye sahip olamamıştır. Geçmişte yapılan hatalar tekrarlanmamalı ve sebebi ne olursa olsun öncelik dil olmalıdır. Aynı zamanda milletin her ferdi dil bilincine sahip olmalı, dilini korumalı ve yabancı dillerin baskısından kurtarmayı amaçlamalıdır.

Zülfikar, bir kavrama birden çok karşılığın verililişinden alanın öğretim üyeleri, uzmanları, öğrencilerin de şikayetçi olduğunu söylemekte, bu durumun yalnızca Türkçede değil, öteki alanlarda da yaşandığını dile getirmektedir. Cumhuriyet döneminde bir terime tek terimle karşılık gösterilmişken son 50-60 yıl içinde Türk bilim adamlarınca, yazarlarca bu ilkenin bozulması önerilen bir karşılığın beğenilmeyip, farklı farklı karşılıkların ortaya atıldığından yakınan Zülfikar, şu örnekle durumu izah etmektedir: Ziya Gökalp'in kültür için önerdiği hars terimini bir süre kullanılmış, 1950'li yıllarda bu kez kültüre Nurullah Ataç, ekin karşılığını bulmuş, Cevdet Kudret 'ekin'i beğenmemiş, 'ekit' sözü ile bu kavramın karşılanmasını istemiş, son olarak Konut Ertop, her iki öneriyi de kabul etmeyip kültüre karşılık olarak 'ekinç' sözcüğünü önermiştir. Sonunda bütün çabaların boşa çıkmış ve Fransızcadan gelen kültür sözcüğünün galip gelmiş olduğunu anlatır (Zülfikar: 840-841).

Temur ve Vuruş ise konu ile ilgili gelişen teknolojinin bireylerin hayatlarını kolaylaştırmak söz konusu olduğunda vazgeçilemez olduğunu ancak teknolojiyle ilgili gelişmelerle birlikte oluşan yeni kavramlara karşılıkların doğru zamanda üretilmemesinin ya da bu kavramlara karşılık olarak üretilen sözcüklerin halk tarafından benimsenmemesinin ve teknolojiyi çok sık olarak kullanan kişilerin öz dilleri olan Türkçeyi kullanma konusunda özen ve titizlik göstermeden

davranmalarının sonucunda sanal ortamda ölçünlü dilden uzaklaşmış bir e-dilin oluştuğunu söylemektedir. Teknolojinin gelişimiyle birlikte oluşacak olan yeni terimlerin sanal ortamdaki yanlış kullanımlarının artması sebebiyle Türk dilinin de gün geçtikçe değişeceği gibi bir sonucun oluşacak olmasından yakınılmaktadır. Ancak Türkçenin özen gösterilmeden kullanımının teknolojik açıdan sağlanan gelişimlerle açıklanmasının da bir başka mesele olarak görünmekte olduğu, dolayısıyla öz dilini doğru olarak, güzel bir şekilde kullanma hususunda bilinçli bir gençliğin yetiştirilmesinin bir zorunluluk olduğu ifade edilir. Bu kişilerin yetiştirilmesi konusundaki sorumluluğun ise öncelikle aile, sonra da öğretim veren kurumlar ile bu kurumlarda görev yapan öğretmenlere, basın ve yayın yapan kuruluşlara, yeni üretilen teknolojik ürünleri ülkeye getirenlere, devletin resmi kurumlarına ve asıl olarak kişinin kendisine düşmekte olduğu vurgulanır (2009: 243).

Dilin korunması sorunu; TDK ve dil uzmanlarının yanında, aydınların, bilim adamlarının, siyasetçilerin, akademisyenlerin ve öğretmenlerin en önemli meselesi olmalıdır. Hazırladıkları yasalarla, tüzüklerle, çalışmalarla sürekli halkı uyarmalı, dilin korunması için her bireyin üzerine düşen görevleri hatırlatmalılardır. Türk dilinin karşı karşıya kaldığı sorunlar ve bu sorunların çözümü için alınabilecek önlemler şu şekilde sıralanabilir:

- Yabancı dil bilmenin günümüz dünyasında önemi tartışılmazdır. Ancak yabancı dil bilmek onu Türkçede umarsızca, düşüncesizce kullanmak demek değildir; ikisi arasındaki ayrımın yapılamaması Türk dilinin yozlaşmasının önemli sebeplerindendir. Türk dilinde bulunan Türkçeleşmiş yabancı kökenli sözcükleri kabullenme aşamasında düşünerek hareket etmeli, Türkçe kökenli olmayan sözcüklere karşı tavır almalı ve bunların yerine önerilen Türkçe karşılıklarını kullanmaya çalışmalıdır.

- Türkçe zengin bir sözcük dağarcığına ve türetme gücüne sahipken, başka dillerden yeni sözcükler almak, üretilen Türkçe karşılığını beğenmeyip eleştirmek, önerilen sözcüklere karşı olup dili zenginleştirmek için bir katkıda da bulunmamak Türk dili düşmanlığı yapmaktır. Bilinçli olmalı, oyunlara kanmamalı ve Türkçeye sahip çıkılmalıdır.

- Türkçeyi küçümseme, yetersiz olduğunu söyleme, hafife alma Türk dilinin yaşadığı en ciddi sorunlardan biridir. Unutulmamalıdır ki bir milleti millet yapan dildir. Birçok ulus kendi dilini ve kültürünü yüceltmeye çalışırken ısrarla yabancı dil hayranlığı yapmak anlamsızdır. Türkçeyi özenli kullanmak her bireyin sorumluluğudur.

- Yazım kılavuzunun çok sık değiştirilmesi de dilin doğru kullanımını zorlaştıran nedenlerdendir. Verilen kararlardaki tutarsızlıklar ortadan kaldırılmalı, kabul edilen kurallar mecbur olmadıkça değiştirilmemelidir.

- Bilim insanlarının sözcük üretmek yerine başka dillerdeki karşılıkları kullanmaları terimlerin Türkçeleştirilmesi konusunda yapılan çalışmalara engel olmaktadır. Bilim dili, uzmanların kullandığı dildir ve herkesin anlaması gerekmez inancıyla hareket edilirken o terimlerin üretildiği dillerde tüm halkın anlayabildiği sözcükler olduğunu unutmamalıdır. Eğitimciler ve dilciler, ihtiyaç olduğunda dilin imkânlarından yararlanarak ilgili alanlarda sözcük üretimini desteklemelidir ve üretilen sözcükleri kullanarak yaygınlaşmasını sağlamalıdır.

- Basın yayın kuruluşlarının hazırladıkları programlarda Türkçeyi özensiz kullanmaları da Türk dilinin gelişimini olumsuz etkiler. Teknolojinin hızla ilerlediği göz ardı edilmemeli, herkesin yazılı ve sözlü basını takip ettiği bilinmeli, bu kurumlarda görev alan kişiler dil bilinci konusunda eğitilmelilerdir.

- Dükkân ve işyeri tabelalarında Türkçe olmayan, hangi dile ait olduğu da belli olmayan ekler ya da takılar eklenmiş sözcükler çok fazladır. Bu konuda sadece halkın duyarlı olmasını beklemek yeterli değildir. Dükkân adlarının onayında Türk dil kurallarına uygunlukla ilgili yaptırımlar bulunmalıdır.

- Sosyal medyanın bilinçsiz kullanımı da Türk dilini olumsuz etkileyen faktörlerdendir. Sosyal medya insanların fotoğraflarının yanında duygu, düşünce ve hislerini anlattıkları bir alandır. Bu alanda kullanılan Türkçe, yapılan kısaltmalar eksiklerle ve yanlışlarla doludur. Sosyal medya kullanımı çeşitli yaptırımlarla kısıtlanmalı, dilin bu kadar hoyratça kullanılması önlenmelidir.

Dil konusunda her bireyin üzerine düşen ciddi sorumluluklar bulunmaktadır. Bireysel olarak her fert üzerine düşen sorumluluğu yerine getirip dile sahip çıkmalıdır. Böylece eğitim kurumları, dil ile ilgili devlet kurumları ve sorumlu kişiler, görevlerini kolayca yerine getirebilir. Ancak bireyler gereken çabayı göstermez ve dillerini hiçe sayarlarsa konu ile ilgili yaptırımlar devreye girmelidir. Türk dili her Türk vatandaşının kimliğidir, kişiliğinin yansımasıdır. Bu kadar düzenli ve güzel bir dile sahipken, dilin umarsızca kullanılması kabul edilemez ve edilmemelidir.

Yumru, bilim dili olarak Türkçenin saygınlığını arttırabilmesi Türkçe ile bilim yapılabileceğinin ama bunun yapılabilmesi için önce yabancı terimlerin yerine Türkçelerinin türetilmesinin ve dile yerleştirilmesinin gerektiğinin bilincinde olunması gerektiğini söyler. Günümüzde Türkçesi bulunan, üretilmiş olan birçok terimden bilim insanlarının habersiz olduğunu ya da bilseler bile terimin Türkçe karşılığını kullanmadıklarını, halbuki Türkçe terim çalışmalarının dil bilincine sahip bilimle ilgilenen pek çok kişi tarafından yapılmakta olduğunu dile getiren Yumru, bu çalışmaların yetersiz kaldığını ve yalnızca belli bir kısım insan tarafından önemsendiğini ifade eder. Üretilen Türkçe terimlerin kullanılmasının, hazırlanan

yayınlarda geçmesinin, kabul görmesinin sayesinde terimlerin dilde kabul göreceğini, bunun için ihtiyaç duyulan desteği ve hassasiyeti bilimle uğraşan tüm çevrelerinin göstermesi gerektiğini dile getirir (2010: 18).

Gelencik bir toplumda milli dilin korunup geliştirilmesi konusunda karşılaşılan güçlüklerin dil açısından ve dil bilimsel olmadığını, sorunun o ulusun dilde içkin olmaması ile ilgili olduğunu söylemektedir. Güçlük kaynağının ise, o milletin toplum-ekonomi, dolayısıyla hukuksal ve siyasal durumuyla ilgili olduğunu düşünmektedir. Toplumsal-ekonomik duruma bağlı olan, baskın hukuki ve siyasi varlığın korunup geliştirilmesinin, toplumun bilim yönündeki gelişmeleri kolayca takip edip geniş açıdan düşünmesini ve bu şekilde hareket etmesini kabus gibi görüyorsa o ülkede kullanılan ulusal dilin korunup geliştirilmesinin çok zor bir durum olduğunu söyler (1989: 4).

Ancak Türkçeyi korumak imkânsız değildir. Günümüzde televizyon ve sosyal medya, özellikle genç neslin düşünce ve görüşlerini fazlaca etkilemektedir. Nasıl dilin bozulması için bunları kullananlar varsa dilin korunması için de aynı araçlar kullanılabilir. Eğitimde konular, bütün kurallar dilin ve milli kimliğin korunması göz ardı edilmeden anlatılabilir. Ayrıca terim bilimi çalışmalarına her zamankinden daha fazla önem verilerek Türkçenin yeni terimlerle güçlendirilmesi sağlanabilir.

1.2. Türkiye’deki Eğitim Dili Problemi

Eğitim; yeni yetişen neslin toplum hayatında bulunmak istedikleri konumları alabilmeleri için gereken bilgi ve becerileri edinmelerini, kişiliklerini oluşturmalarını sağlayan hayatın önemli bir bölümüdür. Küçük yaşlardan itibaren eğitimine başlayan bireyin kişiliğinin gelişmesine yön veren ise onun dili ve kültürel unsurlarıdır.

‘Yabancı dille eğitim’ ifadesinden, kişinin her şeyi eğitim dili olan yabancı dille ifade etmesi, o dilin felsefesine göre dünyayı algılamaya, anlamaya, tanımaya ve dile getirmeye çalışması anlaşılmaktadır.

Sarıhan, Türkiye’deki eğitim dili sorununun yaşanmaya başlamasının, çok eskilere dayandığını söylemektedir. Tanzimat Dönemi’nde Fransızlarla yakın ilişkiler kurulması nedeniyle Fransızca, Galatasaray Lisesi başta olmak üzere birkaç eğitim kurumunda eğitim dili olarak benimsendiğini; 1952’den sonraki yıllarda ise NATO’ya girilmesi nedeniyle İngilizcenin yabancı dil olarak benimsendiğini ve bu sefer de özellikle yükseköğretim düzeyinde, eğitim öğretim dili İngilizce olan okulların açılmaya başlandığını anlatmaktadır. Sarıhan, Tanzimat Dönemi ile birlikte Türk dilinin gelişiminin engellenmeye çalışıldığını, bunun için ilk adım olarak Hristiyanlık kaynaklı misyoner okullarının kurulduğunu anlatır. Sonrasındaysa Türkiye’de farklı zamanlarda yapılan yasal düzenlemelerle, eğitimini yabancı dille yapan okullar kurulduğunu söyler. Bu okulların ilkokuldan başlayarak yükseköğretime kadar bir halkaya sahip olduğunu söyler. Sarıhan, ülkemizde kurulan

ilk tıp fakültesi olma özelliğine sahip olan Mekteb-i Tıbbiyyenin, 1956'dan sonra kurulan ODTÜ'nün, 1957'de Robert Kolejinin ve sonraki adıyla Boğaziçi Üniversitesinin, Galatasaray Üniversitesinin, var olan hemen hemen tüm vakıf üniversitelerinin bu grupta sayılmasının mümkün olduğunu dile getirmektedir (2001: 2).

Pilav, geçmişte, Tanzimat Döneminde hayatın her alanında benimsenen, örnek kabul edilen ülkenin Fransa olduğunu ifade etmektedir. O zamanlar Fransa'daki üniversitelerde öğrenim gören Türk aydınlarının Türk dilinin yaşadığı sorunları ve Türkçenin bilim ve kültür dili olma yolundaki eksikleri görerek yeni terim ve kavramların Türkçe köklerden türeyen sözcüklerle karşılanabilmesi için sözcük türetmeye ihtiyaç duyduklarını söylemektedir. Şinâsi'nin, Ziyâ Paşa'nın ve Nâmık Kemâl'in fikri hareketleri ile başlayan bu düşüncelerin çeşitli tartışmalara yol açtığını, günümüze kadar da uzadığını ifade eder. Terimlerin büyük bir sorun olarak ortaya çıkmasının sebebinin Askerî Tıp Okullarında, Galatasaray Lisesinde, İstanbul Üniversitesinde başlangıçta Fransızca eğitim yapılması, bu okullarda okutulan ders kitaplarının dili ve Batı dillerinden yapılan tercümelerdeki yanlışlıklar ve eksiklikler olduğunu ifade eder (2008: 268).

Türk bir çocuğun eğitim dilinin Türkçeden başka bir dil olması hem eğitimi veren öğretmen hem de eğitimi alan öğrenci için başlı başına bir sorundur. Yaşanan iletişim kopukluğu dersi anlamayı oldukça güçleştirmektedir. Eğitimi alan birey düşünemeyen, yalnızca ezberleyen biri olmaktan öteye geçemez. Böyle bir eğitimle yetişen gençlerin ise üretken olmasını beklemek hayal olur.

Hatiboğlu, yabancı dille eğitimin dile verdiği zararın çeşitli konularda, farklı dillerle öğrenim görmüş bir kişinin, alanıyla ilgili yabancı sözcükleri ve terimleri kullanma eğilimiyle farkında olarak veya olmayarak Türkçeye çok sayıda yabancı sözcükler ve terimleri getirmesinden kaynaklandığını ifade eder (1971: 89).

Erdem, yabancı dille eğitimin en büyük zararlarından birinin de terim karmaşasına yol açması olduğundan yakındır. 1970'li yıllarda Türkçe eğitim veren üniversiteler, terimlere verdikleri Türkçe karşılıklarla eğitim yaparlarken yabancı dille eğitim veren okullar kullanılan terimlerin Türkçe karşılıklarını öğretmeye ihtiyaç duymamışlardır. Dolayısıyla bu okullarda yetişen kişilerin, Türkçe üretilen terimlere tamamen yabancı kaldığı, iş hayatına atıldıklarında bu durumun yaşattığı rahatsızlığın hiç hoş olmadığı dile getirilir. Ayrıca Erdem, bir ülkedeki eğitimin dilinin yabancı olmasının o toplumun tarihi, edebiyatı, kültürünün öğrenilemeyip, aktarılamayıp yok olacağını söyler. Türkiye'de yaşandığı gibi tarihe, edebiyata, öz kültüre yabancı hatta düşmanca davranan kuşakların yetişeceğini söyler. Yabancı dille eğitim yapan okulların öğrencilerinin konuları tam anlayamadığını, sonunda hiçbir şey öğrenemeyen sadece üç yüz civarında sözcük ile Tarzan İngilizcesi denilebilecek bir dil konuşan bilimsel bilgiden yoksun nesillerin yetiştiğini söylemektedir (2019: 26).

Köksal kendisi ile yapılan bir röportajda herhangi bir yabancı dili iyi düzeyde bilseniz bile yabancı dille elektriğin, fiziğin şş öğrenilemeyeceğini düşündüğünü ifade eder. Fiziğin formüllerinin iyi öğrenilebileceğini, kalıplarının iyi öğrenilebileceğini ama fiziğin içten duyumsanıp algılanamayacağını düşünür. Onun için ana dili olmadan elin kolun bağlı olduğunu vurgular. Köksal ayrıca, UNESCO'ya göre, ana dille eğitim görmenin, insan haklarından biri olduğunu vurgular. Azınlıkların bile anadili ile eğitim görme haklarından söz edilirken çocukların İngilizceyle, Fransızcayla eğitime kalkılmasını yadırgamaktadır. Bunu karşılık yabancı dil eğitiminin çok iyi düzeyde verilmek zorunda olduğunu da hatırlatır. Ama fizik dersinde iyice bilinmeyen İngilizceyi öğrenirken bu arada fiziği de öğrenivermenin olanaklı olmadığını söyler. Böyle bir durumda ne İngilizce ne de fizik öğrenilemeyeceğini İngilizcenin kuşdili düzeyinde öğrenileceğini, fiziğin ise hiç öğrenilemeyeceğini dile getirir. Bir doktorun az anatomi bilerek ameliyat yapamayacağını, az bilen inşaat mühendisinin yaptığı binanın toptan yıkılacağını. Hepsini öğrenmenin ancak anadiliyle olabileceğini vurgular (Aydın, 1996: 37- 38).

Türk çocuklarının ve gençlerinin eğitim dilleri Türkçe olmalıdır. Türkçeden başka bir dille eğitim gören Türk çocukları, yabancı kültürle yaklaşması nedeniyle yanlış yollara sapabilir, taklitçilikten öteye geçemeyebilir. Türk çocukları çok iyi yabancı dil eğitimi almalıdır, ancak diğer dersleri yabancı dille öğretmeye çalışmak, bireyin konuya tam hakim olmasını güçleştirebilir, yaratıcılığına ket vurabilir. Yapılması gereken, yabancı dil eğitimi ile yabancı dille eğitimin farklı şeyler olduğu konusunda farkındalık oluşturmaktır. Türkçenin güçlü ve dünya dilleri arasında söz sahibi bir dil olarak varlığını sürdürebilmesi için her bir bireyin, bilinçli ve dikkatli hareket etmesi gerekmektedir.

Anayasamızın 42. maddesinde eğitim öğretim ile ilgili kesin hükümler şu şekildedir:

“Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esaslar kanunla düzenlenir.” (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982: 14)¹²

Sinanoğlu da dünyanın hiçbir bağımsız ülkesinde, eğitimin bir başka ulusun diliyle yapıldığının görülmediğine dikkat çeker. Türkiye’de bu yanıştan kısmen dönüldüğünü ancak hala üniversite düzeyinde, vakıf üniversitesi adı altında İngilizce eğitimin devam ettiğini söyleyen Sinanoğlu, bilimin uluslararası olan yanının

¹² Bkz. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf> (1982 anayasası)

yöntemleri olduğuna vurgu yapar, bilimin ulusal olan yanının amaçları, erekları olduğunu ifade eder (2001: 1).

Eryılmaz, küreselleşmenin dünyada olduğu gibi Türkiye’yi de etkilemekte olduğunu, “*ortak dil (lingua franca)*” olabilme ülküsüyle hızla yol kateden İngilizcenin küresel dünyanın dil boyutu olarak ön plana geldiğini söyler. Bu bağlamla bakıldığında dünya genelinde etkilenmelerin görüldüğü, sosyal medya ve internette İngilizcenin başat özelliklerinin bu alanların ülkemizde de çeşitli eleştiriler almasına neden olduğunu ifade eder. Bahsedilen eleştirilerin odağının; Türkçenin yanlış kullanılması olduğuna dikkat çeker. Bu yanlışlıklar, söylem, sözcük dağarcığı, yazım ve ifade kapsamında ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan oluşacak problemleri engellemek amacıyla basın yayın kuruluşlarında çalışan kişilerin sahip olacağı yeterliliklerin birinin ana dil yeterliliği olarak belirlenmesi, ağı ortamında ana dil bilincini geliştirici çalışmalar ve uygulamaların desteklenmesi gerektiğini ifade eder (2017: 250).

Yabancı bir ya da birkaç dil eğitimde mutlaka öğrenilmeli, öğretilmelidir. Ancak şu gerçek unutulmamalıdır: İnsanlar, ilk konuşmaya başladıkları yıllarda bir dil öğrenmeye başlarlar ve bu dil ana dilleridir. Yabancı dil öğrenme en erken anaokulu çağında, 5-6 yaşlarında başlar. Haliyle bir birey, ana dili dışında bir dil ile iletişim kurarken ana dilindeki gibi rahat olamaz ve kendini yeterince ifade edemez.

Kavcar, öğrencisinin Türk, öğretim elemanının Türk, ülkesinin Türkiye, eğitim dilinin İngilizce olduğu bir ders ortamının çok güldürücü olduğuna dikkat çeker. Bu şartlarda hem bilim alanının bilgisi yarım yamalak olduğunu hem yabancı dilin yarım öğrenildiğini hem de dersin Türkçe ve İngilizce karışık yürütüldüğünü söyler. Bunun doğru bir eğitim olmadığını ve bu tuhaf eğitimle nitelikli eleman yetiştirilemeyeceğini ifade eder. Gelişmiş ülkelerde bunun örneğinin olmadığını vurgular. Fransa’da 1994 senesinde Fransızca’yı İngilizcenin baskısından korumak ve kollamak için bir yasa çıkarıldığını ve bu yasanın hala geçerliliğinin olduğunu, yasada “Fransa’da eğitim dili Fransızcadır” dendiğini söyler. Hal böyle olunca Fransa’daki üniversitelerin, örneğin Sorbonne’un, eğitimini İngilizce uygulamıyor diyerek “*çağdaş üniversite değil*” denilemediğine değinir (2018: 7).

Yumru, ana dili Türkçe olan bir öğretmenin ayrıntılarını çok iyi bilmediği bir dilde eğitim vermesinin, ana dili Türkçe olan öğrencilerin çok iyi kavrayamamaları da, dersi ve öğretmeni anlamaya çalışmasının yarattığı ironik durumu anlatır. Bu durumun en kötü tarafının ise geleceğin teslim edileceği gençliğin, sahip olunan ana dilden soğumuş, ülkesi için çalışmaktan en başında vazgeçirilmiş olarak yetiştirilmesi olduğunu söyler. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin, Dilbilimi Bölümü tarafından yapılan bir araştırmada yabancı dille yapılan eğitim öğrencileri okuduklarını algılama ve kendilerini ifade etme yeteneklerini gerilettiğini uygulamalı bir çalışma yaparak 2003’te kanıtladıklarını, bunun gibi çalışmaların çoğalarak yabancı dil ile yapılan eğitimi ülke ve birey için

zararlarıyla göz önüne sererek gereken önlemleri alabileceklerini ve kamuoyunu doğru yönlendirilebileceklerini dile getirir (2010: 17).

Yapılan araştırmaların yabancı dille eğitimin öğrencilerde anlama ve anlatma yetisini gerilettiği kanıtlanmıştır. Buna rağmen yabancı dille eğitime bazı vakıf üniversitelerinde neden hala devam edildiği, tartışılması gereken önemli bir konudur. Eğitimi ana dilde yapıp yanında yabancı dil eğitimi vermek ise öğrencilerin anlama ve anlatma yeteneğini güçlendirebilecek bir uygulamadır. Çünkü farklı diller öğrenmek, kişinin farklı bakış açılarını kazanmasını; karşılaştırma, yorumlama yapabilmesini sağlar.

Sönmez, anadilinden başka en az bir dil daha öğrenmenin hem bilimi daha yakından izlemek hem de karşılaştırma sonucu kendi dilini de daha iyi kavramak için önemli olduğunu ifade eder. Bir ülkede yabancı dilin kişinin mesleğine ve gereksinimlerine yardımcı olacak kadar yabancı dil dersinde öğrenilmesinin en doğrusu olduğunu söyler (2018: 14).

Sarıtosun ise yabancı dille eğitimi yanlış gördüğünü, yabancı dillerde eğitim yapmanın, bilim ve teknikbilimle uğraşmanın Türk tarihinin her evresinde görülen bir durum olduğunu, geçmişte yaşanan bu durumun Türk toplumuna ne kazandırdığının ortada olduğunu ifade eder. Günümüzde bu kez Batı kültürü ve Batı dillerinin etkisiyle yeniden hortlayan bu zihniyetin, topluma ne getirip toplumdan neler götürebileceğinin iyi düşünülmesi gerektiğini vurgular. Dilin politikalar ve partiler üstü bir sosyal kurum olduğu gerçeğinin önemslenmemesi nedeniyle Cumhuriyet döneminde uyandırılan ana dili bilincinin 1960'larda izlenen politikalar sonucu yavaş yavaş yok olmaya başladığını özellikle 1980'den sonra Türkiye'de dili geliştirme ve zenginleştirme yönünde çalışmaların pek yapılmadığını söyler. Son yirmi yıldır Batı dillerinin terim ve sözcüklerinin dile akın akın girmekte, bilim dili yoluyla gelen bu sözcüklerin ve kurallarının büyük bir hızla konuşma diline de inmekte ve yerleşmekte olmasından yakınır. Hindistan, Pakistan ve bazı Afrika ülkelerinde görülen yabancı dile dayalı eğitimin giderek tüm okullarda, üniversitelerde ve eğitimde yaygınlaşmakta olduğunu, bu sakat ve onur kırıcı durumu benimsemek için mantıksal ve yasal hiçbir gerekçe olmadığını Türkiye'de, Türk okullarında ve Türk üniversitelerinde Türk öğretmenlerin ve Türk bilim adamlarının Türk öğrencilerle tüm derslerini İngilizce yapması ya da Türkiye'de Türk kuruluşlarının Türk gazetelerine İngilizce iş ilanı vererek Türk mühendis aramalarının gülünç ve onur kırıcı bir durum olduğunu söyler (1994: 6).

Akalın, bir dilde bulunan terimlerin çoğu yabancı dilden kopyalanarak alındıysa, o bilim alanında Türkçe eğitimin güçleşeceğini ifade eder. Türkiye'de yabancı dil ile gerçekleşen eğitim öğretim dilimizin bilim dili olarak gelişmesinde çok büyük bir engel oluşturduğunu söylemekte ve yabancı dil ile veya yabancı dilde öğretimin yanlış olduğunun, doğru olanın yabancı dil eğitimi olduğunun

vurgulamasına rağmen maalesef hâlâ okullarda yabancı dil ile yapılan eğitim öğretimin sürdürülmekte olduğundan yakınmaktadır (2004: 249).

Dünyada hiçbir dil, bir diğerinden aşağı ya da üstün denilemez. Diller kişilerin birbiriyle iletişim kurma ihtiyaçlarının doğal sonucudur. Bir dili diğerlerinden üstün yapan, o dile sahip olan milletin bilimde, teknikte başarıları ve dünyada söz sahibi oluşudur. Ancak bir milletin üretken ve bilimsel alanda başarı sahibi olabilmesi için yeni yetişen neslin nitelikli bir eğitim almış olması gerekmektedir. Bilimsel terimleri Türkçe olmayan bir eğitimle yetişen bireyler ise düşünme yetenekleri engele uğradığı için üretken ve başarılı olamaz.

Sinanoğlu, ulusal dil yerine yabancı bir dili geçirmek isteyen, sadece yabancı dille yapılan eğitim öğretimi destekleyen kişilerin de bulunduğunu bunların, yabancı dille eğitim uygulanması hususunda farklı sebeplerin etken olduğunu söylediklerini, bu sebeplerden birini bilim uluslararası olduğu ve bilim dilinin de İngilizce olduğu, buna bağlı olarak da eğitimin İngilizce olması gerektiği yönündeki yanlış anlayış olduğunu söyler. Halbuki bilimin uygulamalarda kullandığı yöntemleri yönünden uluslararası, amaçları yönündense milli, toplumsal ve kişisel olduğunu vurgular. Ülkeler kültürünün biçim ve amaç boyutunda farklılıkların ortaya çıkmasına sebep olduğunu; kişilerin kendi milletinden olmayan diğer bireylerle iletişim kurabilmek, düşünce alışverişinde bulunabilmek için yabancı dile belli bir düzeyde hâkim olması gerektiğini ancak üretim yapabilmek için kendi ana dilinde yetkin olunmasının şart olduğunu, ifade etmek istediklerini net olarak ortaya koyabilmenin yolunun bu olduğunu ifade eder (1994: 1-3).

İlker ise her şeye rağmen yerli ve milli kalabilmenin önemine değinir ve yeni kuşakların kendi özellikleriyle birlikte toplumsal sorumluluklarını da yerine getirebileceğini, teknolojinin bütün imkânlarından yararlanırken yerel alandaki hak gasplarını da görebileceğini ama bunun için, özellikle son kuşakların yaşanan coğrafyaya ait bilgi ve bilinç yükünü tam doldurmak gerektiğine dikkat çeker. İşte bu noktada her şeye rağmen yerli ve millî kalınabilmesinin mümkün olduğunu yalnızca yaşanan coğrafyanın ve akıp giden tarihin kime ait olduğunu bilmenin yeterli olacağını tıpkı, bir bilgisayarın kullanıcılarının daha ilk elde kaydedilişi; tıpkı bir akıllı telefona hemen açma-kapama şifresi konması ve genel ağ erişiminin tıpkı gerçek bir kullanıcıya tahsis edilmesi gibi doğal olarak gelilebileceğini söyler. İçinde yaşanan toplumun tarihsel şifrelerini, geçmişini; konuşulan dilin tarihsel metinlerini ve hem siyasi hem kültürel coğrafyayı Türkçe ile Batının son ucuna kadar taşıyanları bilmek ve bunları öğretmenin bütün bu teknolojik yatkınlıklar vesilesiyle daha kolay hale gelebileceğini söyler (2020: 48).

Çelebi ise TED Kolejinin tarihi ile ilgili şu bilgileri aktarır:

“Atatürk, çocukların eğitimi için halkın desteğini istemiş ve bunun üzerine özel Türk okullarının temelini atılmasını sağlamıştır. İlk olarak da, ‘Türk çocuklarını, yabancı bir dil öğrenmek için yabancı okullara gitmekten

kurtarmak' amacıyla 31 Ocak 1928 tarihinde Türk Eğitim Derneği kurularak, 1928-1934 yılları arasında bugünkü TED Koleji ortaya çıkmıştır. Bu kolej 1951-1952 öğretim yılına kadar takviyeli İngilizce dersleri yaparken, bu yıldan sonra tamamen İngilizce eğitime geçmiştir." (2006: 286-287).

Adı Türk olan bir okulda tamamen yabancı dille eğitim vermek, anlaşılması güç bir durumdur. Ayrıca bu derneği Mustafa Kemal Atatürk, Türk çocuklarını yabancı okullara gitmekten kurtarmak için bizzat kurmuştur. Atamızın ulaşmaya çalıştığı hedefin Türk çocuklarına, Türk okullarında tamamen yabancı dille eğitim vermek olduğu hiç sanılmamaktadır.

Uysal; terim konusunun, eğitim ve öğretim hayatının ilk döneminde başlayan ve yükseköğretime de taşınan bir sorun olduğunu dile getirmektedir. İlköğretimde dil derslerinde kullanılan terimlerin çoğunun eğitimin daha ileri aşamalarında ya kullanılmamakta ya da aynı kavram için farklı terimlerin kullanılmakta olduğunu söyleyen Uysal, bu yüzden öğrencilerin edindikleri bilgileri tam olarak içselleştirememekte olmasından yakınmaktadır. Böyle bir durumla karşılaşan öğrencinin hangi bağlamda hangi terimi kullanacağından emin olamamakta olduğunu söyleyen yazar, birden fazla terimle karşılanan kavramların her bağlamda aynı bilgiyi sunmamakta olduğuna da değinmektedir (2013: 30).

Çelebi ise yükseköğretimde yabancı dile teşvikin nasıl olduğunu anlatır. Teknolojik gelişimin, kültürel değişimlerden daha ileride olduğu 21. yüzyılda yabancı dil bilmek hatta birden fazla yabancı dil öğrenmiş olmanın elbette çok önemli olduğunu, artık bir yabancı dilin yeterli olmadığı günümüzde, entelektüel bir meslekleşmeye doğru gidildiği, bilgisayar ve yabancı dil bilmenin çağa yetişmek, onu yakalayabilmek için olmazsa olmaz koşul olduğunu vurgular. Yükseköğretim kurumlarında bu durum biraz daha ileri götürülerek ana dilinde eğitimin ikinci plana itilmiş olmasından yakınır. Ana dilinde bilim üretmenin yükseköğretim kurumlarının bağlı bulunduğu YÖK tarafından adeta cezalandırılır hale getirildiğini, öğretim üyelerinin unvanlarının yükselmesinde puanlama yöntemine gidildiğini, yabancı dille yapılan bilimsel çalışmalara ana dilinde yapılandan çok daha yüksek puanlar verilmesi uygulamasına geçildiğini aktarır. Canlı bir organizma olan dilin ancak kullanıldığı sürece gelişebildiğini, bu bilimsel gerçeği yok sayan bir kısım bilim adamlarının yukarıdaki uygulamaları görmezden gelerek Türkçenin bilim dili olamayacağını savunmakta ısrar ettiğini söyler (2006: 286-287).

Her biri çok değerli birer bilim merkezi olan üniversiteler, yabancı dille eğitim veren kurumlara dönüştürülmemelidir. Yabancı dil ileri düzeyde öğretilmelidir ki yurt içindeki yayınlar kadar yurt dışında hazırlanan yayınlar da bilim insanları tarafından takip edilebilsin. Ancak eğitim dilinin yabancı olması, zamanla öğrencinin milletinin duygu ve düşüncelerini bile anlamasını güçleştirir. Bu bireyler, zaman ilerledikçe kendi kültürüne yabancı hale gelecektir. Türkiye'de aradığı şartlarda çalışma ortamı bulamayan birey, kaçınılmaz olarak beyin göçüne yönelecektir.

Pilav, dilin diğer sözcüklerinden kesin sınırlarla ayırmanın zor olduğu terimlerin, eğitim ve öğretimde, bir milletin kültürel mirasının ve medeniyetinin zenginleştirilerek nakledilmesinde önemli bir yere sahip olduğunu söyler. Bundan dolayı, bir ülkedeki çeşitli bilim dalı mensuplarının kendi içinde ortak terimler kullanmaya çalışmaları, keyfiliklere yer vermeden ilgili bilim dalının söz sahibi kişilerinin bir birlik kurmaları gerektiğini söyler. “*Eğitim öğretimin verimliliği ve sürekliliği terim birliğiyle de bağlantılıdır.*” gerçeğinin göz ardı edilmemesi gerektiğini savunur. Bu noktada; Türk Dil Kurumu, YÖK, Millî Eğitim Bakanlığı ve bu bakanlık bünyesindeki Talim Terbiye Kurulu Başkanlığının uyumlu bir şekilde çalışmasının şart olduğuna değinir. Özellikle öğretim programlarının hazırlanmasından ve buna bağlı olarak oluşturulan ders kitaplarının denetiminden sorumlu olan Talim Terbiye Kurulunun, yakın dönemde yaptığı gibi, yüzlerce yıllık geçmişe sahip ve içinde derin kültürel mirası barındıran dilin genel sözcüklerini ayıklayıp dilden atma faaliyetinde değil, program ve ders kitaplarındaki terim kargaşasını önleme gayretinde olması gerektiğini açıklar (2008: 275).

Türkçedeki bozulma ve yabancılaştırmanın araştırılmasıyla, Türk dilinin korunup gelişebilmesi için alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi için Anayasanın 98 ve iç tüzüğün 104 ve 105’inci maddeleri uyarınca Meclis araştırması açılması uygun bulunmuş, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca 13.02.2007 tarih ve 886 sayılı kararla birlikte İstanbul Milletvekili Ekrem Erdem’in öncülüğünde bir Komisyonun kurulmasına karar verilmiştir. Bahsedilen komisyonun çalışmalarını tamamlayıp çalışma raporunu 28.05.2007’de TBMM başkanlığına sunduğu ifade edilir. Sözü edilen Meclis araştırmasını TBMM adına yapmak görevini alan Komisyon, çeşitli bilgi ve belgeleri temin etmek için, TBMM Başkanlığı ve Genel Sekreterliğiyle, Başbakanlıkla, bakanlıklarla, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığıyla ve Türk Dil Kurumu Başkanlığıyla, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Başkanlığıyla, valiliklerle, il ve ilçe belediye başkanlıklarıyla, sivil toplum örgütleriyle, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığıyla ve bünyesinde Fen-Edebiyat Fakültesi ve Eğitim Fakültesi bulunan üniversitelerle, milletvekilleriyle, ulusal ve yerel basın yayın kuruluşlarıyla (gazete, dergi, radyo, televizyon) ile yazışmalar yapmıştır. Verilen bilgiye göre komisyonun çalışmaları sırasında konuyla ilgilenen kişi ve kurumlara 103 adet kayıt numaralı 2200’ün üzerinde yazı göndermiş, karşılığında 652 adet evrak gelmiştir.

Günümüzde sürmekte olan yozlaşmanın ve yabancılaştırmanın nedenlerini araştırarak Türk toplumu, özellikle milli birliğin ve beraberliğin üzerindeki etkilerin tespit edilebilmesi ve alınması uygun olan tedbirlerin belirlenmesi amacıyla, Meclis araştırması açılmasının gerekli olduğunu düşünmüştür. 115 sayfalık rapor; Türkçenin

Tarihi Dönemleri, Türkçenin Bugünkü Durumu, Çözüm Önerileri ana başlıklarından oluşmaktadır.¹³

Eğitimde yabancı dil sorunu iki konuya odaklanmakta denilebilir. Birincisi yabancı dilde eğitim ile yabancı dil eğitiminin birbiriyle karıştırılması, ikincisi ise Türkçe terim üretimindeki ve kullanımındaki yetersizlikler ve terim birliğinin eğitim dünyasında da sağlanamaması.

Günümüzde yabancı dille eğitim konusunda ilerleme kaydedilmiştir ve üniversite seviyesine kadar hiçbir eğitim kademesinde yabancı dille eğitim yapılmamaktadır. Ancak birkaç üniversitemizde yabancı dille eğitim devam etmektedir. Üstelik öğretim üyelerinin unvanlarının yükselmesinde, yabancı dille yapılan bilimsel çalışmalara yüksek puanlar verilmesi uygulaması da söz konusudur. Ana dilinde düşünüp çalışmadan bilimsel bir başarıdan bahsetmek çok güçtür. Bu nedenle bahsettiğimiz konularda gerekli düzenlemelerin yakın zamanda yapılması beklenmektedir.

Atatürk, 1938’de, eğitim-öğretim yılının açılışındaki konuşmasında çeşitli bilimlere ait Türkçe terimler tespit edildiğini, bu suretle Türkçenin yabancı dillerin tesirinden kurtulmak yolundaki esaslı adımını atmış bulunduğunu, okullarımızda öğretimin Türkçe terimlerle yazılmış kitaplarla başlamış olmasını kültür hayatı için mühim bir hadise olarak kaydetmek istediğini söyler. Bir dilin gelişimi, o dilin bilim dili olarak kullanılması ile mümkündür. Eğer bilimsel ve kültürel çalışmalar, yabancı dille yapılırsa o dilin ürünü olarak görülür. Bugün ana dilleri Türkçeyi küçümseyerek yalnızca İngilizce yayın yapan bilim adamları, tıpkı Arapça yazar İbni Sîna’nın, Harezmi’nin Arap sayılmaları; Farsça yazar Mevlânâ’nın İranlı sayılması gibi gelecekte Türk olarak görülmeyeceklerdir.

Yukarıda sayılan nedenlerle yabancı dille eğitim değil yabancı dil eğitimi tercih edilmelidir. Türk kültürüne ve Türk diline sahip çıkılması ancak bu yolla mümkündür.

1.3. Türk Dil Kurumunun Çalışmalarının İncelenmesi

M. Kemal Atatürk 1928’de Türk Dil Kurumunu kurmuş, 1932’de Türk diliyle ilgili düşüncelerini şu sözleriyle dile getirmiştir:

“Ülkesini, yüksek istiklalini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır.”¹⁴

¹³ Meclis Araştırması Komisyonu.(2008).”Türkçedeki Bozulma ve Yabancılaşmanın Araştırılması, Türkçenin Korunması ve Etkin Kullanımı için Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan [10/365] Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyon Raporu.”

¹⁴ Bkz. <https://www.ozenliturkce.org.tr>

Eryılmaz; dilin bir millet için önemini açıklarken devlet, millet ve dil arasında varoluşsal bağlardan söz edilebileceğini, dilin millet bilincinin ortaya çıkmasında en önemli rollerden birini oynadığını söyler. Devletlerin de varlık nedenini millet kavramı üzerinden inşa etmek durumunda olduğunu, bu uğurda devlet işlerinin yürütülmesine imkân sağlayan, toplumsal ve siyasal kurumlar arasında iletişimi, bütünlüğü mümkün kılan; resmi dilin korunması ve geliştirilmesinin devletin birincil görevlerinden olduğuna değinir. Bu bağlamda ana dili eğitiminin, hem devlet güvencesinde bir faaliyet olarak yürütüldüğünü hem de devletin geleceğini güvence altına alan önemli bir araç olduğunu; devlet, millet ve dil arasında böyle bir sarmal bir bağın var olduğunu dile getirir (2017: 248).

Türk Dil Kurumu, *Türk Dili Tetkik Cemiyeti* adıyla 12 Temmuz 1932’de Atatürk’ün talimatıyla kurulmuştur. Kurucular, dönemin tanınmış edebiyatçıları ve milletvekilleri Samih Rif’at, Ruşen Eşref, Celâl Sâhir ve Yakup Kadri Bey’dir. Tetkik Cemiyetinin ilk başkanı Samih Rif’at’tır. Cemiyetin kurulduğu yıl Atatürk’ün de katılımıyla Dolmabahçe Sarayında Birinci Türk Dili Kurultayı toplanmış ve dille ilgili konular görüşülmüştür. Kurulduğu 1932 yılından bu yana Türk Dil Kurumu çalışmalarına devam etmektedir.

Güzel, TDK’nin bazı noktalarda eleştirilere maruz kalsa da yapmış olduğu çalışmaların yadsınamaz olduğunu vurgulamaktadır. TDK ana sayfalarının erişime açılmasıyla herkesin kolaylıkla ulaşabileceği bir kaynak olduğuna değinmekte, özellikle sözlükçülük noktasındaki çalışmaların dikkate değer olduğunu ifade etmektedir. Büyük Türkçe sözlüğün hazırlanması, yeni baskılarıyla güncellenmesi dil verilerinin, söz varlığımızın ortaya konulması açısından son derece önemlidir. Aynı zamanda her yıl 26 Eylül tarihinde düzenlenen Türk Dili Kurultayını anmak amacıyla Türk Dil Kurumu tarafından bu tarihin Dil Bayramı olarak kutlandığını söylemektedir. Bununla ilgili olarak Türk Dil Kurumu tarafından çeşitli etkinliklerin yapıldığını söyleyen Güzel, bu etkinliklere, yine Atatürk tarafından 1924’te kurulan Türkiyat Enstitüsünün de eklenebileceğini ifade etmektedir. 1936’da kurulan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin de yine Atatürk’ün isteğiyle kurulduğunu ve dille ilgili faaliyetleri yürüttüğünü ifade etmektedir (2020: 92- 93).

Türk Dil Kurumunun kuruluş aşamasındaki ilk tüzüğünün başlangıç maddelerini Tan, hazırladığı makalede iletmektedir:

“1. Türkiye Cumhuriyeti Reisi Gazi Mustafa Kemal Hazretleri’nin yüksek himayeleri altında ve Ankara şehrinde Türk Dili Tetkik Cemiyeti adlı ilmî bir cemiyet kurulmuştur.

2. Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekili (MEB Bakanı) bu cemiyetin fahri reisidir.

3. Cemiyetin maksadı; Türk dilini tetkik ve elde edilen neticeleri neşir ve tamim etmektir.

4. TDTC maksadına ermek için aşağıdaki vasıtaları kullanır:

- a. Toplanıp ilmî müzakerelerde bulunmak,
- b. Türk dilini kendi menşelerine, tekâmülüne ve ihtiyaçlarına göre tespit ve tedvin etmek,
- c. Türk dilini tetkike yarayacak vesaik ve malzemeyi elde etmek, eski kitaplardan ve memleketin her mıntikasındaki halk dilinden derlemeler yapmak, yaptırmak,
- d. TDTC mesaisinin semerelerini her türlü yollarda neşre çalışmak.”¹⁵

(Tan, 2019:37)

Süer Eker, Birinci Dil Kurultayının programında ‘Türk dilinin bugünkü hâli, asrı ve medeni ihtiyaçları’ başlığı altında “Tanzimat’tan bugüne kadar Türk dilinin gösterdiği değişiklikler ve Türk dilinin asrı ve medeni ihtiyaçları nelerdir?” alt başlıkları hâlinde terim konusunun yer aldığını ifade etmektedir. Ayrıca kurultayca kabul edilen 7 maddelik çalışma programının son maddesinin ‘Terimlerin Türkçeleştirilmesi’ olduğunu vurgulamaktadır (2013: 72).

İkinci Türk Dili Kurultayı, 18 Ağustos 1934’te toplanmıştır. Bu kurultayda, Türkçenin dünya dilleri arasındaki yeri hakkında görüşler açıklanmış, konu ile ilgili yabancı bilim insanları da bildiri sunmuştur. Ayrıca söz derleme çalışmalarının kapsamının genişletilmesine ve folklor çalışmalarına da başlanmasına karar verilmiştir. 1934 ’te ‘Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi’ yayınlanmaya başlanmış, yine dönemin gazete ve dergileri de öz Türkçenin önemini vurgulayan yazıları halk ile paylaşmışlardır. Cemiyetin adı önce Türk Dili Araştırma Kurumuna ve ardından Türk Dil Kurumuna dönüştürülmüştür. Bağımsız olarak “Terim Kolu” ikinci kurultayda kurulmuştur.

Üçüncü Türk Dil Kurultayında Güneş-Dil Kuramı ortaya konmuş ve kabul görmüştür. Güneş-Dil Kuramı, Türkçenin yeryüzündeki bütün dillerin atası olduğunu savunan bir kuramdır. Sonrasında sıra bilim ve fen terimlerinin Türkçeleştirilmesine gelmiştir.

Eker, terim reformunun ilk aşamasının ‘aritmetik’, ‘geometri’ ve ‘cebiri’ terimlerinin yeniden düzenlenmesi olduğunu söyler. Terimler Türkçeleştirilirken bir yandan da dilin söz varlığında var olan veya yeni kopyalanan doğu ve batı kökenli terimlerin aslında Türkçe olduğu Güneş-Dil Kuramına göre ortaya konulmuştur. Tamamı halk etimolojisi niteliğindeki bu açıklamaların en önemli işlevinin, terimlerin Batı dillerinden alınmasını savunan görüş ile dilden atılmayan veya

¹⁵ Tan, N. (2019). 1932’den 2012’ye Türk Dil Kurumu. Türk Dili dergisi.

atılamayan Arapça, Farsça kökenli terimlerin kullanımını meşrulaştırmak, yani Dil Devrimi'nin hedefleri ile çelişmesini önlemek olduğunu ifade eder (2013: 72).

Köksal, Derleme ve Tarama Kolunun anıt yapıtları *Derleme Sözlüğü* ve *Tarama Sözlüğü* olmadan terimler dizgesi geliştirme çalışmasının yapılmasının düşünülemeyeceğini dile getirir. Sözlük Kolunun Terim Kolunu desteklemiş ve terimlere sözlükte yer vererek yaygınlaşmasını sağlamış olduğunu; Dil bilgisi Kolunun ise üretilen terimlerin Türkçenin biçim bilgisine uygunluğunu denetlemede bilimsel bir başvuru odağı sağladığını söyler (1983: 272).

Türkiye'de terim bilimi çalışmalarının merkezi Türk Dil Kurumudur. TDK'nin amaçları; Türkçenin dünya dilleri arasında saygın yerini muhafaza etmesini, bunun için de bilim, teknik ve sanat kavramlarını karşılayacak şekilde gelişmesini sağlamaktır. Bunun için de bilim terimleri üzerinde çalışmalar yürütmektedir.

Uysal, Türk dilini bilim ve kültür dili hâline getirmeyi amaçlayan ilk iki kurultayın ardından 1936'da Üçüncü Türk Dil Kurultayının düzenlendiğini ve kurultayda terim konusunda iki ilke ortaya atıldığını açıklamaktadır. Bu ilkeler şunlardır:

“• Kökü Türkçe olan ve kültür dünyasında ortak olarak kullanılan “elektrik, dinamo, metre, gram” gibi terimleri olduğu gibi almak,

• Söz konusu terimlerin dışında kalan terimlerin olabildiğince Türkçe kök ve eklerden türetilmesini sağlamak.” (2013: 7).

Atatürk, 1 Kasım 1936'da Türkiye Büyük Millet Meclisinin V. dönem 2. yasama yılının açılış konuşmasında Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumunun geleceği ile ilgili dileklerini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Başlarında değerli Eğitim Bakanımız bulunan, Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumunun her gün yeni gerçek ufuklar açan, ciddî ve aralıksız çalışmalarını övgü ile anmak isterim. Bu iki ulusal kurumun, tarihimizin ve dilimizin, karanlıklar içinde unutulmuş derinliklerini, dünya kültüründe başlangıcı temsil ettiklerini, kabul edilebilir bilimsel belgelerle ortaya koydukça yalnız Türk ulusunun değil, bütün bilim dünyasının ilgisini ve uyanmasını sağlayan, kutsal bir görev yapmakta olduklarını güvenle söyleyebilirim. Tarih Kurumunun Alacahöyük'te yaptığı kazılar sonucunda, ortaya çıkardığı beş bin beş yüz yıllık maddî Türk tarih belgeleri, dünya kültür tarihinin yeni baştan incelenmesini ve derinleştirilmesini gerektirecektir. Birçok Avrupalı bilim adamının katılması ile toplanan son Dil Kurultayının aydınlık sonuçlarını görmekle çok mutluyum. Bu ulusal kurumların az zaman içinde ulusal akademilere dönüşmesini dilerim. Bunun için, çalışkan tarih, dil ve bilim

adamlarımızın, bilim dünyasınca tanınacak orijinal eserlerini görmekle mutlu olmanızı dilerim.” (Güzel, 2020: 94- 95).

Atatürk dilin korunması ve geliştirilmesi konusunda çok duyarlı ve dikkatli davranmıştır. Atatürk’ün yazdığı geometri kitabı, küçük boyutlu fakat önemi hacminden daha büyük bir eserdir. Yazdığı 44 sayfalık bu geometri kitabı ile geometri terimlerinin bugün kolay bir şekilde yazılıp anlaşılmasını sağlamıştır. Atatürk Dolmabahçe Sarayı’nda kaleme aldığı geometri kitabında matematiksel birçok terim geliştirmiş, bu sayede anlaşılması oldukça güç olan Osmanlıca geometri terimlerine Türkçe karşılıklar bularak geometrinin ezberlenmesi ve öğrenilmesi güçlüğüne son verilmiştir.

Akalın’ın da belirttiği gibi hiç kuşkusuz terim çalışmaları denilince akla öncelikle Türk Dil Kurumunun çalışmaları gelir. Türk Dil Kurumunun yayımladığı bu çalışmaların başında Atatürk’ün yazdığı Geometri kitabının yer almakta olduğunu belirten Akalın, Geometri kitabının 1937 yılında Kültür Bakanlığı yayını olarak çıktığını ve 1971’den bu yana da Türk Dil Kurumu tarafından yayımlandığını ifade eder. Geometri kitabının, başlı başına bir terim sözlüğü olmadığını, türetilen terimlerin kullanıldığı bir ders kitabı olduğunu söyler. Ancak, buradaki terimler konuların işlenişi sırasında açıklamalı biçimde verilmiştir. Ayrıca, türetilen bu yeni terimlerin cümle içerisinde nasıl kullanılacağını göstermesi bakımından Geometri kitabı son derece başarılı bir kaynak eser niteliğinde olduğu ifade edilir (2003: 770).

Türk Dil Kurultaylarının asıl amacı ise Türk dünyası ile olan bağları güçlendirmektir. Çünkü Mustafa Kemal Atatürk’e göre “dil birliği”ni çok önemsemekte, millet olmanın başlıca unsuru olduğunu söylemekteydi.

İmer’in verdiği bilgilere göre Türk Dil Devrimi 1950’ye kadar kayda değer bir engelle karşılaşmamış, dil planlamasının gerekleri devleti yönetenlerden halka, kitle iletişim araçlarından okullara, ülkede tüm kesimlerde coşkuyla yerine getirilmiştir. 1960’ta Türk Dil Kurumu, Başbakanlığa başvurarak Türkçenin her gün biraz daha baskı altına almakta olan yabancı sözcüklerin salgınından kurtarmak için hükümetçe gerekli tedbirin alınması, dilimize sokulmak istenen yabancı sözcüklerin Türkçe karşılıklarının kullanılmasını istemiştir. Türk Dil Kurumunun bu dileği uygun bulunmuş, bir genelge ile bütün bakanlıklara Türkçeye özen göstermeleri, Türkçe karşılıkları bulunan yabancı sözcükleri kullanılmamaları bildirilmiştir. Yazı dilinde bundan sonra sezilir bir arılaşma olduğunu ifade eden İmer, 1960 yılında, devrimden hemen sonraki aylarda Cumhuriyet gazetesinde yapılan sayımda % 57 Türkçe, % 27 Arapça, % 2 Farsça, % 10 başka yabancı dillerden sözcük kullanıldığını söylemekte, 1957’de % 43,5’e yükselmiş olan Arapça sözcüklerin, üç yıl sonra, 1960’ta % 27’ye düştüğünü ifade etmektedir. Bunun, Türk dili için bir zafer olduğunun yadsınamaz olduğunu vurgulamaktadır (1973: 179-180).

Tan, 1983-2001 arası dönemde TDK çalışmalarının şu kollar ve çalışma grupları aracılığıyla yürütüldüğünü açıklar:

- a. “Terim Bilim ve Uygulama Kolu
- b. Ağız Araştırmaları Bilim ve Uygulama Kolu
- c. Dil Bilimi Bilim ve Uygulama Kolu
- d. Gramer Bilim ve Uygulama Kolu
- e. Sözlük Bilim ve Uygulama Kolu
- f. Kaynak Eserler Bilim ve Uygulama Kolu
- g. Türkoloji Bilim ve Uygulama Kolu
- h. Türk Dili Tarihi Bilim ve Uygulama Kolu “(2019: 48).

Ayrıca Tan, TDK’nin önemli çalışmalarından birinin de bilim terimleri sözlükleri hazırlayıp bilimle ilgilenen çevrelerin ve öğrencilerin hizmetine sunmak olduğunu söyler. Devlet bilim kurumu döneminde üretilen ve yayımlanan terim sözlüklerini şöyle sıralar:

- “Gramer Terimleri Sözlüğü (1992)
 - Halk Dilinde Sağlık Değişleri Sözlüğü (1992)
 - Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu(1993)
 - Türkçe Bitki Adları Sözlüğü(1994)
 - Nükleer Enerji Terimleri Sözlüğü(1995)
 - Biyoloji Terimleri Sözlüğü (1998)
 - Açıklamalı Fizik Kimya Matematik Ana Terimleri Sözlüğü(2007)
 - Bilgisayar Terimleri Karşılıklar Kılavuzu(2008)
 - Veteriner Hekimliği Terimleri Sözlüğü (2009)
 - Su Ürünleri Terimleri Sözlüğü (2009)
 - Kimya Terimleri Sözlüğü(2011)
 - İktisat Terimleri Sözlüğü(2011)
 - Otomotiv ve Hafif Araç Terimleri Sözlüğü(2013)
 - Malzeme Bilimi ve Mühendisliği Terimleri Sözlüğü (2013)
 - Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü(2013)”
- (Tan, 2019:53)

Türk Dil Kurumunun 1940’lı yıllardan bugüne kadar yayımladığı terim sözlüklerinden tespit edilenler abecesel sıralamaya göre şöyledir:

- 1.”Ağaçşleri Terimleri Sözlüğü”, 1968, Nazım Şanıvar.
- 2”.Asalakbilim Terimleri Sözlüğü”, 1970, Mehmet Turan Yazar.
3. “Astronomi Terimleri”, 1951.
- 4.”Atletizm Terimleri Sözlüğü”, 1976, Nurettin Alkanat.
5. “Ayaktopu Terimleri Sözlüğü”, 1974, TDK.
- 6.”Aydınlatma Terimleri Sözlüğü”, 1973, Şazi Sirel.
- 7.”Bilişim Terimleri Sözlüğü” 1981, Aydın Köksal. ¹⁶

¹⁶ KÖKSAL, A. (1983) Elli Yıl Boyunca Türk Dil Kurumu Terim Kolu Çalışmaları. *Türk Dili Dergisi*. 381: 269-278.

8. “*Bitkibilim Terimleri*”, 1948.
9. “*Biyoloji Terimleri Sözlüğü*”, 1998, Sevinç Karol ve ark.
10. “*Botanik Terimleri*”, 1951.
11. “*Budunbilim Terimleri Sözlüğü*”, 1973, Sedat Veyis Örnek.
12. “*Ceza Yargılama Yöntemi Yasası Terimleri Sözlüğü*”, 1972, Ahmet Erdoğan.
13. “*Cimnastik Terimleri Sözlüğü*”, 1969, Cemal Alpman.
14. “*Coğrafya Terimleri*”, 1942.
15. “*Coğrafya Terimleri Sözlüğü*”, 1980, Sami Öngör (R. İzbirak).
16. “*Çiftteker Terimleri Sözlüğü*”, 1970, Hakkı Bekensir.
17. “*Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*”, 1972, Vecihe Hatiboğlu.
18. “*Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*”, 1980, Berke Vardar.
19. “*Dilbilim Terimleri Sözlüğü*” 1949, TDK.
20. “*Dirimbilim Terimleri Sözlüğü*.”
21. “*Döşem Terimleri*” 1969, Cavit Sıdal.
22. “*Edebiyat ve Söz Sanatları Terimleri Sözlüğü*”, 1949, TDK.
23. “*Eğitim Terimleri Sözlüğü*”, 1981, Ferhan Oğuzkan.
24. “*Felsefe ve Gramer Terimleri*”, 1942.
25. “*Felsefe Terimleri Sözlüğü*, 1975”, Bedia Akarsu.
26. “*Fiziksel Kimya Terimleri Sözlüğü*” 1978, Oktay Sinanoğlu.
27. “*Fizik Terimleri Sözlüğü*”, 1983, TDK.
28. “*Gökbilim Terimleri Sözlüğü*”, 1969, Abdullah Kızılırmak.
29. “*Gösterim Terimleri Sözlüğü*”, 1983, Özdemir Nutku.
30. “*Gramer Terimleri Sözlüğü*”, 1992, Zeynep Korkmaz.
31. “*Gümrük Terimleri Sözlüğü*”, 1972, İrfan Kızıklı.
32. “*Güreş Terimleri Sözlüğü*” 1974, te Prof. Dr. İhsan Harmandalı.
33. “*Güzel Sanatlar Terimleri Sözlüğü*”, 1968, Adnan Turanî.
34. “*Haber Dili Sözlüğü*, 1968.
35. “*Halkbilim Terimleri Sözlüğü*”, 1978, Orhan Acıpayamlı.
36. “*Hekimlik Terimleri Sözlüğü*”, 1980, TDK.
37. “*İstatistik Terimleri Sözlüğü*”, 1983, TDK.
38. “*Jeoloji Terimleri*”, 1951.
39. “*Kentbilim Terimleri Sözlüğü*”, 1980, Ruşen Keleş.
40. “*Kılıçoyunu Terimleri Sözlüğü*”, 1970, Sait Yayla.
41. “*Kimya Terimleri Sözlüğü*”, 1981, TDK.
42. “*Kitaplıkbilim Terimleri Sözlüğü*”, 191 A, Berin U. Yurdadoğ.
42. “*Madencilik Terimleri Sözlüğü*”, 1979, TDK.
44. “*Maliye, Tecim, Sayışmanlık, Güvence Terimleri Sözlüğü*”, 1972, Muzaffer Uyguner, Hilmi Tuner.
45. “*Mantık Terimleri Sözlüğü*”, 1976, Teo Grunberg-Adnan Onant.
46. “*Matematik Terimleri Sözlüğü*”, 1983, D. Çöker- T. Karaçay.
47. “*Matematik Terimleri Sözlüğü*”, 2000, Prof. Dr. Hilmi Hacısalihoğlu ve ark.
48. “*Medenî Hukuk Terimleri Sözlüğü*”, 1966, İ. Sungurbey.
49. “*Metalbilim İşlem Terimleri Sözlüğü*”, 1972, Erdoğan Tekin.
50. “*Nükleer Enerji Terimleri Sözlüğü*, 1995, M. Boyla-Y. Canküyer.

- 51."Ortaöğretim Terimleri Kılavuzu", 1963, TDK.
- 52."Otomobilcilik ve Motor Bilgisi Terimleri Sözlüğü", 1980, İ. Kuyumcu - Y. Beşerok.
- 53."Resmî Yazışmalar Sözlüğü", 1964.
- 54."Ruhbilim Terimleri Sözlüğü", 1980, Mithat Enç.
- 55."Sepettopu Terimleri Sözlüğü", 1969, Cem Atabeyoğlu.
- 56."Sinema ve Televizyon Terimleri Sözlüğü", 1981, Nijat Özön.
- 57."Sinema Terimleri Sözlüğü", 1963, Nijat Özön.
- 58."Tarih Terimleri Sözlüğü", 1981, Bekir Sıtkı Baykal.
- 59."Tarım Terimleri Sözlüğü", 1949, TDK.
- 60."Tecim-Maliye-Sayışmanlık-Güvence Terimleri Sözlüğü", 1972, M. Uyguner-H. Tüner.
- 61."Teknik Terimlerden Birkaç Örnek", 1949.
- 62."Teknik Terimleri", 1949.
- 63."Tiyatro Terimleri Sözlüğü", 1966, Haldun Taner-Metin And-Özdemir Nutku.
- 64."Toplumbilim Terimleri Sözlüğü", 1980, Özer Ozankaya.
- 65."Türe Terimleri", 1949.
- 66."Türkçe Terimler Cep Kılavuzu", 1941.
- 67."Uçantop, Alantopu, Masatopu Terimleri Sözlüğü", 1968, Sinan Erdem.
- 68."Uygulayım Terimleri Sözlüğü", 1980, K. Türkay-S. Koçak.
- 69."Yapım İyeliği Terimleri Sözlüğü", 1971, Muzaffer Uyguner.
- 70."Yapıt Hakları Terimleri Sözlüğü", 1971, Muzaffer Uyguner.
- 71."Yasa Dili Sözlüğü", 1968.
- 72."Yerbilim Terimleri Sözlüğü", 1971, H. N. Pamir-Ö. Öztunalı.
- 73."Yazın Terimleri Sözlüğü", 1974, T. N. Gencan-H. Ediskun-E. Naci Gökşen.
- 74."Yöntembilim Terimleri Sözlüğü", 1981, Muzaffer Sencer.
- 75."Yumrukoyunu Terimleri Sözlüğü", 1968, Nihat Isıtman.
- 76."Zanaat Terimleri Sözlüğü", 1976, O. Acıpayamlı.
- 77."Zooloji Terimleri Sözlüğü", 1963, Sevinç Karol.¹⁷

TDK; sözlük, ağız araştırmaları, destanlar ve edebi metinlerin bulunduğu yayımlanmış 1150'nin üzerinde eserle, bilim dünyasında ciddi katkıları olan bir kurumdur. Türkiye'de sözlük faaliyetlerini düzenli şekilde devam ettiren en eski kurum, TDK'dir. Kurumun, 1945 yılında yayımladığı ilk sözlük 669 sayfa ile sınırlı iken 2011 yılında yayımlanan sözlük 2224 sayfaya ulaşmıştır. Söz varlığının giderek zenginleştiği ortadadır. Amaçlanan hedef, doğru Türkçeleşmiş sözcük ve terimlerle söz varlığımızın her geçen gün daha da artmasıdır.

İlker, sözcük dağarcığı bakımından ele alınacak diğer bir konunun da sözlükçülük çalışmaları olduğunu vurgular. Bu çalışmalara her zaman TDK önderlik ettiğini, özel bazı yayınevleri veya alanında uzman kişilerin de birçok sözlük

¹⁷ AKALIN, Ş. H. (2003) Türkçenin Teknik Terim Zenginliği. *Türk Dili Dergisi*. 624: 767-778.

bastığını söyler. Türk Dil Kurumunun önceki süreçlerde yayımlamış olduğu Türkçe Sözlüklerin, Türkiye Türkçesinin ölçünlü haldeki sözcük dağarcığını tam olarak yansıtmamakta olduğunu ancak son çalışmalarla sözcük dağarcığı sayısının oldukça arttığını ve deyimler, adlar, bilim, sanat ve spor terimleri, yer ve kişi adlarının da madde başı olarak bulunabileceği **Büyük Türkçe Sözlük**'te 616 binin üzerinde sözcükle gösterildiğini dile getirir. Bu sayının, oldukça önemli olduğuna değinir (2011: 7).

Eker'in de açıkladığı gibi 2009 yılı kurum veri tabanında, TDK tarafından yayımlanan ve hazırlanmakta olan terim sözlüklerinde derlendiği tespit edilen 170 binin üzerinde terim yer almaktadır (2013: 78).

1900'lü yıllarda terim çalışmalarına TDK ile birlikte, akademisyenler, özel ve kamu kurum ve kuruluşları da dahil olmuştur. Böylece yabancı terimlere karşılıklar bulunması konusunda yapılan çalışmalar hız kazanmıştır.

Eker, TDK'nin kimi yasal engeller nedeniyle 08 Kasım 2001'den itibaren uzun bir süre üye seçememiş; bilim ve uygulama kolları, komisyonlar, yazı kurulları ve çalışma grupları oluşturamamış olduğunu ifade eder. Ancak Türkçeye son yıllarda yabancı dillerden yoğun bir terim akışı karşısında, çeşitli bilim dallarında terim çalışmalarının yürütülmesi bir zorunluluk hâline gelmiştir. Bu nedenle hem terim çalışmalarını yürütmek hem de diğer bilimsel araştırmaları gerçekleştirmek amacıyla TDK'nin teklifi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumunun Yönetim Kurulunun kararıyla gerek duyulan alanlarda çalışma grupları oluşturulması yoluna gidilmiştir. Eker bu yolda 2002 yılında TDK ve Mühendislik Fakülteleri Dekanlar Konseyinde mühendislik terimlerinin Türkçeleştirilmesi, bütün mühendislik fakültelerinde ortak terimlerle öğretim yapılması kararı alındığını söyler. TDK'nin terim bilimi alanında gösterdiği faaliyetlerin hâlâ çeşitli çalışma gruplarınca yürütülmekte olduğunu dile getirir (2013: 77).

Akalın, Türk Dili için ülkede bulunan tüm üniversitelerle, bilim kurulları ve gönüllü kuruluşların terimler söz konusu olduğunda TDK ile iş birliği içinde olması gerektiğini dile getirmektedir. Terimler konusunda çalışmalarda bulunmak, bu çalışmaları resmî ve özel kuruluşlarla paylaşma görevinin yasalar aracılığıyla TDK'ye verildiğini, 2876 sayılı yasanın 37. maddesinin d fıkrasının TDK'ye bu konuda yetkiler ve sorumluluklar verdiğine değinir. Yapılacak ortaklaşa çalışmalar ile türetilen terimlerin tüm öğretim merkezlerinde, bilimle ilgili kuruluşlarda, bilim yayınları veya popüler dergilerde, kitle iletişim araçlarında kullanılması gerektiğini, terimlerin yaygınlaşması için Millî Eğitim Bakanlığı, YÖK, TÜBİTAK, TRT, meslek odaları ve meslek kuruluşları kitle iletişim araçları Türk Dil Kurumu ile iş birliği içerisinde olmaları gerektiğini ifade eder. Yazılım ve donanım kuruluşları ve şirketlerin ürünlerinde bu terimleri kullanmalarının; kuruluşların, alanla ilgili bakanlık ve kurumlarla iş birliği içerisinde çalışmalarının, tüm bu çalışmaların Bilişim teknolojileri kullanılıp yaygınlaştırılmasının önemi üzerinde durur. Türk Dil

Kurumunun Türkçe ile ilgili bütün konularda olduğu gibi Türkçenin teknik bir dil olarak daha da geliştirilmesi, zenginleştirilmesi için bütün kurum ve kuruluşlarla, kişilerle iş birliğine hazır olduğu, Türkçe için el ele verildiğinde hiçbir sorun kalmayacağını vurgular (2003: 778).

Türk dilinin sahip olduğu zenginliği meydana çıkarmak, ona hak ettiği değeri verebilmek için kurulan Türk Dil Kurumu; 20 üyesi Yükseköğretim Kurulu, 20 üyesi de Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumunun seçtiği 40 kişiden oluşan asil üyeye çalışmalarına devam etmektedir. Yılda 30'un üzerinde bilimsel eseri ülkeye kazandıran, süreli yayınlarla çalışmalarına düzenli devam eden TDK, ülkemizdeki sözlük ve terim çalışmalarında saygıdeğer yerini korumaktadır.

2.BÖLÜM

TÜRKÇENİN DİĞER DİLLERLE İLİŞKİSİ

2.1.Türkçenin Diğer Dillerle İlişkisi

Kültürlerin taşıyıcısı, aktarıcısı dildir. Dil, kültürün temel taşıdır. Dilin korunamadığı bir toplumda kültürün varlığından söz edilemez. Dil, kültür bahçesinin suyudur, can damarıdır. Dil aynı zamanda canlı bir varlıktır ve sürekli gelişim içerisinde. Toplumun değişimi ile paralel olarak değişim ve gelişim gösteren dilin, başka diller ve kültürlerle etkileşimde olması da engellenemez bir durumdur.

Bulut ve Orhan, ana dilin toplumun en değerli kültürel varlığı, toplumu diğer milletlerden farklı hâle getiren en önemli öge olduğunu dile getirir. Dil ve ekin, varlıklarını birbirlerine bağlı şekilde devam ettirmektedir. Milleti millet yapan, o millete ait fertlerin bağlılıklarını ve bütünlüklerini koruyan dil aynı zamanda ortak ülkülerle oluşmuş milli bir bilincin oluşmasını sağlar (2012: 133).

Özkan ve Musa ise dünyada varlığını koruyan diller arasında tamamıyla saf bir dilin bulunmadığını, ilişkiler nedeniyle dünyada konuşulan her dilin diğer dillerden doğal olarak sözcük alacağını, hatta ilişkilerin sürekliliğinde diğer dillerden sözcük almanın yanı sıra dil bilgisi kurallarının da diller arasında etkilenmeleri yaratabileceğini söyler. Bunun nedeninin ise tarihin hiçbir döneminde ulusların birbirinden tamamen bağımsız ve birbirinden tamamen habersiz yaşamamalarından kaynaklandığını ifade eder (2004: 96).

Korkmaz da toplumlar arasındaki çok yönlü ve karşılıklı ilişkilerin, o toplumların duydukları sosyal, kültürel ve teknik ihtiyaçlar oranında birbirlerini etkilediğini dile getirir. Eğer bir toplumun kültür alanını değiştirmesi, yani bağlı olduğu eski kültür alanından yeni bir kültür alanına doğru kayması söz konusu ise o zaman bu etki kendisini daha güçlü olarak belli eder. Toplumlar arasındaki karşılıklı

ilişkiler genellikle dil ile gerçekleştirildiğinden, Korkmaz iki farklı dünyanın birbiri ile ilişkisinin, bir bakıma dillerin birbirleri ile ilişkisi demek olduğunu söyler. İşte bu bağlamda yabancı bir kültürün etkisini daha çok dil yoluyla ortaya koyduğuna dikkat çeker (1997: 49).

Uysal, toplumların siyasi, ekonomik, kültürel, askeri vb. sebeplere bağlı olarak birbirleriyle sürekli iletişim halinde olmasının doğal bir durum olduğuna dikkat çeker. Bu iletişimden ister istemez dilin de etkilendiğini, böylece bir toplumun söz varlığında yer alan sözcüklerin, sosyal ilişkilere bağlı olarak diğer toplumun söz varlığına yerleştiğini açıklar. Türkçe için de aynı durumun geçerli olduğunu ifade eden Uysal, tarihten bugüne bakıldığında Türk ulusunun diğer uluslarla kurduğu iletişim sonucu Türkçeye çok sayıda Doğu / Batı kökenli sözcük girmesinin yanında Türkçeden de diğer dillere geçmiş sözcükler bulunduğunu, toplumların birbiriyle etkileşimi sonucu dil düzleminde de kaçınılmaz bir etkileşimin ortaya çıkmakta olduğunu söyler (2013: 114).

Dillerin birbirini etkilemesinde ticari ve kültürel ilişkilerin yanında inançlar da çok etkili olmuştur. Zengin; Uygurların Budizm, Maniheizm gibi inançları kabul etmesiyle Çince, Sanskritçe, Toharca, Soğdca'dan sözcükler alındığını söyler. Türklerin İslam dinini kabulüyle doğal olarak Arapça ve Farsçadan önemli ölçüde bir etkileşimin olduğu görülmektedir. Karahanlı döneminden itibaren Arapça ve Farsça sözcükler yazı dilinde belirgin bir şekilde kendini göstermeye başlar. Özellikle 16. yüzyıldan itibaren edebi eserlerde Arapça ve Farsçanın ön plana çıktığı bir edebiyatın yanı sıra, Arapça ve Farsça dil bilgisi kurallarının etkili olduğunun görüldüğü dile getirilir. Türkler Anadolu'ya göç ettikten sonra Bizans, Venedik, Ceneviz ve İtalyan halklarıyla iletişim içerisinde olmuşlar; bunlarla ticari, siyasi ve kültürel ilişkiler içerisinde bulunmuşlardır. Zengin, bu kültür alışverişi sırasında özellikle İtalyancadan birçok kelime alındığı ifade eder (2017: 294).

Türkçe, köklü bir geçmişe sahip bir dildir. 8. yüzyıldan beri Türkçe yazılı metinler tespit edilebilmekte, dil bilgisi ve sözcük dağarcığı bakımından incelenabilmektedir. Türk toplumlarının sürekli göç etmesi ile farklı kültürlerle etkileşiminden Türk dilinin de etkilenmesi doğal bir süreçtir. Çünkü farklı kültürler ve diller ticari ve sosyal faaliyetler nedeniyle birbirlerini etkiler.

Karaca da Türkçenin tarihî süreç içerisinde birçok dil ile çeşitli etkileşimlere girmiş bir dil olduğunu söylemekte; sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel olarak birbiriyle etkileşim hâlinde olan milletlerin dillerinde olduğu gibi Türkçede de ilk yazılı metinlerinden bu yana farklı oranlarda alıntı sözcükler bulunduğunu ifade etmektedir (2012: 2059).

Karaağaç, Türkçenin başka dillerle gerçekleşmiş sözlüksel etkileşimini, aşağıdaki tablo ile sunmuştur:

Çizelge 1: Türkçenin Başka Dillerle Gerçekleşmiş Sözlüksel Etkileşimi

<i>DİLLER</i>	<i>ALINANLAR</i>	<i>VERİLENLER</i>	<i>“TÜRKÇE SÖZLÜK”</i>
<i>TÜRKÇENİN SÖZLÜKSEL İLİŞKİLERİ</i>	<i>“Türkçenin Alıntılar Sözlüğü”</i>	<i>“Türkçe Verintiler Sözlüğü”</i>	<i>“TDK Sözlüğü”</i>
<i>Almanca</i>	106	136	85
<i>Arapça</i>	5787	1802	6463
<i>Arnavutça</i>	2	2413	1
<i>Bulgarca</i>	18	3995	8
<i>Çekçe</i>	-	185	-
<i>Çince</i>	10	218	3
<i>Ermenice</i>	17	3166	23
<i>Farsça</i>	1203	1696	1374
<i>Fince</i>	2	113	2
<i>Fransızca</i>	5858	73	4974
<i>İngilizce</i>	477	254	538
<i>İspanyolca</i>	50	85	39
<i>İtalyanca</i>	680	188	632
<i>Latince</i>	83	4	94
<i>Macarca</i>	19	1143	19
<i>Makedonca</i>	-	1749	-
<i>Portekizce</i>	8	34	3
<i>Romence</i>	2	1548	-
<i>Rusça</i>	42	1468	40
<i>Sırp- Hırvat</i>	3	3065	24
<i>Urduca</i>	6	232	-
<i>Yunanca</i>	476	2644	503
<i>Genel</i>	11533	7863	

(2015: 129)

Karaağaç’ın 2015 yılında yaptığı tespitlere göre Türkçeye en fazla yabancı kökenli sözcük Fransızca, Arapça ve Farsçadan geçmiştir. Türkçe en fazla sözcüğü Bulgarca, Sırpça ve Ermeniceye vermiştir. Özellikle Fransızca ve Arapçanın sözcük istilasıyla karşı karşıya kalan Türkçe, bu etkiyi azaltmalı ve Türkçe köklerden yeni sözcük üretimini hızlandırmalıdır.

Durmuş’un tespitlerine göre ise Türkçe sözlükte yabancı kökenli olarak ilk sırada Arapça sözcükler, ikinci sırada Fransızca sözcükler, üçüncü sırada Farsça, dördüncü sırada da İtalyanca sözcükler bulunmaktadır. Bunların dışında Yunanca, Slavca, Ermenice, Bulgarca gibi dillerin etkisinin temel nedeni coğrafyanın yakınlığıdır. Durmuş ayrıca bütün bunların dışında birkaç dilden o dillere ait kültür ürünü bir iki adet sözcük de alındığını söylemektedir (2004: 19).

Dağlı, Durmuş gibi modern Türkiye Türkçesindeki ‘ödünclemeler’ arasında ilk sırayı Arapça, ikinci sırayı ise Fransızca kökenli sözcüklerin aldığını doğrulamaktadır. Karaağaç ise ilk sırayı Fransızca, ikinci sırayı Arapça sözcüklerin aldığını ifade etmektedir. Konu daha ayrıntılı incelenebilir. Ancak Türkçenin en fazla etkisi altında kaldığı diller değişik dönemlerde Arapça ve Fransızcadır.

Dağlı, Arapça ve Fransızcanın ardından Türkçenin sözcük aldığı dilleri, sırasıyla Farsça, İtalyanca, İngilizce ve Yunanca olarak belirlemektedir. Türkçede; Latince, Almanca, İspanyolca, Rusça, Macarca, Slovakça, Ermenice, Portekizce, Moğolca ve Japonca kökenli sözcüklerin de bulunduğunu ifade etmektedir. Son elli yılda Fransızcanın yerini İngilizcenin aldığının görüldüğünü söyleyen Dağlı, Fransızca kökenli sözcüklerin oranının hâlâ çok yüksek; İngilizce sözcüklerin ise sanılanın aksine, düşük olduğunu açıklamaktadır. Ayrıca, Yunancadan, Latince ve diğer dünya dillerinden Fransızca ve İngilizce gibi aracı diller yoluyla Türkçeye girmiş çok sayıda sözcük olduğuna da dikkat çekmektedir (2019: 887-888).

Aksan, dillerin etkileşimi sonucu yapılan ödünclemelerin oranını incelediği eserinde Köktürkçede, Türk yazı dilinin bilinen bu en eski evresinde, ödünclemelerin sayısının, gerçekten sınırlı olduğunu söyler. Kökeni bilinmeyen kimi özel adlar ve sanlar bir yana bırakılırsa, Kültigin ve Tonyukuk yazıtlarının söz varlığında yabancı ögelerin oranının, %1'in altında olduğu dile getirilir. Anadolu'da gelişen yazının öteki ürünlerinde ve daha sonraki yapıtlarında yabancı ögelerin oranı yükselmeye başlamıştır. Örneğin Tezkiretü'l Evliya çevirisinde (Ebulleys Semerkandi) oran %16'ya, Süleyman Çelebi'nin Mevlid'inde %26'ya varır. Divan yazınının ünlü temsilcilerinde ortalama sayı Baki'de %65, Nef'i'de %60, Nabi'de %54'tür. Buna karşılık, halk dilinin anlatım olanaklarından ve yollarından yararlanan ünlü İstanbul şairi Nedim'de ödünclemelerin ortalama oranı, şarkılarda % 41, gazelerde % 47 olarak saptanmaktadır. Tanzimat yazınında, devlet katındaki yazışmalarda yabancı sözcüklerin oranı yer yer o ölçüde yükselir ki kimi zaman bir tümcede yalnızca yüklem bir Türkçe sözcük olduğu görülür. Kimi özleştirme eğilimlerine karşın bu durum yazında, bilim ve teknikte dil devrimine kadar süregelir. Aksan, Eski Anadolu Türkçesinin sonlarından dil devrimine kadar ödünclemelerin sayısının sürekli olarak yükseldiğini, kimi yazarlarda %70'e vardığını söyler. Bu durum, bir dil devrimini gerekli kılmıştır. Dil devrimi öncesinde, kimi yazarlarda yabancı ögelerin oranı %65 ve daha yüksekken bugün bu oran kimi yazarlarda %10'a ve bunun da altına düşmüştür. Bu durum somut olarak ortaya konulmak istersenirse yazı dili söz varlığında %50 dolayında bir değişimin gerçekleştiği söylenebilir. Bu sonucun, her dil için olduğu gibi, Türkçe için de çok önemli ve görmezlikten gelinemeyecek bir değişim olduğu dile getirilir (1977: 345-347).

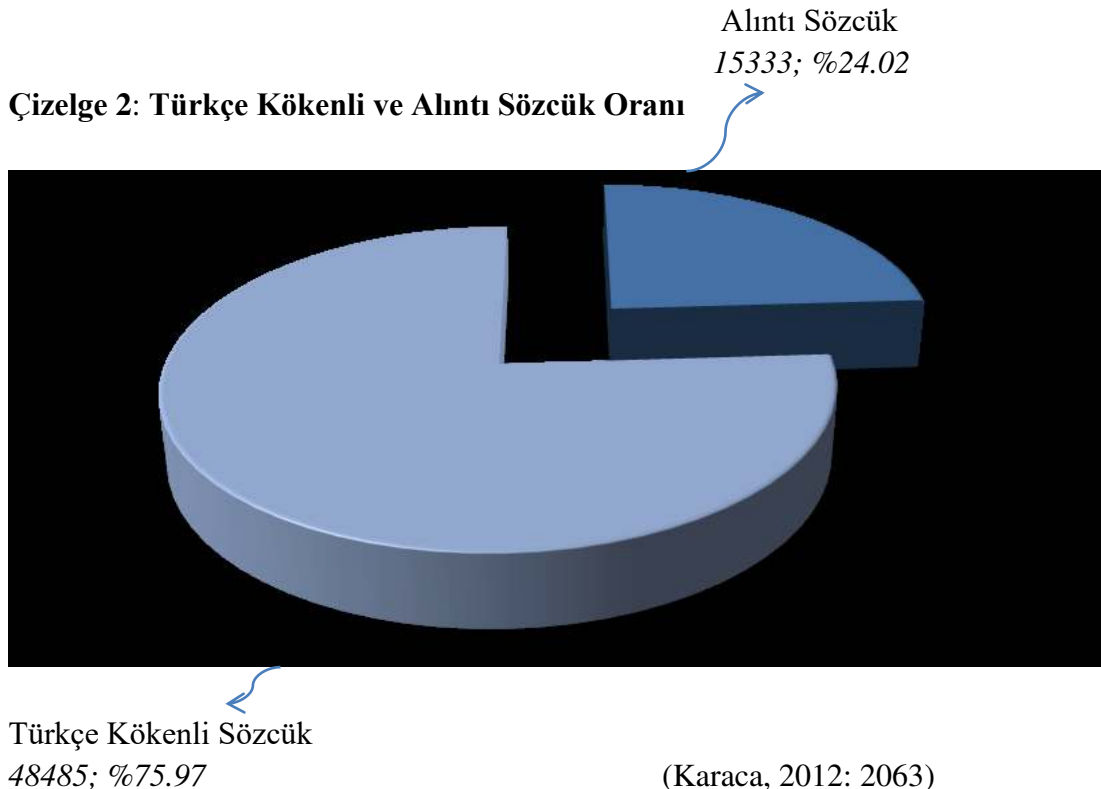
Başlangıçta Türkçe için makul değerlerde olan sözcük etkileşimleri ve ödünclemeler, bilimsel ve teknolojik gelişmeler gibi faktörlerin etkisiyle zaman zaman dile zarar veren noktalara ulaşmış, dilin korunması için tedbirler alınmasını gerekli kılmıştır. Geçmişte, yapılan çalışmalarla bu yabancı dilden sözcük

aktarımının azaltılabildiği görülmektedir. Günümüzde de yapılan çalışmalar artırılabilir, ödünçlemelerin dile zarar veren boyutlara ulaşması engellenebilir.

İmer, Türk yazı dilindeki yabancı sözcüklerin, çoğu dillerdekinden fazla olduğuna dikkat çeker. Ayrıca, Türkçeye birçok yabancı kural da girmiş, Türkçe bağımsızlığını yitirecek duruma düşmüştür. Ancak İmer, bu baskının yazı dilinde kaldığını, halk diline büyük etki yapmadığını da dile getirir. Bir yandan yazı dilindeki bu baskıyı kaldırmak, bir yandan da halk dilini işleyip kültür dili durumuna getirmek gibi bir ödevle karşı karşıya bulunduğu, özleştirmenin böyle bir gereksinmeden doğduğunu söyler. Bu gereksinmenin yüzyıllardan beri duyulduğunu, Türkçenin bağımsızlığını kazanma yolunu tutmuş bulunduğunu dile getirir (1973: 175).

Yüce ise her dilde olduğu gibi Türkçede de pek çok yabancı asıllı sözcük bulunduğu değinir. Birbirleriyle komşu olan, siyasi ve ticari ilişkileri bulunan veya aynı dil ve kültüre sahip olan milletlerin dillerinde karşılıklı sözcük alışverişinin daima yoğun bir şekilde görüldüğünü, bu tür bir dil alışverişinde geçiş yönünün, umumiyetle siyasette, ticarete, özellikle kültür ve medeniyette daha ileride olan milletlerin dilinden başka dillere doğru olduğunu söyler (2012: 639).

Karaca, Türkiye Türkçesinde bulunan alıntı sözcüklerin toplam 15.333 adet olarak tespit edildiğini açıklar. Bu sayı Türkçe sözlüğün toplam söz varlığı olan 63.818 sayısına oranlandığında, alıntı sözcüklerin yüzdelik oranı yaklaşık %24'e tekabül etmektedir. Bu oranı grafik üzerinde şu şekilde göstermiştir:

Alıntı sözcüklerin oranının fazla olduğu düşünülmektedir. Dillerin birbiriyle etkileşimi ve birbirlerinden sözcük alışverişinde bulunmaları doğaldır ancak alıntı sözcük oranının % 25'leri bulması dilin korunması konusunda tedbirler alınması gerektiğine işaret eder.

Sır, Türkçenin zaman zaman yabancı dil unsurlarının istilasına uğrayarak yozlaşma tehlikesi ile karşı karşıya geldiğini ifade eder. Başlangıçta Arapça, Farsça kelime ve dil unsurlarının Türkçeye verdiği tahribat, Tanzimat'la birlikte yön değiştiğini; başta Fransızca olmak üzere diğer Batı kaynaklı dillerin verdiği tahribata dönüştüğünü ifade eder. Dil Devrimi ile birlikte yapılan sadeleşme çalışmalarının, verilen zararı en aza indirmeyi hedeflediğini söyleyen Sır, bu yolda mesafeler kat edildiğini de sözlerine ekler. Ne var ki XX. yüzyılın ikinci yarısında Amerika ile olan siyasi ilişkilerin artışı ile Türkçenin bu sefer İngilizcenin etkisinde kaldığını açıklar. Son yıllarda bilimsel ve teknolojik gelişmeleri sonucunda bu etkinin gittikçe büyüdüğünü, İngilizce sözcüklerin dile hızlı artışının, çeşitli dil sorunlarını beraberinde getirdiğini dile getirir. Bugün Türkçenin bu sorunun doğurduğu dil kirliliğini yaşamakta olduğunu vurgular (2013: 970).

Magrelo, günümüz Türkçesinde Batı kökenli sözcüklerin her yerde görülebileceğini dile getirir. Gazetelerde, televizyonda, müzikte, edebiyatta ya da insanların konuştukları günlük dilde... Diller arasındaki ilişkilerin insanlar arasındaki ilişkiye benzediğini belirtir. İnsanların kendi hayatlarını yaşarken kendilerini tanımlayan bireysel özelliklerini koruduğunu, fakat diğer yandan başka insanların özelliklerinden ve alışkanlıklarından da etkilendiğini söyler. Magrelo, dillerin o dili konuşan halkların karakteri, adetleri, duyguları, alışkanlıkları gibi konularda genel bir fikir verdiğini ve dildeki değişimin bir bakıma o halktaki değişimle paralel yürüdüğünü ifade eder (2011: 7).

Gelişmekte olan milletlerin dillerinin başka dillerden belli oranlarda etkileneceği dilin gelişimine katkı sağlayabilecek bir durumdur. Ancak burada önemli olan nokta şudur: Dile eklenen yeni sözcüklerin gerçekten Türkçeleşmiş olması. Eğer dile yeni katılan sözcükler, o dile ait kültürle bütünleşip dilin bir parçası haline gelmezse dilin bütün alanlarında ve kontrol edilemez bir istila şeklinde olursa dil, millilik özelliğini kaybeder ve durum dil için tehlikeli boyutlara ulaşır. Ayrıca dildeki değişim, kültürel değişimi de tetikler. Günümüz gençleri Türk kültüründeki gelenek ve göreneklerle ilgili sözcüklerden giderek uzaklaşmakta, dildeki değişimle beraber kültürel değerlerden de uzaklaşmaktadır.

Zengin, toplumların ister bir arada yaşasın ister uzak coğrafyalarda bulunsun, aralarındaki ticari, ekonomik, kültürel vb. ilişkiler iletişimi gerektirdiği için, dillerin birbirinden etkileneceğinin de kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır. Bu etkileşim son yıllarda teknolojinin gelişmesiyle, bilginin ve teknolojinin tanıtılması,

aktarılması ve sunulmasıyla daha belirgin bir şekilde kendini göstermiştir (2017: 293).

Durmuş kültürlerin sınırları olmamasına bağlı olarak tüm toplulukların, milletlerin ve kültürlerin birbirlerinden az ya da çok etkilendiğini söyler. Bu etkileşimin ise maddi ve manevi kültür ürünlerinde karşımıza çıkmakta olduğu aşıkardır. Günümüzde ise, bu etkileşimin doruk noktasına ulaşmış ve çeşitlilik kazanmış olduğu ifade edilir. İnternet, televizyon gibi iletişim araçları, film, dizi, marka, reklam, ağ sayfası vb. yönlendirici unsurlarla, ait oldukları toplumun, milletin ve kültürün propagandasını yapmakta olduğundan yakınan Durmuş, günümüzde dünyayı derinden ve yoğun olarak etkileyen Amerikan-İngiliz (Anglo Sakson) ve Avrupa kültürünün bu araçlara en çok sahip olan ve bunları en etkin kullananlar olduğuna dikkat çeker (2004: 1). Günümüz gençleri de bu yoğun etkinin altındadır ve İngiliz hayranı olan kitle giderek artmaktadır.

Magrelo da dile giren yabancı sözcükleri genellikle gençlerin kullanmakta olduğunu söylemekte ve sözlerini: “Bu onlara yaşadıkları çağla birlikte yürümek gibi gelebilir. Gençler, birçok konuda optimist ya da pesimist düşünürken anne ve babaları eski alışkanlıklarını pek değiştirmek istemezler ve iyimser ya da kötümser düşünürler. Kullanılan dil bir süre sonra kuşaklar arası soruna yol açar ve farklı kuşaklar birbirlerini anlamamaya başlar.” şeklinde sürdürmektedir (2011: 9).

Sır, Türkçenin Doğu ya da Batı kökenli yabancı dil unsurlarının etkisinde kalmasının çeşitli sebepleri olduğunu, bu sebeplerden birinin Türk milletinin tarih boyunca değişik medeniyetler, kültürler ve dinlerle ilişki içinde olması olduğunu söyler. Bir toplum bir medeniyet alanından başka bir medeniyet alanına yöneldiğinde, o medeniyetin kültürüyle tanıştığında ya da din değiştirdiğinde, buna bağlı olarak o toplumun yaşayış tarzında, sosyal değer ölçülerinde, istek ve ihtiyaçlarında değişikliklerin görüleceğini, dilin de dış yapısında bazı değişmelere ve yenilenmelere yol açacağını, Türk dili tarihinde bunun belirgin örnekleri görüldüğünü, yerleşik şehir hayatına geçen Uygur Türklerinin çeşitli kavimlerle ilişkilerinin sonunda Budizm, Manihaizm, Brahmanizm dinlerinin dünya görüşünü yansıtan sözcüklere ağırlık verdiğini, İslam dininin kabulüyle Arapça ve Farsça kaynaklı sözcükleri, terimleri ve ifadeleri kullanmasının 1839’da Tanzimat hareketiyle Türkçedeki Batı kaynaklı sözcüklerin artışının Amerika ile gittikçe artan siyasî, ekonomik ve kültürel ilişkiler sonucunda 1950’lerden sonra İngilizceye karşı ilgi, merak ve hayranlık duymasının, İngilizceden Türkçeye çeşitli dil unsurlarının akın etmesinin, 2000’li yıllarda dil unsurlarının artışı ile Türkçenin adeta İngilizce tarafından istila edilmesi ve bunun neticesinde Batı kaynaklı alıntılara karşı koyamayan Türkçenin dil kirliliği sorunu ile karşı karşıya kalmasının duruma örnek ifade ettiğini dile getirir (2013: 971).

Zengin de aynı konuya değinmekte ve Türkçenin daha sonraki dönemlerdeki etkileşiminin Batı dilleriyle olduğunu, Tanzimat Fermanı ile ortaya çıkan Batı’ya

yönelme sonucunda, Fransızcanın Türkçe üzerindeki etkilerinin başladığını söylemektedir. 16. yüzyıldan itibaren Fransızcanın, 19. yüzyıldan itibaren ise İngilizcenin etkilerinin görüldüğünü; bilim, teknoloji, ticaret gibi çeşitli alanlarda kullanılan İngilizce sözcüklerin, Türkçeyi önemli ölçüde etkilediğini söylemektedir. Bu dönemlerde Avrupa kültürünün etkisinde de kalınması nedeniyle Fransızca ve İngilizceden Türkçeye birçok sözcük girdiğini, bu etkileşimin Osmanlı'nın son dönemleri ile Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkçe dil bilgisi kitaplarında bile görüldüğünü ifade etmektedir (2017: 294).

Sır, günlük hayatta sıkça rastladığımız ve örneklendirdiğimiz bu sözcüklerden hareketle denilebilir ki yoğunluğu Fransızca ve İngilizcede olan Batı kaynaklı pek çok sözcüğün Türk diline yerleştiğini ifade eder. Hatta bu sözcükleri kullanma eğiliminin kitle iletişim araçları vasıtasıyla yalnız aydınların dilinde kalmayıp halka kadar uzandığını söyler. Ayrıca Sır, kullanım alanları farklı olan alıntı sözcüklerin, bilgi alıntıları ve özentili alıntıları olarak ikiye ayrıldığını dile getirir (2013: 973).

Karaağaç ise bilgi ve özentili alıntıları ile ilgili şu bilgileri aktarır:

“Her kişi ve topluluk, kendisinden farklı tarihi ve coğrafi ortamlarda yaşayan, farklı bilgilenme yollarından geçmiş bir başka kişi ve topluluktan, akraba veya komşu kavimlerden bir şeyler öğrenir ve dolayısıyla bu öğrendiklerinin adlarını kendi diline taşır, onların dillerinden alıntılar yapar. Temelinde öğrenmenin yer aldığı bu tür alıntılara bilgi alıntıları (cultural borrowings) diyoruz... Birden çok kavmin aynı siyasi ve coğrafi birlik içinde yaşadıkları yer ve zamanlarda gördüğümüz, işgal edilen veya yönetilenin temsil ettiği alt katman dili (lower language) ile işgal edenin veya yönetenin temsil ettiği üst katman dili (dominant language) arasındaki alıntılarda ise, genellikle, bilgi ve öğrenme değil; siyasi ve iktisadi üstünlük, yönetici-yönetilen ilişkisi, özentili ve modalaşma gibi dil dışı konular gündemdedir. Bu tür alıntılara özentili alıntılar (prestige/intimate borrowings) denilmektedir.” (1997: 499).

Türkçe, başka dillerden yalnızca sözcük alıntıları değil dil bilgisi alıntıları da yapmıştır. Bu da Türkçenin gelişimi açısından zararlı bir durumdur. Batı dillerinden alınan çeşitli ekler, Türkçede sıklıkla kullanılmaktadır: sosyolojik, psikolojik, fonksiyonel, sansasyonel, gidişat vb. Halbuki Türkçe çok çeşitli eklere sahiptir ve her türlü sözcük üretimine uygundur. Bu gibi tatsız özentili alıntıları dile zarar veren yapılardır ve Türkçenin bunlara hiç ihtiyacı yoktur.

Kültürel ilişkilerin bulunduğu her ortamda, kültürel etkileşimin de olması kaçınılmazdır. Toplumlar arasında yaşanan karşılıklı alıntılardan bazıları bilgi ödünçlemesi bazıları da özentili ödünçlemesi şeklinde olmaktadır. Bilgi ödünçlemeleri yeni bilgilerin girişiyle ve doğal bir durumken özentili ödünçlemeleri bir ihtiyaçtan çok taklide dayandığı için alınması gerekmeyen sözcük ve dil unsurlarını içerir. Dünyada en çok konuşulan diller arasında beşinci sırada yer alan Türk dilinin başka dillerden alıntı yapması, başka dillere sözcükler vermesi doğal bir durumdur. Geçmiş

yıllarda daha çok Arapça ve Farsçanın etkisinde kalan Türkçe, daha sonraki yıllarda Fransızcanın etkisinde kalmıştır. Son yıllarda ise İngilizce, Türk dili üzerinde etkisini göstermektedir. Alıntı sözcüklerin daha çok bilgi ödünçlenmesi şeklinde olduğu söylenebilir. Ancak taklit ve özentili içerikli yabancı sözcüklerle dolu, birçok kişi tarafından “plaza dili” olarak nitelendirdiği bir oluşum da göz ardı edilemeyecek bir hızda Türkçede varlığını göstermektedir. Gereksiz yabancı sözcük kullanımından kaçmak, Türkçenin korunması için çok önemli bir gereksinimdir.

Karaca, alıntı sözcüklerin oranının alıcı dilin kendi unsurlarından fazla duruma gelmiş ya da yaklaşmış ise alıcı dilin büyük bir tehlike altında olduğunu vurgular. Alıntı sözcüklerin mutlaka belli bir oranın altında kalması gerektiği görüşündedir. Aksi halde alıcı dil karma dil konumuna gelecek ve hatta zamanla yok olacaktır (2012: 2062). Karaca’nın görüşlerine katılmakta ve dilin korunması için tedbirler alınması gerektiği düşünülmektedir.

1923 sonrası kurulan Türkiye yönünü Batıya döndürmüş; modern ve laik bir devlet kurmak için devlet yönetiminde, hukuki ilişkilerde, kültürel alanda ve halkın hayatında değişimler yaşanmıştır. Bu değişim Türkçeye de yansımış ve bu yüzden Türkçeye baskın kültürlerin etkisiyle Batı dillerinden öğeler doluşmuştur.

Magrelo, bugün Türkçeye dünyanın çeşitli dillerinden yeni sözcükler girmekte olduğunu ifade etmekte, dünyadaki teknik ve teknolojik ilerleme ile Türkçenin söz varlığında daha çok Fransızcadan ve İngilizceden giren yabancı sözcükler ve terimler bulunduğunu söylemektedir. Teknikle ilgili terimleri: *televizyon, radyo, video, disket, konektör, monitör, caps lock, jak, windows logo, hard disk* gibi sözcüklerle örneklendiren Magrelo, bunların daha çok bilgisayar ve genel ağ ile ilgili terimler olduğuna da dikkat çekmektedir (2011: 8). Bu tezin amacı da yukarıda yer alan terimlerin Türkçeye kazandırılması için yapılan çabaların ulaştığı sonuçları ortaya koymaktır.

Dilin köklerinden uzaklaşması, yeni yetişen neslin de kültürel öğelerden ve köklerinden uzaklaşması anlamına gelmektedir. Bir millet köklerinden uzaklaşırsa benliğini yitirir ve kaybolur. İşte asıl bu nedenle Türkçe kökenli sözcük ve terim üretimi teşvik edilmeli, gençlerin köklerinden kopmaması sağlanmalıdır.

Zengin ise diller arası etkilenmelerin dil bilgisi boyutu üzerinde durmakta farklı diller arası aktarımlarda, iletişimi kolaylaştırabilmek için çözüm yolları üretmeye yönelik diller arası etkileşimler olduğunu, bu etkileşimin dillerin yapısal ve sözdizimsel yapılarında bazı değişimlere yol açtığını ve bu durumun kaçınılmaz bir şekilde hala devam etmekte olduğunu söyler. Diğer medeniyetlerle kurulan çeşitli kültürel, siyasi, teknik vb. ilişkiler nedeniyle yeni terimlere ihtiyaç duyulduğunu, bu terimlerin bazılarının Türkçeleştirilerek kullanılmış ancak bazılarının özgün terimler olarak muhafaza edilmiş olduğunu bu nedenle Türkçenin özellikle sözcük hazinesi bakımından diğer dillerden önemli ölçüde etkilendiğini ifade eder. Bu değişimin

Türk dilinin gramer yapısında da kendini gösterdiğini, uzun süre Arapça ve Farsçanın etkisinde kalan Türkçenin dil bilgisi kurallarının bu dillerin etkisinden arınmaya çalışırken, bu sefer de Batı dillerinin etkisine girmeye başladığını söyler. Türkçenin kendi yapısı ve işleyişi üzerine bir dil bilgisi oluşturulmaya çalışıldığını ancak bu işleyişin Fransız dilinin gramer kalıpları doğrultusunda ortaya konduğunu, bu etkiyi, bu dönemden sonra yazılmış birçok Türk dil bilimi kitabında görmenin mümkün olduğunu söyler. Bu eserlerden sonra Türk dili dil bilgisinde önemli gelişmelerin ve değişimin olduğunun yadsınmaması gereken bir husus olduğuna değinir (2017: 297).

Bir dilin kendi özelliklerini koruması için, farklı dillerden ödünçleme yoluyla sözcük alımından daha tehlikeli olan o dillerin dil bilimsel yapısının etkisinde kalmaktır. Bu durum “e-posta” teriminde görülmektedir. “E-mail” teriminin Türkçeye çevrilmiş hali olan “e-posta” Türkçe olamamıştır çünkü Türkçe sondan eklemeli bir dildir. Yabancı haliyle de kalamamıştır, dil için daha tehlikeli olan dil bilimsel değişimin bir örneği olarak dile yerleşmiştir.

Türkçenin diğer dillerle birebir ilişkisine geçmeden önce, dildeki kontrolsüz yabancılaşmanın engellenebilmesi ya da azaltılabilmesi için yapılabilecekler şöyle sıralanabilir:

- 1- Öğrenciler, Türkçe sözcük kullanımına teşvik edilmelidir. Türkçe, Türk milletinin varlık sebebidir. Yabancı sözcük istilasıyla benlik özelliklerini yitirme tehlikesi yaşanmaktadır, bu sorunu çözmek için özellikle çocuklar ve gençlere Türkçenin önemi aşılanmalı; öğrenciler Türkçe sözcük kullanması konusunda özendirilmelidir.
- 2- Türkçe kökleri çok sağlam bir dildir. Sözcükleri, türetme yeterliliği, söz varlığı, dil bilimsel özellikleri sağlam ve güçlüdür. Sahte, uydurma, yapay sözcükler dile uyum sağlamamakta ve yakışmamaktadır. Evrensel iletişimin ve bilimsel gelişmelerin bu kadar hızlı olduğu bir çağda, diller arasındaki sözcük alışverişi tümüyle engellenemez ancak dilin türetme ve ifade gücünün arttırılması yabancı sözcük akışını yavaşlatacaktır.
- 3- TDK başarılı sözlük çalışmaları yapmaktadır, özellikle hazırlanacak sözlüklerde birlik olması açısından TDK Türkçe Sözlük temel alınmalıdır.
- 4- Türkçenin Arapça ve Farsça kökenli sözcük ve dil bilgisi kurallarından arındırılması amacıyla yapılan dil devrimi, dilde sadeleşme yolunda başarılarla ulaşmıştır. Ancak zaman içinde Arapça ve Farsçanın yerine Batı kaynaklı yabancı sözcük kullanımındaki artış, dil devrimi ile amaçlanandan çok başka yerlere gitmektedir.

- 5- Köken itibariyle nereden gelirse gelsin, zamanla dile yerleşmiş ve Türkçeleşmiş sözcükler dilden söküp atılmamalıdır, bu şekilde bir yöntem de Türkçeye zarar verir. Dilin sadeleşmeye değil Türkçeleşmeye ihtiyacı vardır.
- 6- Sözcükler, milletin kültür, din, örf, adet ve yaşam tecrübelerinin ürünleridir. Bu nedenle sözcüklerin seçimi ve Türkçe köklere dayanması gereklidir. Türkçe, yabancı sözcüklerin kontrolsüz dile girmesi nedeniyle özünden uzaklaşmakta, kuşaklar arası iletişim güçleşmekte ve kuşaklar birbirini anlayamamaktadır. Oluşan bu yeni karma dil, iletişimi güçleştirmektedir.
- 7- Yabancı dillerden alınan sözcükler, dilin bir parçası olmadan Türkçe karşılıklar bulunarak Türkçeleştirilmeli, yabancı sözcüklere karşı Türkçe sözcükler bulma çalışmalarına yoğun bir şekilde devam etmeli, terim bilimi çalışmalarına devam edilmeli, bunların benimsenmesi konusunda toplum ile eş güdüm içerisinde hareket edilmelidir.
- 8- Ders kitaplarında kullanılan dil, yabancı dilden Türkçeleşmeden giren terimlerden arındırılmalı, öğretmenlerin ve öğretim görevlilerinin kullandıkları dile özen gösterilmesi sağlanmalı, asıl önemlisi terim birliği sağlanmalıdır. Ayrıca kullanımı yaygınlaşmış yabancı sözcük ve terimlerin Türkçe karşılıklarını öğreten etkinlik ve oyunlara yer verilmelidir.
- 9- Sosyal medya ve basın yayın organlarında kullanılan dil, herkese hitap etmesi ve taklit edilmesi sebebiyle özenli ve Türkçenin korunması esas alınarak kullanılmalıdır. Türkçenin yozlaşmasının önüne geçilmesinde en etkili yollardan biri budur.
- 10- İş yerleri ve dükkânlara verilen isimlerinde Türkçe olmasına dikkat edilmeli, Türkçe mi İngilizce mi olduğu belli olmayan eklerle ve takılarla oluşturulan iş yeri adlarına resmî olarak da izin verilmemelidir.

Hazırlanan bu tezin içeriğinde Türkçe ile ilişkilerine sıkça değinilen dillerle olan ilişkiler hakkında ayrıca bilgi verilecektir:

2.1.1. Türkçe-Fransızca Dil İlişkileri

Türk-Fransız ilişkileri resmî olarak Kanuni Sultan Süleyman zamanında başlamaktadır. Tanzimat'la birlikte, eğitimi Fransızca veren okullar açılması, Fransızcaya olan ilginin daha da artmasına neden olur. Yeni kavramları karşılamak amacıyla yeni sözcüklere ihtiyaç duyulduğu için Fransızca sözcükleri Türkçeye uygun bir biçimde alma yoluna gidilir. Ancak alınan sözcükler, genellikle hiç karşılıkları bulunamadığı için olduğu gibi Türkçeye aktarılır. Çok çeşitli alanlarda alınan bu sözcükler, kökenlerinin Türkçe olmaması ve Türkçe sözcük yapısına

uymayan şekillerde aktarılması nedeniyle, dilin gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu sözcüklere birkaç örnek aktarılabilecek olursa şöyle bir tablo sunulabilir:

Çizelge 3: Fransızca Sözcük Örnekleri

Fransızca sözcük	Türkçe karşılığı
allergie	alerji
ascenseur	asansör
coiffeur	kuaför
cuvette	küvet
ambulance	ambulans

Karaağaç; Fransa'nın, 17. yüzyılın ikinci yarısından bu yana dünya genelinde uluslararası ilişkiler alanında önde gelen ülkelerinden olduğunu dile getirmekte ve 18. ve 19. yüzyıllar arasında, Fransa'nın dönemin en büyük sömürge imparatorluklarından birini kurduğunu söylemektedir. Bu dönemlerde Fransa'nın sınırlarının Batı Afrika'dan Güneydoğu Asya'ya kadar uzandığını, etkilediği bölgelerdeki toplumların kültür ve siyasetlerinde belirgin izler bıraktığını da sözlerine ekler (2015: 123).

Güncel verilere göre Fransızcadan Türk diline geçen sözcük sayısı beş binin üzerinde iken Türkçeden Fransızcaya geçen sözcük sayısı yüzü bile bulmamaktadır. Bu oran Fransızcanın Türkçe üzerinde kurduğu baskıyı ortaya koymaktadır. Aslında Türk dili uzmanları, dili Arapça ve Farsçanın baskısından kurtarmak için çaba harcarken Fransızcanın etkisine kontrolsüz olarak kapılmışlardır. Fransa'nın Türk dilinde de dünya dilleri üzerinde de etkisinin bu kadar fazla olmasında zamanının en büyük sömürge imparatorluğunu kurmaları etkilidir.¹⁸

Çiçek, kültürel etkileşim açısından Batı ile ilk temasların, Fransız dili ve kültürünü dünyaya yaymayı amaçlayan Dominican ve Fransiscain üyelerinin çalışmaları sonucu başladığını ifade etmektedir. Ayrıca Kanuni devrinde resmiyet kazanan Türk-Fransız ilişkilerinin, batılılaşmanın resmî tescili olarak da kabul edilen Tanzimatla beraber yeni bir ivme kazanırken, Fransızca başta olmak üzere yabancı dille eğitim yapan okullara açılmasıyla birlikte Fransız dili ve edebiyatına olan ilginin de her geçen gün artmaya başlamış olduğunu açıklamaktadır. Dilde sadeleşme isteği sonucu Türkçede kullanılmakta olan Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin yerine özellikle Fransızca kökenli sözcüklerin, başlangıç itibarıyla az da olsa yerleşmeye başlamış olduğunu söylemektedir (2004: 1).

Magrelo, 1839 yılı itibarıyla Fransız etkisinin Türkiye'de daha da güçlü hissedildiğini ifade eder. Tanzimat dönemi (1839-1876) ve sonrasında, özellikle Fransa'da yaşamış olan, hayatının bir dönemini Paris'te geçirmiş olan, Fransızca

¹⁸ Bilgi için bkz. <https://www.sde.org.tr/guray-alpar/genel/degisen-dunyada-fransanin-degismeyen-imparatorluk-hayali-kose-yazisi-17465>

konusabilen birçok aydının, Fransızca bazı sözcükleri günlük konuşma dillerinde ya da gazete yazılarında, yazdıkları roman, hikâye, tiyatro gibi eserlerde kullanmış olduklarını; Türk edebiyatına yeni giren bazı türlerle ve gazetenin de yaygınlaşmasıyla bu etkinin hız kazandığını ifade eder (2011: 8).

Karaağaç da Türklerin Fransız dil ve kültüründen bir şeyler öğrenmelerinin, Fransız kültürünün Avrupa'nın belirleyici kültürü konumunda olduğu 18. ve 19. yüzyıllarda başlamış olduğunu; bu yüzyılların, Fransız dil ve kültürünün başta İngiliz olmak üzere, pek çok halkı etkilediği bir dönemi ifade ettiğini söyler. Fransızcadan Türkçeye alınan sözlerin çokluğu, zaman zaman, sözlüksel etkilenebilirliği dil bilimsel etkiye çevirmiş, Türkçenin batı dillerinden aldığı sözlerin tamamına yakını, Türkçeye Fransızca üzerinden alınmıştır (2015: 123).

Fransızca alıntıların yoğunluğu, Türkçeye batı dillerinden giren bütün sözcükleri kapsayacak niteliktedir. Türkçenin Alıntılar Sözlüğünde, Türkçeye Almancadan 106, İngilizceden 478, Fransızcadan ise 5853 sözün alındığı açıklanmaktadır. Bu yüzden, Fransızcadan Türkçeye alınmış sözcükler demek, Türkçenin yabancı dillerden fazla etkisi altında kaldığı sözcükler demektir.

Durmuş, Batı dilleri içinde, Türkçeye en fazla kelime veren dilin Fransızca olduğuna değinmekte, 1789 Fransız Devrimi ve Tanzimat' la başlayan bu etkileşimle birçok Fransızca kelimenin Türkçeye girdiğini söylemektedir. Burada belki de en önemli neden, Tanzimat Döneminde gazete ve dergilerin Türk edebi hayatına girmesi ve o dönemin popüler kültürü olan Fransız kültürünün aydınlarımızı fazlaca etkileyip Fransızca kelimeleri bu yayın organlarında kullanmaları olduğunu düşündüğünü ifade etmektedir (2004: 8).

Nurlu, Avrupa ülkeleri ile özellikle Fransa ile Türkiye'nin, temeli yüzyıllar öncesine dayanan ilişkileri olduğunu, bu ilişkilerin geçmişten farklı bir şekilde bugün de devam etmekte olduğunu, bir arada yaşayan veya birbirleri ile herhangi bir şekilde ilişkisi bulunan insanların dil yönünden karşılıklı olarak etkilenebilirliklerinin kaçınılmaz olduğunu söyler. Bu yüzden, insanlar ve ülkeler arasındaki her türlü alışverişte dilin önemli bir payı vardır. Avrupa ve Türkiye'nin hem tarihî gerçekler hem de mevcut koşullar dolayısıyla iç içe yaşamak zorunda olduklarından birbirlerinin dillerini iyi bilmeleri gerektiğine değinen Nurlu, Türkiye'deki okullarda yabancı dil olarak Avrupa dillerine yer verildiğini, özellikle Fransızcanın Osmanlıdan beri okullarımızda yabancı dil olarak okutulduğunu, Avrupa'da da yardımcı yabancı dil olarak Türkçeye yer verilmesinin ilişkilerin daha da gelişmesini sağlayacağını, bunun da, ancak devletlerin karşılıklı anlaşmalarla belirleyecekleri bir konu olduğunu söyler (2013: 497).

2.1.2. Türkçe-İngilizce Dil İlişkileri

İngilizcenin sadece Türkçe değil tüm diller üzerinde etkili ve baskın olması, Amerika'nın 20. yüzyılın etkili gücü olması ile başlamıştır. İngilizce, günümüzde internet, tiyatro, sinema, müzik gibi çeşitli araçlarla diller ve kültürler üzerinde etkili olmaktadır. İngilizce etkisini ve baskınlığını o kadar arttırmıştır ki tüm dünyada bir ortak dil kimliğine bürünmüştür. Buna rağmen, *Türkçe Sözlük*'te İngilizce kökenli sözcüklerin sayısı çok fazla değildir. İngilizce öğrenenlere tanıdık gelen, İngilizce kökenli olduğu düşünülen yabancı sözcüklerin büyük çoğunluğu Fransızca kökenli olup Fransızcadan İngilizceye geçmiş olan sözcüklerdir.

Karaağaç, dünya sömürgecilik tarihinin baş aktörlerinden biri olan İngilizlerin, gittikleri her yerin yer altı ve yer üstü zenginliklerini, hatta tarihsel mirasını yağmalayarak ülkelerine taşıdığını ve sanayileşme devrimine büyük bir zenginlik ve büyük bir bilgi birikimiyle giriştiğini ifade eder. Diğer yandan, başta Kuzey Amerika olmak üzere, gittikleri birçok ülke halkına kendi dilleri olan İngilizceyi öğretmişlerdir. Böylece bir imparatorluk dili haline gelen İngilizcenin, konuşurlarının sayısını arttırdığını ve dünyanın en yaygın dillerinden biri haline geldiğini söyler (2015: 128).

Önce İngiliz, sonra Amerikan baskısı altında kalan Türkçe; Arapça, Farsça ve Fransızcadan sonra İngilizcenin de baskısı altında kalmıştır.

Durmuş, dil bilimi incelemelerinin sonuçlarına göre, herhangi bir dilin diğer dillerden daha gelişmiş olmasının mümkün olmadığını vurgular. Buna göre, dil etkileşimi sürecinde baskın durumda olabilmenin ilk ve en temel şartının ekonomik-siyasi üstünlük ve yeterlilik olduğunu, İngilizcenin günümüzde hemen hemen bir Ortak Dil (Lingua Franea) haline gelmesinin o dilin kendi yeterliliğinden değil, İngilizceyi resmi dil olarak kullanan Amerika Birleşik Devletleri'nin, 20. yüzyılın ekonomik ve siyasi lideri olmasından kaynaklandığını söyler (2004: 1).

Hiçbir dil bir diğerinden üstün değildir, dillerin üstün gibi görülmesinin nedeni siyasi ve ekonomik nedenlerdir. Bu konuda çocukların ve gençlerin farkındalık ve bilinç kazanmaları için çalışmalar yapılmalıdır.

Türkçeye yerleşmiş İngilizce kökenli sözcüklere birkaç örnek aktarılacak olursa şöyle bir tablo sunulabilir:

Çizelge 4: İngilizce Sözcük Örnekleri

İngilizce sözcük	Türkçe karşılığı
gilette	jilet
leader	lider
coiffeur	kuaför
mont	mont
tunnel	tünel

Görüldüğü gibi bu sözcükler, Türkçe köklerden karşılıkları üretilebilecekken yapı olarak Türkçeye uymayan şekillerde dile kazandırılmışlardır. Ödünçleme yöntemiyle dile giren bu sözcükler hem yeni sözcük türetimini engelleyip dile zarar vermekte hem de Türkçe köklerden üretilmediği için herkes için anlamlı olmaktan uzak kalmaktadır.

Sır, ülkenin içinde bulunduğu tabloyu şu örneklerle açıklamaktadır:

“Sonuç itibariyle Türkçe, 1950’lerden bugüne kadar uzanan zaman diliminde İngilizceden bilgi ya da özentisi yoluyla aldığı sözcüklerin akınına uğramıştır. Bugün ülkemizin en uzak ve küçük yerleşim yerlerinde bile bireyler; ‘market’ten alışveriş yapıyor, ‘Cafe & Restaurant’ta ‘menü’yü istiyor, kır gezintisi yerine pikniğe gidiyor, isimleri yabancı mağazalardan ‘sweatshirt’ler alıyor, iş hayatındaki engeli değil ‘bariyer’i aşıyor, ‘İstikbal’den salonu için ‘Blackbird navy desenli Atlas de luxe’ koltuk takımını alıyor, bel ağrılarından kurtulmak için ‘comfort’ yatağı seçiyor, iş dönüşünde köşedeki ‘büfe’den ‘Mother&Baby’ dergisini alıyor, akşam ‘Echos Flora’ kanepesine uzanıp ‘Fox TV’deki programı izliyor, sağlık kontrolü için ‘check-up’ yaptırıyor.” (2013: 975)

Ayrıca Sır, İngilizcenin söz dizimine bağlı kalınarak Türkçenin yapısal özellikleri göz önünde bulundurulmadan yapılan çevirilerin, Türkçeyi çeviri dil haline dönüştürmekte olduğunu ifade etmektedir. Bunların Türk dilinde yaygınlaşmasının çeşitli sebepleri olduğunu söylemektedir. Yabancı filmlerden -özellikle dili İngilizce olanlardan- yapılan çevirilerde, acele etmekten ortaya çıkan özensizlik, Türkçenin yapısına uygun olmayan ifadeleri ortaya çıkarmaktadır. Bu ifadelerden bazıları şöyle örneklendirilebilir:

Aman Tanrı’m!

Oh my God!

Bana şans dile

Wish me luck

Bir sonraki durak ne zaman?

When is the next stop?

Bir şans daha vermek

to give one more change

Bütün zamanların en... ..	of all times
Görüşürüz	See you later
İyi şanslar!	All the best!
Kahretsin	Damn!; Damn it!
Karım iyi bir aşçıdır	My wife is a good cook
Kendine iyi bak	Take good care of yourself
Kes artık!	Stop it!
Korkarım	I am afraid
Nasıl gidiyor?	How's it going?
Sana nasıl yardım edebilirim	How can I help you? (2013: 977)

Kolaç, ulus yaşamı açısından bu denli önemli bir yere sahip olan dilin küreselleşme rüzgârıyla bir anda silinip yerine “küresel dil” adı verilen dilin yani İngilizcenin geçirilmeye çalışılmasının sözde dilde, özde ise ulus olmanın temelini ortadan kaldırmaya çalışan tehlikeli bir gelişme olduğunu ifade etmektedir. Küresel dilin yerleştirilip ana dilin eritilip yok edilmesi çabasının özellikle çocuklar ve gençler üzerinde yoğunlaştığına, hedef kitlenin ulusların yarınları olduğuna dikkat çekmektedir (2008: 61).

Küresel dil, milletlerin dil ile birlikte kültürel özelliklerinin de kaybolmasına neden olabilecek bir durumdur. Amaçlanan da aslında budur. Özellikle genç nesile yönelik özendirme ve reklamlar, amacın ne olduğunu gözler önüne sermektedir. Günümüzde özellikle genç nesil, medyanın etkisiyle yabancı dil ve kültürle özenti duyarak büyümektedir. Acilen önlem alınmalı ve yabancı kültür etkisinin kaldırılması için çalışmalar yapılmalıdır. Kolaç’ın hazırladığı makalede öğrencilere yönelik “*Küresel dile gereksinim olduğunu düşünüyor musunuz?*” sorusuna verilen yanıtlar, sorunun boyutunu gözler önüne sermektedir:

Çizelge 5: Bölüm Değişkeni Açısından Küresel Dile Bakış

Bölümler	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yabancı Diller Eğitimi	230	81.56	52	18.44	282	100
Türk Dili ve Edebiyatı	34	62.96	20	37.04	54	100

“Küresel dile gereksinim olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna Yabancı Diller Eğitimi Bölümü’ndeki öğrencilerin % 81.56’sı (230) “Evet”, %18,44’ü (52) “Hayır” yanıtını vermiştir. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencilerinin ise %62.96’sının (34) “Evet”, % 37,04’ünün (20) ise “Hayır” yanıtını vermiştir (Kolaç, 2008: 71).

Araştırma sonuçları göstermektedir ki bölümler arası farklar gözükse de üniversite öğrencileri küresel dile karşı değildir hatta küresel dilin gerekli olduğunu düşünmektedir. Bunda yönlendirmelerin ve özendirmelerin etkisi büyüktür. Kolaç, yaşanan küresel gelişmelerin farkında olan, küreselin ve ulusalın ayırımını çok iyi yapabilen, ulusal değerlerini özümseyen ve onlara sahip çıkan, dilini, kültürünü, bizi biz yapan değerleri her ne şekilde olursa olsun ikinci plana atmayan, dilin ulusal varlıkla eşdeğer olduğu bilincini taşıyan, atalarından kalan bu kutsal emaneti geleceğe taşıyabilen, diliyle, kültürüyle, değerleriyle her zaman gurur duyan, ihtiyaç duyduğu gücün damarlarındaki asil kanda olduğunu bilen gençlerin yetiştirilmesi için zaman geçirilmeden çocuklara ve gençlere yönelik ciddi bir eğitim programının geliştirilmesi ve uygulamaya konulması gerektiğini dile getirir (2008: 81).

Sır, Türkçede artikel olmamasına rağmen *The Marmara, The Plaza Hotel, The Bostancı Otel, The House Cake* örneklerinde olduğu gibi özellikle otel ve iş yeri adlarına İngilizce *the* artikkelinin getirilmesinin dilin temel yapısının bozulmasına yönelik bir hareket olduğunu düşünmektedir (Sır, 2013: 976). Ayrıca İstanbul ve Anadolu’nun değişik kentlerinde, kasabalarında hatta daha küçük yerleşim birimlerinde gördüğümüz iş yeri adlarını da zikretmek gerektiğini dile getirir: *Angela Müzik Evi, Diana Spor Malzemesi, Flower Çiçekçisi, Matrix İnternet Cafe, Moonlight Okey Salonu, Pretty Bayan Kuaför, Simit Center, Simit House, Simitland, Shooping Center, Show-Room, Olympic Spor Merkez, Outlet Center Victoria Şarküteri* gibi (2013: 980). İş yeri ve şirket adlarının kişilerin insafına bırakılmaması, yasalarla Türkçenin korunmasına yönelik tedbirler alınması gerekmektedir. Eğer bu yapılmazsa Türkiye’de mi başka bir ülkede mi gezildiği anlaşılmayacak noktalara ulaşılabacaktır. Özellikle turistik alanlarda Türkçe iş yeri adı bulmak gün geçtikçe daha da zorlaşmaktadır.

2.2. Türkçedeki Alıntı Sözcüklerle İlgili Yapılan Çalışmalar

Kültürel özelliklerin kendini gösterdiği, yoğunlaştığı alan dildir. Dil, günlük yaşamda en önemli araçtır. Bir kavramı, bir nesneyi, bir duyguyu anlatmak için dile ihtiyaç duyulmaktadır. Bilimsel ve teknik gelişmelerle bulunan yeni icatlar, oluşumlar üretildiği dildeki adıyla bilinmektedir. Doğru olan sözcüğe ya da terime Türkçe karşılık bularak onun kullanılmasını sağlamaktır. Ancak yeni kelime üretmek, sözcüğü aynen almaktan daha zor ve emek isteyen bir iş olduğu için alıntı sözcükler dilde fazlaca yerini almıştır.

Çavuşoğlu, başka dillerden gereksiz yere ve çok sayıda sözcük almanın; Türkçeyi bilim dili olarak geliştirememeye ve bu bağlamda kullanımı yaygınlaştıramamaya; yabancı dil bilmekle onu kullanma arasındaki ayrımın yapılamamasına; basın yayın kuruluşlarının Türkçeyi kullanma konusuna yeterli özeni göstermemesine; Türkçeleşmiş yabancı kökenli sözcüklere ve TDK tarafından üretilen yeni sözcüklere karşı tavır alınmasına ve imlâ konusundaki tutarsızlıklara yol açtığını söylemekte, bunların Türkçeyi “*doğrudan tehdit eden sorunlar*” olduğunu dile getirmektedir (2005: 168).

Özkan ve Musa ise iletişim ve hız çağında yaşamının bilinciyle, Türkçenin yabancı dil bilgisi kurallarının istilâsına maruz kalmasının tehlikesinin herkesin farkında olduğunu vurgulamakta, “*Erdemin başı, dildir.*” diyen Yusuf Has Hacıp’in yolundan giderek Türkçe konusunda gereken özeni ve titizliği göstermenin herkesin görevi olması gerektiğini söylemektedir (2004: 133).

Sır, dildeki değişim ve gelişmeleri etkileyen alıntı sözcük ve şekillerin belli bir oranı geçmediği sürece, o dilin doğal seyri veya bünyesi bozulmuş sayılmayacağını ifade eder. Ayrıca bu sözcüklerin dilin ifade gücünü arttırmada önemli katkıları da olabileceğini ancak bugün Türkiye Türkçesi için bu durumun düşündürücü ve kaygılandırıcı bir nitelik kazanmış olduğuna değinir. Dünyanın resmî değilse de büyük oranda geçerli olan İngilizceden alınan sözcük ve şekillerle, deyim, kalıplaşmış ifade ve cümlelerin konuşma ve yazı dilinde gittikçe artan bir sıklıkta görülmesinin düşündürücü hale gelirken bu etkilenmenin geniş bir kitlenin günlük yaşayışından düşünce dünyasına, zevklerinden hayata bakışına, duygularından bilincine kadar uzanmasının kaygılandırıcı olduğunu söyler. Türkçeyi yozlaşmaya doğru götüren bu durumun yalnız kültür ve medeniyet çevresindeki bir etkileşime ya da sıradan bir taklide değil, dilin milli kimliğini değiştirmeye, onu milli yapan birtakım özelliklerinden ayırmaya, kültüründen uzaklaştırmaya yönelik bir tutum olduğunu söyleyen Sır, bu sebeple Türkçenin temel yapısına zarar verecek aykırı gelişmelere karşı onu koruyacak görüş ve öneriler üzerinde durulması gerektiğini, geçmişte Arapça ve Farsçaya karşı alınan tedbirler bugün Batı dillerine karşı alınması gerektiğini, bu bağlamda önce sorunu meydana getiren yabancı unsurların belirlenip; disiplinler arası ilişkiler çerçevesinde değerlendirilmesi sonra çözüm yolları üretilmesi gerektiğini dile getirir (2013: 980- 981).

Pilav, ilköğretimden yükseköğretime kadar dilin kurallarının büyük ölçüde terimlerle ve terimlerin ifade ettiği anlamlarla öğretilmeye çalışıldığı öğrencilere, aynı kavramların çok farklı terimlerle verilmeye çalışıldığını söylemektedir. Türk dilinin terimleri ile ilgili örnek olarak şunları sıralamaktadır:

“Ad-isim, sözcük-kelime-söz, belirtili-belirli (tamlama), nicelik-miktarazlık-çokluk (zarfları), ötümlü-tonlu-yumuşak (ünsüzler), ötümsüz-tonsuz-sert (ünsüzler), çıkma-ayırılma-uzaklaşma (hâli)-(durumu), bileşik-birleşik (cümle), belirsizbelgisiz-belirsizlik (sıfatı), belirsiz-duyulan-öğrenilen-miş’li geçmiş (zaman), dilbilgisi-gramer, eklemeli-bitişken-bağlantılı (diller), sıfat-önad, zamir-adıl, fiil-eylem, cümletümce, vokal / konson- ünlü / ünsüz-sesli / sessiz, belirteç-zarf, ilgeç-edat, zamir-adıl, sıfat-fiil/ ortaç, zarf-fiil / ulaç vb...”

Örnekleri daha da çoğaltmanın mümkün olduğunu söyleyen Pilav, herhangi bir bilim dalı ile ilgili bir kavramı karşılayan terimlerin, farklı şekillerde türetilmesinin akademik çevrelerde ve ilgili alanın uzmanlarınca tartışılması lazım gelen bir durum olması gerekirken bu farklılık ve karmaşanın okul diline ve ders kitaplarına da yansımalarından yakınmaktadır. Bu tür olumsuz gelişmelerin bir sonucu olarak eğitim kademelerinde (ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim) kullanılan terimlerin de birbirinden farklı olduğunu hatta üniversite içinde dahi fakülteden fakülteye değişen terimler bulunduğu gibi, aynı öğrenciye ders veren öğretim elemanları arasında dahi terim farklılıklarının baş göstermesi nedeniyle aynı bilim dallarında birbirinden farklı terimlerin kullanılmasından kaynaklanan bir terim kargaşası ya da bu alanlardaki boşluğun doldurulması için yabancı dillerden Türk diline terim akımı ile karşı karşıya kalındığını ifade eden Pilav, bunun da önemli bir terim sorunu olarak karşımızda durmakta olduğuna dikkat çekmektedir (2008: 272).

Diğer diller ve o dillere sahip olan kültürlerle bilgi alışverişinde bulunmak dilin bozulmasına neden olmamaktadır. Ama dilin ihtiyacı olmadan tamamen keyfi yapılan özentili alıntılar dilin gelişimini olumsuz etkilemektedir. Bunu engellemek için yapılabilecek en etkili çözüm, tüketici değil üretici bir toplum olmaktır. Dili korumanın en etkili yolu, bilgi üreten bir toplum haline gelmektir. Günümüzde alıntı sözcüklere karşılık bulma çalışmaları eskiye göre hız kazanmıştır. Terim bilimi çalışmalarının da asıl amacı budur. Çünkü dile giren yabancı kökenli sözcüklerin çoğu belli bir alanda kullanılan terimlerdir.

Sır, Türkçenin bilgi alıntılarında bazılarını türetme ya da birleştirme yoluyla kendi bünyesinde oluşturduğu yeni sözcüklerle de karşıladığını söylemekte ve şu örnekleri vermektedir: *anakronizm* “tarih yanlışlığı”, *anekdot* “fıkra” veya “hikâyecik”, *analoji* “benzeşim, benzeşme”, *faks* “belgegeçer”, *computer* “bilgisayar”, *briefing* “bilgilendirme”, *refrigerator* “buzdolabı”, *dejenerasyon* “soysuzlaşma, yozlaşma”, *demagog* “laf ebesi”, *dizayn* “tasarım”, *ekspert* “uzman”, *entegrasyon* “bütünleşme”, *handikap* “engel”, *inisiyatif* “öncelik, üstünlük”, *kaos* “kargaşa, karışıklık”, *maraton* “uzun koşu”, *pragmatizm* “faydacılık”, *printer*

“yazıcı”, *referandum* “halk oylaması”, *rotasyon* “yer değişimi”, *trend* “eğilim”, *boarding card* “uçuş kartı”, *ütopya* “hayal ülke”, *vizyon* “görüş, görme işi” gibi (2013: 974). Bu çeviri ve türetmelerin bazıları dilde tutunmuş bazıları ise tutunamamış ve ödünçleme hali dilde yaygınlaşmıştır. Alıntı sözcüklerle ilgili yapılan çalışmaların hızlanması ve yabancı bir sözcük ya da terim dile girip yerleşmeden Türkçe karşılığının üretilmesi yabancı terimlerin dilde olduğu gibi yerleşmesini azaltabilir.

2.3.Bilişim Terimleriyle İlgili Oluşturulan Sözlükler

Yeni toplum düzenimizin en önemli bölümünü oluşturan bilişim, tüm Dünya’da olduğu gibi Türkiye’de de yakinen takip edilmektedir. Bu alanda kullanılan ifade ve terimlerin ortak ve anlaşılır olabilmesi için alanın uzmanları tarafından hazırlanmış pek çok sözlük bulunmaktadır. Yayımlanan bu sözlükler aşağıda abecesel sıra ile listelenmiştir:

- Akalın, Ş. H. (2008). Bilgisayar Terimleri Karşılıklar Kılavuzu. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Altan, N. (2000). Bilgisayar Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Arıkan, Ö. ve Çenderoğlu, Ö. (1997). Siberuzay Sözlüğü: Multimedyaadan Sanal Gerçekliğe. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Aydın, E. D. (1992). Bilişim Sistemleri Sözlüğü, Bilgisayar, Bilgi İşlem ve Telekomünikasyon. Ankara: Doruk Yayınları.
- Bayram,A.(1997).Bilgisayar Terimleri Sözlüğü.İstanbul:Fono Açık Öğretim Kurumu.
- Bilişim Terimleri Sözlüğü. (2006). Ankara: Türk Standartları Enstitüsü Yayınları.
- Çömlekçi, M. (2002). Bilgisayar Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Çubukçu, F. (1991). Ansiklopedik Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Eralp, Ö. (2007). Hukukçular için Bilişim Terimleri Sözlüğü. Ankara: Adalet Yayınevi.

- Erkan, B. ve Songör, M. (1999) . Açıklamalı Bilgisayar ve İnternet Terimleri Sözlüğü. Ankara: Hacettepe-TAŞ.
- Güder, G. (1995). Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Kipaş Yayınevi.
- Gürsel, M. (1992). Bilgisayar Terimleri Sözlüğü. Ankara: Doruk Yayınları.
- Köksal, A. (1981). Bilişim Terimleri Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kul, İ.(1998).İnternet, Elektronik ve Multimedya Teknik Terimler Sözlüğü. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Malatyalı, K. (2006). Bilişim Terimleri Sözlüğü. Ankara: Türk Standartlar Enstitüsü.
- Oktay, D. (1998). Bilgisayar Sözlüğü, Kim Korkar Bilgisayardan. İstanbul: Pusula Yayıncılık ve Ltd.
- Otomatik Bilgi İşlem Terim ve Tanımları Sözlüğü (1976). Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı.
- Özbay, A. ve Devrim, J. (2000). Bilgisayar İnternet Terimleri Sözlüğü – 7’den 77’ye Yeni Başlayan Herkes İçin. İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Özenli, M. H. (1992). Ansiklopedik Elektrik Elektronik Nükleoik Bilgisayar Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Üniversal Dil Hizmetleri ve Yayıncılık AŞ.
- Sağlam, R. (1980). Bilgisayar Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Sankur, B. (2002). Bilişim Sözlüğü. İstanbul: Pusula Yayıncılık.
- Tavukçuoğlu, C. (2004). Bilişim Terimleri Sözlüğü. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Bunların dışında genel ağ üzerinden de ulaşılabilen çok sayıda bilişim ve bilgi işlem terimleri sözlükleri bulunmaktadır.

2.4. Terim Türetme Yolları ve Terim Türetirken Dikkat Edilmesi Gerekenler

Terimler dilin önemli kavramlarıdır. Bir bilim dalında algılayışı, ifade biçimi kullanılan terimlerin anlaşılabilirliği ve dile uygunluğu ile üst seviyelere ulaşır. Terimlerin günlük konuşma dilinde kullanılan sözcüklerden farkı, anlamlarının daha kesin olması ve farklı anlamlar içermemesidir. Terimlerin Türkçe olması gerekmediğini savunanlar, işte bu noktada düştükleri yanılgının farkına varmalıdır. Bir dilde kullanılan terimler hem bilimsel alanlarda sıklıkla kullanılır hem de özellikle gelişen teknoloji ile günlük dilde sıkça karşımıza çıkar. Bu terimlerin Türkçe köklerden türeyen ve anlaşılır sözcükler olması, ulusun gelişmiş medeniyetler seviyesine ulaşmasında önemli bir adımdır. Bu bölümde farklı alan uzmanlarının tespit ettikleri terim türetme yolları üzerinde durulacaktır.

İsa Sarı, “*Türkçede Ekleme Dışı Sözcük Yapımı ve Sözlükselleşme*” adlı doktora tezinde yeni sözcüklerin ve terimlerin oluşumu yoluyla kavramları karşılama, farklı bir söyleyişle sözcük yapma türlerini ve süreçlerini şöyle sıralamıştır: türetme, kırpma, eksiltme, karma, başharfleştirme, geri oluşumu, işlev değişimi, genelleme, ikileme, birleştirme, kopyalamayı yansıma, uydurma, eşleştirme (2015: 44).

Berke Vardar, terim biliminin kapsadığı etkinlikleri dört temel işleme indirger:

1. Belirleme
2. Çözümleme
3. Yaratım
4. Ölçünleme (1980: 387-388).

Mükremin Yaman, özellikle bilgisayar destekli çalışmaların terim bilimi çalışmalarına büyük bir ivme kazandırdığını dile getirmekte ve çağdaş terim biliminin en önemli etkinliklerini şöyle sıralamaktadır:

1. Belgeleme
2. Terimişlem
3. Ölçünleme (2012: 66-67).

Ergin, Türkçede yeni kavramları karşılamak amacıyla başvurulabilecek seçenekleri yabancı kelime almak, kelime grubu yapmak, kelime diriltmek ve derlemek, kelime yapmak, Türkçenin kök ve gövdelere yapım eklerini getirerek yeni sözcükler yapmak” olduğunu belirtir (Ergin, 2004).

Yeni terimlerin türetimi ile ilgili yöntemleri, dilcileri farklı sınıflandırmalarla açıklamışlardır. Burcu İlkay Karaman’ın sınıflandırmasını dil içi terim oluşturma ve diller arası (çeviri odaklı) terim oluşturma ana başlıkları altında türlere ayırarak

açıklamıştır. Dil içi terim oluşturulurken kullanılabilen yöntemleri var olan kaynakların kullanımı (çok anlamlılık, eş adlılık), var olan kaynakların değişimi (dönüştürme, sıkıştırma, takılama/türetme, özelleme, birleştirme/birleşik terim oluşturma), yeni kaynakların kullanımı (oluşturum (neoloji), ödünçleme) şeklinde sınıflandırırken, diller arası terim oluşturma yöntemlerini ise açıklama, ödünç terim ya da ödünçleme, ödünç terim yerine oluşturum (oluşturum, ödünç çeviri, birleştirme/birleşik terim oluşturma, özelleme, anlam katma, niteleme, takılama/türetme, dönüştürme, sıkıştırma, kısaltma) olarak sınıflandırmıştır (2009: 46-58).

Hamza Zülfikar, kitabında terim yapma yollarını şu başlıklar altında incelemiştir:

- Yapım Ekleriyle Kök ve Gövdelerden Terim Türetme
- Kelime Birleştirme Yoluyla Terim Türetme
- Kelime Türlerini Değiştirme
- Genel Dilden Kelime Aktarma
- Halk Ağzlarından Kelime Aktarma
- Tarihi Türkçe Metinlerden Kelime Aktarma
- Çağdaş Türk Lehçelerinden Yararlanma (1991: 162-182)

Ali Kemal Şaş, günümüze kadarki yapılan bilim çalışmalarından yola çıkarak Türkçede terimlerin oluşum yöntemlerinin aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilceğini dile getirmiştir: türetme (derivation), örnekseme (analogy), tür değiştirme (conversion), genel dilden sözcük aktarma, ağızlardan sözcük aktarma, tarihî lehçelerden sözcük aktarma, çağdaş lehçelerden sözcük aktarma, birleştirme (compounding), kırpma (clipping), karma (blending), genelleşme (generalization), başharfleştirme (initialism), eksiltme (ellipsis), uydurma (coinage), ikileme (reduplication), yansıma (onomatopoeia), geri oluşum (backformation), kopyalama (copying), melezleme (hybrid), anlam aktarması (calque)” (2020: 248)

Oğuzhan Göktolga, bilim terimlerinin Türkçeleştirilmesinde kullanılan yöntemleri şöyle sınıflandırmıştır:

***Sözcük Aktarma Yöntemi**

****Genel Dilden Sözcük Aktarma Yöntemi**

****Eski Türkçeden Sözcük Aktarma Yöntemi**

****Çağdaş Türk Lehçelerinden Sözcük Aktarma Yöntemi**

***Terim Türetme Yöntemi**

****Kök ve Gövde Halindeki Sözcüklerden Terim Türetme Yöntemi**

****Yakıştırma Yöntemi**

****Tamlamalar Oluşturarak Terim Türetme Yöntemi (2004: 106 - 108)**

Hülya Uysal, “*Yabancı Terimleri Türkçeleştirmede Uygulanan Yöntem ve İlkeler*” adlı tezinde terim türetme yöntemlerini örnekseme yöntemiyle terim türetme, türetimsel biçimbirimlerle kök ve gövdelerden terim türetme, sözcük birleştirme yöntemiyle terim türetme, sözcük türlerinin değişmesiyle terim türetme, genel dilden sözcük aktararak terim türetme, Türkiye Türkçesi ağızlarından sözcük aktararak terim türetme, tarihî Türkçe metinlerden sözcük aktararak terim türetme, çağdaş Türk lehçelerine başvurarak terim türetme, kısaltma yoluyla terim türetme, yabancı sözcüğü türkçeye çevirerek sözcük / terim türetme, Türkçe bir sözcüğün anlamını genişleterek terim türetme şeklinde sınıflandırmaktadır (2013: 72-91).

Türkçe bilişim terimlerinin oluşum şekilleri ile ilgili çalışmasında Ali Kemal Şaş, *Bilgisayar Terimleri Karşılıklar Kılavuzu*’nda yer alan 4366 terimi incelemiş ve oluşum şekillerine göre yüzdelik dağılımları şu şekilde sınıflandırmıştır:

Çizelge 6: Bilişim Terimlerinin Oluşum Biçimleri

Terim oluşturma yöntemi	Terim adedi	Yüzdelik payı
Anlam aktarması yoluyla oluşturulmuş terimler	3433	78,6
Hem anlam aktarması hem de kopyalama yoluyla oluşturulmuş terimler	382	8,7
Hem anlam aktarması hem de genel dilden sözcük aktarma yoluyla oluşturulmuş terimler	173	3,9
Kopyalama yoluyla oluşturulmuş terimler	84	1,9
Genel dilden sözcük aktarma yoluyla oluşturulmuş terimler	67	1,5
Hem anlam aktarması hem de birleştirme yoluyla oluşturulmuş terimler	47	1,07
Hem anlam aktarması hem de baş harfleştirme yoluyla oluşturulmuş terimler	39	0,89
Hem anlam aktarması hem de türetme yoluyla oluşturulmuş terimler	33	0,75

Türetme yoluyla oluşturulmuş terimler	22	0,50
Hem kopyalama hem de genel dilden sözcük aktarma yoluyla oluşturulmuş terimler	19	0,43
Birleştirme yoluyla oluşturulmuş terimler	14	0,32
Hem türetme yoluyla hem de genel dilden sözcük aktarma yoluyla oluşturulmuş terimler	7	0,16
Hem kopyalama hem anlam aktarması hem de genel dilden sözcük aktarma yoluyla oluşturulmuş terimler	7	0,16
Hem kopyalama hem de birleştirme yoluyla oluşturulmuş terimler	5	0,11
Hem kopyalama hem anlam aktarması hem de başharfleştirme yoluyla oluşturulmuş terimler	4	0,091

(Şaş, 2020: 250 – 252)

Tablo incelendiğinde bilişim terimlerinin %78,6’lık bölümünün anlam aktarması yoluyla oluşturulduğu görülmektedir. Bu dil için olumlu bir türetme yöntemidir. Bilişim alanında terim türetiminin olumlu gelişiminde alan uzmanlarının duyarlı oluşu ve Türkçeye değer vermeleri oldukça etkilidir. Tüm uzmanlık alanlarında dilin korunması konusunda duyarlı olunması ve tedbirler alınması gerekmektedir.

Yumru, bilgi üretmeyen toplumların dışarıdan gelecek olan yeniliklere, gelişmelere hazırlıksız olduğunu; yenilikler ve gelişmelerin, ülke sınırlarından içeri kendi dilinde bir karşılık üretmeye fırsat vermeden, denetimsiz girebilmekte olduğunu söylemektedir. Türk diline giren bütün ürünlerin halka sunumu sürecinde yabancı adlara Türkçe karşılıkların bulunmasının gerekliliğine dikkat çeken Yumru, bu konuda ürün kullanıma sunulmadan, toplumun her bireyinin ortak bir duyarlılık

göstermesi gerektiğini, sistemli olarak kurumsal çalışmaların yanında bireysel çabalara, katkılara ve terim önerilerine gereksinim olduğunu, bunun için tıpkı Fransa, Almanya, Macaristan, Polonya gibi ülkelerin uyguladıkları gibi dil gümrüğü uygulamasıyla bu denetimsiz sürecin sonlandırılabilceğini ifade etmektedir (2010: 13).

Terim üretirken dikkat edilmesi gerekenler aşağıdaki şekilde listelenebilir:

1. Terim üretirken yapısal olarak hatasız, dilin ifade gücüyle oluşturulan, dilin kurallarına uygun, herkesin anlayabileceği köklerden türeyen sözcükler üretilmelidir, kolay kabul edilmesi ve kullanımının yaygınlaşması buna bağlıdır.

2. Terimlerin kolay benimsenmesi için kısa olmasına dikkat edilmelidir. Örneğin İngilizce karşılığı ‘network’ olan bilişim terimi Türkçeye ‘ağ’ olarak çevrilmiştir. Tek kelime ile karşılanan bu terim hem çabuk benimsenmiş hem kullanım kolaylığı sağlamıştır.

3. Yabancı kökenli terimleri Türkçeleştirirken günümüzde işlek olarak kullanılan kök ve ekler öncelikli olarak değerlendirilmelidir. Geçmiş yıllarda yapılan türetmeler, kullanılabilirliği azalmış köklerden türetilen terimlerin çok tutunamadığını göstermektedir: ‘meclis’ yerine türetilen ‘kamutay’ sözcüğü gibi...

4. Türk dilinin farklı kolları olan ve Türkçeye zenginlik katan çağdaş Türk lehçelerinden faydalanılmalıdır. Ancak alınacak kök ya da eklerin Türkçeye uyumuna özen gösterilmeli ve işlekliği olan kök ve ekler tercih edilmelidir.

5. Terim bilimi özenle çalışılması gereken, terimlerin üretimi çaba isteyen, dil kurallarına hakim olmanın yanı sıra alan bilgisinin, meslekte tecrübenin de olması gereken konulardır. Terim üretirken, yabancı dildeki bir terimi olduğu gibi Türkçeye aktarmak istenilen sonucu oluşturmaz. Örneğin, ‘honey moon’ terimi. Türkçeye balayı diye çevrilen ve yerleşen anlamsız bir çeviri örneğidir. Bu nedenle, belli bilim alanlarında oluşturulacak özel terim komisyonlarında, alan uzmanları ve dil bilimciler ortak hareket etmelidir.

6. Dilde çok eskiden beri kullanılan ve dile mal olmuş terimleri Türkçeleştirmeye çalışmak, boş bir çaba olacaktır. Dikkat edilmesi gereken, zamanla dile yerleşmiş bu terimlerin sayısını ve sınırlarını belirlemektir. Bu da dile yeni giren terimleri hemen Türkçeleştirerek sayının artmasını engellemek ile mümkündür.

7. Kahraman’ın da tavsiye ettiği gibi yeni terimler yapıp yerleştirilirken, yeni terimin yanı başına ayrıç içinde hangi terimin karşılığı olduğu yazılırsa bilim ve sanat uzmanlarının yeni terimi kabullenmesi, kullanması daha kolay olabilir (2017: 1305).

Sündüz Öztürk Kasar, Didem Tuna ile birlikte hazırladığı makalede, terimsel gereksinim ve yaratıcılık düzeyleri ile ilgili aşağıdaki şemayı paylaşmıştır:

Çizelge 7: Terimsel Gereksinim Düzeyi ve Yaratıcılık Düzeyi

	Terimsel Gereksinim Düzeyi	Yaratıcılık Düzeyi
1.	Sıfır Gereksinim	Sıfır Yaratıcılık
2.	Birincil Gereksinim	Tamamlayıcı Yaratıcılık
3.	İkincil Gereksinim	Gerekli Yaratıcılık
4.	Tam Gereksinim	Zorunlu Yaratıcılık

(Kasar, Tuna,2017: 435)

Kasar tarafından hazırlanan çalışmada, terimler için hissedilen gereksinim düzeylerinin, bu gereksinimlerin karşılanması için gerekli olan yaratıcılık düzeyleri ile doğru orantılı olduğu saptanmaktadır.

Uysal, bir karşılaştırma yapılacak olursa bazı toplumların bilim, teknoloji vb. yönünden diğer toplumlara göre daha ileri düzeyde olduğunu belirtir. Bu toplumların, ilgilendikleri ve ileri oldukları alanlarda yeni buluşlar ortaya koydukları zaman bu buluşları dünyaya duyurmak amacıyla alana özgü sözcükler olan terimleri türetmediklerini, bir süre sonra türetilen bu terimlerin adlandırıldıkları eşya, araç vb. ile Türkçeye de girdiğini söyler. İlk aşamada böyle bir durumun ortaya çıkmasının kaçınılmaz olduğu çünkü ortaya konulan buluşla yeni tanışıldığı ve Türkçede bu buluşu dil düzleminde kavram olarak karşılamak için önerilmiş hali hazırda bir terimin maalesef bulunmadığını buna bağlı olarak bu terimlerin Türkçeye söz konusu dilde adlandırıldığı biçimiyle geçtiğini ifade eder. Fakat daha sonra türetilen Türkçe terimler sayesinde (bilgisayar, fare, dizüstü, yazılım, donanım vb.) bu yabancı terimlerin dile yerleşmesinin önüne geçilebileceğini dile getirir. Örneğin Türkiye, bilgisayar teknolojisiyle tanıştığında Türkçeye giren bilgisayar terimleri: computer, mouse, laptop, software, hardware vb. Diğer alanlarda yapılan buluşlar için de aynı durum söz konusu olduğu ifade edilir. Yani bilim dünyasında henüz ortaya çıkmış bir nesnenin, kavramın, olgunun adlandırılmasında kullanılan yabancı terimin olabildiğince hızlı bir biçimde Türkçeleştirilmesi gerektiğini söyleyen Uysal, aksi takdirde yabancı terimin kullanım sıklığının artacağı ve daha sonra dil kurallarına uyan Türkçe terimler türetilse bile ilk karşılaşılan sözcük karşısında türetilen yeni terimlerin tutunamama riskinin ortaya çıkacağını vurgular (2013: 138).

Terimlerin Türkçeleştirilebilmesi için yapılması gereken dile girdiği anda dil gümrüğü gibi bir uygulama ile Türkçe karşılığının türetilip kullanıma sunulmasıdır. Ancak bu hemen yapılamasa da olabildiğince hızlı Türkçeleştirildiğinde başarıya ulaşılabilmektedir. Uysal, bilişim terimleri konusunda verdiği örneklerle bu durumu desteklemektedir.

Çavuşoğlu, Batı dillerinin hemen hepsinde bütün bu değişmelere rağmen, o milletlere mensup nesillerin atalarının dillerini rahatlıkla anlamakta olduğuna değinir. Örneğin; KPDS sonucu alınan B ve C seviyesinde bir İngilizce ile Viktorya döneminde yazılmış bir kitap okunup anlaşılabilmesine rağmen edebiyat alanında bir uzman da olursa Divan edebiyatı ve Servet-i Fünun edebiyatında bazı dönem ve şahsiyetlerin nesir ve şiir dilinin çok zor anlaşıldığı yani iddia edildiği gibi Batı dillerinin belli başlılarında Türkçedeki gibi bir değişme ve başkalaşmanın olmadığını vurgular. Bazı dönemlerde dilin yabancı sözcüklerle çok doldurulduğunun doğru olduğunu ama asıl sorunun aynı hatayı bugünün bilim adamlarının da yapmakta olduğunu söyler. Herhangi bir nedenle Türkçeyi küçümseyici tutumların günümüzde de gözlemlemekte olduğunu bu tutumun da aslında Türk insanını öz güvenden yoksunlaştırdığını, millet olma bilincinden uzaklaştırdığını da sözlerine ekler (2005: 160).

Türkçedeki değişme ve başkalaşmanın hızlı olması kuşaklar arası anlaşma güçlüklerine yol açmakta, yeni nesil kültüründen ve bağlarından uzaklaşmaktadır. Bu nedenle günümüzde yoğun etkisi görülen Batı kökenli sözcüklerin dile olduğu gibi geçip Türkçeleştirilmeden yerleşmesinin önüne geçilmelidir.

Magrelo, Batı kökenli sözcüklerin Türkçeye yerleşmesi sürecini iki şekilde değerlendirip bu süreci hem iyi hem de kötü taraftan yorumlayabileceğimizi söyler: İyi tarafından bakarsak diller arasındaki iletişim (etkileşim) çeşitli kültürlü insanlar için uzlaşmayı, işbirliğini, deneyim paylaşımını ve insanların birbirlerini daha iyi anlamalarını sağlayacağını, ana dile giren yabancı sözcüklerin Türkçeyi zenginleştireceğini, geliştireceğini, yeni anlam ve değerlere işaret edebileceğini belirtir. Diğer taraftan günümüzde Türkçeye giren Batı kökenli birçok sözcüğün, Türkçede aynı anlamı karşılayan bir sözcük ya da sözcükler varsa gereksiz olabileceğini, bu durumda Türkçedeki yabancılaşmayı durdurmak belki mümkün değilse de, kontrol etmenin mümkün olabileceğini ifade eder. Dilin söz varlığını belirleyen, yabancılaşmayı kontrol edebilen en önemli gücün halk olduğunu söyleyen Magrelo, bu konuda Türk halkına büyük görevlerin düştüğüne dikkat çekmektedir (2011: 10).

‘Bilgisayar’ sözcüğünün isim babası olarak tanınan Aydın Köksal, terimlerin Türkçe olmasının önemini şu sözlerle dile getirmektedir:

Biz Türkler Bilişim Devrimi’nde tutunmayı ulusal dilimiz Türkçeye yaslanarak başardık. Bu ilkeyi benimsemiş olmasaydık üniversitelerimizden bugüne değin bilgisayar diploması almış 150.000’ i aşkın kişiyi, bugün bulundukları düzeyde yetiştiremezdik. Bunun 2-3 katı bilişim iş gücünü de elektrik- elektronik, fizik, matematik, istatistik, ekonomi, işletme yönetimi vb. dallarda diploma almış olmakla birlikte bilişim kesiminde çalışabilecek ölçüde temel bilgiyle donatılmış olarak yetiştiremezdik. Bu, Türkçenin gücüne

güvenerek Türkiye'nin kalkınmasına sağladığımız temel bir alt yapıdır (Köksal, 2012: 61).

Sever, Türkçe sözcüklerden türetilmiş bilim ve teknik terimlerinin halkın dilindeki kullanım yaygınlığının, ülkemizde bilimsel düşüncenin yaygınlaşması sürecine önemli katkılar sağlayacağını söyler. Bunun için, hızla gelişen bilimsel veri ve bilgileri, Türkçenin söz değerleriyle karşılayan “*terim dizgesi*”nin oluşturulması; tüm bilim ve sanat alanlarında, Türkçenin olanaklarıyla açık seçik düşünebilme olanağının yaratılması gerektiğini ifade eder. Bireylere düşünce yetisinin kazandırılmasının, toplumda bir düşünce geleneği oluşturarak demokratik kültürün yapılanmasının; ancak Türkçenin bilim, düşünce ve sanat dili olarak gelişmesiyle olanaklı olabileceğini vurgular. Bu bağlamda, Türkçenin bir bilim ve kültür dili olarak geliştirilmesi sürecinde, bilim alanlarındaki terimlerin Türkçeleştirilmesine yönelik bilinçli bir çabaya gereksinim duyulduğunu vurgular (2018: 15).

Sarı, her sözcüğün görsel ve kavramsal olmak üzere sahip olduğu iki yön bulunduğunu; terimlerin işte bu kavramsal yönünün, düşünme ve düşündürme işlevinin ağır basmasının önemli olduğunu dile getirir. Eğitimin her kademesinde terimlerin, tüm bireylerin anlayabileceği düzeyde olması gerektiğini bu sayede düşünen, üreten, başarılı bireylerin yetişebilmesinin mümkün olabileceğini dile getiren Sarı, bu yapılmazsa eğitimin ezberlenmiş birkaç bilgiden öteye geçemeyeceğini vurgular. Ülkenin üreten toplumlar seviyesine ulaşması, tüketen olmayıp üretebilmesinin öncelikle eğitimin işlevselliği ile sağlanacağını bunun için de terimlerin Türkçeleştirilmesi, herkesin anlayabileceği, doğru türetilmiş, anlaşılabilir ve ulaşılabilir Türkçe terimlerin düzenli ve sürekli üretilmesinin oldukça önemli olduğunu söyler (2015: 14). Eğitimin ezberlenmiş bilgiler yığını olmaktan çıkıp özümsemiş bilgilerle donanması için terimlerin anlaşılır Türkçe köklerden türetilmiş olması gerekmektedir.

Zülfikar, terimleri Türkçeleştirelim derken aşırılığa kaçılmasından şikayetçidir. 1932'den 2000'li yıllara gelinceye kadar aşağı yukarı 75 yıldır bilim ve sanat terimleriyle uğraşmakta olduğunu ifade eden Zülfikar, sorun bir merkezden yönetilmediğinden ve bir merkezin önerilerini kabul etmede bilinçli bir eğilim gösterilmediğinden bugün Türkçe terimlerin yerini batı kökenli terimlerin almaya başladığını söyler. Konunun birkaç örnekle açıklanabilecek boyutta fazla olduğunu, bunun hem tarihi hem de uygulanan yöntemle ilgili boyutunun bulunduğunu ifade eder. Türkçedeki terim bolluğunun ciddi bir konu olduğunu vurgular (2007: 845).

Karaman ise çevirmenlerin çeviri esnasında terim oluşturabildiğini, terim oluştururken anlam belirsizliğini engellemenin önde gelmesi gerektiğini dile getirir. Terimlerin kısa ve anlamının belirgin olması gerektiğini, bir terimin henüz oluşturulmadan aynı yapısal özelliğe sahip başka bir terimin olup olmadığının incelenip buna göre oluşturulması gerektiğini vurgular. Ayrıca, bir terim oluşturulurken, önerilen terimin farklı ya da aynı kavramı temsil edip etmediğine de

dikkat edilmesi gerektiğini söyler. Eğer buna önem verilmezse *eş adlı* veya *çok anlamlı* terimlerin oluşumunun kaçınılmaz olduğunu ifade eder (2009: 58).

Yapılması gereken diğer birçok ülkede olduğu gibi “dil gümrüğü” uygulaması getirip konuyla ilgili belirlenen yetkili bir kurumu, herkesçe kabul görecekt kişilerden oluşturarak terim birliğine ulaşmaktır. Günümüz şartlarında bu görevi üstlenebilecek tek kurum, TDK’dır. Sahip olduğu uzman kadro ile terim birliğini sağlayacak, dile girecek olan yabancı sözcüklere ise hızla karşılıklar bularak dildeki yabancılaşma ve bozulmayı önleyecektir.

Sarı ise son elli yıl içerisinde, yaşamın hemen her noktasında, zamanının en ileri görüşlü insanların dahi hayal edemeyeceği kadar çeşitlilik ortaya çıktığını, bu çeşitliliğin değişim ve gelişmelerin doğal olarak dillerde de karşılığını bulduğunu, farklı açılardan dilleri etkilediğini söyler. Ortaya çıkan her yeni ürün, varlık, hareket, kısacası kavramın gerek dillerin kendi olanaklarıyla, gerek başka yollarla bir şekilde ifade edildiği söz varlığında kodlandığını anlatır. Yaşanan bütün bu sürece koşut olarak, dillerin kavram karşılama ve sözcük oluşturma mekanizmalarında da çeşitlenmeler görülmeye başlandığını, bu durumun Türkçe için de geçerli olduğunu; önceleri sadece mevcut ek ve köklerle, yani türetmeyle; var olan yapıların bir arada kullanılmasıyla, diğer bir ifadeyle birleştirme yoluyla veya kopyalamayla sınırlı olan (daha doğrusu sadece bunlar gibi birkaç sınırlı yaklaşımla ele alınan) sözcük yapım ve oluşum yolları zaman içerisinde daha da çeşitlendiğini, bunun sonucunda, farklı şekillerde, farklı yapılarda sözcükler görülmeye başlandığını, sözcük yapımının daha çok yenilikleri, diğer bir ifadeyle kavramları karşılama ihtiyacı sonucunda ortaya çıktığını anlatır. Yeni bir ürün, yeni bir varlık, yeni bir hareket türü, kısacası her yeni kavram veya olgunun dilde bir şekilde gösterilmek, ifade edilmek durumunda olduğunu söyler. Bu gösterilmenin ise sözlüksel, yani yeni veya var olan sözcüklerle olabileceği gibi sözdizimsel, diğer bir ifadeyle, sözcüklerin, söz öbeklerinin veya diğer unsurların salt sözdizimsel ilişkilerle bir arada kullanılmasıyla da olabildiğini dile getirir (2015: 1).

Yumru, Türkçe terim üretimine gösterilen duyarsızlığın altında yatan anlayışların çeşitlilik gösterdiğini ve şöyle sıralanabileceklerini söyler:

- Bilim yapmaktan dille ilgili terimsel çalışmaya zaman yoktur.
- Böyle bir çalışma gereksizdir.
- Bilim ortak sözcüklerle, evrensel kavramlarla, terimlerle yapılmalıdır.
- Türkçe terim azdır. Türkçe yetersizdir.
- Türkçe yazılan, Türkçe terimlerle dolu bilgiler dünyaca görmezden gelinecektir.
- Türkçe evrensel bir dil değildir.
- Bilim dili İngilizcedir.
- Önemli olan bilgidir; hangi dil ya da sözcük kullanıldığının önemi yoktur.
- Öğrencilerin gelişmeleri dünyayla aynı anda yakından izlemeleri için, terim üretmek yerine, bilgileri İngilizce kaynaklardan edinmeleri sağlanmalıdır.

- Bilimsel kaynakları çevirmenler çevirmelidir.
- Öğrencilere Türkçe kaynak kitap vermek yerine yabancı kaynaklara yönlendirmek daha doğrudur. Böylece o dili daha çabuk öğreneceklerdir.
- Halk ağzında kullanılan sözcüklerden bilimsel alanlarda yararlanılamaz. (2010: 13)

Yumru, yukarıda maddeler halinde sıraladığı bu görüşlerin gerçekten de terim üretimini ve dilin gelişimini sıkıntıya sokmakta olduğunu dile getirir. Eğitimli olmasına rağmen dil bilincinden uzak bireylerin bulundukları konumlarda tıkanmaya neden olduğunu, eğitimsiz bireylerin çoğunun; eğitimli, uzman kişileri anlamak ve teknolojik araçları anlayabileceği dilde kullanmak isteyeceklerinin kaçınılmaz bir gerçek olduğunu söyler (2010: 14).

Türkiye’de üretilmeyen teknolojiyi adlandırmanın saçma olduğunu düşünen bireyler bulunmaktadır. Ancak o teknolojiyi kullanan biz isek konunun uzmanları tarafından Türkçeleştirilmiş halinin kullanılması son derece doğaldır. Bilişim teknolojisinde kullanılan “yazılım” sözcüğü yerine “software” terimi kullanılmaya devam edilirse sözcüğün zamanla anlamsızlaşacağı, İngilizce bilmeyen herkeste farklı düşünceler uyandıran, birilerinin ne olduğunu anlatmak için uzun uğraşlar vereceği bir terim haline dönüşeceği ancak “yazılım” teriminin üretilmiş olmasının bizi bu boş ve amaçsız uğraşlardan tamamen kurtaracağını söyler.

Sevgi, Türkiye’de terim sözlüklerinin geçmişi incelendiğinde birkaç yaklaşım görüldüğünü söyler. Bunların en başında gelen bir kişinin kendi alanıyla ilgili terimler sözlüğü yazmasıdır. Diğeri ise 1960-1980’li yıllarda denenilen herhangi bir alanda uzman olan (çoğu zaman) bir kişinin Türk Dil Kurumu kapsamında terimler sözlüğü yazmasıdır. Bu çalışmaların ortak yanının terimler sözlüğünün çok sınırlı kişilerce yazılması olduğunu dile getirir. Özellikle bazı sözlük çalışmalarının yayınlanmasında ise herhangi bir denetimin olmaması katkılarını azaltmaktadır. Bu açıdan TÜBA terim sözlüklerinin ayrıcalıklı bir yere sahip olduğunu söyleyen Sevgi, bunun nedeninin sözlüklerin hazırlanmasında aynı alanda birçok kişinin katkısının alınması ve defalarca denetlenmesi olduğunu ifade eder. Ayrıca sözlük, genel ağ sayfasında bilim adamlarının kullanımına ve aynı zamanda denetimine açılmıştır. Sevgi ayrıca bu çalışmaya katılan uzmanların yapacağı en önemli etkinin üniversitelerde olacağını sözlerine ekler (2020: 62).

Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), bilimsel çalışmalarda kullanılan Türkçenin geliştirilmesi amacıyla, 2002 yılında Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının desteğiyle ‘*Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü Projesi*’ ni başlatmıştır ve çalışmalarına devam etmektedir. Projenin amacı, bilimsel kavram ve terimlerin Türkçe ifade edilmesidir. Yapılan çalışmalarla her geçen gün gelişen bilim ve teknoloji ile türetilen yeni terimlerin Türkçe karşılıkları bulunabilecek, Türkçenin bilim dili olarak hak ettiği yeri kazanmasına katkı sağlanacaktır. Proje, bilim terimlerinin Türkçe olmasına ve kullanılmasına önem veren çok sayıda insanın amaç birliği yaparak bir araya gelmesi ile oluşturulmuştur. Çalıştaylar yapılarak sözlük

ölçütleri oluşturulmuş, görev alacak alan uzmanları belirlenmiş, çalışma ve yazım ilkeleri saptanmıştır. Hazırlanan sözlükler Sosyal Bilimler, Doğa Bilimleri, Tıp ve Mühendislik Terimleri alanlarındadır.

Terim bilimi çalışmalarının amacı, terimlerin hangi alanda olursa olsun herkes tarafından anlaşılabilir Türkçe köklerden yapılmasıdır. Bu bağlamda, TÜBA çalışmaları Türkçe terim türetme konusunda olumlu gelişmeler sağlamıştır.¹⁹

Kasar ve Tuna yabancı dildeki terime verilen Türkçe karşılıkların bir bölümünün, Türkçe bir terim olmaktan çok, Türkçe açıklama niteliğinde olduğunu ifade eder. Bu durumun nedenlerini ise kimi zaman yabancı dilde tek bir sözcük ile ifade edilebilen anlamın Türkçede birden fazla sözcük ile yansıtılması, birden fazla sözcüğün kimi zaman terim vurgusu ve tınısı taşısa da kimi zaman da kulağa terim gibi gelmemesi ve metnin içinde sıradan bir ifade gibi kaybolmakta olması olarak açıklar. Örnek olarak, ‘*modulation*’ sözcüğünün terim sözlüklerinde ‘*bakış açısı değiştirme*’ olarak geçmesini vermektedir. ‘*Bakış açısı değiştirme*’ ifadesinin günlük hayatta da sıklıkla kullanılan bir ifade olduğunu, kulağa terim gibi gelmediğini, öte yandan üç sözcüklü olduğundan kullanım kolaylığı sağlayamadığını ve metnin içinde de terim olarak uyumlu durmadığını söylemektedir. Terim üretiminin çekişmeli bir süreç olduğunu, yeni önerilerin çok sayıda olması halinde zaman içinde bunlardan birinin diğerlerini elemesinin beklendiğini zira dilde en az çaba yasası uyarınca bir kavram için birden fazla adlandırma olmasının arzu edilecek bir durum olmadığını ifade eder. Beyin için gereksiz bir yük olan bu durumun dil işleyişi sırasında kendiliğinden eleneceğini sadece bazı özel durumlarda terimlerin her birinin farklı kullanım sahaları edinip varlığını sürdürebileceğini söyler. Örneğin, Fransızcadaki ‘*message*’ terimini çevirmek için önerilen ‘*ileti*’ ve ‘*bildiri*’ terimlerinin günümüzde varmış oldukları noktada böyle bir durumun söz konusu olduğunu söyleyen Kasar ve Tuna, bir süre dalgalanma yaşadıktan sonra bu terimlerin kullanım alanlarının birbirinden ayrıldığını, ‘*ileti*’nin hem iletişim bilimleri ve dil bilimi alanlarında hem de gündelik kullanımda daha yoğun bir sıklıkta karşımıza çıktığını anlatır. ‘*Bildiri*’ terimi ise, başlangıçta dil bilimi alanında kullanılmışsa da günümüzde daha çok gündelik dilde iki farklı anlamda kullanılmakta olduğunu, bunlardan birincisinin ‘*resmî bir makam, kurum veya resmî olmayan bir örgüt, topluluk tarafından herhangi bir durumu ilgililere duyurmak için yazılan yazı, tebliğ, deklarasyon, manifesto*’ anlamındaki kullanımı, diğerinin ise ‘*bilimsel bir konuyu ele alan ve bilimsel bir toplantıda okunup tartışılan yazı, tebliğ*’ anlamındaki kullanımı olduğunu ifade eder (2017: 432).

Terimlere Türkçe karşılıklar üretilirken tek bir karşılıktaki birlik sağlanabilmesi için, terim bilimi çalışmaları mümkün olduğunca kapsamlı yapılmalı ve en fazla kabul gören karşılığın yaygın kullanımı sağlanmalıdır. Bunun için de terim bilimi çalışmalarının tek bir resmi kurum aracılığıyla yapılması gerekir. Terimler ve dile

¹⁹ Bkz. www.tubaterim.gov.tr

giren yabancı sözcükler Türkçeleştirilmezse dil kirliliği ile karşı karşıya kalınır. Dil kirliliği yaşanmaması için dikkatli ve duyarlı olmak gerekmektedir. Yapılabilecekler şunlardır: Türkçe bütün eğitim öğretim kademelerinde dil sevgisi kazandırılarak, dilin milleti millet yapan en önemli unsur olduğu belirtilerek öğretilmelidir. Bu konuda sorumluluk hem eğitim kurumlarının hem eğitimcilerin hem de sanatçı ve yazarlarındır. Türk dilini koruma kişilerin vicdanına bırakılmamalı, yasalarla dilin yozlaşmasının ve kirlenmesinin önüne geçilmelidir.

Sarıtosun, Türkçeleştirme çalışmasında, Türkçeleştirilecek terimler saptanırken şöyle bir yol izlenilmesini uygun görmektedir: Dile artık yerleşmiş, özellikle halk diline kadar inmiş olan terimlere karşılık önermeden önce, Türkçeye her gün girmekte olan çok sayıda terime hemen karşılık aranması düşünülmekte, yabancı bir terim, bilim dilinde kullanılmadan önce karşılık üretilirse, önerilen sözcüğün tutma olasılığının yüksek olacağı bilinmektedir. Özellikle lisansüstü ve lisans düzeyinde sıkça kullanılan ve Türkçenin söz dizimine hiç uymayan terimlere (spline, aeroelasticity, communucation...) hemen karşılık aranmalı; bunlara öncelik tanınmalıdır. Bunun bir anlamda, Türkçeleştirme çalışmasında sondan başa; yeni gelenden dile yerleşmiş olanlara doğru bir yol izlemek şeklinde olacağını düşünmektedir (1994: 8).

Köksal'ın, terim çalışmaları sürdürülürken dikkat edilmesi gerektiğini önerdiği konular arasından seçilenler şöyle sıralanabilir:

- Terim türeten kişinin hem ilgili bilim alanının uzmanı olması hem de Türkçeyi ve örnek olarak üzerinde çalıştığı bilim dillerini köken bilgisi, biçim bilimi, anlam bilimi ve ses bilgisi düzeylerinde derinlemesine incelemiş, öğrenmiş olmasının gerekliliği üzerinde durmuştur.
- Her yeni terim önerisi için arayış aşamasında, yoklamalarla, her düzeyde çeşitli kullanıcı çevrelerinden geribildirim alınması gerektiğini ifade eder.
- Uygun terim bir kez seçildikten ve Türkçeyi seven, sağduyulu, bir çevrede benimsendikten sonra süreklilik ve vazgeçmemenin çok önemli olduğunu vurgulayan Köksal, yeniliğin ancak zamanla yerleşeceğini ifade eder.
- Olabildiğince Türkçe kök ve eklerin kullanılmasını, bir terim ya da sözcük için karşılık aranırken yabancı dilden gelen karşılıklar yerine doğrudan Türkçe olanlarının seçilmesini,
- Üzerinde çalışılan bilim alanında ya da başka bir bilim alanında, araştırılan kavram ya da yakın bir kavram için daha önce önerilmiş uygun bir sözcük varsa öncelikle bu önerinin benimsenerek kullanımının pekiştirilmesini,
- Bir nesne ya da kavramın adının, genel dilde yaşayan bir sözcük olarak varsa bu sözcüğün (olduğu gibi), bilimsel/teknik terim olarak benimsenmesini, (Örn. kütük, damga, bellek böyle seçilmiş bilişim terimleridir; kimya terimleri olarak, asit kavramı için önerilen ekşit sözcüğü yerine doğrudan ekşi, klorhidrik asit yerine sulu klor ekşisi daha uygun olurdu.)

- Türkçenin sözcük türetme olanaklarıyla en işlek eklerin kullanılmasını, bulunacak karşılığın Türkçenin ses bilgisi, anlam bilimi ve biçim bilimine uyması; güzel ve dolambaçsız (doğrudan) anlatım özelliği göstermesinin uygun olduğunu, (Örn. belgelendirme değil belgeleme, güncelleştirme değil günleme ya da hiç olmazsa güncelleme, olabilirlik değil olurluk.)
- “Karşılık aranırken bire bir çeviriden çok, nesneyi, kavramı ya da işlevi gösteren bir karşılık seçilmesi gerektiğini ifade eder.²⁰

Dile çok eski zamanlarda girmiş, artık Türkçeye mal olmuş terimlerin dilden çıkarılmaya çalışılması anlamlı olmaz. Ancak Sarıtosun’un da değindiği gibi Türkçenin söz dizimine hiç uymayan, yabancı dil bilmeyen bireylerin hiçbir anlam veremedikleri terimlere karşılık aranmalı ve verilen karşılık çeşitli bilgi aktarım yolları ile yaygınlaştırılmalıdır.

Göktolga bir kavramın, herhangi bir dilde daha önce adlandırıldı diye dünyadaki bütün dillerde o adla adlandırılmasının gerekmediğini vurgulamaktadır. Bilimsel bilgiyi anlamak ve paylaşmak, ana dilinde yabancı dillere oranla daha kolay ve daha verimlidir. Dolayısıyla, terimlerin ana dilinde türetilmesinin bilimsel bilginin anlaşılması ve paylaşılmasında önemli yararlar sağlayacağını dile getirir (2004: 110).

Tuncer Ören, terimleri dilimize özenli bir çalışma ile kazandırmakta yarar olduğunu dile getirmekte ve sözlük kullanmanın iyi bir alışkanlık olduğunu, elimizin altında bir veya birkaç sözlüğün olması çok yararlı olabileceğini ifade etmektedir. Ama gene de sözlükteki karşılıkları akıl ve beğeni süzgecinden geçirmenin her aydın bilişimcinin hakkı olduğunu söyleyen Ören, “*anchor point*” için önerilen “*demir atma noktası*” çevirisi yerine “*bağlantı noktası*”nın yeğleyebileceğini veya daha iyi bir terimin önerebileceğini ifade eder. Yabancı dilden -çoğunlukla İngilizceden- Türkçeye yeni terimler kazandırmaya çalışırken yabancı dildeki kavramları yeteri kadar irdelemekte yarar olduğunu söyler. İngilizcedeki bir terimin Türkçe karşılığını bulurken bazen başka bir dildeki, örneğin Fransızcadaki karşılığının da düşünülmesinin daha uygun bir terim bulunmasında yardımcı olabileceğine dikkat çeker. “*Wizard*”ın karşılığı olarak “*sihirbaz*” sözcüğü yerine, Fransızcası olan “*assistant*”ın karşılığı olan “*yardımcı*”yı seçmek örneğini gösterir (1998: 32).

TBD, Aydın Köksal’ın açtığı yolda, Tuncer Ören’in başkanlığında terim türetme çalışmalarına düzenli olarak devam etmektedir. Ayrıca TDK, terim kolları ile hızlandırılmış şekilde terim türetme çalışmalarını yürütmektedir. Eğitimcilere

²⁰ KÖKSAL, A. (1989). Bilim Dili Türkçe. Prof. Dr. Akşit Göktürk’ün Anısına Dil Derneği 1. Bilimsel Kurultayı, 25-26 Şubat 1989. Ankara: *Dil Derneği Yayınları*: 2, 1989, s. 38-56.

KÖKSAL, A. (2001). Türkçe Bilim Sözleri: Bir Deneyim. *Bilim ve Ütopya Dergisi*. Sayı: 80. Sayfa: 14-21.

KÖKSAL, A. (2012). Second Part: Two Related Articles in Turkish. s. 273-301.

düşen türetilen terimlerin, eğitim öğretim çalışmalarında kullanımını yaygınlaştırmak ve dil bilincini genç nesillere aşılamdır. Toplumunu oluşturan tüm bireyler, terimlerin ortak ve Türkçeleştirilmiş halini kullanma konusunda gerekli hassasiyeti göstermeli, milleti millet yapan değerlerin başında dilin geldiğini unutmamalıdır.

Uysal; üniversite, dil ve kültür kurumlarının, Batı dillerinden Türkçeye giren sözcükler, kavramlar ve terimler için dilsel açıdan doğru ve dilde tutunabilecek karşılıklar üretmeleri ve terimler konusunda çalışmalar yürüten TDK ile iş birliği yapmaları gerektiğini dile getirmektedir. Bu konuda yapılan çalışmalar sonucunda elde edilen yeni sözcükler, sözlüklerde yer almaya başlayacak ve Türkçenin söz varlığı genişleyecektir. Uysal böylece çevirmenlerin de genişleyen bu söz varlığından yararlanacağını ve kaynak dilden amaç dile yapılan bilgi aktarma işlemi sürecinde yani çeviri sürecinde eşdeğerliliği sağlayabileceğini ve doğru çeviriler yapılabileceğini düşünmekte olduğunu ifade eder (2013: 30).

Yeni türetilen terimlerin dilde yaşayabilmesi ve varlığını sürdürebilmesi için türetilirken dilin ses özelliklerinin dikkate alınması gerektiği de unutulmamalıdır. Ayrıca sözcüklerin anlamları da incelenmeli ve yanlış çevirilerin önüne geçilmelidir. İlk akla gelen türetme değil en anlamlı türetme kullanılmalıdır.

Uysal, terim türetiminde canlı kök/gövdeler ve işlek biçimbirimlerin tercih edilmesi gerektiğini söyler. Bunun tersi bir durum da söz konusu olursa yani ölü kök ve gövdeler temel alınarak terim türetilirse bu terimlerin dile uzun bir süreçte yerleşeceği ya da hiç kullanılmaz hale geleceğini düşünür. Uysal aynı zamanda türetimde kimi biçimbirimlere çok sık başvurulmasının dil estetiğini olumsuz yönde etkilediğinden, belirli bir türetim ekinde yararlanılarak elde edilen örnekler çoğaldıkça bu biçimbirime saplanıldığını yakınmaktadır (2013: 70).

Eryılmaz, iletişim ağının dünyayı güçlü bir şekilde sardığını, küresel mekanizmanın girmediği hiçbir ücre nokta kalmadığını söylemekte bu noktadan bakınca milli kimlikler ve küreselleşme açmazının daha iyi görülebileceğine dikkat çekmektedir. Milli kimliği oluşturan en önemli unsurlardan biri olarak dilin de bir o kadar tehdit altında olduğunu düşünen Eryılmaz; bilimde, sanatta, kültürel sahada ve daha birçok alanda başarılı nesiller, evrensel boyutta eserler ortaya çıkarabilmek adına ana dilinin başat işlevinin kabul edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ana dilini fethedemeyen başarılı şair ya da düşünürün hayal edilemeyeceğini vurgular. Bilinçli ve sorumlu bireyler olarak Türkçenin hazinelerini gün yüzüne çıkarmak, bunları layıkıyla kullanmak, ulusal ve uluslararası düzeyde hak ettiği noktalara getirmenin her Türk'ün boynunun borcu olduğunu ifade eder (2017: 250).

Dağlı sonuç olarak, dil kirliliği ya da dil kirlenmesi denilen bu olguya dil inkılâbının başlanmasıyla ve günümüze kadarki sürece bakıldığında dilin pek çok yabancı sözcüğe maruz kaldığını, özellikle Fransızca ve İngilizce sözcüklerin çoğunlukta olduğunun görüldüğünü söyler. Bunların en önemli bir bölümünü de

teknik, ekonomik, hukuk, siyaset, kültür, sanat vb. alanlardaki terimlerin oluşturduğunu, bu sözlerin bazen hiç ilgisi olmayan yerlerde kullanılmakta olup Türkçedeki değil geldikleri dildeki gibi telaffuz edildiğini dile getirir. Örneğin, *anakronizm, anekdot, ekoloji, dinamo, forum, esoterik, nostalji, mataton, karizma, performans, pragmatik, polemik, ütopya, vizyon, abone, biblo, bagaj, jüri, konser, kilo, kolej, kreş, melodi, kupun, mikrobiyoloji, krema, koma, mayonez, maske, lise, model, kravat, klinik, kongre, ceket, izole, kabine, kürtaç, maket, motor, meridyen, müzik, obje, otel, risk, piyes* vs. Türkçedeki bu manasız yanlışlıklara müdahale edilmesi için asıl görevin dil bilginlerine düştüğünü, dil bilginlerinin konuşması, dil bilginleri yol göstermesi ve dile giren yabancı sözcüklerin denetim görevini üstlenerek dil kirlenmesiyle ilgili önlemler, uyarı ve yaptırımlar çerçevesinde karar vermesi gerektiğini ifade eder. Ayrıca bu görev ve sorumluluğun sadece dil bilginlerine düşmediğini, aynı zamanda yönetici, yazar, okuyucu, öğretmen, öğrenci vb. gibi dili doğru ve albenili kullanan bilinçli ve eğitimli insanlara da düşmekte olduğunu vurgular (2019: 890).

Terim üretirken dikkat edilmesi gereken hususlar bu bölümde ayrıntılı olarak incelenmiş ve konu ile ilgili uzmanların görüşlerine yer verilmiştir. Dikkat edilmesi gereken küreselleşmeye rağmen milli kalabilmek ve dile, kimliğe sahip çıkabilmektir. Türk dilinin bilim dili olma yolunda sağlam adımlarla ilerleyebilmesi, terim bilimi alanında yapılan çalışmalarla mümkün olacaktır.

3. BÖLÜM

TERİM KAVRAMI VE TERİM BİLİMİ

3.1. Terim Kavramı ve Tanımı

3.1.1. Terim Sözcüğünün Kökeni

Hamza Zülfıkar terim sözcüğünün kökeni ile ilgili çeşitli bilim dallarının, sanat ve meslek kollarının özel kelimeleri olarak tanımlanan terim sözünün, Latince ‘sınır, son’ anlamına gelen terminus kelimesine benzetilerek derlemek fiilinin eski şekli olan termek fiilinden –im eki getirilerek türetildiğini ifade eder (1991: 20).

Türk Dil Kurumunun önermiş olduğu “terim” sözcüğünün kökeni hakkında farklı görüşler ortaya konulmaktadır. Bazı kaynaklar ‘derlemek’ sözcüğünün eski şekli olan ‘termek’ fiilinden türediği düşünülen terim sözcüğünün, Fransızcadaki ‘terme’ sözcüğü ile benzerliği de dile getirilmektedir. Kaynakların bazılarında ise *terim* sözcüğünün, Latince “sınır, son” anlamına gelen *terminus* sözünden türediği düşünülmektedir. Betül Özgen, hazırladığı yüksek lisans tezinde terim sözcüğünün türemesinde burada dile getirilen sözcüklerin her birinin ayrı ayrı kaynaklık etmiş olabileceği gibi, bunların hepsinin de dikkate alınmış olabileceğini ifade etmektedir.

(2020: 4) Bizim görüşümüz *terim* sözcüğünün “derleyip toplamak” anlamındaki *derlemek* fiilinin eski şekli olan *termek* Türkçe kökünden türediği yönündedir.

Türkçede zaman içinde *terim* sözcüğünün karşılığı olarak “ıstılah”, “termiti” ve “termin” sözcükleri kullanılmıştır. *Terim* sözcüğünün Arapça karşılığı olan *ıstılah* sözcüğü ile ilgili Zülfikar ıstılahla birlikte bu sözün çokluk şekli olan “ıstılahât” ifadesinin de kavramı karşılayacak şekilde kullanıldığına rastlandığını söyler (2011: 20).

“*Termiti*” ya da “*termin*” sözcüklerinin ise *terim* sözcüğünün Türki cumhuriyetlerde kullanılan Rusça kökenli karşılığı olarak ifade edildiği bilinmektedir.

3.1.2. Terim Sözcüğünün Tanımı

Terim sözcüğünün farklı kaynaklardaki tanımları şu şekildedir: TDK Türkçe Sözlük’te terim sözcüğü; “*bir bilim, sanat, meslek dalıyla veya bir konu ile ilgili özel ve belirli bir kavramı karşılayan kelime, ıstılah.*” (2005: 1959) şeklinde tanımlanmaktadır. Hatiboğlu ise terim sözcüğünü, “*bilim veya sanat kavramları için kullanılan anlamı sınırlı sözcük: üçgen, asit, belirteç vb.*” (1978: 118) olarak tanımlamaktadır. Zülfikar terim sözcüğünü, “*anlamları dar ve sınırlı olan terimler, bilim dallarının, sanat ve meslek kollarının mensupları arasında kısa yoldan anlaşmayı sağlayan sözlerdir. Eskiden “ıstılah” adıyla adlandırılan terim, “umumi veya adi kelimelerden farklı kelimeler” diye tanıtmıştır* (1996: 596).

Hengirmen, hazırladığı sözlükte terim sözcüğü ile ilgili bilim, teknik, sanat ve spor gibi özel alanlar ile mesleki alanlarda kullanılan sözcük veya sözcük grubu olarak yapmış; fizik, kimya, tıp, felsefe, psikoloji, sosyoloji, resim, heykel, terzilik, marangozluk gibi birçok özel alanda geçen terimlerin anlamlarını bu alanlarda çalışan uzman kimselerin dışında kimsenin bilmediğini ifade etmiştir. Bu terimlere şu örnekler verilebilir: determinizm, aksiyom, postulat, morfem, hipnoterapi, penaltı, optimizm... gibi (1999: 357).

Aydın Köksal, bir nesne ya da kavramın bilimsel adı ya da termin, dil bilgisi ve söz dizimi bakımından, genel dildeki herhangi bir sözcükten ayrı sayılamazsa da, anlamsal bakımdan çoğunlukla karmaşık bir bilimsel ya da teknikbilimsel tanımı, hiçbir belirsizliğin söz konusu olmadığı bir kesinlikle ve bütünüyle içinde taşıyan özel bir sözcük olduğunu dile getirmektedir (2000: 91). Alm. Fachausdruck, Fr. terme, İng. term, Osm. ıstılah sözcüklerinin Türkçe karşılığı olarak kullandığı “*terim*” sözcüğü için Korkmaz; “*bilim, teknik, sanat, spor, zanaat gibi çeşitli uzmanlık alanlarının kavramlarına verilen sınırlı ve özel anlamdaki ad: radyo, televizyon, bilgisayar, dil bilimi, yüklem, benzeşme, özgül ağırlık, dörtgen, atardamar, yer çekimi vb.*” açıklamasını yapmaktadır (2010: 213).

Yukarıdaki tanımlardan yola çıkılarak terimlerin herhangi bir bilim, sanat dalıyla veya bir meslekle ilgili özel kavramları karşılayan, aynı zamanda kullanım alanı gereği halk dilinde de varlığını sürdüren, gerçek anlamları ile kullanılan sözcükler oldukları söylenebilir. Hayatın her alanında, özellikle eğitimde bir bilim dalı ile ilgili kavramları, o kavramla ilgili detayları anlayabilmek, ancak terimlerin Türkçeleştirilmesi ile mümkündür.

3.1.3. Terimlerin Genel Özellikleri

Kökeni ve tanımı hakkında bilgi verdiğimiz terimlerin günlük konuşma dilimizde kullandığımız sözcüklerden en önemli farkı, anlamlarının kesin olması ve farklı anlamlar içermemesidir. Müslime Narin, terimlerin bilim ve sanat dallarının özel sözcükleri niteliğinde olduğunu eğer bir sözcük terim olarak bir bilim dalında belirli bir kavram için benimsenip kullanılıyorsa bu terimin sözcük yapısı ve anlamının fazla sorgulanmadığını, bu kavrama verilen adın o bilim dalında çalışanlar, araştırmacılar, uzmanlar tarafından benimsenip kullanırsa, o adın terim haline geldiği ve yaygınlaştığını söyler (2007: 54).

Terimlerin işlevleri hakkında açıklamalarda bulunan Özgen, ayrıca terimleri bilimsel yaklaşımların anahtarı olarak gördüğünü ifade etmektedir. Terimlerin en temel işlevinin karşıladığı kavramı açık ve doğru bir şekilde ifade etmesi olduğunu, bu işlevin çeşitli düşünce sahalarının, kültürel ve sanatsal oluşumların, eğitim öğretim disiplinlerinin ve bilimsel yaklaşımların terimlerle kimlik kazandığına işaret ettiğini özellikle bilim sahalarında yapılan çalışmaların metodolojik yaklaşımlarını etkileyen/belirleyen terimlerin bilimsel ölçütleri oluşturma, sınıflandırma ve değerlendirme noktasında önem arz ettiğini hatta bilimsel yaklaşımların temel anahtarları olarak nitelendirildiğini söyler (2020: 92).

Salim Pilav, terim sorunu ile ilgili hazırladığı makalede terimlerin, kavramların kapılarını açan sihirli anahtarlar olduğunu belirtmektedir. Herhangi bir bilim dalında bilgiye ulaşmak isteyen kişinin, karşısına çıkan terimin sağlam yapılı ve ulaşılabilecek bilgiyi çağrıştıracak nitelikte olması sayesinde amacına daha kolay ve daha çabuk ulaşacağını düşünmekte, ayrıca edinilen bilgilerin de daha kalıcı olacağını ifade etmektedir. Bir milletin bilim, kültür ve sanatını yansıtan terimlerin her birinin, milletin fertlerinin zihinlerinde pratik anlatımlara ve özlü anlamalara kapı açarak onları çeşitli alanlarda ilerlemeye sevk ettiğini söyleyen Pilav, tıpkı dilin genel sözcükleri gibi, içinde bir bilimsel gerçeği ve uzun zaman diliminin birikimi olan kültürü sakladığını, terimlerin bir dile zenginlik ve güç katan unsurlar olduğunu ifade etmektedir (2008: 274).

Mehmet Hengirmen, özel bir uzmanlık alanında geçen terimlerin anlamlarını, bu alanda çalışan uzmanlar dışında kimsenin bilmediğini ve anlamlandıramadığını dile getirmektedir. Hengirmen, tespitinde dilin içinde bulunduğu çıkmazdan yakınmakta, birçok uzmanlık alanında terimlerin ya tercüme edildiği dildeki kullanımıyla dilimize aktarıldığını ya da farklı farklı adlandırmalar nedeniyle terim

birliğine kavuşulamadığını söylemektedir (1999: 357). Bu durum terimlerin anlaşılmasını daha da güçleştirmektedir. Çalışma boyunca bu konu üzerinde ayrıntılı olarak durulmaktadır.

Müslime Narin ise bir sözcük terim olarak bir bilim dalında belirli bir kavram için benimsenip kullanılıyorsa bu terimin sözcük yapısının, anlamının fazla sorgulanmadığını söylemektedir. Ancak bilim toplumu olma yolunda bir dil için, terim olarak kullanılan sözcüklerin, herkes tarafından anlamı tam olarak bilinemesi de, kökeni ve yapısı bakımından, herkesin anlamını tahmin edebileceği Türkçe köklerden türeyen sözcükler olması gerektiğinin düşünüldüğünü ifade etmektedir (2007: 54). Örneğin sinüs ve kosinüs sözcükleri... Trigonometri öğrenmeye yeni başlayan bir birey, Latince kökenli bir sözcük olan 'sinüs' ün göğüs demek olduğunu bilse bu kavramın açının göğüs açıklığını dile getirdiğini rahatlıkla anlar. Böylece anlamlandıramadığı kavramları ezberlemeye çalışmak zorunda da kalmaz.

Köksal bir nesne ya da kavramın adı olmasının bir terimi, dil bilgisi ve söz dizimi bakımından, genel dildeki herhangi bir sözcükten ayrı kılmadığını vurgular. Örneğin Türkçe kurşun sözcüğünün hem genel dilin bir sözcüğü hem de bir bilim terimi olduğunu söyler. Bu sözcüğün halk dilinde bir renk olarak kullanılması, bir nesnenin ağırlığını belirtmede kurşun gibi ağır deyiminde, bir kişinin sağırlığını belirtmekte kurşun gibi sağır deyiminde ya da ozanın dilinde durumun önemini, koşulların güçlüğünü anlatmak üzere hava kurşun gibi ağır dizesinde kullanılmasının bu sözcüğün bir fizik ve kimya terimi olmasına engel olmadığını ifade eder (2003: 48).

Terimlerin anlamlarının sınırlı olduğunu düşünmenin, doğru bir yaklaşım olmadığı görülmektedir. Tersine terimlerin genel dilde de kullanılan sözcükler olması nedeniyle, Türkçe köklerden türetilen ve herkesin anlayabileceği sözcükler olması gerekmektedir. Ayrıca terimlerin Türkçenin gelişmesine katkı sağlaması amaçlanmalıdır. Doğru olan herkesin okuduğunda ne anlatıldığını anlayabildiği terimler üretmek ve kullanmaktır.

Terimlerin genel özellikleri ile ilgili Zülfikar:

1. Terimlerin en başta gelen özelliklerinden birinin bir bilimsel kavrama tek karşılığı bulunan sözcükler olduğu,
2. Terimlerin anlamlarının sabit ve cümle içinde olsa bile değişik anlamlarda kullanılamayacak sözcükler olduğu,
3. Terimlerin kısa, kesin ve net anlamlara sahip olup önemli olanın kavramları açık ve net bir şekilde karşılamaları olduğu,
4. Türkçe köklere dayanan terimlerin dilin kuralları çerçevesinde çeşitli türetmelere de elverişli olduğunu söylemektedir (1991: 20-23).

Salim Pilav, bahsedilen özelliklere aşağıda sıralananları da eklemektedir:

*Anlamları bakımından dilin genel sözcüklerinden ayrılan terimlerin bir dilin kültür ve medeniyet dili olarak gelişmişliğinin de temel göstergeleri olma özelliğini taşıdıklarını,

*Terimlerin kavramların kapılarını açan sihirli anahtarlar olduğu, herhangi bir bilim dalında bilgiye ulaşmak isteyen kişinin karşısına çıkan terimin sağlam yapılı ve ulaşılacak bilgiyi çağrıştıracak nitelikte olması sayesinde amacına daha kolay ve daha çabuk ulaşacağı, ayrıca edinilen bilgilerin de daha kalıcı olacağı,

*Dili güçlendirip zenginleştirdikleri, terimlerin bir dilin anlam dünyasına katılarak o dile zenginlik katmak suretiyle onu güçlendiren unsurlar olduğu,

*Gerek eğitim öğretimde gerekse bilimsel araştırmalarda herhangi bir bilgiye ulaşmak için ihtiyaç duyulan ve karşılaşılan unsurlar olduğu,

*Terimlerin ilgili oldukları alan mensuplarının aralarında net ve seri bir şekilde anlaşmalarına imkân veren sözcükler olduğu,

*Eğitim-öğretim faaliyetinin terimler aracılığıyla gerçekleştiği, herhangi bir alandaki eğitim-öğretimde alanla ilgili bilgilerin iletilmesinde terimlerin olmazsa olmaz bir yeri bulunduğu, bu bakımdan eğitim-öğretim hayatında bel kemiği durumunda olduğu, konuların terimlerden yola çıkılarak hedef kitleye kazandırılmaya çalışıldığı,

*Terimlerin dil içerisinde kültürün adeta temel taşı hükmünde olduğu, çeşitli alanlarda kendi imkânlarını kullanarak çok sayıda terim türeten dillerin bir kültür ve bilim dili olma özelliğine sahip olduğu şeklinde sıralanabilir (2008: 267-276).

Uysal ise tezinde bir sözcüğe terim olma özelliği kazandıran ölçütleri şöyle açıklamaktadır:

a) Terimlerin bilimsel kavramlar için sadece bir karşılığının olduğunu yani tek anlamlı olduklarını söyler.

b)Terimlerin ifade ettiği anlam, net ve açık olduğunu, belirsizliklerin söz konusu olmadığını dile getirir.

c)Terimler, halkın söz varlığında yer alan birimler olmadığını,

d)Sözlü dilde kullanım sıklığı yüksek olan bir sözcük, terim olarak kullanılabilir. Sözcüklerin temel, mecaz, yan anlamlarının dışında terimsel anlamlarının olduğu da söylenebilir.

e)Bazı terimlerin sadece belli bir bilim dalında ya da sanat kolunda uzmanlaşmış bireyler tarafından kullanıldığını ve uzmanlar arasında çok şey ifade ederek iletişimi sağladığını, bu tür sözcüklerin konuşma dilinde yer almadığını dolayısıyla herkesin bu sözcüklerin anlamını bilmesinin beklenemeyeceğini,

f)Türkçe terimlerin Türkçe kökler üzerine Türkçe biçimbirimlerin eklenmesi durumunda millî olma özelliği kazanacağını, canlı kök ve biçimbirimlerden türetilen terimlerin kavranılabilirlik oranının daha yüksek olduğu,

g)Her terimin kendi asıl anlamını koruduğunu ve yan/mecaz anlam ifade etmediğini,

h)Terimlerin ses bilgisel açıdan uyumlu ve akıcı olması gerektiğini,

ı)Sistematik bir düşüncenin ürünü olan terimler, uluslararası ve ölçünlü olma özelliğini taşıması gerektiğini,

i)Yapısal açıdan terimler ve sözcüklerin birbirinden ayrılmayacağını, terimler ve diğer sözcükler arasındaki tek farkın terimlerin işlevsel açıdan bilgi edindirmeyi amaçlaması olduğunu ifade eder (2013: 19).

Şaş, sözcük veya söz öbeklerinin terim olarak değerlendirilebilmesi için bazı özellikleri taşıması gerektiğini dile getirir ve bu özellikleri şu şekilde sıralar:

1. Terimlerin yan ve mecaz anlamı olmayan tek anlamlı sözcükler olduğunu,
2. Terimlerin yoruma kapalı; anlamının sınırlı, kesin ve açık olan sözcükler olduğunu,
3. Terimlerin kullanıma bağlı olarak anlam kayması veya genişlemesine uğramayacağını,
4. Terimlerin genel dilde yer almadığını ancak genel dilden seçilip terimleştirilmiş sözcüklerin bulunduğunu vurgular.
5. Terimlerin dilin doğal seyri içerisinde oluşmadığını, çoğu zaman alanın uzmanı olan kişilerce oluşturulduğunu,
6. Terimlerin ifade ettikleri kavramlar genelleşip günlük dilde yaygın olarak kullanıldıklarında, terim olma özelliklerini kaybettiklerini ancak bu sözcüklerin ait oldukları bilim, spor, sanat ve meslek alanında terim olma özelliklerini koruduğunu,
7. Terimlerin bağımsız biçim birimler olduğunu,
8. Terimlerin dil içerisindeki dolaşımlarının ait oldukları bilim, spor, sanat ve meslek alanındaki kişilerin dilinde gerçekleştiğini,
9. Terimlerin ses, şekil, anlam ve kullanım yönünden ölçünlü sözcükler olduğunu,
10. Terimlerin çok önemli bir bölümünün belirli bir alana aitken küçük bir bölümünün aynı anda farklı sahalarda kullanılabildiğini dile getirir. Ancak Şaş'ın bu görüşü doğru bulunmamaktadır. Günümüzde bilimler arası iletişim ve etkileşim çok fazladır ve birçok terim farklı sahalarda kullanılmaktadır.

11. Genel dilden seçilip terimleştirilen sözlerin, terim anlamı dışında kalan bütün anlamlarının silindiğini dile getirir. Ancak Şaş'ın bu tespiti de doğru bulunmamaktadır. Örneğin kurşun sözcüğü bir fizik terimi olmasının yanı sıra hem "mermi" sözcüğünün karşılığı hem de şairin "*hava kurşun gibi ağır*" dizesinde mecaz anlamlı olarak varlığını korumakta ve kullanılmaktadır (2020: 242).

3.2.Terim Bilimi Hakkında Genel Değerlendirme

Türkçe bilgi işlem sistemlerine kolaylıkla uyum sağlayabilecek niteliklere sahip olan, okunduğu gibi yazılan, yazıldığı gibi okunan, dil bilgisel özellikleri kolay ve anlaşılabilir, yani bilim dili olma özelliklerine sahip bir dildir.

Ali Kemal Şaş, dillerin insanoğlunun geçirdiği bütün değişimleri en ince ayrıntısına kadar yansıtan mükemmel aynalar olduğunu söylemekte; her yeni buluş, eşya, fikir veya akımın muhakkak dile aksettiği ve dilde temsil edildiğini ifade etmektedir. Bilimsel ve sanatsal alanlardaki ilerlemelerin yoğunluk kazanmasının insanın sözcüklerle olan ilişkisini de değiştirdiğini; önceleri sadece nesne, durum ve olayları işaret etmek için kullanılan sözcüklerin zamanla zihinsel faaliyet ve ürünleri karşılamak için de kullanılır olduğunu açıklamaktadır (2020: 242).

Dillerin gelişiminde yaşanan sosyal olaylar, kültürel değişimler, yeni buluşlar, bilim ve teknolojiadaki ilerlemeler oldukça etkilidir. Nitekim Türk dili de tarih boyunca değişik sosyal ve kültürel etkilere maruz kalmıştır.

Nadiye Sarıtosun, Türklerin tarihleri boyunca çeşitli kültürlerle karşılaştığını, zaman zaman kendi kültürlerini ve kültürlerinin en önemli parçası olan dillerini ihmal edecek kadar öbür kültürlerden etkilendiğini söylemektedir. Selçuklu Döneminden başlayarak Osmanlılarda son şekline ulaşan Osmanlıca gibi yapay bir dilin oluşmasının nedeninin, sadece o dönemde yöneldiğimiz kültürlere duyulan hayranlıktan kaynaklanmadığını açıklamakta, nedenlerden birinin de gelişen bir toplumun gereksinim duyduğu kavramları, dilini işletmeden Arapça ve Farsçadan, olduğu gibi alıp zamanla bu dillerin kurallarını da benimsemesi olduğunu dile getirmektedir (1994: 4).

Türk dilinin yeterince korunamaması ve yabancı dillerin etkisinde fazlaca kalmasının en önemli nedeni işte budur: farklı kültürlere duyulan hayranlıkla kendi diline ve benliğine karşı korumacı bir tutum benimsememek. Türk dili önce Arapça ve Farsçanın aşırı etkisi altında kalmış, teknolojik gelişmelerle birlikte bu yöneliş Batı'ya dönmüş ve bu seferde İngilizce ile Fransızcanın yoğun etkisi altında kalınmıştır.

Ekrem Erdem, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dildeki yabancı sözcük yoğunluğunun Fransızcadan İngilizceye kaydığını anlatmaktadır. Yapılan dil inkılâbına rağmen, bilinçsiz Batı hayranlığı ve çok yönlü karşılıklı ilişkilerin hazırladığı elverişli ortam dolayısıyla, Batı kökenli yabancı sözcüklerin, özellikle İngilizce sözcüklerin, dilimize gümrüksüz mal gibi, sınır tanımaz bir ölçüde girmeye

hatta akın etmeye başladığını ifade etmekte, yazı ve konuşma dilimizde yer alan *ambargo, ambulans, aktör, baraj, brifing, çek etmek, delege, detektör, dekor, departman, demagoji, dizayn, endeks, entegrasyon, fotokopi, fraksiyon, kamufler, karizmatik, kariyer, komplo, kota, lokal, manken, misyon, polemik, popüler, popülist, pozisyon, resepsiyon, restorasyon, römork, sansasyon, sempatik, sezon, slogan, şov, şovmen, villa, video, viraj, viyadük, vizyon* gibi yüzlerce kelimenin böyle bir kayıtsızlığın sonucunda dile yerleştiğinden yakınmaktadır (2019: 20).

Ali Kemal Şaş, cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye’de terim bilimi alanında yapılan ilk çalışmalar için Cumhuriyet Dönemi’nde farklı bilim ve sanat dallarına ait pek çok terim sözlüğü ve karşılıklar kılavuzu düzenlenmesine karşın terimlerle ilgili kuramsal çalışmalara pek önem verilmediğini, terim üretme yollarını işleyen sınırlı sayıda monografik eser kaleme alındığını ifade eder. Bu eserleri şöyle sıralar: Ragıp Hulusi Özdem’in 1941’de hazırladığı *Terim Meselesi Münasebetiyle Dilimizin Islahı Üzerinde Bir Muhtıra*, M. N. Özön’ün 1972’de tamamladığı *Terim Kılavuzu*, Emin Özdemir’in 1973’te yayımladığı *Terim Hazırlama Kılavuzu*, Hamza Zülfikar’ın 1991’de kaleme aldığı *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, Nadiye Sarıtoşun’un 1992’de telif ettiği *Terim Hazırlama Kılavuzu*, Burcu İlkay Karaman’ın 2009’da yayımladığı *Terim Oluşturma Yöntemleri* adlı makalesiyle 2017’de hazırladığı Terim Bilimi gibi eserlerin yanında Hülya Uysal’ın 2013’te tamamladığı *Yabancı Terimleri Türkçeleştirmede Uygulanan Yöntem ve İlkeler* (1932-1950 arası) adlı yüksek lisans tezi Türkçe terim yapma yollarını doğrudan ele alıp inceleyen eserlerdir. Ayrıca Sertan Alibekiroğlu, *Türkçede Sözcük Yapımı* adlı eserinin bir bölümünü terim yapımına ayırmıştır (2020: 247).

Bu çalışmalar terim bilimi alanında olumlu gelişmelere zemin hazırlamıştır. Ancak yeterli değildir. Bilim dili olma yetkinliğine sahip olan Türk dilinin her geçen gün artan çalışmalarla titizlikle incelenmesi ve işlenmesi gerekmektedir.

Uysal, çeşitli bilim ve kültür eserlerine ait kavramlar Türkçeye çevrilirken kavramları doğru ifade etmede birtakım sorunlarla karşılaştığını söylemektedir. Kavramları uygun sözcük ve terimle karşılamada zorluk çeken çevirmenlerin, ya uydurmacılığa ya yabancı sözcüğü aynen almaya ya da bazı yakıştırmalara eğilim gösterdiğini, bütün bu sorunların temelinde ise dilin üretici gücünden faydalanıp kavramları karşılayamama ve sözcük türetme yöntemlerini bilmemenin olduğunu söylemektedir. Eğer temel sorunlar çözülsün çeviri konusunda da daha az sorun yaşanacağına değinmektedir (2013: 21).

Yabancı terimlerin zamanında ve Türkçe köklerden türetilmiş karşılıklarının bulunması, çeviri alanında da kolaylık sağlayacak, bir terimin farklı farklı çevirilerle ya da yabancı dilden aynen aktarılmış haliyle kullanılmasının önüne geçilmiş olacaktır. Terimlerin Türkçe köklerden türetilmesini sağlayacak olan bilim dalı ise terim bilimidir. Her yeni buluş, dilde temsil edilirken üretildiği dilde anlamlandırılır. Terim bilimi çalışmaları sistemli ve zamanında yapıldığında, terimin yabancı dilde kullanılan hali dile yerleşmeden Türkçesini kullanma imkânı bulur. Bu da hem

dilimizin gelişimine katkıda bulunur hem de Türkçeyi yabancı dillerin baskısından korumuş olur.

Terimlerin Türkçe olmalarının yararlarını Özcan Başkan şöyle sıralamaktadır: tanımada yardım, bellemede ve anımsamada kolaylık, bağlantılamada da saydamlık (1974: 179).

Sarıtosun, Türkiye’de bilim dilinin ciddi bir şekilde gözden geçirilmesinde yarar olduğunu ifade etmektedir. Çünkü günümüzde, Türkiye Türkçesinde bazı bilim dallarındaki yabancı sözcük oranı, Osmanlıca’yı bile çoktan aşmış, geride bırakmış durumda olduğunu üstelik Türkiye Türkçesinden Osmanlıca niteliği taşıyan bir dilin oluşması için yüzyılların geçmesinin gerekmediği gerçeğini dile getiren Sarıtosun, iletişim çağının kuşkusuz bu süreyi azaltacağını söylemektedir (1994: 4).

Gerçekten de yaşanan çağda uluslararası iletişim ve etkileşim çok hızlıdır. Üretilen bir teknolojik ürün, saniyeler içinde milyonlarca insan tarafından tanınmakta ve talep edilmektedir. Bu da o ürünün çok hızlı bir şekilde Türkçeleştirilmesini gerektirmektedir.

Karaağaç, diller arasında gerçekleşen etkileşimin, dil ilişkileri olarak bilindiğini söyler. Dillerin etkileşimlerinin hem ses hem sözlük hem de söz dizimi düzleminde olabildiğini ifade eden Karaağaç, aynı söz ve özelliklerin birden çok dil tarafından paylaşıyor olmasının ise, dil akrabalıkları kavramının tartışılmasını gündeme getirdiğini açıklar. Diller arasındaki ilişkilerin türlerini ise iki dillilik, dillerin birbirini etkilemesi, karşılıklı birbirini zenginleştirmesi, dillerin karışması veya çatışması olarak sınıflar. Dillerin uzun zaman bir arada yaşamakla tipolojik yönden yakınlaşarak bazı ortak özelliklere sahip oldukları görüldüğünü bu yüzden, uzun süreli komşuluklar, akrabalıklar yarattığını; binlerce yıl sürdüğüne inanılan bu sürecin, bugünkü dil ailelerinin oluşma süreci olduğunu ve dünya var oldukça, bu sürecin de geçerli olacağını ifade eder (2005: 57).

İletişim devam ettiği sürece değişik kültür ve dillerin birbiriyle ilişki içinde olması kaçınılmazdır. Ülkelerin komşuluk ilişkileri, ticari ilişkileri doğal olarak diller arası ilişkileri de zorunlu kılar. Hangi ülke üretim ve ticarete öncü ise diğer ülkelerin dillerine etkisi daha fazladır. Bu noktada önemli olan dile geçen sözcüklerin Türkçeleştirilerek, Türkçe köklerden dilin yapısına uygun şekle getirilerek kullanılmasıdır. Ekrem Erdem, günümüzde hiçbir dilin tamamıyla saf olmadığı ve olamayacağını bütün ilim çevrelerince kabul edilen bir gerçek olduğunu, normal olarak her dilin diğer dillerden ihtiyaçları ölçüsünde sözcük aldığı gibi onlara da sözcükler verdiğini, başka dillerden sözcük almanın bir kusur değil aksine zenginlik olduğunu dile getirir. Göthe (Goethe)’nin bir dil için marifetin diğer dillerden geçmiş olan sözcükleri ayıklayıp atmak olmadığı, bir dilin diğer dillerden geçmiş sözcükleri hazmetme kabiliyeti ölçüsünde zenginleşip geliştiği tespitinde bulunduğunu söyleyen Erdem, her dilde mutlaka millî olması gereken iki temel unsurdan birinin o dilin sesi, diğerinin de o dilin dil bilgisi ve cümle yapıları olduğunu vurgular. Günümüzde

dünyanın en zengin dilinin 750 bin sözcükle İngilizce olduğunu, İngiltere’de 11. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan ve daha çok balıkçılık ve korsanlıkla geçinen 3-5 bin sözcükten oluşan bir dile sahip Anglo-Saksonların zamanla, İngiliz imparatorluğunun büyümesiyle gittikleri yerlerden derledikleri sözcükleri dillerine katarak kendi dillerini zenginleştirdiğini anlatır. Bunu yaparken aldıkları sözcükleri özgün hâliyle bırakmamışlar, kendi damgalarını vurarak onları İngilizceleştirmişler, bugünkü zengin İngilizceye bu sayede sahip olmuşlardır (2019: 20).

İngilizcenin gelişiminin ve ilerlemesinin nedeni, Erdem’ in de söylediği gibi İngilizlerin yeni karşılaştıkları sözcükleri dillerine katarken, sözcükleri olduğu gibi almayıp dillerinin ses ve yapısına uygun hale getirmeleridir. Bunun dışında İngilizcenin dil özellikleri bakımından diğer dillerden üstün olduğu söylenemez. Hiçbir dilin, bir diğer dilden üstün olduğunu söylemek doğru değildir. İngilizcenin gelişip ilerlemesinin nedeni, imparatorluk dili olması ve dili kullananların bilinçli olup dilin özelliklerini korumasındandır. İngilizcenin üstünlüğü ve dünya dili olması gerektiğini düşünen kişilerin, meseleye bir de bu açıdan bakmaları gerekir. Akalın, gelecekte İngilizcenin bütün insanlığın dili olacağı şeklinde tahminlerde bulunanlar olduğunu, teknolojideki gelişmeye ve İngilizcenin en yaygın yabancı dil olma özelliğine bakarak bir süre sonra bütün dillerin yerini İngilizcenin alacağını savunanların Türkiye’de de bulunduğunu aktarır. İngilizcenin en yaygın yabancı dil olduğunu, farklı uluslardan insanların birbiriyle anlaşma ve iletişim kurma dili olduğunu doğrular. Ama dünyadaki 6 milyar insanın tamamının tek bir dili konuşacağını düşünmenin bugün için de yakın gelecek için de hatta uzak gelecek için de kolay bir şey olmadığını, internetin yaygınlaşmasıyla İngilizcenin hakimiyetinin artacağını söylendiğini ancak hiç de sanıldığı kadar bir hakimiyet şeklini almadığını, şu anda internette her dilden ağ kümesi ve ağ sayfasının var olduğunu söyler. İnternette Türkçe ağ kümeleri ve sayfalarının arzu edilen düzeyde değilse de giderek yaygınlaştığını ifade eder (2001:162).

Yıkılması gereken yanlış fikirler ve bakış açıları vardır. Günümüzde pek çok bilim uzmanı, terim bilimi çalışmalarına ve terimlerin Türkçe olmasına gereken önemi vermemekte, terimlerin yalnızca konunun uzmanları tarafından anlaşılabilir olmasının yeterli olduğunu düşünmektedir. Bu da zamanla anlaşılabilirliği azaltmakta, eğitim öğretim faaliyetlerinde de aksaklıklara neden olmaktadır. Ezberci bir anlayışla yetiştirilen öğrenciler, yaratıcı ve üretken olamamaktadır. Bir milleti ayakta tutan en önemli unsurlardan biri dildir. Türk milletinin yeni buluşlar yapabilecek seviyeye ulaşması ve milletçe yükselmesi için öncelikle dilimizi yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmak gerekir. Bilinçli Türk aydınları ve devlet destekli terim bilimi çalışmaları ile dilimizin istenilen düzeye ve saygınlığa ulaşabilmesi amaçlanmalıdır.

TDK Türkçe Sözlük’te ‘terim bilimi’ sözcüğü “Bilim dalları, sanat kolları ve çeşitli uzmanlık alanlarıyla ilgili kavramları tespit edip bunları adlandırmaya yarayan terimleri türetmeyi, terimlerle ilgili sorunları incelemeyi amaç edinmiş dil biliminin

bir dalı, terminoloji.” şeklinde açıklanmaktadır. Aynı sözlükte ‘terminoloji’ sözcüğü ise “terimler dizgesi” olarak ifade edilmektedir.²¹

Terim bilimi, terimlerin kullanım alanlarının incelendiği bilim dalına verilen addır. Terim bilimi sözcüğü Türkçede; İngilizce, Almanca ve Fransızca da kullanıldığı terminoloji şeklinde de adlandırılmaktadır ancak dilde bulunmayan ‘-loji’ ekiyle türeyen bir sözcük kullanmaktansa “terim bilimi” sözcüğünü kullanmanın daha doğru olduğu düşünülmektedir.

Türk Dil Kurumunun yayınladığı “Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Denemesi” adlı kitapta ise terminoloji sözcüğü Latince terminus (terim) ve Yunanca logos (sözcük), logia (bilim) sözcüklerinden oluşup Fransızca da terminologie biçiminde görülen, bir bilim ya da sanata özgü terimlerin bütünü anlamını taşımaktadır. Türkçede de bu anlamla kullanılan terminoloji sözcüğüne terimler dizgesi karşılığının önerildiği söylenmektedir (Kaçalin, 2018: 305).

Vardar sözlüğünde “terimbilim” terimiyle karşıladığı kavram için “terimce” sözcüğünü de kullanmış ve “*terimbilim* (Alm. Terminologie, Fr. terminologie, İng. terminology) terimleri inceleyen, bu incelemeye yön veren ilkeleri belirleyen, terim yaratımıyla ilgili sorunları ele alan uygulamalı dil bilimi dalı olduğunu söylemekte, terim biliminin çağımızdaki yoğun terim gereksiniminin bir sonucu olarak ortaya çıktığını ifade etmektedir. Terimleri, dil bilimi ilkelerine uygun biçimde belirlemek, çözümlemek, gereken durumlarda yeni terimler yaratmak, olanaklı durumlarda da yaratılan terimleri yaygınlaştırmak bu dalın başlıca işlevleri arasında olduğunu da sözlerine ekler (2002: 192).

Uysal hazırladığı tezinde, açıklamalardan yola çıkarak terim biliminin kavramsal alanı kapsamında terim ögesinin, bilim dalına, uygulama alanına, yazara, sanat dalına, toplumsal gruba özgü teknik terimler ve sözcüklerin (atletizm terimleri, bitkibilim terimleri, coğrafya terimleri, fizik terimleri, güzel sanatlar terimleri, madencilik terimleri, matematik terimleri, sinema ve televizyon terimleri vb.) yer aldığı sonucuna varmıştır (2013: 36).

Teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte Türk dilinin yabancı sözcüklerin istilasından kurtarabilmesi için üzerinde titizlikle durulması gereken bilim dalı, terim bilimidir. Bu alanda yapılan çalışmalar sürekli ve düzenli yürütülmelidir. Terim bilimi alanında her zaman kendisine başvurulabilecek sözcük listeleri oluşturmalıdır.

Vardar da hazırladığı makalede terim bilimi çalışmalarının önemine değinmiş, yoğun terim gereksiniminin ortaya çıkardığı çeşitli sorunlara ilişkin çözüm önerilerinin tutarlı bir bütüne indirgenmesinin ürünü olan terim biliminin birçok yönüyle yeni bir uygulamalı dil bilimi dalı niteliği taşımakta, özellikle sözlük biliminin etkin katkılarından yararlanarak hızlı bir gelişme göstermekte olduğunu söylemiştir. Terimleri inceleyen, bu tür bir incelemeye yön vermesi gereken ilkeleri

²¹ Bkz. www.tdk.gov.tr

belirleyen, terim üretimiyle ilgili sorunları ele alan bu bilim, sözlükbilimin yanı sıra, üzerine eğildiği gerçekliğin gereklerine uygun olarak başka uzmanlık dallarıyla da sıkı bir işbirliği içinde olduğunu; bu nedenle, dallar arası, karma nitelikli bir etkinlik alanı niteliği taşımakta olduğunu vurgulamıştır (1980: 385-386).

Günümüz dünyasında bilimde, teknik alanlarda yaşanan gelişmeler Türk dilinin gelişimini büyük ölçüde etkilemektedir. Yeni üretilen teknolojik ürünler, üreticisi tarafından kendi dilinde adlandırıldığı haliyle piyasaya sunulmaktadır. Terim biliminin işte tam bu noktada devreye girmesi gerekmektedir ve karma niteliği de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Türkçede bulunan, halkın anlamını bildiği köklerden, işlekliliği yüksek eklerle yapılan türetmelerle Türkçe koruma altına alınabilir, söz varlığının zenginleştirilmesi sağlanabilir. Aynı zamanda Türk diline kazandırılan Türkçe terimlerle, Türkçenin bilim dili olma yolundaki gelişimine de büyük destekte bulunulmuş olunur.

Pilav, türetilen terimlerin nasıl amaca hizmet edebileceğini ile ilgili terimlerin içinde yoğunlaştırılmış anlam yükü olan sözcükler olduğunu, konuların öğretiminin terimler aracılığıyla gerçekleşmekte olduğunu, gerek eğitim öğretimde gerekse bilimsel araştırmalarda herhangi bir bilgiye ulaşmak için ihtiyaç duyulan ve karşılaşılan terimlerin, sağlam yapılı ve amaçlanan bilgiyi çağrıştıracak nitelikte olmasının şart olduğunu ayrıca terimlerin amaca hizmet edebilmesi için üzerinde uzlaşılan sözcükler olması gerektiğini söyler (2008:267).

Çeşitli bilim ve meslek alanlarında oldukça önemli unsurlar olan terimler, eğitim öğretim faaliyetlerinde de büyük önem taşımaktadır. Sadece belli alanlarda kullanıldığı düşünülen terimlerin eğitim öğretim alanında da önem taşıması nedeniyle dilin genel yapısı içinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Terim bilimi alanında yaşanan sorunlar da dilin genel sorunları arasında değerlendirilmelidir. Dilin gelişmesi ve zenginliğinin artması, doğru türetilmiş sözcüklerin sayısının artmasıyla sağlanabilir. Terimler de yeni kavramlara karşılık türetilen sözcüklerdir ve dilin gelişimi için özenle türetilmeleri gerekir.

Rençberler, terim üretimi, çevirisi ve kullanımının kuramsal ve bilimsel söylemlerde terimcilerin oluşturulmasına zemin hazırladığını ifade etmektedir. Yeni terim üretimi için terim bilimcinin yerli unsurları iyi tanıması, dili yaratıcı şekilde kullanması ve bunları harmanlayacağı terim bilgisine sahip olmasının gerekliliğine işaret eden Rençberler, terim bilimcinin gereksinim olduğu durumlarda yeni sözcükler bulabilmeli, terimceyi zenginleştirebilmeli, yabancı dilden ödünç alınan terimler yerine yeni terimler önerebilmeli demektedir (2020: 25).

Terim bilimi alanı, belli uzmanlık alanlarında kullanılan özel sözcükleri türetmek için oluşturulmuştur. Ancak günümüzde yaşanan yeniliklerin günlük hayata çok hızlı girmesi ve terimlerin eğitim öğretimde önemli bir yere sahip olması nedeniyle, terim bilimi alanında türetilen sözcükler, dilin gelişimini ve ilerlemesini sağlamaktadır. Bu bakış açısıyla terim bilimi alanı için şu çıkarımlarda bulunulabilir:

1. Her bilim alanında, konunun uzmanı bilinçli Türk aydınları ve TDK uzmanları eşliğinde alan sözlükleri hazırlanmalı ve bu sözlüklerin kullanılması için yaptırımlarda bulunulmalıdır.
2. Ortak terim kullanımının sağlanması için alanın uzmanlarından ve TDK gibi bir devlet kurumu uzmanlarından oluşan bir kurul daima iş başında olmalı ve sözü geçer çalışmalar içinde olmalıdır. En doğru ve kullanılabilir terim üretimi ancak bu sayede olur. Terim birliği bu sayede sağlanabilir.
3. Bütün eğitim kademelerinde ders kitapları terim birliğine dikkat edilerek hazırlanmalı, resmî kurumlar ve bütün alan uzmanları gerekli hassasiyeti göstermelidir.
4. Öğretmenler ve öğretim görevlileri ilgili terimleri ortak olarak karar verilen ve ders kitaplarına yansıtılan biçimde kullanmalı, farklı farklı önerilerle kafa karıştırıp, terim karmaşası yaratıp, terimlerin yabancı dilden alındığı şekilde kullanımına engel olmalıdır.

3.3. Dünya’da Terim Bilimi Çalışmaları

Dünyada terim bilimi çalışmaları ilk olarak Fransa’da görülmektedir. Yaman, terim biliminin doğuşu ve gelişimi konusunda, öncelikle, öteden beri yaygın bir sözlük geleneği olan Fransa’daki gelişmelere bakmanın yararlı olacağını söyler. Fransa’da özellikle 17. ve 18. yüzyıllarda, yaygın kullanımlı sözlüklere bilim ve uygulamaya terimlerinin de konulmasının, o dönemlerde bilgili bir insan yaratmanın aracı olarak görüldüğünün bilinen bir olgu olduğunu, bunun en önemli sonucunun da kuşkusuz, 18. yüzyılın ikinci yarısında, Jean Le Rond D’alembert ve Denis Diderot’un yarattıkları *Encyclopedie* olduğunu dile getiren Yaman, bu ansiklopedilerin tasarımlarının günümüzün terim bilim uygulamalarından çok uzakta olmadığını, ansiklopediler geliştirilirken bir bakıma terim bilim çalışmalarının yapıldığını söylemenin yanlış olmayacağını ifade eder (2012: 60-61).

Karaman’ın verdiği bilgilere göre, Batı dünyasında terim bilimi hakkında yazılmış ilk metin antik döneme ait olan Plato’nun Cratylus adlı eseridir. 16. yüzyılda Andreas Versalius, anatomi alanında terimlerin düzenli kaydını ilk gerçekleştiren bilim insanı olmuştur. Böylece, nomenclature (dizge) terimi 16. yüzyılda Fransız ve İngiliz dillerinde ilk kez kullanılmaya başlamıştır. Karaman’ın aktardığına göre, 18. ve 19. yüzyıllarda terim bilimi insanların elinde biçimlenmeye devam etmekteydi ve terim bilimine olan ilgi, 18. yüzyılda bilim insanları arasında arttı. 19. yüzyıl da bilim ve teknolojinin ilerlemesi açısından önemli bir yüzyıldı. Birçok keşif ve icat yapılmış, dolayısıyla birçok terime de gereksinim duyulmaya başlanmıştı. Terimler rastgele oluşturulmuyor, kavram düzenleri düzenli olarak kuruluyor, eğer bir terimin kavram kapsamı daralmış veya genişlemiş ise o terim yeniden tanımlanıyor, bu da iletişimde saydamlığı beraberinde getiriyordu. Bu gibi çalışmalara paralel ölçünleştirme çalışmalarına da gereksinim duyulmaya başlanmıştı. Karaman 20. yüzyılda mühendis ve teknisyenlerin bilim insanlarına katıldığını, 18. ve 19. yüzyıllarda terim biliminin öncülerinin bilim insanları

olduğunu aktarır. 20. yüzyılda ise mühendis ve teknisyenlerin de terim bilimi ile uğraşmaya başladığını çünkü bilim ve teknolojiye hızlı ilerlemeler kaydedildiğini, dolayısıyla sadece ortaya çıkan kavramların adlandırılması değil, kavramlara verilen isimlerin de düzenliliğinin söz konusu olduğunu söyler. Viyana okulunun temsilcisi ve çağdaş terim biliminin kurucusu olan Avusturyalı Mühendis Eugen Wüster'in 1931 yılında yayımlanmış olan doktora tezi ile kuramsal ve uygulamalı terim bilimi alanında önemli yol alınmış olduğunu söyleyen Karaman *ISA 37 Bilimsel Komitesi*'nin 1926'da oluşma nedeninin terim bilimi kurallarının oluşturulması ve ölçünleştirilmesi olduğunu söyler. ISA 37, Ulusal Standartlar Birlikleri Uluslararası Federasyonu anlamına gelmektedir. Amacının alanındaki terimlerin düzenli biçimde planlanması olan IEC (International Electrotechnical Commission) Missouri'de 1904'te kurulduğunu söyleyen Karaman, 10. yüzyılın ikinci yarısından günümüze terim biliminin, tüm bilim dallarını ilgilendiren ve bunların arasında sağlıklı iletişim bağlantısı sağlayan önemli bir iletişim bilimi olarak görüldüğünden dil bilimsel çalışmalara dâhil edildiğini söyler (2017: 20- 25).

Eker Avrupa Komisyonu ile Türkiye Cumhuriyeti arasında devam eden katılım müzakereleriyle Türkiye Cumhuriyeti ve AB arasında sivil toplum örgütleri aracılığıyla politik ve kültürel diyalogu geliştirmenin de amaçlandığını söyler. Bu yönde kamusal alanda sivil toplum kuruluşları ile özel ve resmî kurum ve kuruluşlarda terim çalışmalarına olan ilginin ve farkındalığın artırılması, mevcut bilginin paylaşılması ve eğitim programlarının geliştirilmesinin hedeflendiğini aktaran Eker, araştırma ve eğitim çalışmalarının desteklenmesi ve geliştirilmesi amacıyla 2008 yılında başlayan 'TermTurk-Kültürlerarası Diyalog ve Özel İletişim İçin Terminoloji' adlı proje çerçevesinde Hacettepe Üniversitesi bünyesinde bir Terim Araştırma Merkezi kurulduğunu, 2011 yılı içinde Kırıkkale Üniversitesi tarafından "*1. Uluslararası Çevrebilim ve Terim bilim Kurultayı: Avrupa Birliği'ne giriş Sürecinde Türkiye'de Çeviri Sorunları ve Çözüm Yolları*" adlı bir uluslararası kurultay yapıldığını anlatır. Kurultayda 'Avrupa Birliği terimlerinin Türkçeye çevirisi, diplomasi çevirileri, terim çalışmaları' gibi birçok önemli başlık altında Avrupa Birliğine giriş sürecinde karşılaşılabilecek olan çeviri ve terim sorunları ele alınarak tartışılmış ve çözüm yolları ortaya konulmuştur²² (2013: 80).

Dünya çapında terim bilimi alanında çalışma yapan kuruluşlar Infoterm ve TermNet olarak tespit edilmiş ve şu bilgilere ulaşılmıştır: TermNet, 'Terminoloji için uluslararası ağ' olarak açıklanmaktadır ve terim bilimi alanında iş birliği yapılarak bir çalışma grubu kurmak amacıyla 1998'de UNESCO'nun önderliğinde kurulmuştur. Kar elde etmek amacında olmayan bu kuruluş, uluslararası bir tartışma alanıdır, bu tartışma alanına terim bilimi alanında çalışmalar yapan şirketler, topluluklar, üniversiteler katılmaktadır. TermNet'in yürüttüğü etkinlikler: terim

²² Eker, Süer (2013). "Modernleşme Sürecinde Türkiye'de Terimbilim Çalışmalarına Genel Bir Bakış".

bilimi hizmetlerinin geliştirilmesi, iş birliği planlarının yapılması, eğitim fırsatlarının ve yaz okullarının planlanması alanlarında devam etmektedir.²³

Uluslararası düzeyde terim çalışmaları yapan bir kuruluş da Uluslararası Terminoloji Bilgi Merkezi olan **InfoTerm** adlı kuruluştur. 1971 yılında, UNESCO tarafından terminoloji alanındaki uluslararası iş birliğini desteklemek ve koordine etmek amacıyla kurulan Infoterm aracılığıyla yürütülen çalışmalarda; uluslararası, bölgesel ve ulusal terim bilimi enstitüleri, organizasyonlar ve ağlar, kamusal veya yarı kamusal veya başka tür kar amacı taşımayan enstitülerden oluşan üyeler terim bilimi etkinliklerine katılmaktadırlar.²⁴

Uysal terim üzerine çalışmaların yapıldığı ülkelerden biri olan Azerbaycan'da yapılan çalışmaları örnek olması amacıyla aktarmaktadır. Azerbaycan Türkçesine, bilim ve kültür dili olma özelliği kazandırmak, Rusçanın bu dil üzerindeki etkisini azaltmak amacıyla terim hazırlama çalışmalarına devam edildiğini aktaran Uysal, bu çalışmaların ilk aşamasını Neriman Nerimanov'un başkanlığında kurulan İdareleri Millileştirme komitesinde yer alan "*İstilahlar Komisyası*"nın oluşturduğunu söyler. Başlangıçta Rusça terimlerin dile girişini engellemek amacıyla yürütülen çalışmaların ortaöğretim sınırlarını aşmadığını ancak ilerleyen dönemlerde terim çalışmalarının bilim adamlarının destekleriyle tam anlamıyla sağlam ürünler vermeye başladığını çeşitli bilim ya da uygulamalı dalına özgü Rusça terimlerin karşılıklarını veren kılavuzların yayımlanmasıyla halkın önerdiği terimlerin kullanılmaya başlandığını söyler (2013: 40). Türkiye'de de terim bilimi alanında ciddi çalışmalar yapılmakta ve nispeten başarılı sonuçlara ulaşılmaktadır. Uysal'ın da anlattığı Azerbaycan örneği geliştirilerek ülkemizde de uygulanabilir.

3.4. Türkiye'de Terim Bilimi Çalışmaları

Güzel, Türk Dili'nin çeşitli aşamalardan geçerek bugün kullandığımız boyutuna ulaştığını, bu duruma gelene kadar çok farklı maceralardan geçtiğini dile getirmektedir. Türk dilinin bilinmeyen karanlık dönemlerini hariç sayarsak Eski Türkçeden başlayarak dilde bazı etkilerin gözlemlendiğini söyleyen Güzel, Köktürkçe döneminde sade bir dil kullanılmasına rağmen Uygur Türkçesi döneminde Türk diline oldukça fazla yabancı sözcük girdiğini daha sonra Karahanlı Türkçesi döneminde İslamiyet'in kabulüyle birlikte Arapçanın etkisinin arttığını, Orta Türkçe döneminde Türk dilinin güneybatı grubunun Anadolu'ya gelmesiyle Oğuz grubunu oluşturan Türklerin burada önce karışık bir dil oluşturduğunu, daha sonra da Eski Anadolu Türkçesi dediğimiz dönemin başladığını ve bu dönemin 13.ve 15. yüzyıla kadar devam ettiğini anlatır (2020: 87).

²³ Ayrıntılı bilgi için www.termnet.org sayfası ziyaret edilebilir.

²⁴ Ayrıntılı bilgi için <http://www.infoterm.info/> sayfası ziyaret edilebilir.

Dilde etkilenmenin ve alıntıların yaşanması, özellikle terim bilimi ile ilgilidir. Terimler, bulundukları bilim dalının temel taşlarıdır. Eğer bir bilim dalında var olan terimler düzenlenmiş, toparlanmışsa o bilim dalında istenen başarı sağlanmış demektir. Dilimizin korunması, geliştirilmesi ve bilim dili olarak, dünya dilleri arasında saygınlığını koruması için terim bilimine gereken önem verilmeli ve yabancı terimler dile kazandırılmalıdır. Türkçe bütün diller gibi etkileşim içinde olduğu milletlerin dillerinden etkilenmiş, bazı dönemlerde bu etkilenme baskı boyutlarına ulaşmıştır. Ancak yapılan çalışmalarla azaltılmaya çalışılmıştır.

Karaman tarafından Türk terimciliğinin tarih içinde gelişim süreci şu şekilde ifade edilmektedir:

- “**1. Klasik Dönem** (1100-1839): Selçuklu ve Osmanlı devletleri döneminde terimcilik,
- 2. Tanzimat Dönemi** (1839-1876): Arapçadan yeni terimler türetme dönemi, hukuk terimleri oluşturma çabaları,
- 3. I. Meşrutiyet Dönemi** (1878- 1908): Bir yandan Arapçadan terimler türetirken, bir yandan da Türkçeden terimler üretilmeye çalışılan dönem,
- 4. II. Meşrutiyet Dönemi** (1908-1923): Geçiş dönemi, Arapçadan terim yapmaya sınırlama getirilip Türkçe köklerden, bu olmazsa yabancı köklerden Türkçe eklerle terim yapma dönemi,
- 5. Milli Terimcilik Dönemi** (1923-2000): Bu döneme bütün terimlerin Türkçe kök ve eklerden türetilmesi dönemi denilebilir. Bu dönem kendi içinde üçe ayrılabilir:
 - a. Ülkücülük/idealistlik Dönemi (1923-1945).
 - b. Aşırıcılık Dönemi (1945-1980).
 - c. Serbestlik Dönemi (1980-2000).”

(2017: 141-142)

Selçuklu dönemi Türkçesi, Türklerin islamiyeti kabul etmesiyle birlikte Arapça ve Türkçe terimlerin içi içe kullanıldığı bir dönem olmuştur. Osmanlılar döneminde de görülmeye devam eden Arapça etkisi terim bilimi açısından Türkçe için olumlu ilerlememiş, terim kargaşalarının yaşanmasına ve terimlerin anlaşılabilirliğinin azalmasına sebep olmuştur. Osmanlı Devleti’nin Tanzimat dönemine kadar bu konuda kayda değer bir adım atılmamış ve karma dil, karma terim kullanımı devam etmiştir. Tanzimat ve Servet-i Fünun dönemlerinde Arapça kökenli terimlerin kullanımına bir süre daha devam edilmiş, Batı’ya yönelmenin etkisiyle dile Fransızca terimler de girmeye başlamıştır.

Uysal, bilim ve sanatla ilgilenip tıp, matematik, felsefe, astronomi, dil bilimi vb. dallarda eserler üreten Türklerin de terim sorunuyla karşı karşıya kaldığını anlatır. İslam uygarlığının dili Arapça olduğu için terimlere de kaynaklık eden dil Arapça olmuştur. Dinî, edebî vb. içerikli referans eserler, Türkçeye çevrilirken Arapça kökenli terimlerin de aynı şekilde Türkçeye aktarılmış olduğunu ifade eden Uysal, terimlerin Arapça oluşunun, hem Türkçenin bir bilim dili olarak gelişimini

engellediğini hem de Türkçe düşünme ve anlatmanın önüne geçtiğini söylemektedir (2013: 6).

Zülfikar Türkçede terimlerin başlı başına bir sorun olarak ele alınışının Tanzimat’la başladığını ifade eder. Avrupa’da ise terimlerin ayrı bir konu olarak değerlendirilmesine, bilim dalları ve sanat kollarıyla ilgili özel sözlerin tespitine ve bunların tanımlanmasına XV. ve XVI. yüzyıllarda en yüksek düzeye erişen Rönesans hareketiyle başladığını söyler (1991: 4).

Tanzimat dönemindeki uyanış, Millî Edebiyat döneminde etkilerini göstermeye başlamış, aydınlar Türkçenin korunması konusunda düşüncelerini dile getirmişler, öneriler sunmuşlardır. Terimlerin dilin kurallarına göre oluşturulması hususunda bu dönemdeki girişimler, ürünlerini Cumhuriyet döneminde verecektir.

Pilav, Türkçe köklerden Türkçe eklerle terim oluşturma anlayışının Cumhuriyetten sonra büyük bir hızla genişleyip yaygınlaştığını dile getirir. Ancak şunu da belirtir ki aceleciliğin getirmiş olduğu özensizlikle bir yığın yanlışlara da yol açılmıştır. Bunların başında terim olan sözcük ile belirtilmek istenen kavram arasında dil-düşünce ilişkisi ve anlam bağı kurulamamış olması gelmektedir. Pilav, bu yapılmadığı için terimlerin öğrenmeyi kolaylaştırmak yerine zorlaştırdığını söyler (2008: 270).

Eker, cumhuriyet öncesinin yeni terimlerin üretilmesi bakımından Tanzimat dönemine göre gerek kuramsal ve gerekse uygulama anlamında daha ileri bir aşama, düşüncelerin olgunlaştığı, safların belirginleştiği bir dönem olduğunu belirtir. 1911-1922 arasında süren on bir yıllık uzun savaş döneminin ardından, ulusal devletin kurulduğu, Cumhuriyetin ilan edildiği dönemin, terimlerin Türkçeleştirilmesi bakımından tahmin edilemeyecek kadar köklü ve devrimci olduğunu ifade eder. 1923 yılında her türlü resmî yazışmada Türkçe kullanılmasına, terimlerin Türkçeleştirilmesine ilişkin TBMM’ye bir ‘Türkçe Kanunu’ önerisi sunulduğunu aktaran Eker, bu önerinin ilk maddesine göre Maarif Vekilliğinde (Eğitim Bakanlığı) alfabe, yazım, öz Türkçe kuralları, dil bilgisi ve sözlüğü ile ilgili çalışmaları yürütecek bir Türkçe Kurulu, ikinci maddeye göre her bilim dalı için bir terim kurulu oluşturulmasına karar verildiğini, terim kurullarının mevcut terimleri halk dilinden de yararlanarak Türkçeleştirme göreviyle yükümlü olduklarını anlatır (2013: 70-71).

Akkaya da “*Türkçe Kanunu*” ile ilgili ilk iki dönem TBMM’de Türkçe konusunda yaşanan gelişmeler ve Tunalı Hilmi’nin 1923 yılında yapmış olduğu Türkçe Kanun teklifiyle başlayan serüvenin 1928 yılında Dil Encümeni’nin kurulmasına yol açtığını ve üçüncü dönem TBMM’nin Türk dilinin gelişmesi, zenginleşmesi ve yabancı dillerin etkisinden çıkarılması gibi konuları artık Encümenin yapacağını düşünerek daha az faaliyet gösterdiğini söyler (2018: 75).

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Türkçenin kullanımı konusunda her zaman hassas davranılmış, milleti millet yapan en önemli unsurlardan birinin dil olduğu unutulmamıştır. Ancak “*Türkçe Kanunu*” önerisinde olduğu gibi, yapılanlar bireysel çabalarla sınırlı kalmış, devamlılığı tam olarak sağlanamamıştır. 1932 yılına gelindiğinde bugünkü Türk Dil Kurumu, Türk Dili Tetkik Cemiyeti adıyla kurulmuştur. Yapılacak çalışmalar:

1. Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini ortaya çıkarmak,
2. Türk dilini, dünya dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe ulaştırmak.

İstatistik Terimleri Sözlüğü’nün ön sözünde bunlardan birincisini gerçekleştirmek için, eski kültür varlığını araştırmak, yayımlamak; ikincisini gerçekleştirmek için de, bir yandan yüzyıllar boyunca dile girmiş olan yabancı sözcüklerin, terimlerin yerine Türkçelerini koymak, öte yandan da Batı uygarlığının etki alanına girilmesiyle dile sızmaya başlayan yenilerine engel olmak, böylece, Türkçeyi kendi olanakları içerisinde geliştirmek gerektiği ifade edilmektedir (1983: 1).

İlker, Türk dilinin gelişimi yılları ve özleştirme çalışmaları ile ilgili söz varlığındaki en dikkate değer değişimin özleştirme akımıyla başladığını söyler. 1965’li yıllardan 1980’lere kadar derece derece artan yeni sözler türetme isteği ve bunları kullanma bakımından ortaya konan iradenin Türk aydınlarını ikiye böldüğünü, okullarda öğretmenlerin de bu ikiliği devam ettirdiğini aktarır. Bu süreçte, Türkçenin kök-ek yapısına uyan ve uymayan yüzlerce sözcük türetildiğini, türetilen bu sözcüklerden büyük bir bölümünün zihinsel çağrışım alanı yaratabildiği, bazılarının da ısrarla ve baskıyla yerleştirilmek istendiği için tutunduğunu ve bugün artık yazı dilinin ölçünlü birer sözcüğü olduğunu söyler. *Alan, yeterlik, bilimsel, bilim, koşul, olanak, bütüncül, bencil, deney, deneyim, evrensel, nesnel, öznel, özveri, yüzeysel, yerel, kuramsal, ataerkil, bağıl (izafi), boyut, eşit, özdeş, çağdaş, duygudaş, soyut, yurttaş, başat, anıt, yakıt, yapıt, düzeltmen, okutman, bilim adamı, bağlam* gibi yüzlerce sözcüğün kullanım alanında olduğunu söyleyen İlker, özleştirme akımının, dildeki önemli ölçünlüleşme sonuçlarından birisinin de ikilemelerde meydana geldiğini ifade eder. Türkçenin tarihi süreci içinde, özellikle alınma sözcüklerin, Türkçenin asli sözleriyle yakın anlamlı ikilemeler oluşturduğuna yazılı belgelerde tanık olunduğunu, dile giren alıntının, yerini alacağı asıl sözcükle bir müddet birlikte kullanılmasıyla ortaya çıkan bir durum olduğunu aktarır. Özleştirme akımıyla dilden atılmak istenen sözcüklerin özellikle ikilemeler yoluyla dilde tutunmaya çalışıldığını; *şart, imkan ve mesela* gibi sözcüklerin dilden en çok uzaklaştırılmak istenen sözcüklerin başında geldiğini ifade eder. Bunun için *koşul, olanak ve örneğin* türetildiğini söyleyen İlker, tarihin tekrarının bir kez daha bir dil bilgisi kanunu olarak karşımıza geldiğini ve bu sözcüklerin atılması şöyle dursun, ikilemelerle daha sağlam bir yer edindiğini anlatır: *Mesela örneğin, olanak imkan, koşullar şartlar, ilgi alaka, değer kıymet* gibi ikilemelerin de artık dilin ölçünlü ikilemeleri arasında olduğunu dile getirir (2011: 6).

Zülfikar da bir terime tek karşılık verilmediğinden, ikilik yaratılmasından şikayet etmekte ve cumhuriyet döneminde bir terime tek terimle karşılık gösterilmişken son 50-60 yıl içinde Türk bilim adamlarınca, yazarlarca bu ilkenin bozulmasından, önerilen bir karşılığın beğenilmeyip, farklı farklı karşılıkların ortaya atılmasından yakınmaktadır (2007: 841).

Görülen o ki yapılan çalışmalar tek elden yürütülmeli ve dilin yabancı sözcüklerden tamamen arınması gibi bir durumun söz konusu olmayacağı da göz ardı edilmemelidir. Şüphesiz ki Türkçede de yabancı sözcükler bulunacaktır. Ama bunlar Türkçenin gelişimine de engel olmayacaktır. Amaç dilimizi yabancı dillerin baskısından kurtarmak ve bilim dili olarak ilerleyebilmesi için önünü açmaktır.

Eker'in verdiği bilgilere göre ilk terim listelerinin yayımlandığı 1937 yılından 1966 yılına kadar yapılan terim çalışmaları 1960 öncesi ve 1960 sonrası olmak üzere iki grupta değerlendirilmiş ve her iki dönem arasındaki farklar şu şekilde sıralanmıştır:

- 1937-1960 yılları arasındaki çalışmalar ilk ve ortaöğretim düzeyinde, okul terimlerinin hazırlanmasına odaklanmışken 1960 sonrası terim çalışmaları okul terimlerinin dışına ve yükseköğretime yöneldiğini söyleyen Eker, bunda en önemli etkenin yirmi yılı aşan sürede üretilen Türkçe terimlerin genç kuşaklar aracılığıyla Türk bilim diline iyice nüfuz etmesi, yabancı kökenli terimlerin büyük ölçüde kullanımdan düşmesi olduğunu söyler. Ancak ilk dönemde de güzel sanatlar, 'türe' gibi okul terimleri dışındaki uzmanlık alanlarında da bir iki terim sözlüğü yayımlandığını aktarır.
- 1960 öncesinde çalışmalar TDK çatısı altında yapıldığından kurum dışındaki, özellikle Ankara dışındaki uzmanlardan yararlanmak zor olduğu için TDK yetersiz bir kadro ile çalışmak durumunda kalıyor, bu da çeşitli bilim dallarında terim yapmayı imkânsız hâle getiriyordu. Eker, 1960 sonrası dönemde, süreci kısaltmak ve hızlandırmak amacıyla, terim sözlüklerinin kurum dışındaki bilim dallarının uzmanlarına hazırlatılması, hazırlanan öneri niteliğindeki sözlüklere TDK'nin denetiminden ve onayının ardından son biçimin verilmesi esasına dayanan 'sipariş' yönteminin hayata geçirildiğini söyler.

Eker, II. dönem TDK' nin, kamusal ve özel kurum ve kuruluşlar ile iş birliğini geliştirme, üniversitelerle kapsamlı ve sürdürülebilir ortak çalışmalar yapma yönünde adımlar attığını, daha önceki hemen hemen bütün Kurultaylarda dile getirilen, başta üniversiteler olmak üzere, kamu kurum ve kuruluşlarıyla ortak çalışma dileğini ilk defa gerçek anlamda 2000'li yıllardan itibaren yaşama geçirilmeye başlandığını sözlerine ekler (2013: 76-77.)

Türkçe terimleşme sürecindeki en büyük sorunlardan biri aynı terime farklı kişilerce ya da kurumlarca farklı türetmelerin yapılması ve bir kavrama farklı Türkçe

terim önerileri ile meşgul olunurken yabancı dildeki sözcüğün gelip dile yerleşip harcanan çabaların da ziyan olmasıdır.

İmer bugün Türk dilinin yazarın, öğretmenin, bilim adamının ve her türlü aydının düşüncesinde yer alan günlük bir dava haline gelmiş bulunduğunu; dilin, aydınlar topluluğunun ve genç kuşağın ortak bir sorunu haline gelmesinin, Dil Devriminin en büyük başarılarından olduğunu ifade eder. Yazı dilindeki yabancı sözcüklerin sayımının da bunu gösterdiğini söylemiş ve bu konuda gazete (haber) dili bölümünde verilen sayım sonuçlarıyla şu istatistiki bilgileri vermiştir: Türkçe sözcükler 1931'de %35, 1933'te %44, 1936'da %48, 1946'da %57, 1951'de %51, 1961'de %56, 1965'te %60,5'tur. Dil Devriminden sonra Türkçe sözcükler artmaya başlamıştır. 1965'te gazete (haber) dilinde %60,5 Türkçe, %26 Arapça, %1 Farsça, %8,5 başka yabancı dillerden sözcük kullanılmıştır. İmer 1931 yılındaki sonuçlarla karşılaştırıldığında aradaki uçurumun hemen görüldüğünü vurgular (1889: 190). Bu sonuçlar dilin korunması adına yapılan çalışmaların sonuç verdiğinin en güzel kanıtıdır.

Yabancı dildeki sözcük ya da terimin dile aynen aktarılması nasıl sorunsal türetilen sözcüklerin yabancı kökenli eklerle türetilmesi de aynı şekilde sorundur. Zülfikar bugün sözlüklerimizde –loji (Fr. logie) ile biten yabancı bilim adlarının sayısını 134 olarak tespit ettiğini söyler. Zülfikar bu sorunun temel nedeninin, sorunun bir merkezden yönetilememesi olduğunu düşünmekte, sonucunda da bugün Türkçe terimlerin yerini Batı kökenli terimlerin almaya başladığını ifade etmektedir (2007: 844). Yabancı terimlerin Türkçe karşılıklarını bulmak amacıyla oluşturulan bilim dalının adı olarak terim biliminin yerine bile ‘terminoloji’ denildiği gözler önündedir.

Aslında terim sorununun çözümü son derece basittir: Konusunda uzman kişiler, bilim adamları, alanları ile ilgili dile giren yabancı sözcüklere tepki gösterirlerse, bilinçli bir yaklaşımla Türkçe karşılıklarını bulmaya çalışırlarsa problemin boyutları aşılabilir olmaktan çıkacaktır. Nitekim bunu başarabilen aydınlar, bu tezde de değinildiği gibi, gözler önündedir. Hangi bilim dalı olursa olsun, bir kavramın birden çok sözcükle adlandırılması, konunun uzmanı kişilerin de, söz konusu alanda çalışma yapan öğrencilerin de şikâyetçi olduğu bir durumdur.

Terim birliği önemli bir kavramdır. Bir bilim dalının doğru bir şekilde gelişmesi, bu esnada var olduğu dilin gelişimine zarar vermeyecek şekilde dile bütünleşmesi, zenginleşmesi dil gelişimi açısından en doğru olan yaklaşımdır.

Bir dilin gelişimi, o dile giren yeni kavramlara ait sözcüklerin Türkçe kökenli sözcüklerle türetilmesi ve kullanımı ile mümkündür. Bilinçli Türk aydınlarının elinde Türkçeye kazandırılmış yeni terimler, Türk dilinin hak ettiği değeri kazanmasını sağlayacak olan mihenk taşlarıdır.

Kaplan, yeni kavramlar için yeni sözcüklerin icadı ile Türkçeye girmiş ve yerleşmiş yabancı sözcükleri tasfiye etmeyi birbirine karıştırmamak gerektiğini söyler. Bugün bizim ilim, teknik, edebiyat, sanat, felsefe sahalarında binlerce terime ihtiyacımız olduğuna değinen Kaplan, bunların Türkçe köklerden türetilmesinin elbette iyi olacağını, bunu yapacak olanların desteklenmesi gerektiğini vurgular. Türkçede bulunmayan bir kavrama Türkçe karşılıklar bularak Türk kültürüne mal etmenin, övülmeye değer bir hizmet olduğunu, bu suretle Türkçenin yeni bir sözcük ve kavram kazanmış olacağını söyler (1985: 49).

Bir diğer önemli husus da Türkçe karşılık bulunarak Türkçeye kazandırılmış kavramın, alanın uzmanı kişilerce ortak kullanımıdır. Aynı terime farklı farklı karşılıklar üretilmesi ve bu karşılıkların aynı anda kullanılmaya başlanması, Türkçenin bilim dili olma niteliğine uygun bir yaklaşım olamaz.

Eğer terimler giderek yabancılaşırsa Türkçe bilim dili olmaktan giderek uzaklaşacaktır. Türkçe sözcüklerden Türkçenin yapısına uygun olarak türetilmiş terimler ise hem bilim dilini halkın anlayabileceği seviyeye getirecek hem de anlaşılabilirliği ile Türk milletinin kültür seviyesinin yükselmesini sağlamış olacaktır. Botanik dalındaki bitki, sürgün gibi terimleri herkes rahatça anlayabilmekte ve yorumlayabilmektedir. Ancak aynı şeyi yer bilimi terimi olan korindon, petrografi gibi sözcükler için söylememiz mümkün müdür?

Levend; sansasyon, sempati, brifing, konsorsiyum, kontenjan, ambilem, lojman, komünikasyon gibi sözcükleri kullanmakta nasıl bir zorunluluk olduğunu sorgular. Bunların karşılığının neden bulunamadığına, hele trafik, personel gibi kelimelerin kanun yoluyla dile girip yerleşmesinin nasıl hoş görülebileceğine şaşırmaktadır (1957: 158). Birçok ülkede dil gümrüğü uygulaması varken Türkiye’de de benzer uygulamaların olması gerektiği düşünülmektedir.

Eker, Türk terim bilimi tarihinin son iki yüzyıllık döneminde, birbirini beslemese de, önemli ve geniş bir literatür ve uygulamadan doğan birikimin oluştuğunu söyler. Cumhuriyet dönemi dil planlamasının bir parçası olan terim çalışmalarının, Türkçenin bilim dili olarak gelişmesine önemli katkıları olduğunu, özellikle TDK’nin, yayımladığı 100 civarındaki terim sözlüğü ile bilim dallarının terimlerinin belirlenmesi, tanımlanması ve ölçünleştirilmesi bakımından kayda değer bir başarı sağladığını ifade eder (2003: 91).

Bizlere düşen görev, bilimsel alanda yapılan çalışmalarda Türk dilini her şeyden üstün tutmak ve özgünlüğü korumak için en önemli şartın dile verilen değeri kaybetmemek olduğunu bilmektir.

Türkçede sorun yaşanan alanlardan biri de dile ödünçleme yoluyla giren sözcüklerin yazılışıdır. Bilişim alanında son birkaç yıldır dile giren *chat*, *e- mail*, *delete*, *printer*, *inbox* gibi terimler, ait oldukları dildeki imlaları ile yazılmakta ve

okunmaktadır. Bilişim alanında alan uzmanları tarafından 80'li yıllarda başlatılan çalışmalar ve dil bilinci, alan uzmanı kişilerin Türkçe terim üretme ve kullanma konusunda duyarlı davranmaları, bilişim terimlerinin Türkçeleşmesi adına güzel başarılar sağlamıştır. Ancak yeni yetişen nesil, Türk dili konusunda yeterli hassasiyeti göstermemekte, yabancı sözcükleri kullanmada ısrar etmekte, bilinçsizce davranmaktadır ve bu durum büyük bir sorun yaratmaktadır. Daha da kötüsü konusunda alanında uzman bazı kişiler, bilişim ve teknoloji ile ilgili terimlerin dünyanın ortak dili olan İngilizce kullanılmasında bir sakınca görmediklerini dile getirmektedir.

Göktolga, bilim terimlerinin Türkçeleştirilmesine karşı yapılan itirazların iki ana noktada toplandığını söyler:

- 1. grup bilimsel bilginin bilimsel olmayan bilgidan farklı olduğunu ve bilimsel bilgiyi yalnız ilgili bilim dalında uzmanlaşmış ya da uzmanlaşan kişilerin bildiği ya da bilmesi gereken bilgi olduğunu savunanlardır. Bir bilim dalıyla ilgili olan kişiler, terimler yabancı kökenli olsa da, bu terimlerin hangi kavramı adlandırdığını ve anlattığını anlayabiliyorsa bilim terimlerinin Türkçeleştirilmesinin yersiz ve gereksiz olduğunu düşünürler.
- 2. grup Türkçe karşılığı bulunmaya çalışılan terimin Türkiye'de icat edilmemiş ya da keşfedilmemiş; başka bir deyişle, o kavram Türkiye'de üretilmemiş olduktan sonra kavrama karşılık olarak kullanılan terimi Türkçeleştirmenin bize bir şey kazandırmayacağını savunanlardır (2004:104).

Türkçe terimleşme karşıtı fikirler, Dünya çapında yapılan örnek uygulamalarla çürütülmektedir. Bir ülkenin bilimsel buluşlar yapabilen bir bilim ülkesi olabilmesi için eğitimin her kademesinde sadece alanın uzmanlarının değil, o ülkede yaşayan herkesin anlayabileceği ve yorumlayabileceği terimlerle iletişim kurulması gereklidir. Ayrıca bir ürün Türkiye'de üretilmemişse bile onu kullanacak olan Türkiye'de yaşayan insanlarsa o ürüne Türkçe, herkesin anlayabileceği bir karşılık üretmek hiç de zor değildir.

Eker de terim reformunun başladığı dönemden bu yana, kimi çevrelerin, üretilen terimlerin bir bölümünün Türkçe kurallara aykırı olduğu, yabancı dillerdeki sözcüklerin örneksendiği, işlek olmayan kök ve eklerle terim yapıldığı, başka Türk dillerinden ve tarihi dönemlerdeki Türkçe malzemedan, hatta Moğolcadan yararlanıldığı vb. gerekçelerle yeni terim üretilmesine karşı çıktıklarını dile getirir. Sayısı çok az da olsa, çeviri yanlışlarından kaynaklanarak dile ve mevzuata giren terimlerin verimsizliğe, zaman kaybına hatta hukuki sorunlara yol açabilmekte olduğunu da sözlerine eklemektedir. Terimlerin belli bir alandaki uzmanın ne anlatmak istediğini eksiksiz göstermesi gerektiğini, bu durumun da terimlerde ölçünleşmeyi zorunlu kıldığını ifade eder. Ancak Türk dilinde yapılan terim bilimi çalışmalarında ölçünleşme konusunda çok başarılı olunamamış olduğundan yakınan

yazar, burada en büyük sorumluluğun TDK ve üniversitelere düşmekte olduğunu, TDK bünyesinde yapılan terim çalışmalarında yaşanan sorunları çözmek üzere alan uzmanları ve dil uzmanlarının düzenli olarak bir araya gelebileceklerini söyler. Benzer bir çalışmanın “*TBD (Türkiye Bilişim Derneği) Bilişimde Özenli Türkçe*” ekibi tarafından da yapılmakta olduğunu dile getirir. Terim bilimi çalışmalarının üniversiteler, devlet kurumları ve TDK ile sınırlı olmadığını, özel kuruluşlardan farklı uzmanlık alanlarında, konuya ilgi duyan araştırmacılardan meraklılara uzanan geniş bir yelpazede yabancı kökenli terimlere karşılıklar önerildiğini, alandaki terimlerin bir araya getirilmekte olduğunu, iki veya çok dilli sözlüklerin yayımlanmakta olduğunu açıklar. Bağımsız araştırmacılar veya özel kurum ve kuruluşlar tarafından yayımlanan bir bölümü on binlerce terimi içine alan basılı terim sözlüklerinin sayısının yüzlerle; genel ağda erişime açılan basit listelerden kapsamlı sözlüklere değin terim çalışmalarının sayısının binlerle ifade edilebildiğini dile getirir. Terimlerle ilgili yayınlar arasında bilgisayar ortamında yazılımları yapılan ve genel ağ aracılığıyla kullanıcılara ulaştırılan sözlük programlarının da yer almakta olduğunu sözlerine ekler. Eker, terim üretimi ve hayata geçirilmesi konusunda yapılan örnek çalışmaların mevcut olduğunu ancak asıl sorunun yapılan çalışmalarda devamlılığın sağlanması konusunda yaşandığını sözlerine ekler. TDK (Türk Dil Kurumu), MEB (Milli Eğitim Bakanlığı), YÖK (Yüksek Öğretim Kurumu), TSE (Türk Standartları Enstitüsü) gibi önemli devlet kurumlarının var olduğu ancak yapılan çalışmalar birbirleriyle ilişkili ve düzenli olamadığı için eğitim öğretimi etkileyecek sorunlar da yarattığını dile getirir. Özellikle üniversitelerde, dil bilimi alanında bile farklı adlandırma ve çeviriler bulunduğunu bunun da kavramların anlaşılabilirliğini azalttığını düşünen Eker, TDK’nin kurulduğu 1932 yılından beri yürütülen bütün çalışmalarda kadrolu uzman yetersizliği, maddî imkânların elverişsizliği; bürokratik engeller ve formalitenin çokluğunun gündemde olduğunu, yakın dönemlere dek terimler konusunun dil tartışmalarını; dil tartışmalarının da siyasal görüş farklılıklarını yarattığını dile getirir. Bu farklılıkların yoğun etkisi altında üretilen yeni sözcüklerin politik ayrışma noktası olarak algılandığını ve bu durumun terim üretimine dahi yansımış olduğunu söyler (2013: 83-88).

Yaman ise terim bilimi ve terimsel etkinliklerin Türkiye’deki bugünkü görünümüne bakıldığında, ne yazık ki 80’li yıllar öncesinde kazanılan ivmenin dizgeli ve kurumsallaşmış etkinliklere dönüşemediğini, bu nedenle de günümüzde çok daha artan terim gereksinmelerinin karşılanamadığını ve başta İngilizce olmak üzere, terimlerin başka dillerden ödünç alındığını söylemektedir. Bu alanda bireysel olsun, bilim kurullarında olsun, çağdaş terim bilimi ilkelerine uygun çok önemli çalışmalar yapıldığına tanık olunmakta ancak bu çabaların, terimsel etkinliklerin en önemli aşamaları olan eşgüdüm, ölçünleme ve yayma etkinliklerinin yetersizliği nedeniyle çoğu alan için olumlu sonuçlar verdiğini söylemenin zor olduğunu dile getirmektedir. Bütün bu çalışmaları çağdaş terim bilimi ilkeleri doğrultusunda birleştirecek, var olan kurumlar arasında eşgüdüm sağlayacak yetkili ve yetenekli bir üst kuruma gereksinim olduğunun açık olduğunu vurgulamaktadır (2012: 73).

Rençberler, 20-21 Ekim 2011 tarihlerinde Kırıkkale Üniversitesi Fransızca Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı tarafından düzenlenen *I. Uluslararası Çeviribilim ve Terimbilim Kurultayı* da terim çalışmalarına katkı sağlayan bir bilimsel etkinlik olduğunu ifade etmektedir. Bunlara ek olarak İstanbul Üniversitesi, Ege Üniversitesi, Trakya Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi'nde Mütercim Tercümanlık ve Çeviribilim Bölümlerinde terim bilimi ve özel alan çevirisine yönelik terim bilgisiyle donatılmış çevirmenler yetiştirmeye yönelik lisans ve lisansüstü düzeyde dersler ve projelerin yürütüldüğünü söylemektedir (2020: 30). Bu çalışmalar güncel terimleşme süreci için çok sevindirici gelişmelerdir. Ancak üniversiteler ve kurumlar arası iletişim ve dengeyi sağlayacak yetkide bir üst kurumla terim bilimi çalışmaları çok daha uzmanlıkla yapılabilecektir. Gelişen teknoloji ile birlikte TDK, alan uzmanları ve üniversitelerimizin ilgili bölümlerinden beklenen çalışma şu şekildedir: Yeni üretilen bir ürün ülkeye giriş yapmadan sözcüğe Türkçe bir karşılık bulmak ve uzman kişilerce farklı karşılıklar aramak yerine aynı Türkçe terimi kullanmakta ısrar ederek oluşturulan yeni terimin dile kazandırılmasını sağlamak, bir de resmi olarak kurumlar arası işbirliğini sağlayabilecek bir üst kurul olan TDK'nin yetki alanlarını yasal olarak düzenleyerek konunun tek elden yürütülmesini sağlamak.

3.5.Bilişim Alanında Yapılan Terim Çalışmaları

Bilişim terimi, “informatic” teriminin Köksal tarafından Türkçeye çevrilen şeklidir. TDK Türkçe Sözlük'te bu terim, şöyle açıklanmaktadır: “*Teknik, ekonomik ve toplumsal alanlardaki iletişimde kullanılan ve özellikle elektronik aletler aracılığıyla düzenli bir biçimde işlenmeyi öngören bilim, informatik, enformatik.*”²⁵ Bilişim Terimleri Sözlüğü'nde ise bilişim teriminin açıklaması “*İnsanoğlunun teknik, ekonomik ve toplumsal alanlardaki iletişiminde kullandığı ve bilimin dayanağı olan bilginin, özellikle elektronik makineler aracılığıyla düzenli ve ussal biçimde işlenmesi bilimi.*” şeklindedir.²⁶

Günümüzde bilişim terimi, bilgisayar ve iletişim teknolojileri alanının genel adı olarak kullanılır olmuştur. Dünyanın geçirdiği büyük değişimlerden biri de bilişim devrimidir, denilebilir. Bilişim, bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin günden güne ilerlemesiyle hayatın her alanında kullanılan terimlerle dolu bir bilim dalı haline gelmiştir.

Köksal, bilişim toplumunun XX. yy'ın sonlarında, mikroelektronik ve iletişimdeki gelişmeyle ivme kazanan, bilgisayar gücünün iş yerlerinden sonra okullarda, evlerde ve ‘gezgin bilişim’ le yolculukta bile gündelik yaşama girmesiyle ortaya çıkan yeni bir yaşam biçimi, yeni bir toplum düzeni olduğunu ifade eder; 9500 yıl öncesinin ‘tarım devrimi’ nden, 250 yıl öncesinin ‘endüstri devrimi’ nden sonra,

²⁵ Bkz. TDK Türkçe Sözlük (2005)

²⁶ Bkz. Bilişim Terimleri Sözlüğü (1981)

üçüncü bir büyük dönüşümle ortaya çıkan uygarlık aşamasının bilişim olduğunu söyler (2012: 213).

Peki bilişim devrimi nasıl başlamıştır? Taşçı ve Mutlu hazırladıkları makalede pek çok araştırmacının, bilişim teknolojisinin ilk ürünü ve bugünkü bilgisayarların atası olarak MÖ 2400'lü yıllarda Çin'de kullanılmaya başlandığı düşünülen abaküsleri gösterdiğini söyler. Bilinen en eski bilgi işlem aracı olan abaküsle en gelişmiş bilgi işleme aracı olan bilgisayar arasında hakiki bir soy ilişkisinin olduğu rahatlıkla söyleneceğini ifade ederler (1991: 15).

Keser, 1830'larda İngiltere'nin Cambridge Üniversitesi matematik profesörü Babbage tarafından, modern bilgisayarın öncüsü olarak kabul edilen delikli kartlar tasarlandığını anlatır. Bu icat, 1880'lerde Dr. Hermann tarafından yapılan delikli kart makinalarının temeli olmuş, sonrasında aşama aşama ilerletilmiştir. 1945 yılında Von Neumann'ın ortaya attığı *Yüklü Program Kavramı*'nı esas alan Pensilvanya Üniversitesinden Dr. John Mauchly ve Presper Ecgert, Elektronik Sayısal Bütünleştirici ve hesaplayıcı (ENIAC) adı verilen ilk elektronik sayısal bilgisayarı tamamlamışlardır. Keser, sayıların belleğe yerleştirilmesi, okunması ve aritmetik işlemlerin, artık lambalı elektronik devrelerle yapılmakta olduğunu söyler. Ayrıca bu aygıtın 30 ton ağırlığında, 18000 lambadan oluşan ve 15 KW'lık elektrik enerjisi harcayan bir araç olduğunu da sözlerine ekler (2019: 414- 415).

Şaş, ülkemizde ilk bilgisayarın 1960'ta Karayolları Genel Müdürlüğü bünyesinde hizmete alındığını aktarır. Bu tarihten itibaren yurdumuzdaki pek çok kurum ve şirket bilgisayarlardan faydalanmıştır. Bilgisayarların yaygınlaşmasıyla bilgisayar terimlerinin Türkçeleştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu amaca yönelik başta Türk Silahlı Kuvvetleri, Türk Dil Kurumu, Türkiye Bilişim Derneği, Türkiye Bilişim Vakfı, Türk Standartları Enstitüsü olmak üzere pek çok kurum, vakıf, dernek, üniversite ve bilim insanı Türkçe bilişim terimleri üzerine çalışmaya başlamıştır (2020: 245).

1800'lü yıllardan itibaren dünyada, 1900 yıllardan itibaren de Türkiye'de kullanımı hızla artan bilgisayar ve bilişim teknolojisi günümüzde hala hızlı bir ilerleme ve gelişim içerisindedir. Son yıllarda bilişim teknolojileri, diğer bütün ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de her alanda etkisini göstermektedir. Üretilen yeni araçların ve kavramların yabancı kökenli olması alanda kullanılan terimler konusunda titiz olunmasını gerekli kılar. Türk dilini yanlış terimlerin yayılması ve kargaşasından kurtarmak için bilişim terimlerinin hızlıca ve daha günlük hayatta kullanılmaya başlamadan önce Türkçeleştirilmesi gerekir.

Şaş, günümüzde teknolojik gelişmelerin çok yoğun bir şekilde yaşanmasının dili de derinden etkilediğini ifade eder. Bu etkinin en fazla hissedildiği alanların başında söz varlığı gelmektedir. Zira yarım asır önce dilde bulunmayan pek çok sözcük ve terim artık sıklıkla kullanılmaya, dile yerleşmeye başlamıştır. Özellikle

bilgisayar teknolojisinin müthiş bir hızla ilerlemesi ve bilgisayarların baş döndürücü bir hızla yaygınlaşmasının yüzlerce yeni bilişim teriminin günlük dile girmesine kapı araladığı dile getirilir (2020: 242).

Zülfikar ise terimlerin aslında bütün gelişmiş ülkelerde de bir sorun olduğunu vurgular. Latince ve Yunanca gibi ölü dilleri de zorlayarak batı uluslarının, dillerinin bütün imkânlarından yararlanmaya çalışmakta olduğunu; çeşitli kuruluşların, çağdaş ulusların arasında terim birliğinin kurulması için çaba sarf ettiğini ifade eden Zülfikar, bizdeki durumun ise daha çok onların türettikleri sözcük ve terimleri aynen almak yolunda olduğunu ve bu durumun, köklü çalışmaların yapılmasını da engellemekte olduğunu söyler. Fen bilimlerinin terimlerinin milyonlara ulaştığını dile getirir. Bunlara durmadan yenileri eklenmektedir. Günümüzde tespit edilen beş yüz bini aşmış inorganik ve üç milyonu bulmuş organik kimyasal madde bulunduğunu söylemektedir. Terimleri yüz binlerle ifade edilen bilimler arasında biyolojinin ön sıralarda yer aldığı açıklanır. Uzay ve bilgisayar çağını yaşadığımıza vurgu yapan Zülfikar, bunların sahip olduğu terimlerin, düşünülenin çok üstünde olduğunu söyler (1991: 153).

Türkiye’de yapılan terim bilimi çalışmalarında bilişim terimlerinin Türkçeleştirilmesi önem verilmesi gereken bir konudur. Çünkü bilişim alanında gelişmeler ve yenilikler çok hızlıdır ve aynı zamanda küreselleşme de hızla ilerlemektedir. Milli değerlere ve Türkçeye sahip çıkabilmek, ancak bilinçli Türk aydınları ve dil uzmanları sayesinde mümkün olacaktır. İşte bilişim alanında dile sahip çıkma adına 1971 yılında kurulan Türkiye Bilişim Derneği, yabancı kökenli bilişim terimlerine Türkçe karşılık bulma çalışmalarında *TBD Bilişim Terimleri Karşılıklar Sözlüğü*’nü hazırlamış ve yayımlamıştır.

Şaş, devlet kurumları ve üniversitelerin yanında çeşitli sivil toplum kuruluşlarının da bilişim terimlerinin Türkçeleştirilmesine katkıda bulunduğunu ifade eder. Bu kuruluşlardan 1971’de Aydın Köksal’ın önderliğinde faaliyet göstermeye başlayan Türkiye Bilişim Derneği (TBD) bilişim dilinin Türkçeleştirilmesi adına önemli çalışmalara imza atmıştır. Söz konusu derneğin bünyesinde 1978’de *Bilişim Terimleri ve Öneriler Kılavuzu*, 1996’da ise *Bilişim Terimleri Sözlüğü* adlı iki önemli eser hazırlanmıştır (2020:249).

Terimlerin Türkçeleştirilmesi konusunda bilgisayar mühendisliği alanının yeri önemlidir. Aydın Köksal eğer 1969’lu yıllarda bilgisayar sözcüğünü dilimize kazandırmıyorsa günümüzde halen birçok ülkenin yaptığı gibi muhtemelen bu aracı komputer gibi Türk diline tamamen yabancı bir sözcükle adlandırılmaya devam edecektik. Diline ve milli benliğine sahip çıkmak isteyen her ülke, dilini korumaya çalışmaktadır ve bu son derece doğaldır. Bilgisayar sözcüğünün Fransızcada ‘ordinateur’ , İtalyancada ‘calcolatore’ , Boşnakçada ‘računar’ şeklinde söylenmesi bunun göstergesidir.

Peki bilişim alanında Türkçe terimleşme çalışmaları nasıl başlamış? Bu alanda kullanılan Türkçe terimler, yabancı kökenli terimlere oranla nasıl tutunmuş? Bilişimciler, diğer bilim dallarına göre bu konuda önde olmayı nasıl başarmışlar? Bir kişinin çabası, bir toplumu değiştirebilir mi? Bir bilim terimi, bütün kültürü değiştirebilir mi?

Köksal konuyla ilgili şunları söyler :

Yeni teknikbilimlerle birlikte, genellikle Batı kökenli sözcüklerin Türkçeye girmesi gelenek olmuşken, Türkçenin gücüne inanan meslek öncülerinin ve Türkiye Bilişim Derneği(1971) ile Bilişim dergisinin(1972) uzun soluklu, ilkeli ve örgütlü yaklaşımlarıyla lokomotif, radyo, televizyon sözcüklerinin kolayca benimsendiği bu eski gelenek, yerini donanım, yazılım, bilgisayar, işletmen, bilişim, iletişim gibi yepyeni sözcüklere ve bu yeni teknikbilimi özümsemeye istekli, teknikbilimsel öncülüğü özleyen, özgüvene dayalı yeni bir ulusalcı aydınlanmaya bırakmıştır. (2012: 249)

Özgür Aydın'ın Aydın Köksal ile yaptığı söyleşide Köksal ürettiği 'yazılım' terimi ile ilgili bu sözcüğün üretilmesinden yıllarca sonra ilk kez Fransızların 1974'te '*le logiciel*' sözcüğünü ürettiğini, '*le logiciel*'i de İtalyanlar i sistemi '*logici*', İspanyolların '*el logical*' sözcükleriyle izlediğini anlatır. Türkçedeki 'yazılım' sözcüğünün, dünyada bu anlamda ulusal dillerde kullanılan ilk örnek olduğunu vurgular (1996 : 33).

Terim türetmek sağlam bir dil bilgisi ve alan uzmanlığı gerektiren ciddi bir iştir. Bu nedenle terim bilimi için belli kıstasların belirlenmesi ve uygulanması gerekir. İşlek, güncel kök ve ekler terim türetiminde öncelikli olmalıdır; bu terimlerin benimsenmesini ve dilde tutunmasını kolaylaştıracaktır. Ayrıca terim, kullanıldığı kavram ya da nesneyi doğru açıklayabilecek mantıksal anlam ilişkisine sahip olmalıdır; ses ve anlam bakımından Türkçeye uygun olmalıdır. İşte bilişim terimlerinin benimsenmesi ve kalıcı olmasında bu kıstaslar çok etkili olmuştur.

Kabadayı, bilişim teknolojisinde çalışanlar ve Türk diline hassasiyet duyan bazı kimselerin, bilgisayar, çevirmeli ağ, çevirmeli bağdaştırıcı, çift tıklamak, donanım sürücüsü, sanal, yazıcı, sohbet odası, tarayıcı, yazılım, sürüm, bellek, sunucu, tasarım vb. Türkçe terimleri dilimize kazandırdığını dile getirir. Türetilen Türkçe terimlerin yaygın olarak kullanılması elbette duyarlı, genel ağ ve bilgisayar kullanıcılarına bağlıdır. Günümüzde "computer" sözcüğüne "bilgisayar" diye bir karşılık bulunmuşsa ve bu sözcük, daha yaygın olarak kullanılıyorsa bu durumun Türkçeye duyarlı kullanıcıların sayesinde olduğunu söyler. Kabadayı öyleyse, diğer Türkçe terimler için de aynı durumun geçerli olduğunu ifade eder. O hâlde bireylere bu konuda düşen görevin, türetilmiş Türkçe terimlere ve sözcüklere yaygınlık kazandırmak olduğunu vurgular. Böylece dilin söz varlığına yeni terimlerin, yeni sözcüklerin katılmasıyla birlikte hem bilgi aktarımı kolayca sağlanmış olacağını hem de bilişim dünyasında dil kirlenmesinin önüne geçileceğini ve Türkçenin bilişim

terimleri açısından daha da zengin bir konuma sahip olacağını dile getirir (2006: 313).

Şaş da bilişim terimleri Türkçeleştirilirken çoklukla dilde varlığını sürdüren anlam birimlerin (kapatmak, sürücü vb.) kullanıldığını ve sınırlı sayıda yeni anlam birimin (bilköşk, bilişim vb.) ortaya çıktığını tespit ettiklerini, bu durumun temel sebebinin terimlerin çoğunlukla anlam aktarması yöntemiyle oluşturulması olduğunu söyler (2020: 254).

Sönmez, her dilde yeni gelişen bilimsel konuları anlatmak için yeni bilimsel terimler türetmek gerektiğini, bunu genelde dil bilimcilerin değil, teknik konuyu bulan bilim insanının yaptığı söyler. Bu nedenle bilim insanı gereken yabancı dil ya da diller kadar kendi dilinin yapısını, sözcük ve terim türetme kurallarını iyi bilmeli ve veya dil bilimcilerle ortak çalışmalı ve yardım almalıdır, der. Bu konuda hepimizin büyük bir hayranlıkla örnek aldığımız bilim insanının Prof. Dr. Aydın Köksal olduğunu vurgular (2018: 15).

Galatasaray Lisesini birincilikle bitirdikten sonra Fransa’da elektronik mühendisliği okuyan Aydın Köksal, Türkiye’ye döndükten sonra bir bilgisayar firmasında çalışmaya başlar. Kendi söylemiyle ilk işe girdiğinde şirketin çalışma alanının “*malumat processing*” olarak adlandırıldığını söyler. Hatta bu alanı “bilgi işlem” olarak adlandıran da Köksal’dır. Bu dönemde Hacettepe Üniversitesinde Bilgi İşlem Merkezinin kuruculuğunu üstlenir, aynı zamanda bilgisayar yazılımı alanında profesörlüğünü de tamamlar. 1971’de Türkiye Bilişim Derneğini, 1973’te Hacettepe Üniversitesi Bilişim Enstitüsünü kurup Türkiye’nin ilk Bilgisayar Bilimleri Mühendisliği doktora programını başlatır. Bu çalışmada incelenen 1980’li yıllara ait tezler, bahsedilen ilk doktora programına ait olan tezlerdir. Aydın Köksal, her zaman nitelikli eğitimin ancak ana diliyle, ulusal dille yapılabileceğini savunur. 1966’dan itibaren bilişim alanında Türkçe köklerden ürettikleri yeni sözcükleri kullanarak ders notlarını oluşturmaya başlarlar. Yazdıkları bu ders notlarıyla yetiştirdikleri öğrenciler, Avrupa’nın, Amerika’nın en iyi okullarında yaptıkları doktora eğitimlerini üstün başarılarla bitirirler. Kendisi “Türkçe bilişim dili olabilir mi?” diyenlere bu gençlerin başarılarının en iyi yanıt olduğunu söyler.

Bir kişinin çabası, bir alanda terimlerin Türkçeleştirilmesini sağlayabilir mi? Eğer onun başlattığı çalışmayı alanın uzmanı diğer kişiler de benimser ve uygularsa bu mümkündür. Günümüzde teknoloji ve bilişim alanında yaşanan gelişmeler, yeni ürünlerin icadı terimlerin Türkçeleştirilmesi konusunda diğer birçok bilim dalında olduğu gibi, sürekli ve düzenli çalışmayı gerektirmektedir. Bilişim alanında TBD’de 1998 yılında yeniden öncelik verilerek başlatılan Özenli Türkçe çalışmaları bilişim alanında çalışmaların devamlılığını sağlaması açısından umut vericidir.

Akalın, bilişim araçlarının hayatın her alanında kullanılması ve bilişim uygulamalarının pek çok bilim dalında kendisine yer bulması sayesinde bilişim

terimlerinin daha da yaygınlaştığını söyler. Bilişim terimleri içerisinde Türkçe kökenli olanların yaygınlaşmış olmasının, bu alanda çalışan bilim adamlarının Türkçe konusunda özenli ve duyarlı davranmaları sonucunda olduğunu, bu çalışmalarla birlikte Türkçe bilişim terimlerinin yaygınlaştığını, gerek bilimsel çalışmalarda gerek yazılım ve donanımlarda geniş bir kullanım alanı kazandığını sözlerine ekler... Ne yazık ki, bilişim terimlerinde yabancılaşma, bugün artık rahatsız edici boyutlara ulaşmıştır. Özellikle son yıllarda, bilgisayar dergilerinde özensiz dil kullanımının yanı sıra yazılarda, haberlerde ve reklamlarda İngilizce kökenli bilişim terimlerine yaygın biçimde yer verilmesinin, bilişim alanında yapılan terim çalışmalarını gölgelediğini dile getiren Akalın, *bilgisayar, yazılım, donanım, yazıcı* gibi Türkçeye kazandırılmış ve herkesin benimsediği çok güzel terimlerin yerine ara sıra da olsa *computer, software, hardware, printer* gibi yabancı kökenli terimlerin kullanılmasının düşündürücü olduğunu vurgular (2004: 248).

Akalın, Cebeci ile birlikte hazırladıkları '*Bilgisayar Terimleri Karşılıklar Kılavuzu*'nun ön sözünde başlangıçta bilgisayar, yazılım, donanım, bilgi işlem, yazıcı gibi çok güzel terimlerin dile kazandırıldığını söyler ve bu terimlerin çoğunu Prof. Dr. Aydın Köksal'a borçluyuz, der. Türkiye Bilişim Derneğinin, Türkiye Bilişim Vakfının, konuya ilgi duyan ve gönüllü olarak çalışan kişilerin bilişim terimleri ile ilgili çalışmalarının da övgüyle anılması gerektiğini vurgularlar. Ancak, teknolojinin hızlı gelişmesinin yoğun bir terim akınına da gündeme getirdiğini söyleyen Akalın ve Cebeci, artık karşılık bulunması gereken terim sayısının öyle beş on ile sınırlı olmadığını, yüzlerce terimin bir anda dilimize girdiğini ifade eder. Böyle bir durumda İngilizce terimlerin olduğu gibi Türkçede kullanılmaya başlanmasından yakını: *Compact disk ve kısaltması CD, Digital Versatile Disk kısaltması DVD, modem, script, webcam, overclock, jumper vb...* Bu arada asıl tatsız olan bazı terimlerin Türkçe ekler veya yardımcı fiiller aracılığıyla fiilleştirilmesidir: *download etmek, overclock yapmak, hacklemek, enterlemek veya enter'lamak, konfigüre etmek* (2008: 2)...

Bu noktada sadece alanın uzmanı kişilerin dil bilincine sahip olmasının yeterli olmadığı görülmektedir. Özellikle yeni yetişen gençlere Türkçe bilinci aşlamak, dili kullanan her bireyin güzel Türkçeye sahip çıkma konusunda duyarlı olmasını sağlamak gerekmektedir.

Kabadayı böyle bir durumun oluşmasında yani yabancı kökenli sözcüklerin dile baskı yapmasında, bilişim teknolojisinde üretici değil, tüketici bir toplum görünümünde olmasının rolünün büyük olduğunu söyler. Bu nedenle yeni yeni bilişim terimleri, olduğu gibi dile girmektedir. Yabancı kökenli bilişim terimlerinin, özellikle de İngilizce sözcüklerin baskısının sadece Türkçeye sınırlı olmadığını söyleyen Kabadayı; İngilizcenin, diğer dünya dillerini de etkilemekte olduğunu, bazı ülkelerin dillerini bu etkiden korumak için çeşitli çözümler üretmeye çalıştığını aktarmaktadır. Örneğin, son zamanlarda Fransız hükümeti bütün bakanlıklarda, belgelerde, yayınlarda ve ağ sayfalarında e-mail sözcüğünün kullanılmasını

yasaklamış; İngilizce sözcüklerin Fransızcaya girmesini engellemeye çalışan Kültür Bakanlığı, e-mail yerine Fransızca posta anlamına gelen ‘courriel’ sözcüğünün kullanılması gerektiğini söylemiştir. Bu anlamda Türkiye’de Türkçenin yanlış ve bozuk kullanılması karşısında, dilin kullanımıyla ilgili kuralsızlıkları giderebilecek birtakım yasal düzenlemelere gidilmesi gerektiğini düşünmektedir. Çünkü Türkçe, bizim en önemli kültür değerimizdir, der (2006: 304,305).

Terimlerin Türkçeleştirilmesi işi uzun soluklu ve sabır isteyen bir iştir. Konunun uzmanı kişilerin bu konuda duyarlı olması çok önemlidir ancak tek başına yeterli olamamaktadır. Aynı dili konuşan yaşlı, genç her bir bireyin dile sahip çıkma konusunda bilinçli ve hassas davranması gerekmektedir. Ayrıca devlet politikaları da çok önemlidir. Sebebi ne olursa olsun alınacak her karar, öncelikle milli benliği ve dili korumaya yönelik olmalıdır. Toplumun bilinçli olabilmesi için de öncelikle ülkeyi yönetenlerin konuya duyarlı olmaları gerekmektedir.

Yumru, yükseköğretim kurulunca, bir makalenin İngilizce yazıldığında yüksek bir puanla değerlendirilirken aynı makale Türkçe yazıldığında düşük bir puan verilmekte olduğundan yakınmaktadır. Aynı şekilde uluslararası indekste yer alan bir dergide İngilizce yayımlanan bir makalenin, Türkçe bir dergide yayımlandığında daha düşük bir puan almakta olduğunu söyler. YÖK gibi bir kurumun başında bu kararları alan bilim insanlarının bilimle uğraşan kişileri yabancı dilde yayın yapmaya zorladıklarını ifade etmektedir. Kendi dilini diğer dillerden üstün tutmayan bir anlayışın kendi kültürüne ve ülke çıkarlarına hizmet etmeyeceğinin açık olduğunu, Fransa gibi dil kanunu çıkaran ülkelerin özenle üzerinde durduğu noktalardan birinin kendi dilinde yayın, toplantı ve konuşma yapmak olduğunu vurgular. Yazılan tezlerin başka bir dilde değil, sadece o ülkenin dilinde yazılması kanunlarla desteklenmiştir. Türkiye’de ise durumun tam tersi olduğunu dile getiren Yumru, ülkede kendi kültürüne ait bir bilimsel çalışmanın yabancı dilde yayımlanması durumunda, yerli okurun eğer o dili bilmiyorsa bu bilgiden mahrum kalabilmekte olduğunu dile getirir. Bilimsel tezler, makaleler, araştırmalar yabancı dilde yazılınca bu bilgilere gereksinim duyan okur kendi ülkesinde yapılmış çalışmayı Türkçeye çevirtmek zorunda kalacağını, aynı şekilde ilgisini çeken bir konferansı dinlemeye giden birey, yabancı terimlerle dolu konuşmayı anlayamadan çıkacağını söyler (2010: 16-17).

Kendi dilini küçük görme veya çeşitli nedenlerle kullanmama yanlıgısı yüzyıllar önce de yaşanmış ve deneyimlenmiştir. Eserlerini Arapça yazan İbn-i Sina, Farsça yazan Mevlana günümüzde çok da Türk olarak tanınmamaktadır. Bu durumun yüzyıllar sonra da eserini İngilizce, Fransızca yazan bir Türk bilim adamı için de yaşanması kaçınılmazdır. Buna rağmen ülkeki yetkili kurumlar, yabancı dilde yayımlanan bilimsel yayınları Türkçe olanlardan daha üstün görmektedir.

Akalın, İngilizce kökenli terimlerin Türkçe ek almadan tek başına kullanılmasının, metnin söz varlığının görüntüsünü bozmakta olduğunu söyler.

İngilizce bilenler veya metinde geçen terimi anlayanlar için sorun olmayabilir, ancak İngilizce bilmeyenler ve yabancı kökenli terimi anlayamayanlar, bilgisayar terimleri sözlüğüne başvurmak zorunda kalmaktadır. Bilgisayar terimleri sözlüğü olmayanların ise İngilizce sözlüğe bakıp terimlerin anlamını bulmaya çalışmakta olduğunu söyleyen Akalın, Türkçe yazılan bir metni anlayabilmek için İngilizce sözlüğe başvurmayı son derece ilginç bulmaktadır (2004: 249).

Bilim dalı hangisi olursa olsun paylaşılacak olan bilgiler, hem Türkçe yazılmalı hem de yabancı kökenli sözcükler Türkçeye çevrilerek yazılmalıdır. Çünkü bilimsel bilginin amacı okuyan kişiyi konu hakkında bilgilendirmek, okuyan kişiye yeni bilgiler vermektir. Paylaşılan bilgi, okuyanın anlayamayacağı terimlerle dolu olursa amacına ulaşamaz. Göktolga bilimsel bilginin dolaşımı, öğrenilmesi ve öğretilmesiyle, bilimsel bilginin yaşama katkılarının ancak bilim adamı- öğrenci ve bilim adamı-halk iletişimi ile olanaklı olacağını, bu iletişim ağının sağlıklı olabilmesinin bilim terimlerinin ana dilinde türetilmiş olmasına bağlı olduğunu söyler (Göktolga, 2004:105).

Bilim de ilerlemek için bahsedilen örnekler yaşanmamalı, yaşandıysa da tekrarlanmamalıdır. Terimlerin yabancı dillerden Türkçeye ödünçleme yöntemiyle, olduğu gibi girmesi, Türkçenin yaşadığı ciddi bir sorundur. Ayrıca yabancı dillerden alınan bu sözcük ve terimlerle birlikte tamlamalar gibi dil bilgisel yapılar da dile girmektedir. Akalın Türkçe bir metni doğru okumak ve yazmak için Türkçenin kurallarının yanı sıra İngilizcenin dil bilgisi kurallarından da haberdar olmanın gerektiğini; “*banner, hacker, server*” sözlerinin son ünlüleri e’nin İngilizcedeki ses değerinin /i/ olmasının Türkçe eklerin yabancı ses değerine göre kalın ünlü olarak getirilmesine yol açtığını aktarır. Byte biçiminde yazılan terimin /bayt/, chat sözünün de /çet/ okunması, bu sözlere getirilen eklerin özgün söylenişine göre yazılmasına yol açtığını söylemektedir (Akalın, 2004: 250). Bugün kullanılan *bilgisayar, donanım, yazıcı* gibi Türkçe kökenli terimler bilişim alanındaki bilinçli Türk aydınları sayesinde dile kazandırılabilirdiyse bayt ya da çet gibi kopyalanmış terimlere ihtiyaç yoktur.

Pekel gerçekten de birçok dilde, bilişimle ilgili sözcüklerin çoğunlukla İngilizcesi benimsenmişken bizlerin “informatics” yerine bilişim, “computer” yerine bilgisayar, “hardware” yerine donanım, “software” yerine yazılım sözcüklerini kullanarak ne kadar şanslı olduğunu dile getirir. Türkiye Bilişim Derneği (TBD)’nin onursal başkanı ve Hacettepe Üniversitesi Bilgisayar Mühendisliği Bölümü kurucusu Köksal’ın, uzak görüşlülüğü ve bilişim terimlerinin Türkçeleştirilmesi konusunda vermiş olduğu katkıların, bilişimciler açısından son derece değerli olduğunu söyler (2019: 550).

Bilişim uzmanlarından dili dolayısıyla da milli benliği, varlığı korumaya duyarlı olanlar yalnızca Aydın Köksal ile sınırlı değildir. Onun açtığı yolda ilerleyen çok sayıda bilişim uzmanı yayınlarına devam etmekte ve Türkçenin korunması

konusunda gösterdikleri duyarlılığı sürdürmektedir. Prof. Dr. Tuncer Ören, Türkiye Bilişim Vakfının “*Bilişimde Özenli Türkçe*” projesini başlatmıştır ve çalışmalarına hala devam etmektedir. Bilgisayar Mühendisi ve aynı zamanda bahsettiğimiz projenin çalışanlarından biri olan Ahmet Pekel, TBD’nin bilişim terimlerine yönelik çalışmalarını kuruluşundan bugüne sürdüren bir sivil toplum kuruluşu olduğunu, 1998 yılında, Emeritüs Prof. Dr. Tuncer Ören tarafından başlatılan Özenli Türkçe çalışmalarının ise, bir süre Türkiye Bilişim Vakfının, 2013’te ise, TBD’nin bir çalışma grubu olarak sürdürüldüğünü anlatır. 2017’nin Kasım ayında, Ören’in başkanlığında, kendisinin de içinde olduğu, Koray Özer, Yiğit Ergin, İlker Tabak, Erdal Naneci, Ersin Taşçı’dan oluşan çekirdek kadro ile söz konusu terim çalışmalarının ivmelendiğini, bu çalışmalara daha sonra Prof. Dr. Eşref Adalı ve Prof. Dr. Kaya Kılan’ın da katılım sağladığını söyler. Çalışmaların hem görüntülü hem de dosya paylaşımlı çalışmaya olanak sağlayan bir uygulama (Google Hangout) ile bulunulan yerden, yerleşke bağımsız olarak sanal ortamda gerçekleştirilmeye başlandığını söyleyen Pekel, bu olanağın bilişim terimlerini Türkçeleştirme çalışmalarında hızı önemli ölçüde artırmış olduğunu, çalışmalarda kullanılan bu yöntemin 17-19 Eylül 2018 tarihlerinde Hacettepe Üniversitesi Sözlük Bilimi Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından Bartın İnkumu’nda düzenlenen Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumunda bildiri olarak sunulduğunu söyler. Üzerinde çalışılan ve <http://bilisimde.ozenliturkce.org.tr> sayfasında yayımladıkları terim sayısının bugün 5500’ü aşmış durumda olduğunu sözlerine ekler (Pekel, 2019:550).

Akalın kimilerinin bilgisayar terimlerinin Türkçe karşılık bulunmasını, hatta programların Türkçe olmasını eleştirdiğini; terimlerin evrensel olduğunu, değiştirilmemesi gerektiği söylediğini, önerilen terimleri alaya aldıklarını dile getirir. Evet, yerleşmiş yaygınlaşmış yabancı terimlere karşılık bulmak zor olmaktadır. Ancak Akalın hiçbir şey yapmadan oturup beklemenin, bilgi ve iletişim gibi son derece önemli konularda İngilizce terimleri kullanmanın ne kadar doğru olduğunu sorgular. *Eğer bu konuya duyarlı bilgisayarlılar olmasaydı ve bu terimi türetmeselerdi ben eminim bugün hepimiz computer terimini kullanacaktık*, der. Tabii kimimiz *kampuytr*, kimimiz *komputer*, kimimiz de *computer* şeklinde. Ve birileri *computer* için bir karşılık türetmeye çalışınca da yine bilinen çevreler “*Canım, ne gerek var şimdi computera karşılık aramaya. Evrensel bir sözcük işte.*” diyerek karşı çıkacaklarını söyleyen Akalın oysa herkesin bilgisayar terimini kullandığını dile getirir. Şimdi kimsenin bu terimi oluşturan sözcüklerin gerçek anlamını düşünerek, «*Bu alet bilgi saymıyor öyleyse bu terim uygun değil!*» demediğini, şu halde ciddi olarak bu işin üzerine eğilirseniz, duyarlı davranırsanız, Türkçenin yapısına uygun terim üretirseniz, toplum da benimserse dilin söz varlığına yeni terimlerin, yeni sözcüklerin katılabileceğini ifade eder (Akalın, 2001:162).

1966’da 20-30 yılını *Bilişim* alanın temel kavramlarına Türkçe karşılıklar türetip bunlardan birkaçını ana diline yerleştirmeyi düşünüp 2.500’ü aşkın yeni sözcüğü dile katan Aydın Köksal Türkçenin gücünün yanı sıra, 35 yıllık deneyimden

çıkardığı sonuçlardan en önemlisini kendisiyle yapılan röportajda şu sözlerle ifade etmiştir: “*Bilim ve teknikbilimle uğraşmak isteyen bir toplumun, kendi anadilinin sözlerinden türeteceği terimlerle bu işte başarı kazanabileceği varsayımı doğrulanmıştır.* Burada başarının bir *rastlantı* sonucu ya da *yetenek* nedeniyle değil, doğru *ilke* ve *yaklaşımlar* benimsendiği için ve başka uluslardan ve geçmişten çıkarılan *deneyim* ve *öğrenceler* değerlendirildiği için elde edildiğini özellikle vurgulamak gerekiyor.”²⁷ Köksal’ın, kendisi ile yapılan özel görüşmede Türkçenin öylesine saydam, öylesine sarsılmaz sağlam bir yapısının olduğunu ki, *gün*’den kısaca *günlemek* de dense, pek dolambaçlı yoldan gidip *güncel*’den başlayıp dolambaçlı yoldan “güncelleştirmek” de dense, bu sözcüğü ilk kez duyan birinin bile, doğru anlamı hemen kavrayabileceğini dile getirmiştir. Bilimin ancak düşüncelerini en yalın biçimde anlatabilen bireylerin ortak çabalarıyla gelişeceğini, ortak kullanılan terimler olmadan *yazın* (ya da *edebiyat*) üretebileceğini ama *bilim* üretilmeyeceğini vurgular. Bilimsel olsun olmasın, sözcüklerin, anlatımın yalın olanının anlaşılabilmenin, iletişimin ortak kuralı olduğunu söyler.²⁸

Hayatın her alanında Türkçeye sahip çıkmak ve terimlerin Türkçe karşılıklarını kullanmak gereklidir. Bu yapılmazsa birçok dil gibi Türkçe de önce yozlaşacak sonra yok olup gidecektir. Gençler ve çocuklar, Türk diline sahip çıkmanın önemini anlayamalı ve Türk kalabilmek, öz kültürünü koruyabilmek için Türkçeyi doğru kullanmaları gerektiğini bilmelilerdir. Tezin konusu olan bilişim ve teknoloji alanında Türkçenin doğru kullanımı için yapılabilecekler şöyle sıralanabilir:

1. İnternet erişimi için kullanılan bilgisayar, cep telefonu, tablet gibi araçların dili Türkçe olmalı ve internet sayfaları Türkçeleştirilmelidir. Türkçe karakteri desteklemeyen elektronik cihazların ithali yasalarla engellenmelidir.
2. Dünya standardı kodlara Türkçe karakterlerin eklenmesi için gerekli yasal girişimler yapılmalıdır.
3. Sosyal medya alanında kullanılan asl, slm, mrb gibi dilin anlaşılabilirliğini bozan kısaltma ve yanlış kullanımların önlenmesi sağlanmalıdır.
4. Dünyada klavyeler ile ilgili bir belirlenmiş bir standart yoktur. Bu nedenle ülkemizde Q klavye kullanılması anlamsızdır. Nasıl Fransızca, İngilizce için farklı klavyeler geliştirilmişse Türkçe için de F klavye üretilmiştir. Bu konuda kamu kurum

²⁷ KÖKSAL, A. (2012). *Bilişim Devriminde Türkiye 1971-2011-2051*. Ankara: Ayrıntı Basımevi.

²⁸ KÖKSAL, A. (1978-2), *Bilişim Terimleri ve Öneriler Kılavuzu*, TBD Yayınları: 5, Türkiye Bilişim Derneği, Ankara, 1978.

ve kuruluşlarıyla başlayarak F klavyenin yaygınlaştırılması ile ilgili düzenlemeler yapılmalıdır.

4. Bölüm

İncelenmek Üzere Seçilen Tezler

4.1. İncelenmek Üzere Seçilen Tezler

Bu bölümde 1970’li yıllarda ve 2000’li yıllarda farklı üniversitelerde “Bilgisayar Mühendisliği” alanında yazılan tezlerden seçilen altı teze ilişkin bilgiler verilmiş, tezlerin yazarları ve yazıldığı üniversiteler tanıtılmıştır.

Yapılan çalışmada, akademik düzeyde hazırlanan tezlerde kullanılan bilgisayar terimlerinin Türkçeleşme oranları saptanmaya çalışılmıştır. İncelenen altı tezin ilk üçü 1970’li yıllarda, bilişim alanında terim bilimi çalışmalarının önemsenmeye başladığı yıllarda yapılmıştır. Bu tezler, Türkiye’de Bilgisayar Bilimleri Mühendisliği alanında 1973-79 yıllarında yapılan ilk sekiz doktora tezi arasından seçilmiş örneklerdir. Diğer üç tez 2000’li yıllarda Türkiye’nin seçkin üniversitelerinin Bilgisayar Mühendisliği bölümlerinde hazırlanan doktora tezleridir. Bunların seçilme nedeni ise 70’li yıllarda üretilen Türkçe bilişim terimlerinin benimsenme ve üretilen yeni terimlerle desteklenme durumunu gözlemlemektir.

Üzerinde araştırma yapılan doktora tezleri şunlardır:

- *Dilbilim Araştırmaları İçin Bir Yazılım Dizgesi: DİLDİZ*, Dr. Ersin Töreci (1979- Hacettepe Üniversitesi Doktora Tezi, Yard. Prof. Dr. Güney Gönenç yönetiminde)
- *Bilgi Erişim Sorunu ve Bir Belge Dizinleme ve Erişim Dizgesi Tasarım ve Gerçekleştirimi*, Dr. Aydın Köksal (1979- Hacettepe Üniversitesi Doçentlik Tezi)
- *Türkçe Metinler İçin Bilgi Sıkıştırma Amacıyla Optimum Kodlama Yöntemlerinin Geliştirilmesi ve Uygulanması*, Dr. Atalay Yunusoğlu, (1979- Hacettepe Üniversitesi Doktora Tezi, Dr. Erdal Panayırıcı yönetiminde)
- *Gömülü İşletim Sistemleri İçin Başarım Amaçlı Öbek Tabanlı Yeni Bir Yöntem ve Bu Yöntemin İnce İstemciler Temelinde Gerçekleştirimi*, Dr. Kerem Erzurumlu (2012- Hacettepe Üniversitesi Doktora Tezi, Prof. Dr. Hayri Sever yönetiminde)
- *Yapay Zekâ Yöntemleri ile Kablosuz Sensör Ağlarındaki Eniyileme Problemlerinin Çözümü*, Dr. Tahir Emre Kalaycı (2011- Ege Üniversitesi Doktora Tezi, Doç. Dr. Aybars Uğur yönetiminde)

- *Uygurcadan Türkçeye Bilgisayarlı Çeviri*, Murat Orhun (2010- İstanbul Teknik Üniversitesi Doktora Tezi, Prof. Dr. Eşref Adalı yönetiminde)

4.1.1. 1970’li Yıllarda Hazırlanan Tezler ile İlgili Genel Değerlendirme

Bu bölümde incelenen tezler, bilgisayar mühendisliği alanında Türkiye’de yapılan ilk doktora tezleridir. Bu tezlere Ankara’da ziyaret edilen ve röportaj yapılan Aydın Köksal aracılığıyla ulaşılmıştır. Tezleri yazarlar, yeni türetilen Türkçe terimlerle Türkiye’de eğitim alan ilk öğrencilerdendir. İncelenen altı tezin ilk üçü 1970’li yıllarda, bilişim alanında terim bilimi çalışmalarının önemsenmeye başladığı yıllarda yapılmıştır. Bu tezler, Türkiye’de Bilgisayar Bilimleri Mühendisliği alanında 1973-79 yıllarında yapılan ilk sekiz doktora tezi arasından seçilmiş örneklerdir.

4.1.1.1. “Dilbilim Araştırmaları için Bir Yazılım Dizgesi: Dildiz” (Dr. Ersin Töreci)

Tezi Hazırlayan: Ersin TÖRECİ

Tezin Hazırlandığı Üniversite: Hacettepe Üniversitesi (doktora tezi)

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Güney Gönenç

Bu çalışma, özellikle Türkçe üzerinde yapılan araştırmalarda, dilcilere bilgisayar kullanma olanağı sağlayacak bir yazılım dizgesinin tasarımını ve gerçekleştirimini içermektedir.

Tez, Ersin Töreci tarafından 1979 yılında tamamlanmıştır. Tezde kullanılan terimler, hangi terime karşılık kullanıldığı ile beraber tezin sonunda dizin olarak da yer almaktadır.

Terimin Tezde Kullanımı	Terimin İngilizce Kullanımı
anahtar	key
bağ	link
bağlam	context
bellek	memory
bilgisayar	computer
bilişim	informatique
boşluk	space character
çıktı	output
damga	character
değişken	variable
dizge	system
dizgi	string
dizi	array
dizin	index

donanım	hardware
döngü	loop
esneklik	flexibility
etkileşimli	interactive
geçiş	run
gerçekleştirme	implementation
girdi (giriş)	input
giriş / çıkış	input / output
güncellemek	update
güvenirlilik	reliability
hız	speed
ileti	message
iletişim	communication
iş	job
işleç	operatör
işlem	operation
işlenen	operand
işletim dizgesi	operating system
işletmen	operatör
izlence	program
izlenceleme	programming
izlenceleme dili	programming language
kesim	segment, section
kesimleme	segmentation
komut	instruction
konum	position
kullanıcı	user
kütük	file
mantıksal işlem	logical operation
mıknatıslı şerit	magnetic tape
öbek	block
örü	text
örüntü	pattern
özdevimli	automatic
sayısal	numerical
tasarım	design
tanımlanmış işlev	defined function
tutanak	record
uyarı	warning
uyarı iletisi	warning message
veri	data
yanlış	error
yazıcı	printer
yazılım	software
yığıt	stack
yordam	procedure
yordamlık	library

4.1.1.2. “Bilgi Erişim Sorunu ve Bir Belge Dizinleme ve Erişim Dizgesi Tasarım ve Gerçekleştirimi” (Dr. Aydın Köksal)

Tezi Hazırlayan: Aydın KÖKSAL

Tezin Hazırlandığı Üniversite: Hacettepe Üniversitesi (doçentlik tezi)

Bu çalışma, bilişim ve bilgisayar bilimleri mühendisliğı alanında, bilgi erişim konusunda gerçekleştirilmiş uygulamalı bir deneysel dizgeyi kapsamaktadır. Söz konusu çalışmada, bilgi erişim konusunda kuramsal ve uygulamalı yaklaşımlar incelenmekte, gerçekleştirilmiş deneysel bir bilgi erişim dizgesi tanıtılmaktadır.

Tez, Aydın Köksal tarafından doçentlik tezi olarak 1979 yılında tamamlanmıştır. Çalışmanın sonunda, tezde kullanılan, konuya ilişkin özel terimler liste olarak verilmiştir.

Terimin Tezde Kullanımı	Terimin İngilizce Kullanımı
ağ	net (work)
anahtar sözcük	key-word
anma	recall
ayrıştırıcı	parser
bağlam	context
bilgi erişim	information retrieval
bilişim dizgesi	information system
bilişimsel dilbilim	computational linguistics
buluşsal	heuristic
�evrimi�i	on-line
�izge	graph
derlem	collection
dizge	system
dizgi	string
dizinleme dili	indexing language
duyarlık	precision
ge�iş sıklığı	frequency of occurrence
geribildirim	feedback
g�m�	thesaurus
günleme	updating
im	sign, signal
işle� (operatör)	operatör
�nce-düzenli dizinleme	pre-coordinate indexing
�r�nt� tanıma	pattern recognition
�zdevimli	automatic
�zdevin	automation
�reysel	generic
seçimli bilgi dağıtım (SBD)	selective dissemination of information

	(SDI)
sıradüzensel	hyerarchical
sonra-düzenli dizinleme	post- coordinate indexing
zamandizinsel	chronological

4.1.1.3. “Türkçe Metinler İçin Bilgi Sıkıştırma Amacıyla Optimum Kodlama Yöntemlerinin Geliştirilmesi ve Uygulaması” (Dr. Atalay Yunusoğlu)

Tezi hazırlayan: Atalay YUNUSOĞLU

Tezin hazırlandığı üniversite: Hacettepe Üniversitesi (doktora tezi)

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Erdal Panayırıcı

Bu çalışmada, Türkçe metinlerin sıkıştırılması için optimum kodlama yöntemlerinin geliştirilmesi ve bilgisayar ortamında örnek uygulamaların gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

Tez, Atalay Yunusoğlu tarafından doktora tezi olarak 1979 yılında tamamlanmıştır.

Terimin Tezde Kullanımı	Terimin İngilizce Kullanımı
alıcı	receiver
bellek	memory
bilgi erişim	information retrieval
bilgisayar	computer
bilişim	informatics
bilşimsel dilbilim	computational linguistics
bit	bit
değişken	variable
dizge	system
dizgi	string
donanım	hardware
gömmü	thesaurus
ileti	message
karakter	character
kodlama	codification
kütük	file
özdevimli	automatic
sığa	capacity
sistem	system
veri	data
yığın	stack

4.1.2. 2000’li Yıllarda Hazırlanan Tezler ile İlgili Genel Değerlendirme

2000’li yıllarda bilgisayar mühendisliği alanında incelediğimiz tezler, tez çalışmalarının yapıldığı üniversiteler ve tezleri hazırlayanlar şu şekildedir:

4.1.2.1. “Gömülü İşletim Sistemleri İçin Başarım Amaçlı Öbek Tabanlı Yeni Bir Yöntem ve Bu Yöntemin İnce İstemciler Temelinde Gerçekleştirimi” (Dr. Kerem Erzurumlu)

Tezi Hazırlayan: Kerem ERZURUMLU

Tezin Hazırlanıldığı Üniversite: Hacettepe Üniversitesi (doktora tezi)

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hayri Sever

Hacettepe Üniversitesinin Bilgisayar Mühendisliği Bölümü hocası Prof. Dr. Hayri Sever danışmanlığında, Kerem Erzurumlu tarafından 2012 yılında tamamlanan bu tez, ince istemci mimarisi isimli sistem başta olmak üzere, her çeşit bilgisayar mimarisiyle de çalıştırılabilecek bir işletim sisteminin sıkıştırma yöntemini önermiş ve tasarlamıştır.

Bu tez kapsamında, mevcut güncel yöntemlerden farklı olarak yeni bir “Gömülü İşletim Sistemi” yöntemi tasarlanmış ve gerçekleştirilmiştir. Önce sıklıkla birbirine karıştırılan “Gömülü Sistem”, “Adanmış Sistem” ve “Gömülü İşletim Sistemi” tanımları yapılmıştır. Sonrasında, sistemlerin yararlı ve zararlı yönleri incelenip değerlendirilmiştir.

Ayrıca bu tez bünyesinde geliştirilmekte olan sıkıştırma yönteminin, günümüzde kullanılan diğer yöntemlere göre ihtiyaç duyduğu depolama alanının ve başarılı olma ölçütlerinin karşılaştırması yapılmış, bu karşılaştırmanın sonuçları da tez bünyesinde değerlendirilmiştir.

Erzurumlu, kendisine tezi üzerinde dil çalışması yapma izni almak için gönderilen maile olumlu cevap vermiş; bilgisayar, yazılım, donanım gibi sözcükleri Türk diline katan bölümün mezunu olarak tezini hazırlarken dili doğru kullanmaya çok dikkat ettiğini ifade etmiştir.

Terimin Tezde Kullanımı	Terimin İngilizce Kullanımı
açılış protokol	boot protocol, BOOTP
adanmış sistem	dedicated system
ağ	network
alt-sistem	sub-system
anahtar	key
aptal terminal	stupid terminal
arabirim / arayüz	interface
bağlantı	connection
bellek	memory
bilgi işlem	data processing
bilgisayar	computer
bütünleşik	integrated

çekirdek	core
delgili kart	punch card
depolama	storage
disk	disk
dizin	index
donanım	hardware
durağan	static
e-posta	e-mail
flashcard	flashcard
girdi (giriş)	input
internet	international network
İşlemci	Processor
işletim sistemi	operating system
kişisel bilgisayar	personal computer, PC
kod	code
kullanıcı	user
kurulum	setup
kütük	file
manyetik teyp	magnetic tape
masaüstü	desktop
mikroişlemci	microprocessor
modül	module
monitör	monitör
öbek	block
önbellek	cache memory
RAM	veri deposu
sabit disk	hard disk
sayısal	digital
sistem	system
sunucu	server
terminal	terminal
veri	data
yazılım	software

4.1.2.2. “Yapay Zekâ Yöntemleri ile Kablosuz Sensör Ağlarındaki Eniyileme Problemlerinin Çözümü” (Dr. Tahir Emre Kalaycı)

Tezi Hazırlayan: Tahir Emre Kalaycı

Tezin Hazırlandığı Üniversite: Ege Üniversitesi (doktora tezi)

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Aybars Uğur

Bu çalışmada son zamanların önemli teknolojik ürünlerinden biri olan kablosuz algılayıcı ağların uygulaması sırasında yeri olan “*eniyileme problemleri*” tanıtılmış, bu problemlerin belirlenmiş iki çeşidi için çözüm yöntemleri geliştirilmiş ve ulaşılan sonuçlar değerlendirilmiştir.

Kendisine maille ulaşılan Kalaycı, kaynak olarak gösterilip atıf verildiği sürece, tezi üzerinde çalışma yapılmasında kendisi açısından hiçbir sakınca olmadığını dile getirmiş, gönderilen e-postaya iyi çalışmalar dileğinde bulunarak cevap vermiştir.

Terimin Tezde Kullanımı	Terimin İngilizce Kullanımı
ağ	network
aktarma	transfer
alan	field
algılayıcı	sensor
alt sistem	subsystem
ana istasyon	master station
analog sinyal	analog signal
arama	search
arayüz (arabirim)	interface
ayrık	discrete
bağlantı	connectivity
bellek(flashcard)	memory, storage
benzetim	simulation
bilgisayar	computer
birleştirme	fusion
blok	block
bulanık mantık	fuzzy logic
evrim ii	online
değişken	variable
depolama kapasitesi	storage capacity
dışsal bellek	external memory
donanım	hardware
durağan	static
düğüm	node
geniş bant	broadbant
girdi (giriş)	input
güncelleme	update
hafıza (bellek)	memory
iletişim	communication
işlemci	processor
işletim sistemi	operating system
kaynak	resource
kodlama	coding
konum	position
kurulum	setup
küme	cluster
mesaj	message
operatör	operatör
parametre	parameter
prototip	prototype
robotik	robotics

sensör	sensor
sıradüzen	hierarchy
sinyal	signal
sistem	System
sözde kod	pseudocode-yapay kod
tümleşik devre	integrated circuit
uzman sistem	expert system
veri	data
yapay sinir ağı	artificial neural network
yapay zeka	artificial intelligence
yazılım	software
yedekleme	redundancy
yerel	local
yonga	chip

4.1.2.3. “Uygurcadan Türkçeye Bilgisayarlı Çeviri” (Dr. Murat Orhun)

Tezi Hazırlayan: Murat Orhun

Tezin Hazırlanıldığı Üniversite: İstanbul Teknik Üniversitesi (doktora tezi)

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Eşref Adalı

Bilgisayarlı çeviri, bir doğal dili başka bir doğal dile çevirme işlemidir. Tezin yazılışı ile ulaşılmaya çalışılan amaç, Uygurcadan Türkçeye yapılacak olan bilgisayarlı çeviri hususunda gereken teorik alt yapıyı oluşturarak ve bu yapı üzerine kurulabilecek yazılımların çeviri işleyişini gerçekleştirmek olarak saptanmaktadır.

Kendisine maille ulaşılan Orhun, tezi üzerinde çalışma yapılmasında bir sakınca görmemiş, gönderilen e-postaya başarı dileklerinde bulunarak cevap vermiştir.

Terimin Tezde Kullanımı	Terimin İngilizce Kullanımı
bellek(flashcard)	memory, storage
bilgisayar	computer
bilişim	informatics
çıkıtı	output
çözümleyici	analyst
dönüştürücü	converter
etiket	label
giriş(girdi)	input
hedef dil	target language
karakter	character
kaynak dil	source language
kodlama	coding
sistem	system
sistem geliştirici	system development
tuş(dokunak)	key
yazılım	software

5.BÖLÜM

SEÇİLEN TEZLERDE SAPTANAN BİLİŞİM TERİMLERİNİN İNCELENMESİ

5.1. Seçilen Tezlerde Saptanan Bilişim Terimlerinin İncelenmesi

Seçilen tezlerde kullanılan bilgisayar terimlerinin ortaya konulduğu bu bölümde, kullanılan bilgisayar terimleri tespit edilerek fişlenmiştir. Bu fişlemelerde yer alan bilgisayar terimlerinin anlamları Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Türkçe Sözlük yardımıyla açıklanmış; bu sözlükte bulunamayan terimler, Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü, Türkçenin Alıntıları Sözlüğü, Bilişim Terimleri Sözlüğü, TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü, Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü isimli kaynaklardan yararlanılarak açıklanmıştır.

Seçilen tezlerde tespit edilen terimler, İngilizce ve Fransızca karşılıkları verilerek anlamları açıklandıktan sonra, farklı kullanımları ile ele alınmıştır. Terimlerin öncelikle TDK Türkçe Sözlük'te yer alan anlamları verilmiş, ardından diğer sözlüklerde ne şekilde tanımlandığı açıklanmıştır. Türkçede farklı kullanımları bulunan terimler tespit edilerek Türk dilinin yapısına uygun kullanımı ana başlığı altında tüm kullanımları ile açıklanmıştır. Bu bölümde, Türkçede bilişim terimlerinin nasıl kullanıldığı, bu terimlerin kullanımında geçmişten günümüze ne gibi değişiklikler yaşandığı, dilde kullanılan bilgisayar terimlerinde ortak kullanım konusundaki başarı düzeyleri ortaya konmaktadır. Tezin sonunda, incelenen tezlerde kullanımı tespit edilen bilgisayar terimleri, abecesel sıraya göre Türkçe ve İngilizce dizin olarak listelenmiştir. İncelenen tezlerde tespit edilen terimler şunlardır:

Açılış Protokolü (< İng. Boot protocol, BOOTP):

İncelenen sözlüklerde “boot” terimi şöyle açıklanmaktadır:

* “Ön yüklemek, bir bilgisayarı işletim sistemini yükleyerek ve olasılıkla belleği temizleyerek başlatmak.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* “Bilgisayarınızı çalıştırmak için yüklenen yazılıma verilen isim.” (Bilgisayar Terimleri Sözlüğü)

Erzurumlu'nun tezinde karşımıza çıkan BOOTP kısaltması, Türkçeye “önyükleme protokolü” olarak da çevrilmiştir.

Adanmış Sistem (<İng. Dedicated system)

* “Genellikle, özel veya sürekli kullanımlar için tasarılan veya ayrılan makinaları, programları veya prosedürleri belirten terimdir. Özel bir kullanım veya uygulama için yapma veya rezerve etmedir.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Ağ (< İng. Network):

* “Ulaşım ve iletişim gibi alanlarda ülkenin her yerine yaygınlaştırılmış şebeke.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Birçok nokta ile bunlar arasındaki bağlantılarla gösterilebilen bir dizgeye ilişkin yapı.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* “Birbirine bağlı dalların ve düğümlerin düzenlenmesi, uç birimler ve ara bağlantılarının bir düzenlemesi.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* “Uzaktan işlemede, bir bilgisayarı uzaktaki terminallere birleştiren bir dizi iletişim hatlarıdır.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Gözle görünmez bir örümcek ağını andıran “network” kavramının “ağ” sözcüğüyle karşılanması, yerinde bir yaklaşımdır.

Aktarma (<İng. Transfer) (<Fr. Transfert):

* “Aktarmak işi.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Bilgisayar sisteminde verilerin bellekteki bir yerden diğer bir yere taşınması.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

* “Veriyi bir bellek yerinden diğerine göndermek.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bu terim, Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “gönderme, gönderim” sözcükleri ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* “Bir bilginin bir ya da birkaç uzak yerde elde edilmesinin sağlanması. İletim sözcüğü de kullanılmaktadır.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bu terim, Türkçenin Alıntılar Sözlüğü’nde ve Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü’nde “transfer” sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* “Bir şeyi bir yerden alıp başka bir yere götürme.” (Türkçenin Alıntılar Sözlüğü)

* “Taşıma, aktarma.” (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)

Alan (<İng. Field):

* “Düz, açık ve geniş yer, meydan, saha.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Bir kayıta bilgi ile doldurulmak üzere ayrılmış olan alandır.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

* “Bir tutanakta, özel bir veri türüne ayrılmış belirli bir bölge. En küçük mantıksal veri saklama birimi.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* “Bir veri ortamında veya bir depolama aygıtında belirli bir veri elemanları sınıfı için kullanılan belirlenmiş alan.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Algılayıcı (<İng. Sensor):

* “Algı yetkisi olan kimse.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Girdisi bazı dış fiziksel oluşumların niceliksel ölçümleri olan ve çıktıları bir bilgisayar tarafından okunabilen bir transdüseri veya diğer bir aygıtı belirtir.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Bu terim, Türkçenin Alıntılar Sözlüğü’nde “sensör” sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* “Duyarga.” (Türkçenin Alıntılar Sözlüğü)

Alt- Sistem (<İng. Sub-system):

* *“Daha büyük bir sistemin bileşeni olan bir sistemdir.”* (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

* *“Bir açık sistemde, sistemin sadece bir sonraki alt bölümündeki ya da üst bölümündeki ögeler ile doğrudan etkileşen, açık sistemin hiyerarşik bölümündeki öge.”* (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bu terim, Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “altdizge” sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* *“Bir dizge oluşturmak üzere başka nesneler ya da altdizgelerle etkileşen ve kendi başına bir dizge niteliği taşıyan nesne.”* (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Ana İstasyon (<İng. Master Station):

* *“Temel mod bağlantı kontrolünde, kendisi dışındaki bir veya daha fazla veri istasyonuna veri iletimini kesinleştirmek için çağrı alan veri istasyonu.”* (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* *“Çok kullanıcı bir ortamda kullanıcıları sıraya koyma ve seçme işlemleri için bütün diğer terminalleri denetleyen terminaldir.”* (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Anahtar (<İng. Key):

* *“Şifre yazmak ve çözmek için kararlaştırılmış olan yol.”* (TDK Türkçe Sözlük)

* *“Bir veri kümesi içerisinde ya da buna bağlı olarak veri kümesini tanıttıcı bilgileri içeren damga dizini.”* (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* *“Şifre yazmak ve çözmek için kararlaştırılmış olan yol.”* (Türkçenin Alıntılar Sözlüğü)(Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)

* *“Şifreleme veya şifre çözme faaliyetlerini kontrol eden bit serisi.”* (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Anahtar Sözcük (<İng. Key-word):

* *“Bilgi erişimde, bir deyim ya da örü içinde yer alan ve konu ya da kavram belirtici nitelik taşıyan sözcük ya da damga dizisi.”* (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Analog Sinyal (<İng. Analog Signal):

Bu terim, TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “örneksel sinyal” sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* *“Veriyi temsil eden karakteristik niceliğin herhangi bir anda sürekli bir aralık içindeki herhangi bir değeri alabildiği bir sinyal.”* (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde de, Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü’nde de “analog” terimi “örneksel” olarak çevrilmekte ve şöyle açıklanmaktadır:

* *“Verinin sürekli bir fiziksel değişkenle gösterimine değgin.”* (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* *“Akım, gerilim vs. gibi sürekli değişken fiziksel varlıklarla bir dizgenin(sistemin) davranışının veya etkinliğinin ölçümü ve gösterimidir.”* (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Anma (<İng. Recall):

- * “Birini veya bir şeyi akla getirerek sözünü etmek veya onu düşünmek, zikretmek, hatırlamak.” (TDK Türkçe Sözlük)
- * “Bilgi erişimde, erişilen anlamlı belge sayısının derlemde bulunan toplam anlamlı belge sayısına oranı.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Aptal Terminal (<İng. Dumb terminal):

Bu terim, TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “akılsız terminal” sözcüğü ile karşılanmaktadır. Sadece veri giriş çıkışı için kullanılan, herhangi bir veri işleme özelliği olmayan, akılsız, programlanamayan uç birime verilen addır. Eksik donanımlıdır, işlem güçleri oldukça zayıftır ama ihtiyacı karşılarlar.

Terminal sözcüğü TDK Türkçe Sözlük’te bilgisayar ucu olarak tanımlanmaktadır. Aptal teriminin argo olması nedeniyle bu terimin “programlanamayan bilgisayar uç birimi” olarak kullanılmasının ya da hiç değilse “akılsız terminal” olarak kullanılmasının daha doğru olduğu düşünülmektedir.

Arabirim (<İng. Interface):

- * “İki dizge ya da alt dizge arasında ön görülen ilişki ya da iletişimi sağlama amacıyla tasarlanmış herhangi bir bağdaştırıcı birim ya da olanak.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)
- * “Bilgi işlem sistemleri arasında veya tek bir sistemin parçaları, öğeleri arasındaki ortak kullanımlı sınırdır.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Erzurumlu’nun tezinde hem “arabirim” hem de “arayüz” çevirisi ile kullanılan “interface” terimi, TDK Türkçe Sözlük ve TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “arayüz” sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

- * “Bilgisayar yazılımlarının kullanıcı tarafından çalıştırılmasını sağlayan, çeşitli resimlerin, grafiklerin, yazıların yer aldığı ön sayfa.” (TDK Türkçe Sözlük)
- * “İşlevlere, fiziksel ara bağlantılara, sinyal değişimlerine ve uygun olan diğer özelliklere ait olan değişik karakteristikler tarafından tanımlanan iki fonksiyonel birim arasında paylaşılan ara yüzey.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Arama (<İng. Search)(<Fr. Recherche):

- * “Aramak işi, taharri.” (TDK Türkçe Sözlük)
- * “Bir öğeler kümesinin, belirtilen bir özelliği taşıyan bir ya da birden çok ögenin bulunması amacıyla incelenmesi.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)
- * “Kullanıcının; özel karakter dizileri, gömülü komutlar ya da metin içinde özel nitelikli karakterler gibi öğelerin konumlarını bulmasına olanak sağlayan işlem ya da mod.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)
- * “Bir dizi veriyi istenen özelliğe sahip olanını bulmak için incelemek, aramaktır.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Ayrık (<İng. Discrete):

- * “Ayrılmış.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Karakterler gibi farklı elemanlar içeren veriye ve sınırlı sayıda farklı olarak tanınabilir değerlere sahip olan fiziksel niceliklere olduğu kadar bu veriyi kullanan süreçlere ve işlevsel birimlere ait olan.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bu terim, Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “kesikli” sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* “Damgalar ya da yalnız ayrı değerler alabilen fiziksel büyüklükler gibi ayrı öğeler biçimindeki verilere değgin.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Ayrıştırıcı (< İng. Parser) (<Fr. Analyser) :

* “Bir tümceyi, dilin biçim bilimi, söz dizimi, gerekirse anlam bilgisi kurallarına göre basamak basamak işlevsel öğelerine ayırmak amacını güden bir algoritma ya da bilgisayar izlencesi.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bağ (<İng. Link) (<Fr. Lien):

* “İlgi, ilişki, rabıta.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Bir veri tutanağını başka bir veri tutanağına bağlamak üzere kullanılan ve birinci tutanakta yer alıp ikincinin adresini gösteren veri ögesi.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bağlam (< İng. Context) (<Fr. Contexte) :

* “Herhangi bir olguda olaylar, durumlar, ilişkiler örgüsü veya bağlantısı.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Bir bilgisayar dizgesindeki görevlerin işletilebilmeleri için işletim dizgesinin sağladığı ortam.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bağlantı (<İng. Connection):

* “İki veya daha çok şeyin birbiriyle bağlı bulunması, ilişki, irtibat, bağlanak.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “İletişimde, bilgi taşımak için işlevsel birimler arasında kurulan ilişki.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

* “Özellikle eş zamanlı olmayan yordamlara yapılan yordam çağırma deyimleri gibi modüller arasında etkileşimi mümkün kılan bir teknik.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bellek (< İng. Memory) (< Fr. Memorie):

* “Bir bilgisayarda, programı değişmeyen verileri, yapılacak iş için gerekli olan ara sonuçları toplayan bölüm.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Veri ve işlem dizilerinin elektriksel imler biçiminde saklandığı bilgisayar bölümü.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* “Veri veya programların depolandığı yer veya aygıttır. “Storage” ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

* “Bir işlem birimindeki adreslenebilir depolama alanının tamamı ve komutları icra etmek için kullanılan diğer dahili bellek.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bu terim, Erzurumlu'nun tezinde "flashcard" terimi ile karşımıza çıkmaktadır. İncelediğimiz tezlerde "hafıza" olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Benzetim (<İng. Simulation):

- * *"Bir sistemin işlevini yerine getirmesini diğer bir sistemle temsil etmektir."* (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)
- * *"Fiziksel ya da soyut bir dizgenin davranış özelliklerinin başka bir dizgenin davranışlarıyla gösterimi."* (Bilişim Terimleri Sözlüğü)
- * *"Fiziksel veya soyut bir sistemin seçilmiş işleyiş özelliklerini temsil etmek için bir veri işlem sisteminin kullanımı."* (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

- * *"Taklit etme, benzerini yapma, simülasyon."* (TDK Türkçe Sözlük)

Bu terim, incelediğimiz birçok sözlükte "simülasyon" sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

- * *"...Bir "kalıp" oluşturarak herhangi bir durumu, dizgeyi ya da süreci çözümlemeye çalışmak demektir."*
- * *"Taklit etme, benzerini yapma, benzetim."* (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)
- * *"Benzetim."* (TDK Türkçe Sözlük) (Türkçenin Alıntılar Sözlüğü)

'Benzetim' gibi Türkçe bir sözcikle karşılanabilen bu kavram için hala 'simülasyon' denilmemesi gerektiği düşünülmektedir.

Bilgi Erişim (<İng. Information retrieval) (<Fr. Recherche documentaire):

- * *"Bir bilgi erişim dizgesini kullanarak, içerik bakımından araştırılan konu ve kavramlarla ilgili olabilecek, genellikle varlığı bile bilinmeyen belgelerin izini bulmayı amaçlayan araştırma."* (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bilgi İşlem (<İng. Data processing) (<Fr. Traitement de l'information):

- * *"Veri üzerinde işlemlerin düzenli biçimde yürütülmesi. örn. kişi eliyle ya da özellikle bilgisayar vb. makinelerle yapılan bir işlem, bir kütük birleştirme, bir sıralama ya da bir hesaplama. Veri işlem deyimi de kullanılır."* (Bilişim Terimleri Sözlüğü)
- * *"İşlemlerin veri üzerinde sistematik olarak gerçekleştirilmesi."* (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bu terimin dilde "bilgi işlem" terimi ile karşılanmadan önce "malumat prosesingi" olarak da adlandırıldığı bilinmektedir. Köksal tarafından Türkçeye kazandırılan bu terim, Türkçe tamlama kurallarına tam uymadığı için eleştirilmiştir ancak sözcüğün kökeninin Türkçe olmasının ve anlaşılabilirliğinin daha önemli olduğu düşünülmektedir.

Bilgi Sıkıştırma (<İng. Data compression) (<Fr. Compression de l'information):

- * *"Büyük oylumlu veri kümelerinin saklanmasında ya da gönderiminde kullanılan donanım sığalarında savurganlığı önlemek amacıyla, bilginin sayılmalı*

özelliklerine uygun biçimde tasarlanan en iyi bir düğümleme yöntemiyle oylumunun küçültülmesi.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bilgisayar (< İng. Computer) (< Fr. Ordinateur):

* “Çok sayıda aritmetiksel ve mantıksal işlemlerden oluşan bir işi, önceden verilmiş bir programa göre yapıp sonuçlandıran elektronik araç, elektronik beyin.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Çok sayıda aritmetiksel ve mantıksal işlemlerden oluşan bir işi, çalışması sırasında bir işletmenin işe karışması gerekmeksizin, önceden verilmiş bir izleneye göre, özdevimli olarak yürüten bir veri işleyici.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* “İnsan müdahalesi olmaksızın mantıksal ve aritmetik işlemler de dahil geniş kapsamlı hesaplamaları yapabilen işlevsel birim.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* “Önceden tanımlanmış olan biçimde verileri kabul edebilen, verileri işleyen ve işlem sonuçlarını belirtilen bir biçimde bilgi olarak veya biraz daha öteye bir makineyi veya süreci otomatik olarak denetlemek üzere işaretler olarak veren herhangi bir makinedir.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Bu terim, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü’nde ve Türkçenin Alıntılar Sözlüğü’nde “kompüter” ve “kompütür” sözcükleri ile karşılanmaktadır ve şöyle açıklanmaktadır:

* “Bilgisayar, önceden belleğine yüklenmiş bir yazılıma göre komuta edilerek, çok sayıda ve karmaşık aritmetiksel işlemlerden oluşan bir işi kısa sürede yapıp sonuçlandırabilen, bilgilerin depo edilmesine ve istendiğinde hemen bulunmasına elverişli, yaşamın her alanında kullanılan elektronik aygıt.” (Türkçenin Alıntılar Sözlüğü)

Bilgisayar sözcüğü İngilizce “computer” sözcüğünün karşılığı olarak, ilk kez 1969 yılında bilgisayar mühendisi Prof. Dr. Aydın Köksal tarafından kullanılmıştır. Benimsenmesi zaman almış, karşı çıkan pek çok kişi olmuştur.

Köksal hazırladığı sözlüğün ön sözünde konuyla ilgili düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

İngilizce bilimsel terimlerin evrenselliği Türkiye’de sık sık tartışılmıştır. Örneğin bu satırların yazarının ilk kez 1969’da resmi yazışmalarda kullandığı bilgisayar sözcüğünün gereksizliği, kompüter sözcüğünün tüm dillerde ortaklaşa kullanıldığı, dolayısıyla olduğu gibi benimsenmesi gerektiği yolunda eleştirileri çok işittik. Bunun biraz da düşünsel düzeyde tüm dünyaya pek kapalı, Amerika’ya iyice açık olmamızdan kaynaklandığını düşünmekten kendimi alamıyorum. Yoksa örneğin Yugoslav’ın računar, Japon’un denshi keisanki, Arap’ın hasib, İsraillinin mahşev, Fransız’ın ordinateur, İspanyol’un ordenador, İtalyan’ın calcolatore dediğini görmezlikten gelip tüm dünyanın computer sözcüğünü kullandığını savunmak nasıl açıklanabilir? Türk Dil Kurumunun Arapça, Çince, Elence, İbranice, Japonca, Rusça gibi bilim dillerinde kullanılan birtakım temel terimleri derlemesi bu yanlışlığı gidermek bakımından yararlı olurdu (1981: 10-11).

Bilişim (< İng. Informatics) (< Fr. Informatique):

* “Teknik, ekonomik ve toplumsal alanlardaki iletişimde kullanılan ve özellikle elektronik aletler aracılığıyla düzenli bir biçimde işlenmeyi öngören bilim, informatik, enformatik.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “İnsanoğlunun teknik, ekonomik ve toplumsal alanlardaki iletişiminde kullandığı ve bilimin dayanağı olan bilginin, özellikle elektronik makineler aracılığıyla düzenli ve ussal biçimde işlenmesi bilimi.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bilişim Dizgesi (<İng. Information system):

* “Belli bir konuya ya da örgüte ilişkin verilerin bir düzen içinde bilgisayar ortamında saklandığı ve kullanıcı olarak tanımlanan kişilerin bilgi gereksemelerini karşılamak üzere dönem dönem ya da başvuruldukça raporlar üreten ya da gerekenen veriye benimsenebilecek kısa bir süre içinde erişim olanağı sağlayan, belli bir donanım üzerinde işletimsel durumda yazılım ve veriler topluluğu.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bilişimsel Dilbilim (<İng.Computational linguistics)(<Fr.Linguistique mathématique):

* “Genellikle bilgisayar kullanımıyla gerçekleştirilen sayılamalı dilbilim çalışmalarıyla, biçim bilimi, söz dizimi, anlam bilimi düzeylerinde özdevimli çözümlemeleri, doğal dilden doğal dile özdevimli çeviri çalışmalarını, özdevimli biçim araştırmalarını kapsayan çalışma alanı.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Birleştirme (<İng. Fusion):

* “Birleştirmek işi veya durumu.” (TDK Türkçe Sözlük)

Bu terim, incelenen birçok sözlükte “füzyon” sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* “Birleşme, kaynaşma.” (TDK Türkçe Sözlük)(Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)

* “Birleşme, kaynaşma, erime, sıcaklık artırılmak yoluyla, ısının etkisiyle katı durumdan sıvı duruma geçerek birleşme.” (Türkçenin Alıntıları Sözlüğü)

Bu terim, TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “link” sözcüğü ile de karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* “Bağlamak, işaretçiler kullanarak veri nesnelerini birbirine bağlamak ya da bir ya da daha fazla programın bölümlerini bağlantılar sağlayarak birbirine bağlamak.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bit (<İng. Bit) (<Fr. Bit):

* “En küçük veri ögesi. Veri saklama sığınağı birimi.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

‘Binary digit’ teriminden kısaltma olan bit terimi, Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “ikil” sözcüğü ile karşılanmaktadır. Ancak dilde ‘ikil’ sözcüğü Türkçeyi doğru kullanmak isteyen çevreler dışında tutunmamış, ödüncleme yöntemiyle ‘bit’ terimi kullanılagelmeye devam etmiştir.

Blok (<İng. Block)(<İng. Bloc):

* “Birden çok bölümü bir araya getirilmiş olan, bir bütün oluşturan.” (TDK Türkçe Sözlük)(Türkçenin Alıntılar Sözlüğü) (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)

* “Belirli bir amaç için bir birim olarak ele alınan karakter, sözcük veya kayıt dizisi.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bu terim, Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “öbek” sözcüğü ile karşılanmak ve şöyle açıklanmaktadır:

* “Teknik ya da mantıksal nedenlerle bir birim gibi düşünülen ve işlem gören bir tutanak dizgisi, sözcük dizgisi ya da damga dizgisi.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Kökeninin Türkçe olması nedeniyle ‘öbek’ teriminin tercih edilmesi gerekir.

Boşluk (<İng. Space) (<Fr. Espace):

* “Boş olan yer.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Bir çiziler dizisinde, genellikle boş bir konumla gösterilen damga.”

Bu terim, Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “boş damga” sözcüğü ile karşılanmaktadır.

Bulanık Mantık (<İng. Fuzzy logic):

* “Gerçekler, sonuç çıkarma kuralları ve niceleyicilere kesinlik faktörlerinin verildiği klasik olmayan mantık.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Buluşsal (<İng. Heuristic) (<Fr. Heuristique):

* “Bir soruna, bir dizi sınama ve yanılmanın değerlendirilmesini izleyerek yapılan buluşlarla çözüm arayan bir bilgisayar izlencesine ya da herhangi bir yaklaşım ya da yöntemeye değgin.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bu terim, Türkçede bulgusal sözcüğü ile de karşılanmaktadır.

Çekirdek (<İng. Core):

* “Bir şeyin temelini oluşturan öz, nüve.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Ortasından geçen okuma yazma telinden belli bir yönde akım geçirildiğinde belli bir yönde mıknatıslanan ve bu durumunu, telden ters yönde bir akım geçirilmedikçe koruyan, olabildiğince küçük boyutlarda, halka biçiminde, bilgisayar ana belleği olarak kullanılan çekirdek belleği oluşturan mıknatıslı öge.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* “Bu terim bir bilgisayarın ana belleğini belirtmek için kullanılır. Manyetik yükleri (şarjları) tutabilme yeteneğinde olan küçük demir çekirdeklerden oluştuğu için bu ad türetilmiştir.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü-Gazi Güder)

Çevrim içi (<İng. Online) (<Fr. Connecte):

* “Bilgisayar sisteminde sunucuya bağlı ve çalışır durumda olma.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Giriş verilerinin oluştuğu yerde, anında girildiği, çıkış verilerinin gereksenen yerde, anında kullanıma sokulduğu herhangi bir donanım vb. kaynağın bu niteliğine ya da bu tür kullanım biçimine değgin.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* “Merkezi işlem birimiyle doğrudan karşılıklı olarak iletişimde ve onun denetimi altında bulunan ekipman, aygıt veya dizgeleri (sistemleri) belirten terimdir.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü-Gazi Güder)

Bu terim, Türkçenin Alıntılar Sözlüğü’nde “on-line” sözcüğü ile karşılanmak ve “çevrim içi” olarak açıklanmaktadır.

Çıktı (<İng. Output) :

* “Bilgisayarda yazılan bir metnin kâğıda dökülmüş biçimi.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Bir veri işlem dizgesince ya da onun herhangi bir birimince dizge dışına gönderilen veri.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* “Bir çıktı işleminde yer alan bir aygıt, bir işlem, kanal ya da ilgili veri ve duruma bağlı.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Çizge (<İng. Graphic) (<Fr. Graphique) :

* “Bir olayın çeşitli durumlarını göstermeye veya birkaç şey arasında karşılaştırma yapmaya yarayan çizgilerden oluşmuş biçim, grafik.” (TDK Türkçe Sözlük)

Bu terim Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü’nde “grafik” sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* “Bir olayın, niceliğin çeşitli durumlarını göstermeye veya birkaç şey arasında karşılaştırma yapmaya yarayan çizgilerden oluşmuş şekil.” (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)

Cözümleyici (<İng. Analyzer):

* “Çözümleme işini yapan kimse, analist.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Sorunları tanımlayan ve çözümleri için algoritma ve yöntemler geliştiren bir kişidir.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Bu terim incelenen sözlüklerin bazılarında “analist” sözcüğü ile karşılanmakta, TDK Türkçe Sözlük’te hem çözümleyici hem de analist olarak karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* “Tahlil, analiz yapan kimse, çözümleyici.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Çözümleyici.” (Türkçenin Alıntılar Sözlüğü)

Damga (<İng. Character) (<Fr. Caractère):

* “Bir şeyin üzerine bir nişan, bir işaret basmaya yarayan araç.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Verinin düzenlenmesi, denetlenmesi ya da gösterimi için kullanılan ve üzerinde uzlaşma varılmış öğeler kümesinin bir üyesi.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bu terim Türkçede “damga” sözcüğünün yanı sıra “karakter” sözcüğü ile de karşılanmaktadır. Bu nedenle incelenen sözlüklerdeki karakter sözcüğünün anlamını da eklemek doğru bulunmuştur:

* “Ayırt edici nitelik.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Basımda harf türü.” (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)

Değişken (<İng. Variable):

- * “Değişme özelliği gösteren, çok değişen, değişebilir.” (TDK Türkçe Sözlük)
- * “Adresler ile veri değerleri arasındaki ilişkinin değişebildiği; bir tanımlayıcı, bir veri nitelikleri kümesi, bir ya da daha fazla adres ve veri değerlerinden oluşan bir açık deklarasyon ile oluşturulan dörtlü.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)
- * “Bir problemin veya bir programın farklı uygulamaları için değişen, denetlenebilen, değişebilen nicelikleridir.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Delgili Kart (<İng. Punch card):

- * “IBM kartı olarak da adlandırılır. Bilgilerin makine tarafından okunabilir delikler biçiminde kodlanarak konduğu, kaydedildiği karttır.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü-Gazi Güder)

Bu terim Bilişim Terimleri Sözlüğü ve TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “delikli kart” sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

- * “Üzerindeki kolonlarda bulunan delikler düzeniyle veriyi oluşturan damgaların gösterildiği standart kart. 7x3 boyutlarında, üzerinde 80 kolon ve her kolonda 12 delik konumu bulunan delgili kart.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)
- * “Üzerine delik örüntülerinin delinebileceği kart.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Depolama (<İng. Storage):

- * “Bir bellek cihazına veriyi yerleştirmek veya saklamak.” (TDK Türkçe Sözlük)
- * “Verileri depolayabilen herhangi bir aygıttır. Memory ile eş anlamlıdır.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü-Gazi Güder)

Depolama Kapasitesi (<İng. Storage capacity):

Bu terim TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “bellek kapasitesi” sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

- * “Veri birimi cinsinden ölçülen, bir bellek aygıtında saklanabilen veri miktarı.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bu terim Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü’nde ise “bellek sığası” sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

- * “Bir depolama aygıtında depolanabilecek veri miktarıdır.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Derlem (<İng. Collection)

- * “Koleksiyon.” (TDK Türkçe Sözlük)
- * “Bir bilgi erişim dizgesinde, derlenmiş ve kullanıcının araştırmasına sunulmuş belge tutanaklarının tümü.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bu terim Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü’nde “koleksiyon” sözcüğü ile karşılanmakta, Türkçe karşılığı olarak da “derlem” denmekte ve şöyle açıklanmaktadır:

- * “Öğrenme, yarar sağlama veya zevk amacıyla bir araya getirilmiş ve özelliklerine göre sınıflara ayrılmış nesnelerin bütünü, derlem.” (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)

Dışsal Bellek (<İng. External Memory):

Bu terim Bilişim Terimleri Sözlüğü'nde “*dış bellek*” terimi ile karşılanmakta, şöyle açıklanmaktadır:

* “*Ana belleğin oylumunu daha ucuza artırabilmek amacıyla, bilgisayar çevresinde, büyük oylumlu veri kümelerinin, daha yavaş erişim öngörülerek saklandığı, özellikle doğrudan erişimli mıknatıslı teker ya da mıknatıslı davul bellek.*” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü'nde ise “*dış depolama yeri*” olarak karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* “*Verilerin bilgisayarın tümleşik bir parçası olmayan bir birim üzerinde fakat bilgisayar tarafından kullanılmak üzere tanımlanmış bir biçimde depolanmasıdır.*” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Disk (<İng. Disc) (<Fr. Disque):

* “*Bir yüzüne veya her iki yüzüne veri yazmak veya buradan veri okumak amacıyla, düz dairesel bir yüzey içeren veri kayıt ortamı.*” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bu terim incelenen sözlüklerde “*disket*” sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* “*Bilgisayardaki işlemlerin kaydedildiği manyetik araç.*” (TDK Türkçe Sözlük) (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü) (Türkçenin Alıntılar Sözlüğü)

Bilişim Terimleri Sözlüğü'nde ise “*mıknatıslı teker*” sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* “*Bir eksen üzerinde dönen bir ya da bir dizi tekerin mıknatıslı yüzeylerinden oluşan veri saklama ortamı.*” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Dizge (<İng. System) (<Fr. Systeme):

* “*Bir bütün oluşturacak biçimde birbirine bağlı öğelerin bütünü, manzume, sistem.*” (TDK Türkçe Sözlük)

* “*Aralarında ilişkiler bulunan, böylece belli bir işlevi olan bir bütün oluşturacak biçimde etkileşen nesneler topluluğu.*” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bu terim Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü'nde “*sistem*” sözcüğü ile karşılanmakta, Türkçe karşılığı olarak da “*dizge*” denmekte ve şöyle açıklanmaktadır:

* “*Bir sonuç elde etmeye yarayan yöntemler düzeni.*” (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)

Bu terim incelenen tezlerden Ersin Töreci'nin tezinde “*dizge*” sözcüğü ile karşılanırken Atalay Yunusoğlu'nun tezinde hem “*dizge*” hem de “*sistem*” olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dizgi (<İng. String) (<Fr. Chaine):

* “*Basım için harfleri, kelimeleri, satırları, sayfalar oluşturacak biçimde düzenleme, tertip.*” (TDK Türkçe Sözlük)

* “*Damgalar ya da fiziksel ögeler gibi nesnelerin doğrusal bir dizini.*” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Dizi (<İng. Array)

* “*Yan yana, art arda veya zaman sırasına göre sıralanmış birbiriyle ilişkili nesne veya olayların oluşturduğu bütün sıra.*” (TDK Türkçe Sözlük)

* “*Veri ögelerinin bir anahtar veya dizin aracılığıyla gösterilebilecek herhangi bir biçimde düzenlenişi.*” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde bu sözcük ‘çizelge’ sözcüğü ile de açıklanmaktadır.

Dizin (<İng. Index)

* “*Bir kitabın veya derginin kişi, konu, yer adı vb. bakımından içindekileri yer numarasıyla belirten ve eserin arkasında yer alan alfabetik liste, indeks, fihrist.*” (TDK Türkçe Sözlük)

* “*Bir belgenin ya da bir kütüğün içindeki bilgilerin bulundukları yerlere yollama yapan ya da bunun için anahtar niteliği taşıyan göstergeler listesi.*” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bu terim Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü’nde ve TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “indeks” sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* “*Yerleştirme referansları veya anahtarlarıyla birlikte, bir belge veya bir dosyanın içeriklerinin bir listesi.*” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* “*Dizin, fihrist, bir kitabın içindekileri konu, kişi, yer adı gibi yönlerden saptayıp kitapta geçtikleri yerleri de sayfa numarasıyla gösterecek biçimde ve alfabe sırasına göre düzenlenmiş, genelde kitabın sonunda yer alan dizelge.*” (Türkçenin Alıntılar Sözlüğü)

* “*Dizin, fihrist.*” (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)

Dizinleme Dili (<İng. Indexing language)

* “*Bir bilgi erişim dizgesinde, kavram ve konuları, bunlar arasındaki ilişkilerle birlikte anahtar sözcüklerle belirten ve genellikle bir gömü biçiminde tanımlanan dil.*” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Dokunak (<İng. Key) (<Fr. Touche):

* “*Bir klavyeyi oluşturan ve işletmenin parmaklarıyla basarak kullanabileceği biçimde düzenlenmiş anahtarlar takımındaki anahtarların her biri.*” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* “*Bir daktiloda, kâğıt teyp delicisinde, kart delgi biriminde sayısallaştırıcıda veya diğer benzer aygıtlarda bir karakteri kopya etmek, yazmak veya basmak için elle hareket verilerek çalıştırılan levye veya tuştur.*” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Bu terim incelenen tezler ve sözlüklerin bazılarında “tuş” sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* “Piyano ve org gibi müzik aletleri ile daktilo, hesap makinesi, bilgisayar ve telefon gibi makinelerde parmak vurulan yerlerin adı.” (TDK Türkçe Sözlük)(Türkçenin Alıntılar Sözlüğü) (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)

‘Dokunak’ terimi hak ettiği değeri bulamamış ve ‘tuş’ terimi daha çok kullanılmıştır.

Donanım (<İng. Hardware)(<Fr. Materiel):

* “Bir bilgisayarda bulunan fiziksel birimler.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Bilgisayar izlenceleri, yordamlar, kurallar ve bunlara ilişkin belgelemeye karşıt anlamda, bilgi işlemde kullanılan fiziksel öğeler ya da fiziksel öğeler bütünü.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* “Bir bilgi işlem sisteminin fiziksel bileşenlerinin tamamı veya bir kısmı.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* “Bir bilgisayarı ve çevresel ekipmanlarını oluşturan fiziksel ekipman ve aygıtlardır.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Türkiye’de bilgisayar sözcüğü de dahil bilişim alanında pek çok sözcüğün isim babası olan Aydın Köksal, kendisine sorulan “Donanıma nasıl donanım dediniz?” sorusunu şöyle yanıtlamaktadır:

“İngilizcede donanıma hardware yani argo bir kelime olan hırdavat deniyor. ‘Hard’ katı, ‘ware’ de eşya demek. Hırdavat, katı makine, eşya anlamında. Amerikalılar bilgisayarın katı kısmına hırdavat lafını yakıştırdılar ama ben uygun bulmadım. Kendine özgü bir makine olduğunu anlatmak için de donatım yerine donanım dedim.”²⁹

Döngü (<İng. Loop):

* “Bir izlencede yer alan ve belirli bir koşul gerçekleşmedikçe yeniden uygulanan bir komutlar dizisi.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

TDK Türkçe Sözlük’ te bu sözcük ‘kısır döngü’ sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* “Bir önermeyi ikinci bir önerme ile, bunu da birincisiyle tanıtlama.” (TDK Türkçe Sözlük)

Dönüştürücü (<İng. Converter):

* “Trafo.” (TDK Türkçe Sözlük)

Bu terim Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “çevirgeç” terimi ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* “Bir veriyi bir gösterimden başka bir gösterime dönüştüren herhangi bir aygıt. Anlam karışıklığı yaratmayacak bir bağlam içerisinde kullanıldığında çevirici de denir.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü’nde ise “conversion equipment” ile aynı anlama geldiği ifade edilmekte ve şöyle açıklanmaktadır:

²⁹ <http://aydinkoksal.gen.tr/>

* “Bir işlemciyi işe sokmaksızın verilerin dönüştürülmesini yapmak için kullanılan ekipmandır.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Durağan (<İng. Static):

- * “Yerini değiştirmeyen, yerli, hareketsiz, sabit, akışmaz.” (TDK Türkçe Sözlük)
- * “Programın tamamının çalışması boyunca mevcut olan ve değerlerini bulunduran nesnelere ait olma.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bu terim Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü’nde “statik” sözcüğü ile de karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

- * “Duruk, durağan.” (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)
- * “Duruk, durağan, belirli bir süre hep aynı kalan.” (Türkçenin Alıntılar Sözlüğü)
- * “Hareketi olmayan, belirli bir süre değişmeyen, duruk.” (TDK Türkçe Sözlük)

Duyarlık (<İng. Precision):

- * “Duyum ve duyguları algılayabilme yeteneği, duygunluk, hassaslık.” (TDK Türkçe Sözlük)
- * “Bir niceliği gösteren sayısal bir veride, anlamlı sayamak sayısına göre belirlenen ve verinin kesinliğini belirten özellik.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Düğüm (<İng. Node):

- * “İplik, ip, halat vb. bükülebilir şeyleri kıvrıp kendi üzerine veya birbirine dolayarak yapılan boğum.” (TDK Türkçe Sözlük)
- * “Bir şebekenin herhangi bir dalının terminali, ucu veya iki ya da daha fazla dala ortak terminaldir.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)
- * “(Veri iletişimde) Bir ağda, bir veya daha fazla varlığa bağlanan nokta.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

E-Posta (<İng. E-mail):

- * “Bir bilgisayar ağı üzerinden kullanıcı terminalleri arasında iletilen iletiler biçiminde haberleşme.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bu terim TDK Türkçe Sözlük’te “el-mek” sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

- * “Bilgisayarlar veya bir ağ içindeki belli gönderim merkezleri arasında elektronik bilgi iletişimi, e-posta.” (TDK Türkçe Sözlük)

Bu terim Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü’nde ise, sözcüğün İngilizce karşılığı olan “e-mail” sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

- * “Bilgisayarlar veya bir ağ içindeki belli gönderim merkezleri arasında elektronik bilgi iletişimi, el-mek, e-posta.” (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)

Varılan kanı, bu terimin dilde var olmayan bir ön ek ile türetilmesinin doğru bulunmadığı yönündedir.

Etiket (<İng. Label):

- * “(Veri organizasyonunda) Bir veri elemanları kümesine eklenmiş olan bir tanımlayıcı.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* “Bir kayıdı, bir kütüğü, bir deyimi, bellekteki bir alanı, bir mesajı açıklamak ve belirlemek üzere kullanılan bir dizi simge veya karakter grubudur.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

* “Bir malın tür, miktar, fiyat vb. nitelikleri veya kitap, defter vb. şeylerin kime ait olduğunu belirtmek, belli etmek için üzerlerine konulan küçük kağıt, kimlik.” (TDK Türkçe Sözlük) (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü) (Türkçenin Alıntılar Sözlüğü)

Etkileşimli (<İng. Interactive):

* “Etkileşimi olan.” (TDK Türkçe Sözlük)

Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “etkileşimli uç” terimi şöyle açıklanmaktadır:

* “Kullanıcıyla dizge arasında etkileşimli ilişki sağlayacak donanım ve olanakları bulunan uç.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Geçiş (<İng. Pass):

* “Geçme işi veya biçimi.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Bir veri kümesi üzerinde bir kez uygulanan iş dönemi.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Geçiş Sıklığı (<İng. Occurance frequency):

* “Bilişimsel dilbilimde ve bilgi erişiminde, bir sözcük, bir anahtar-sözcük ya da herhangi bir damga dizisinin bir örüdeki geçiş sayısının, örüü oluşturduğu benzer birimlerin toplam geçiş sayısına oranı.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Geniş Bant (<İng. Broadband):

* “Geniş frekans alanı gerektiren bir uygulama için kullanılan bant frekansı.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* “Olağan ses gönderme kanallarındakinden daha geniş bir banda ve böylelikle de daha hızlı bilgi gönderme sıpasına sahip olan iletişim kanalıdır.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü).

Gerçekleştirme (<İng. Implementation):

* “Gerçek duruma getirmek, yapmak, ortaya koymak.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Tasarımı yapılmış herhangi bir dizgeyi işleme hazır duruma getirme.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

“Implementation” sözcüğü Türkçede “uygulama” karşılığı ile de kullanılmaktadır.

Geri bildirim (<Feedback):

* “Gönderilen bilgi ve talimatın alıcıda yaptığı etkiye ilişkin edinilen bilgi, dönüt.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Herhangi bir dizgenin ürettiği çıktının, bu dizgeye girdi olarak geri verilmesi yoluyla dizgenin kendi amacından sapan davranışlarını adım adım düzeltmesi, böylece özdenetimini sağlaması olanağı.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Girdi (<İng. Input):

- * “Bir üretimde yararlanılan para, gereç ve iş gücü.” (TDK Türkçe Sözlük)
- * “Bir veri işlem dizgesince ya da onun herhangi bir birimince alınan ya da alınmak üzere hazırlanan veri.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)
- * “Saklamak veya işlemek için bir bilgi işlem sistemine veya sistemin herhangi bir parçasına girilen veri.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)
- * “İşlenecek verilerdir, sisteme giren kaynak verilerdir.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Bu terim, Ersin Töreci ve Tahir Emre Kalaycı’nın tezlerinde “giriş” terimi ile de karşılanmaktadır.

Gömü (<İng. Thesaurus):

- * “Toprak altına gömülerek saklanmış para veya değeri şeyler, defne.” (TDK Türkçe Sözlük)
- * “Bir bilgi işlem dizgesinde, derlemin kapsamına giren kavram ve konuları belirten anahtar sözcükleri, bunlar arasındaki anlamsal ve üreysel ilişkilerle birlikte, devingen bir biçimde içeren bir söz dağarı ya da sözlük.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Güncelleme (<İng. Updating):

“Updating” sözcüğü günümüzde daha çok “güncelleme” çevirisi ile kullanılmaktadır. Ancak bu terim incelenen tezlerde “günleme” ve “güncelleştirme” olarak da karşımıza çıkmakta ve şöyle tanımlanmaktadır:

- * “Bir kütüğü, bir veri tabanını ya da herhangi bir veri ya da bilgi kümesini, yeni tutanaklar, ilişkiler ya da yeni veriler ekleyerek, var olanları silerek ya da yeni değerler işleyerek değiştirme.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)
- * “Güncel duruma getirmek.” (TDK Türkçe Sözlük)
- * “Güncel hareketler medeniyle kütükteki kayıtlar için gerekli olan değişmelerin bir ana kütüğe güncel hale getirme amacıyla konmasıdır, işlenmesidir.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Güvenirlilik (<İng. Reliability):

- * “Güvenilme durumu, güvenilir olma durumu.” (TDK Türkçe Sözlük)
- * “Güvenirlilik” sözcüğü, Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “güvenilirlik” şeklinde yer almış ve açıklanmıştır.
- * “Belirli bir dizgenin, önceden saptanan belirli bir yanlışsız işleme standardına göre başarı ölçüsü, kullanılrlık.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Hedef Dil (<İng. Target language):

- * “Bir çeviricinin kendi sonuçlarını ifade ettiği dil.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)
- * “Verilen bir derleme işleminin sonucu olan bir dildir.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Hız (<İng. Speed):

- * “Bir hareketten doğan güç, şiddet.” (TDK Türkçe Sözlük)
- * “Türlü donanım birimlerinin, birim zamanda gerçekleştirdikleri işlem sayısı.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

İleti (<İng. , <Fr. Message):

- * “Bildirme yazısı, mesaj.” (TDK Türkçe Sözlük)
- * “Bir duraktan başka bir durağa bilgi iletmek üzere düzenlenmiş herhangi bir simgeler ya da damgalar birleşimi.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)
- * “Başlangıcı veya bitişi tanımlanabilen, belirlenebilen herhangi bir miktardaki bilgidir. Uzaktan iletişimde, bir ağda, bir noktada diğer bir noktaya gönderilen simgeler ve karakterler karışımıdır.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)
- * “Bilgiyi taşımak için tasarlanmış sıralı karakterler dizisi, bir öge olarak aktarılan bitler ya da karakterler dizisi.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bu terim Tahir Emre Kalaycı’nın incelenen tezinde, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü’nde ve Türkçenin Alıntılar Sözlüğü’nde “mesaj” sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

- * “Yazı veya sözle verilen, gönderilen bilgi; bildirme yazısı, ileti.” (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)
- * “İleti, söz veya yazıyla gönderilen ve belli bir amacı olan haber, yazı veya sözle anlatılması amaçlanan duygu, düşünce.” (Türkçenin Alıntılar Sözlüğü)

İletişim (<İng. , <Fr. communication):

- * “Telefon, telgraf, televizyon, radyo vb. araçlardan yararlanarak yürütülen bilgi alışverişi, bildirişim, haberleşme, muhabere, komünikasyon.” (TDK Türkçe Sözlük)
- * “Bir yerden, bir kişiden, bir makineden bir başkasına, herhangi bir ortamdan yararlanarak bilgi gönderme.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bu terim Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü’nde ve Türkçenin Alıntılar Sözlüğü’nde “komünikasyon” sözcüğü ile karşılanmaktadır:

- * “İletişim.” (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)
- * “İletişim, kişiler arasında duygu, düşünce, bilgi ve haber alışverişi, kişilerin birbirleriyle ilişkisi.” (Türkçenin Alıntılar Sözlüğü)

İm (<İng. , <Fr. Signal):

- * “İşaret.” (TDK Türkçe Sözlük)
- * “Fiziksel bir olaya bağlı olan ve veri taşıyan, zamana bağımlı bir değer.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

İnternet (<İng. International network):

- * “Genel ağ.” (TDK Türkçe Sözlük) (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)

İş (<İng. Job):

* “Bir sonuç elde etmek, herhangi bir şey ortaya koymak için güç harcayarak yapılan etkinlik, çalışma.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Bir bilgisayarda uygulanmak üzere bir ya da birçok görevden oluşacak biçimde tanımlanmış bilgi işlem öbeği.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

İşleç (<İng. Operator)(<Fr. Operateur):

* “Herhangi bir işlemde, işlenenler üzerinde yapılması öngörülen işi tanımlayan özel damga, damga dizisi vb. göstergeler.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

İşlem (<İng. , <Fr. Operation):

* “Bir işi sonuçlandırmak için yapılan iş veya uygulamaların hepsi, muamele.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Bir ya da birkaç işlenen üzerinde, belirli bir sonuç elde etmek üzere uygulanan herhangi bir eylem.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

İşlemci (<İng. Processor):

* “Bilgisayar programlarının herhangi bir dilinde yazılmış programı, bilgisayarda işletmeyi sağlayan programlar topluluğu.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Veriler üzerine aritmetiksel, mantıksal, biçimleme ve diğerleri gibi işlemler yapabilme yeteneği olan yazılım sistemi ve donanım aygıtıdır.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

* “Bir bilgisayardaki komutları çalıştıran ve yorumlayan fonksiyonel birim.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* “Veriler üzerine aritmetiksel, mantıksal, biçimleme ve diğerleri gibi işlemler yapabilme yeteneği olan yazılım sistemi veya donanım aygıtıdır.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

İşlenen (<İng. Operand):

* “Bir komutta belirtilen ve üzerinde işlem yapılan veri öğelerinden her biri.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

İşletim Sistemi (<İng. Operating system):

* “Bir bilgisayar tarafından yapılan program dizilimini yönetmek ve denetlemek için kullanılan hizmet yordamlarının bütünleşik toplamı, koleksiyonudur.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Bir bilgisayar tarafından yapılan program dizilimini yönetmek ve denetlemek için kullanılan hizmet yordamlarının bütünleşik toplamı, koleksiyonudur.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Bu terim Ersin Töreci’nin tezinde ve Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “işletim dizgesi” olarak karşımıza çıkmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* “Bir bilgisayar dizgesinin donanım ve veri kaynaklarını, istenilen hizmet türü için bunlardan en yüksek verimi sağlayacak bir çalışma düzenine göre görevlere atayan, başka bir deyişle yöneten, bunun için izlencelerin uygulanmasına ilişkin çalışma

planı, yanlış ayıklama, giriş-çıkış güdümü, bellek atama, günlük sayışı vb. hizmetleri sağlayan yazılım dizgesi.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

İşletmen (<İng. Operator) (<Fr. Operateur):

- * “Operatör.” (TDK Türkçe Sözlük)
- * “Bir makineyi, örneğin bir bilgisayar dizgesini işleten kişi.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

İzlençe (<İng. <Fr. Programme):

- * “Program.” (TDK Türkçe Sözlük)
- * “Belli bir sorun türünün özdevimli çözümü için, verilerde ortaya çıkabilecek durumlara göre uygulanacak eylemleri belirten bir çalışma planı.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bu terim Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü’nde “program” sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

- * Belirli şartlara ve düzene göre yapılması öngörülen işlemlerin bütünü, izlençe. (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)

İzlenceleme (<İng. Programming) (<Fr. Programmation):

- * “Bir izlencenin tasarlanması, yazılması ve denenmesi ile ilgili işlerin tümü.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bu terim, günümüzde daha çok “programlama” şeklinde kullanılmakta ve TDK Türkçe Sözlük’te “programlama” şu şekilde tanımlanmaktadır:

- * “Programlamak veya programlaştırmak işi.” (TDK Türkçe Sözlük)

İzlenceleme Dili (<İng. Programming language):

- * “Bilgisayar izlenceleri oluşturmak üzere tanımlanmış yapay dil.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Karakter (<İng. character) (<Fr. Caractere):

- * “Basımda harf türü.” (TDK Türkçe Sözlük)
- * “Verinin temsil edilmesi, düzenlenmesi veya kontrol edilmesi için kullanılan bir grup elemanın her biri.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)
- * “Bir bilgi işleme sisteminde örneğin 0’dan 9’a kadar sayıları, abc harflerini yazım işaretlerini vs. yi göstermek için kullanılan bir simge takımının bir üyesidir.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)
- * “Basımda harf türü.” (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)
- * “Ayırt edici nitelik.” (Türkçenin Alıntılar Sözlüğü)

Bu terim Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “damga” sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır: “Verinin düzenlenmesi, denetlenmesi ya da gösterimi için kullanılan ve üzerinde uzlaşma varılmış öğeler kümesinin bir üyesi.”

- * (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Köksal bu terimi neden ‘damga’ sözcüğü ile karşıladığını şöyle açıklamaktadır:

... karakter sözcüğü Yunanca 'yara izi' demektir. Onun için bir adamın karakterinden söz edilir, iyi mi kötü mü adam olduğu alına damga gibi vurulmuş olarak düşünülür. Türklerde de bin yıldan beri kullanılan bir terim vardır: Damga. Damga dağlanır hayvanlara, hangi ailenin malı olduğu belli olsun diye. İşte bu, karakterdir. Onun için bilgisayardaki 'a', 'b', 'c', '+', '–', '.', ',' gibi yazı imlerini birbirinden ayırt eden biçimlere damga dedik (Aydın, 1996: 33).

Kaynak (<İng. Resource):

- * “Araştırma ve incelemede yararlanılan belge.” (TDK Türkçe Sözlük)
- * “Bir bilgisayar sisteminin veya görünümünün özel bir süreçte kullanmak için atama amacıyla ayrı bir birim olarak varsayılabilen her bir parçasıdır.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)
- * “İstenen işlemleri gerçekleştirmek için gerek duyulan veri işleme sisteminin herhangi bir elemanı.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Kaynak Dil (<İng. Source language):

- * “Bir kaynak programda kullanılan programlama dili.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)
- * “Bir programın bir derleme işlemi uygulanmadan önce, programcı tarafından yazılmış olduğu dildir.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Kesim (<İng. <Fr. Segment):

- * “Bölüm, parça, kısım, sektör.” (TDK Türkçe Sözlük)
- * “Bir izlenceyi oluşturan, bir ölçüde birbirinden bağımsız çalışabilen yordamlardan her biri.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Kesimleme (<İng. <Fr. Segmentation):

- * “Bir izlenceyi, gerektiğinde çağrılacak, birbirinden bağımsız kesimlere ayırma.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Kişisel Bilgisayar (<İng. Personal computer, PC):

- * “Bir şahıs tarafından bağımsız olarak kullanılması amacıyla hazırlanmış mikrobilgisayar.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Kod (<İng. <Fr. Code):

- * “Harf, şifre.” (TDK Türkçe Sözlük)
- * “Şifre, rakam.” (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)
- * “Harf, işaret, bir bilginin göstergesi.” (Türkçenin Alıntılar Sözlüğü)
- * “Bir programlama dilinde ya da bir birleştirici, derleyici ya da diğer bir çevirici tarafından üretilen bir biçimde ifade edilen program metni parçası.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)
- * “Veri ve komutların simgesel biçimde gösterimidir.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Bu terim Bilişim Terimleri Sözlüğü'nde "düğüm" sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* *"Verinin kesikli bir biçimde gösterilmesini belirleyen ve hiçbir belirsizlik taşımayan kurallar kümesi."* (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Kodlama (<İng. Codification, Coding):

* *"Kodlamak işi, harflemek."* (TDK Türkçe Sözlük)

* *"Bir programı bir programlama dilinde ifade etme süreci."* (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* *"Bir bilgisayar için komutlar yazmadır. Kodlama işlemi programlama çalışmasının bir kısmıdır."* (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Bu terim Bilişim Terimleri Sözlüğü'nde "düğümlmek" sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* *"Veriyi, bir düğüm ya da düğümlenmiş damga takımı kullanarak, özgün biçime yeniden çevrilme olanağı sağlayacak biçimde, çevirmek."* (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Komut (İng. Instruction):

* *"Askerlere, izcilere, öğrencilere beden eğitimi çalışmalarında veya bir tören sırasında bir durumdan başka bir duruma geçmeleri için verilen buyruk, emir."* (TDK Türkçe Sözlük)

Konum (<İng. <Fr. Position):

* *"Bir dizgide, bir damganın oturabildiği ve bir sıra sayısınca tanıtılabilen her bir yer."* (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* *"Bir kimsenin veya bir şeyin bir yerdeki durumu veya duruş biçimi, pozisyon."* (TDK Türkçe Sözlük)

* *"Bir dizideki bir elemanın konumu."* (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* *"Bir dizide, bir karakter veya ikili sayı tarafından kaplanan, kullanılan her bir yerdir."* (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Bu terim Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü'nde "pozisyon" sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* *"Bir şeyin, bir kimsenin bir yerde bulunuş durumu, konum."* (TDK Türkçe Sözlük) (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)

Kullanıcı (<İng. User) (<Fr. Usager):

* *"Herhangi bir dizgeye göre, o dizgenin sağladığı işlevlerden yararlanmak üzere dizgeyle etkileşime giren kişi ya da kuruluş."* (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* *"Bir potansiyel kaynak ya da gönderilecek yer olarak, ileti işlemeye katılan işlevsel birim veya kişi."* (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* *"Bir bilgisayar dizgesinin çıktılarını kullanan her birey veya grup için kullanılan genel terimdir."* (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Kurulum (<İng. Setup) (<Fr. Montage):

Bu terim Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “kurgu” sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* “*Değişik donanım birimlerinin birleşiminden oluşan bir bilgisayarda, birimler arasındaki bağlantıların düzenlenmesi ve bilgisayarın belli bir sorun üzerinde çalışabilmesi için gerekli ayarların yapılması.*” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

İncelenen diğer sözlüklerde ise “montaj” terimi ile karşılanıp şöyle açıklanmaktadır:

* “*Kurgu.*” (TDK Türkçe Sözlük) (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)

Küme (<İng. Cluster):

* “*Birbirine benzer veya aynı cinsten olan şeylerin oluşturduğu bütün, takım, öbek, grup.*” (TDK Türkçe Sözlük)

* “*Ortak kontrol altındaki işlevsel birimler kümesi.*” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Kütük (<İng. File)(<Fr. Fichier):

* “*Resmi kayıt defteri, ana defter.*” (TDK Türkçe Sözlük)

* “*Birbirleriyle ilişkili, düzenlenmiş bir tutanaklar topluluğu.*” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* “*Bazı amaçlar doğrultusunda düzenlenen bilgilerin örgütlü bir toplamıdır.*” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Bu terim TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “dosya” sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* “*Bir birim olarak işlenen veya saklanan ismi belirli bir kayıt seti.*” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Mantıksal İşlem (<İng. Logical operation):

* “*VE, YA gibi mantıksal işleçlerin kullanıldığı herhangi bir işlem.*” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Masaüstü (<İng. Desktop):

* “*Bilgisayar açıldığında klasör, program vb. simgeler ile genel görüntülerin yer aldığı çalışma ortamı.*” (TDK Türkçe Sözlük)

Mıknatıslı Şerit (<İng. Magnetic tape) (<Fr. Bande magnetique):

Ersin Töreci’nin tezinde ‘mıknatıslı şerit’ çevirisiyle karşılanan ‘magnetic tape’ terimi, Erzurumlu’nun tezinde ‘manyetik teyp’ çevirisiyle kullanılmaktadır.

Bu terimi TDK Türkçe Sözlük’te ve Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü’nde “Manyetik Şerit” olarak karşılanmakta ve şöyle tanımlanmaktadır:

* “*Yüzeyinde manyetik kayıt yoluyla bilginin depolanabildiği bir mıknatıslanabilir kaplaması olan bir şerit.*” (TDK Türkçe Sözlük)

* *“Manyetik yüzeye sahip teyptir. Bu manyetik yüzeydeki istenen kısımların seçilmesiyle yapılan kutuplandırma (polarizasyon) sonucunda veriler bu yüzeylere depolanabilir.”* (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde ise “mıknatıslı kuşak” sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* *“Genellikle 600’’, 1200’’ ya da 2400’’ uzunluğunda, ½’’ genişliğinde mıknatıslı bir kuşaktan oluşan veri saklama ortamı.”* (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Mikroişlemci (<İng. Microprocessor) (>Fr. Microprocesseur):

* *“Elemanları bir veya birkaç entegre devre içine sığacak şekilde küçültülmüş olan bir işlemci.”* (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* *“Bir tek yonga üzerinde büyük ölçekli tümleştirme tekniğiyle oluşturulmuş aritmetik ve mantık birimi ve denetim birimi de dahil komple bir işlem birimidir.”* (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Bu terim Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü’nde “mikroişleyici” olarak karşılanmakta ve şöyle tanımlanmaktadır:

* *“Çok büyük çapta tümleşme teknik biliminin olanaklarıyla, tüm ana işlem biriminin tek bir yonga üzerinde oluşturulduğu bir bileşen.”* (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Modül (<İng. Module):

* *“Bir yapının çeşitli bölümleri arasında orantıyı sağlamak için kullanılan ölçü birimi.”* (TDK Türkçe Sözlük)

* *“Bilgisayar kapasitesini değiştirebilecek yapısal öbekler ve bellek bloklarıdır.”* (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

* *“Parça.”* (Türkçenin Alıntılar Sözlüğü)

Bu terim TSE Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü’nde “program birimi” olarak karşılanmakta ve şöyle tanımlanmaktadır:

* *“Derleme, bağlama veya çalıştırma gibi eylemlere göre ayırık ve tanımlanabilir olması amacı ile geliştirilen ve diğer programlar veya program parçaları ile etkileşebilen bir program parçası.”* (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Monitör (<İng. Monitor) (<Fr. Moniteur):

* *“Televizyon, bilgisayar vb.nde görüntü ile sesin niteliğini eşleme, görüntü seçimini gerçekleştirme, görüntüyü yayınlama gibi işlerin denetlemesinde kullanılan alet.”* (TDK Türkçe Sözlük)

* *“Ses dalgası iletiminde, iletimi bozmadan ve kesmeden niteliğini denetleyen alet.”* (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)

* *“Göstergeç, televizyon veya bilgisayar ekranı.”* (Türkçenin Alıntılar Sözlüğü)

* *“Bilgisayarı veya başka bir aygıtı veya bir sistemi işlem anında denetlemek üzere yapılan işlemleri izleyebilmek için kullanılan aygıttır.”* (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Operatör (<İng. Operator) (<Fr. Operateur):

- * “Bilgisayarı çalıştırıp gerekli uygulamayı yapan kimse, işletmen.” (TDK Türkçe Sözlük)
- * “Bir işlemin türünü gösteren sembol.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)
- * “Bir işlemin açıklanmasında, işlenenler üzerine yapılacak işlemleri belirleyen simgedir.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)
- * “Ameliyat yapan, uzmanlığı ameliyat yapmak olan hekim, cerrah.” (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)

Bu terim Köksal’ın tezinde, Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü’nde “işleç” olarak karşılanmakta ve şöyle tanımlanmaktadır:

- * “Herhangi bir işlemde, işlenenler üzerinde yapılması öngörülen işi tanımlayan özel damga, damga dizgisi vb. göstergeler.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Öbek (<İng. Block) (<Fr. Bloc):

- * “Küme.” (TDK Türkçe Sözlük)
- * “Teknik ya da mantıksal nedenlerle bir birim gibi düşünülen ve işlem gören bir tutanak dizgisi, sözcük dizgisi ya da damga dizgisi.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)
- * “Blok, bir birim olarak ele alınan ve art arda gelen verilerden oluşan takımdır.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Önbellek (<İng. Cache memory):

- * “Ana bellek ile ana işlem birimi arasında kimi makinelerde yastık bellek olarak kullanılan küçük sıgı, büyük erişim hızlı bellek.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Önce-Düzenli Dizinleme (<İng. Pre-coordinate indexing):

- * “Bilgi erişimde, derlemdeki belgelerin, önceden saptanmış bir sınıflama dizgesine göre düğümlendiği ya da dizinlendiği, kullanıcının da aramalarını bu sınıflama dizgesinde yer alan anahtar-sözcüklere bağlı kalarak yapmak durumunda bulunduğu dizinleme türü.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Örü (<İng. Text) (<Fr. Texte):

- * “Bilişimsel dilbilim ve bilgi erişimde, doğal dil söz diziminin bir yazı oluşturacak biçimde, biçim, anlatış ve noktalama imleriyle kullanıldığı, bir uzunluk kısıtlaması öngörülmezsizin, gereken boyda damga dizisi.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

TDK Türkçe Sözlük’te “örü” sözcüğü ile ilgili verilen bilgiler şöyledir:

- * “Örme işi.”
- * “Tarlalarda sele karşı taştan yapılmış set.”
- * “Otlak.” (TDK Türkçe Sözlük)

Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “örü” sözcüğü ile karşılanan “text” terimi, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü’nde “tekst” sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

- * “Metin.” (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)

Örüntü (<İng.

* “Nesnelerin belli bir düzen içinde yerleştirilmesi.” (TDK Türkçe Sözlük)

Örüntü tanıma (<İng. Pattern Recognition):

* “Bir görüntüde yer alan anlamlı biçimlerin özdevimli biçimde çözümlenerek tanınmasıyla ilgili araç, gereç, yöntem ve teknikleri geliştirmeyi amaçlayan çalışma alanı.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Özdevimli (<İng. Automatic) (<Fr. automatique):

* “Belirli koşullar altında, herhangi bir işletmenin karışması gerekmeksizin işleyen bir aygıt ya da sürece değgin.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “özdevimli” sözcüğü ile karşılanan “automatic” terimi, TDK Türkçe Sözlük’te ve Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü’nde “otomatik” sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

*Mekanik yollarla hareket ettirilen veya kendi kendini yöneten alet. (TDK Türkçe Sözlük) (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)

Özdevin (<İng. Automation) (Fr. Automation):

* “Bir sürecin, özdevimli araçlar kullanılarak gerçekleştirilmesi.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “özdevin” sözcüğü ile karşılanan “automation” terimi, TDK Türkçe Sözlük’te ve Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü’nde “otomasyon ” sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* “Mekanik yollarla hareket ettirilen veya kendi kendini yöneten alet.” (TDK Türkçe Sözlük) (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)

Parametre (<İng. Parameter)(<Fr. Parametre):

* “Cebirde bir denklemin kat sayılarına giren değişken nicelik.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Belirli bir uygulama için sabit bir değer verilen ve uygulamayı gösterebilen değişken.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* “Bir altyordamda kısmen veya tamamen yerine getirilecek işlemleri belirleyen bir niceliktir.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

* “Bir istatistik bütünüün belli başlı niteliklerini daha basit ve kısa olarak gösterme olanağı veren ölçülebilir büyüklük.” (Türkçenin Alıntılar Sözlüğü)

* “Değişken, boyut, gösterge.” (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)

Prototip (<İng. <Fr. Prototype):

* “İlk örnek, ilk tip.” (TDK Türkçe Sözlük)(Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)

* “Sistem tasarımının, performansının ve üretim potansiyelinin değerlendirilmesi için uygun olan; ya da gereksinimlerin belirlenmesi ya da daha iyi anlaşılmasına olanak sağlayan temel gerçekleştirme ya da model.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

RAM (<İng. Random Access Memory):

“Random Access memory” teriminin baş harfleri ile oluşturulan ve bu kısaltma ile kullanılagelen bu terim, Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde ve Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü’nde “rasgele erişimli bellek” olarak adlandırılmakta ve şöyle tanımlanmaktadır:

* “İstenen herhangi bir rasgele konumuna veri yazılır, rasgele konumundan veri okunur, doğrudan erişimli, genellikle yarıiletken bir bellek türü. Rasgele erişimli belleklere yaz-okur bellek de denilmektedir.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* “Bu tip bir bellek rastgeledir, çünkü belleğin yatay ve dikey koordinatlarının verilmesiyle bellekteki herhangi bir noktaya anında erişim sağlanır. Bilgi aynı şekilde çok hızlı bir prosedürle yazılabilir veya dışarıya okunabilir.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Aynı kısaltma, TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “programlanabilir salt okunur bellek” olarak adlandırılmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* “İçerisine veri yazılabilen ve içerisinden veri okunabilen bellek aygıtı.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Sabit disk (<İng. Hard disk):

* “Sabit bir manyetik disk.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bu terim Türkçenin Alıntılar Sözlüğü’nde “hard disk” adıyla ifade edilmekte ve şöyle açıklanmaktadır:

* “Bilgisayarda kullanılan yoğun disk; sabit disk de denilen, bilgisayarın kendisine yüklenen bilgileri sakladığı, depoladığı donanım.” (Türkçenin Alıntılar Sözlüğü)

Sayısal (<İng. Numeric, Digital) (<Fr. Numerique):

* “Sayılarla gösterilen veri ya da fiziksel niceliklere değgin.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* “Verilerin sayılar biçiminde açıklanmasıdır.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

* “Verilerin sayılarla ayrılan sinyaller şeklinde gösterilmesi. Işık ya da ses dalgalarının sayılarla basamaklanmış veriler olarak temsili.” (Fotoğraf ve Sayısal Görüntü Terimleri Sözlüğü)

Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “sayısal” sözcüğü ile karşılanan bu terim, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü’nde ve Türkçenin Alıntılar Sözlüğü’nde “dijital” sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır.

* “Sayısal.” (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)

* “Rakamsal, sayısal, sayı sistemine göre çalışan elektronik ya da bilgisayar esaslı her türlü araç.” (Türkçenin Alıntılar Sözlüğü)

TDK Türkçe Sözlük’te hem “sayısal” hem de “dijital” terimleri açıklanmıştır:

* “Sayısal: Sayı ile ilgili, sayıya dayanan.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Dijital: Sayısal, verilerin bir ekran üzerinde elektronik olarak gösterilmesi.” (TDK Türkçe Sözlük)

Temenni edilen Latince kökenli ‘dijital’ terimi yerine ‘sayısal’ teriminin yaygınlaşmasıdır.

Seçimli Bilgi Dağıtım (SBD) (<İng. Selective dissemination of information, SDI):

* “Bir bilgi yayım dizgesinde, abonelerin tanımladıkları kişisel ilgi örüntülerine göre, onlara yeni yayınlanmış belgelere ilişkin sürekli biçimde bilgi göndermeyi amaçlayan kamu hizmeti.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Sığa (<İng. Capacity) (<Fr. Capacite):

* “Kapasite.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Bir veri saklama ortamının alabileceği sözcük ya da damga sayısı.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “sığa” sözcüğü ile karşılanan “capacity” terimi, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü’nde “kapasite” sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* “Bir şeyi içine alma, sığdırma sınırı, kapsama gücü.” (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)

Sıradüzen (<İng. Hierarchy)(<Fr. Hierarchie):

* “Bileşenlerinin iletişim amacıyla belirli kurallara göre birbiri ardına gelen düzeyler şeklinde sıralandığı bir sistem yapısı.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* “Makam sırası, basamak, derece düzeni, aşama sırası.” (TDK Türkçe Sözlük) (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)(Türkçenin Alıntılar Sözlüğü)

* “Bireylerin rütbelerinin belirlenmiş (gösterilmiş) sırası, rütbe veya sıraya göre sınıflandırılmış bireyler serisidir.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Sıradüzensel (<İng. Hierarchical):

Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “sıradüzensel yapı” terimi bulunmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* “Düzenleniş biçimi bakımından, herhangi bir düzeydeki öğelerinin her biri, bir alt düzeydeki öğelerden oluşan herhangi bir dizgenin yapısı. (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

İncelenen diğer sözlüklerde bu terim “hiyerarşik” sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* “Hiyerarşiye özgü.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Hiyerarşiye özgü, makam sırası, basamak, derece düzeni, aşama sırası.” (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)

Sinyal (<İng. Signal):

* “Bir şey bildirmek için verilen işaret.” (TDK Türkçe Sözlük) (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)(Türkçenin Alıntılar Sözlüğü)

* “Veriyi bir noktadan diğer bir noktaya taşıyan olay ya da fenomenadır.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Bu terim, TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “işaret” terimi ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* “Veriyi temsil etmek için kullanılan fiziksel nicelik.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde ise “im” terimi ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* “Fiziksel bir olaya bağlı olan ve veri taşıyan, zamana bağımlı bir değer.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Sistem (<İng. System):

* “Dizge, düzen, bir sonuç elde etmeye yarayan yöntemler düzeni, yol, yöntem.” (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)

* “Düzen, bir sonuç elde etmeye yarayan yöntemler düzeni, yol, yöntem. (Türkçenin Alıntılar Sözlüğü)

Bu terim, Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “dizge” terimi ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* “Aralarında ilişkiler bulunan, böylece belli bir işlevi olan bir bütün oluşturacak biçimde etkileşen nesneler topluluğu.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

TDK Türkçe Sözlük’te hem “sistem” hem de “dizge” terimleri açıklanmıştır:

* “Sistem: Dizge, düzen, bir sonuç elde etmeye yarayan yöntemler düzeni.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Dizge: Bir bütün oluşturacak biçimde birbirine bağlı öğelerin bütünü, manzume, sistem.” (TDK Türkçe Sözlük)

Sistem Geliştirici (<İng. System development):

* “Bir sistemi anlama, tasarlama ve uygulamadır. Çözümleme, tasarım, programlama, uygulama ve bakım-tutum işlemleri için bilişim sistemlerini geliştirmedir.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

* “Genellikle gereksinim analizlerini, sistemin tasarımını, gerçekleştirilmesini, dokümantasyonunu ve kalite güvencesini içeren süreç.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Sonra-düzenli dizinleme (<İng. Post-coordinate indexing):

* “Bilgi erişimde, derlemdeki belgelerin, kullanıcının sorusuna göre değerlendirilip sınıflandırılabilirdiği dizinleme türü.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Sözde Kod (<İng. Pseudocode):

Bu terim, Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü’nde “yalancı kod” terimi ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* “Bilgisayar bir derleyici veya yorumlayıcı yordamla donatıldığında, programcı tarafından kullanılan ve bilgisayar kodları üreten seçimli koddur.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde ise “yapay kod” terimi ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* *“Bilgisayar tarafından işlenir olması gerekmeyen ama insanlar için bir program belgesinin tasarımı yapmayı amaçlayan doğal dilden olanlarla birlikte bir programlama dilinden dil yapılarının birleşimi.”* (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Sunucu (<İng. Server):

* *“Radyoda, televizyonda, bir eğlence yerinde programı sunan, açıklayan kimse, takdimci, anonsör.”* (TDK Türkçe Sözlük)

* *“Bir bilgisayar ağında, iş istasyonlarına, kişisel bilgisayarlara veya diğer fonksiyonel birimlere paylaşılan hizmetler sağlayan fonksiyonel birim.”* (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

*Yerel ağ, iç ağ ya da internet gibi bir ağa hizmet sunan bilgisayar. Ağa girişi denetler, bilgisayarlar arası iletişimi, yerel ağda yazıcı gibi aygıtların kullanılmasını ve uygulama yazılımı, veri depo alanı gibi kaynak yazılımları sağlar.(Fotoğraf ve Sayısal Görüntü Terimleri Sözlüğü)

“Sunucu” sözcüğü ile karşılanan “server” terimi, Türkçenin Alıntılar Sözlüğünde “server” sözcüğü ile karşılanmakta ve “sunucu” olarak açıklanmaktadır.

Tasarım (<İng. Design) (<Fr. Conception):

* *“Zihinde canlandırılan biçim, tasar çizim, dizayn.”* (TDK Türkçe Sözlük)

* *“Geliştirilen bir dizgenin bölümleri arasındaki çalışma ilişkilerinin, her bir bölümün özgül işlevleri ayırt edilip belirlenmesi.”* (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “tasarım” sözcüğü ile karşılanan “design” terimi, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü’nde “dizayn” sözcüğü ile karşılanmakta “çizim, tasarım” olarak açıklanmaktadır.

Terminal (<İng. Fr. Terminal):

* *“Bir sistemde veya iletişim ağında veri girilebilmesi ve alınabilmesinde kullanılan fonksiyonel birim.”* (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* *“Bilgisayar ucu.”* (TDK Türkçe Sözlük)

* *“Bir bilgi işlem sisteminde, uzaktan iletişim olarak bir bilgisayara veya bilgisayardan dışarıda bir yere bilgi gönderme ve alma işleminde kullanılan bir aygıttır.”* (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü) (Türkçenin Alıntılar Sözlüğü)

* *“Bir veri iletişim ortamında veri giriş çıkışını sağlayan donanım birimi veya donanım birimleri topluluğu.”* (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)

“Terminal” terimi, Bilişim Terimleri Sözlüğünde “uç” sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* *“Bir veri iletişim ortamında veri giriş çıkışını sağlayan donanım birimi ya da donanım birimleri topluluğu.”* (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Tutanak (<İng. Record):

* *“Bir durumu tespit eden veya edenler tarafından imzalanan belge, zabıt varakası.”* (TDK Türkçe Sözlük)

* *“Bir birim gibi işlem gören, ilişkin veriler ya da sözcükler kümesi.”* (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Tümleşik Devre (<İng. Integrated Circuit):

* *“Birbirinden ayırıştırılamayacak şekilde yapılmış ve birbiriyle bağlantılı devre elemanlarından oluşan karmaşık mikro elektronik devredir.”* (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

* *“Birbirine bağlı elektronik elemanları ihtiva eden küçük bir yarı iletken madde.”* (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Uyarı (<İng. Warning):

* *“Herhangi bir konu, sorun üzerine ilgi çekme, ikaz, ihtar, tembih.”* (TDK Türkçe Sözlük)

Uyarı İletisi (<İng. Warning message):

* *“Bir derleme listesinde, sözdizim bakımından benimsenebilir nitelikte bir deyim söz konusu olmasına karşın, bir yanlış olasılığını kullanıcıya bildirmek amacıyla yer verilen herhangi bir ileti.”* (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Uzman Sistem (<İng. Expert System):

* *“İnsan uzmanlığından geliştirilmiş bir bilgi tabanından sonuçlar çıkararak belirli bir alan veya uygulama sahasında problemlerin ustaca çözümünü sağlayan bir bilgisayar sistemi.”* (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Üreysel (<İng. Generic):

Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “üreysel terim” terimi bulunmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* *“Bilgi erişimde, anıldığında bir dizi kavramı belirten anahtar sözcükleri de üreterek, aramanın bu kavramlar için de sürdürülmesine yol açan anahtar sözcük.”* (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

İncelenen diğer sözlüklerde bu terim “jenerik” sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* *“Tanıtma yazısı.”* (TDK Türkçe Sözlük)

* *“Bir filmde emeği geçen yapımcı, yönetmen, oyuncu vb.nin adlarını, filmin yapımıyla ilgili bilgileri içine alan, filmin başında veya sonunda bulunan liste, tanıtma yazısı.”* (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)

Veri (<İng. Data) (<Fr. Data):

* *“Bir araştırmanın, bir tartışmanın, bir muhakemenin temeli olan ana öge, muta, done.”* (TDK Türkçe Sözlük)

* *“Olgu, kavram ya da komutların, iletişim, yorum ve işlem için elverişli biçimsel ve uzlaşımsal bir gösterimi, bilgi.”* (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* “İnsan veya makine tarafından iletişim, açıklama ve işlem amaçlarıyla bir amaç, konu, durum, koşul, fikir veya diğer unsurları açıklamak için tüm veya bir kısım sayıları, harfleri ve simgeleri belirtmek üzere kullanılan genel bir terimdir.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

* “İletişim, yorumlama veya işleme için uygun biçimde düzenlenmiş bilginin yeniden yorumlanabilir bir gösterimi.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “veri” sözcüğü ile karşılanan “data” terimi, Türkçenin Alıntılar Sözlüğü’nde “data” sözcüğü ile karşılanmakta “veri” olarak açıklanmaktadır. TDK Türkçe Sözlük’te hem “veri” hem de “data” sözcükleri yer almaktadır.

Yapay Sinir Ağı (<İng. Artificial neural network):

* “İçindeki her bir ögenin, giriş değerlerine doğrusal olmayan bir işlev uygulayarak bir değer ürettiği, üretilen değeri diğer ögelere ilettiği ya da bir çıkış değeri olarak gösterdiği, ayarlanabilir ağırlıklara sahip ağırlıklandırılmış bağlantılar tarafından birbirine bağlanan temel işlem ögeleri ağı.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Yapay Zekâ (<İng. Artificial Intelligence):

* “Öğrenme ve akıl yürütme gibi genel olarak insan zekâsı ile ilgili işlevlerin başarımına ilişkin modeller ve sistemlerle ilgilenen ve bilgisayar biliminin bir dalı olarak ele alınan disiplinler arası bir alan.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

* “Bilgisayarların işlemlerini insanların öğrenme ve karar verme yeteneklerine benzer şekilde yapacağı bir yolla kullanılmalarını açıklamak için kullanılan bir terimdir.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Bu terim, Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “yapay anlayış” terimi ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* “Algoritma biçiminde tanımlanamayan, buluşsal yöntemlerle özdevimli öğrenme yöntemlerinden yararlanan ve doğal dil anlama, söz çözümleme, örüntü tanıma gibi algısal ya da bilişsel süreçlerle ilgili bilgisayarlı modeller geliştiren araştırma alanı. Yapay anlak deyimi de kullanılabilir.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Yanlış (<İng. Error):

* “Bir kurala, bir ilkeye, bir gerçeğe uymama durumu, yanlış, hata.” (TDK Türkçe Sözlük)

Yazıcı (<İng. Printer):

* “Bilgisayarda hazırlanan metnin yazılı sayfa halinde dökümünü veren araç.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Sonuçları kağıt üzerine yazan bilgisayar çıkış birimi.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

TDK Türkçe Sözlük ve Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde “tasarım” sözcüğü ile karşılanan “design” terimi, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü’nde “printer” sözcüğü ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* “Bilgisayarda hazırlanan metnin yazılı sayfa halinde dökümünü veren araç, yazıcı.” (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)

Yazılım (<İng. Software):

- * “Bir bilgisayarda donanıma hayat veren ve bilgi işlemde kullanılan programlar, yordamlar, programlama dilleri ve belgelerlerinin tümü.” (TDK Türkçe Sözlük)
- * “Bir bilgi işlem dizgesinin işleyişi ile ilgili bilgisayar izlencelerinin, yordamların, kuralların ve gerektiğinde belgelemenin tümü.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)
- * “Bir bilgi işleme sisteminin programları, işlemleri, kuralları ve ilgili dokümantasyonunun tamamı veya bir kısmı.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)
- * “Bilgisayarla ilgili tüm program ve yordamların toplamıdır.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Yedekleme (<İng. Redundancy)(<Fr. Redondance):

- * “Yedeklemek işi, bir şeyin yedeğini sağlamak.” (TDK Türkçe Sözlük)

Bu terim, incelenen sözlüklerinden bazılarında “artıklık” terimi ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

- * “Bir verinin doğruluğunun korunup korunmadığını sinama olanağı veren, gereksiz olmakla birlikte veriyle tümleşmiş biçimde kullanılmak üzere eklenmiş veri ögesi.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)
- * “Bir işlevsel birimin, istenen bir işlevi yerine getirebilmesi ya da verinin bilgiyi gösterebilmesi için yeterli yolların dışında başka bir yolun bulunması.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü’nde ise terim, “fazlalık” terimi ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

- * “Her biri aynı işlevi yapan birçok aygıtın özel bir işlevin güvenilirliğini arttırmak için görevlendirilmeleridir.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

Yerel (<İng. Local):

- * “Yöresel, gözlem yerine veya gözlemcinin bulunduğu yere ilişkin.” (TDK Türkçe Sözlük)
- * “Sadece bildirim bölgesi içinde bildiriminin yapıldığı bir kapsama sahip olan bir dil yapısına ait olma.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bu terim, incelenen sözlüklerinden bazılarında “lokal” terimi ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

- * “Yöresel, yerel, belli bir bölge veya belli bir yerle ilgili.” (Türkçenin Alıntılar Sözlüğü)
- * “Belli bir yere, bölgeye ait, yerel, mahalli, mevzii.” (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)

Yığıt (<İng. Stack):

- * “Ögelerden son gelenin ilk işlem göreceği biçimde üst üste yığıldığı varsayılan veri yapısı.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Ersin Töreci'nin tezinde “yığıt” terimi ile karşılanan “stack” sözcüğü, Atalay Yunusoğlu'nun tezinde “yığın” sözcüğü ile karşılanmaktadır. “Yığın” sözcüğü TDK Türkçe Sözlük'te şöyle açıklanmaktadır:

* “Bir şeyin yığılmasıyla oluşturulan küme, tepe.” (TDK Türkçe Sözlük)

Yonga (<İng. Chip):

* “Kesilen, yontulan veya rendelenen bir şeyden çıkan parça, kamga.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Bir tümleşik çevrimi taşıyan yarı-iletken gereç. “Kırmık” sözcüğü de bu anlamda kullanılmaktadır.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bu terim için “tümleşik devre”, “tümleşik çevrim” çevirileri de kullanılmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* “Birbirinden ayırtılamayacak şekilde yapılmış ve birbiriyle bağlantılı devre elemanlarından oluşan karmaşık mikro elektronik devredir.” (Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü)

* “Birbirine bağlı elektronik elemanları ihtiva eden küçük bir yarı iletken madde.” (TSE Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bu terim, incelenen sözlüklerde “çip” terimi ile de açıklanmaktadır:

* “Milimetrik yüzeyler üzerinde on binlerce devre elemanından oluşan ve son derece karmaşık elektronik devrelerin yerleştirildiği, genellikle silikon benzeri yarı iletken bir malzemeden yapılmış ince bir dilim.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Yonga, bilgisayarlarda çok sayıda küçük anahtarlardan oluşan elektronik devre.” (Türkçenin Alıntılar Sözlüğü)

Yordam (<İng. Procedure):

* “Yatkınlık, alışkanlık, yeti, meleke, kılavuz, yardımcı.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “Özel bir amacı olan bir eylem için atılması gereken adımların her biri.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Bilişim Terimleri Sözlüğü'nde “yordam” sözcüğü ile karşılanan “procedure” terimi, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü'nde “prosedür” sözcüğü ile karşılanmakta: TDK Türkçe Sözlük'te ise hem “yordam” hem de “prosedür” terimlerinin karşılığı bulunmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* “Bir amaca ulaşmak için tutulan yol ve yöntem.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “İşlem.” (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)

Yordamlık (<İng. Library):

* “Bir bilgisayar dizgesinde kullanıma hazır biçimde tutulan izlen ve yordamlar topluluğu, kitaplık.” (Bilişim Terimleri Sözlüğü)

Zamandizinsel (<İng. Chronological) (<Fr. Chronologique):

İncelenen tezlerde “zamandizinsel” sözcüğü ile karşılanan “chronological” terimi, incelediğimiz sözlüklerde “kronolojik” terimi ile karşılanmakta ve şöyle açıklanmaktadır:

* “Zaman bilimsel.” (TDK Türkçe Sözlük)

* “*Zaman dizinsel.*” (Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü)

5.2. Seçilen Tezlerde Saptanan Bilişim Terimlerinin Tasnifi

Çalışmanın bu bölümünde, Türkçede kullanılan terim türetme yolları göz önünde bulundurularak, tespit edilen terimlere hangi yöntemlerle Türkçe karşılıklar verildiği açıklanmaya çalışılmıştır.

5.2.1. Genel Dilden Sözcük Aktarma Yöntemi/ Anlam Aktarımı Yoluyla Terim Türetme

Türkçede kullanılan herhangi bir sözcük, anlamlarından bir tanesi ile sınırlandırılarak terim olarak kullanılabilir. Zülfikar, terim yapma yollarından birinin de genel dilde kullanılan sözcüklerden yararlanmak olduğunu ifade eder. Gündelik dilde kullanılan sözcüklerden amaca uygun olanı alınır ve herhangi bir bilim dalında terim olarak kullanılır. Örnek olarak bir anatomi terimi olan *dil* sözcüğünün sözlükte birçok anlamı vardır. *Dil* sözünün bu anlamlarının yanı sıra “denize uzanan, dar ve alçak kara parçası” anlamı da bulunur. Coğrafya terimleri sözlüğünde *dil* yalnızca bu anlamıyla alınmıştır. *Kabuk*, sözlükteki çeşitli anlamlarından başka astronomide “bir sıvı veya atmosferi dıştan saran sert katman” anlamındadır. Çeşitli anlamları olan *eşik* sözcüğünden de bu yolda yararlanılmış ve bu söz “karalarda çukurca yerler arasında uzanan geniş kabartılar” anlamında bir coğrafya terimi olarak kullanılmıştır. *Ayak* sözünün Türkçe Sözlük’te on beşe yakın temel ve yan anlamları vardır. Bu sözcükten edebiyat, coğrafya, matematik dallarında terim olarak yararlanılmıştır. Bir doğrunun başka bir doğruyu veya bir düzlemi kestiği noktaya matematikte *ayak* denir. Büyük bir ırmağa karışan ikinci derecedeki akarsuların her birine coğrafyada *ayak* adı verilir. *Ayak* sözü halk edebiyatında “bir tür uyak” için de kullanılır... Zülfikar genel dilden sözcük aktarma işleminde bazen de sözlükte var olan bir sözcüğün anlamlarından birinin esas alındığını, örnek olarak *ateş* sözcüğünün sözlükte yedi sekiz anlamının bulunduğunu, bunlardan sonuncusunun “kırmızı alev renginde olan” anlamında olduğunu ifade eder. *Ateş çiçeği* adlandırmasında *ateş* sözcüğünün bu anlamının esas alındığını, “Kanatlarında, karanlıkta ışıldama, parlaklık özelliği bulunan” ateş böceği örneğinde ise, *ateş* sözcüğünün ilk ve temel anlamından yararlanıldığını söyler (1991: 173-174).

Genel dilden sözcük aktarma yöntemi, dilden seçilen bir sözcüğün herhangi bir alanda terim olarak kullanılmasıdır. Bu yöntem için Özdemir (1973: 28) ve Sarıtosun (1992: 19) anlam aktarımı karşılığını kullanmıştır. Karaman (2017: 114) ise bu yöntemi çokanlamlılık (benzetme, eğretileme, düzdeğişmece, eşadlılık) başlığı altına incelemiştir.

Terimin İncelediğimiz Tezlerde Kullanımı	Terimin İngilizce Kullanımı
ağ	network
aktarma	transfer
alan	field
algılayıcı	sensor
alıcı	receiver
anahtar	key
anahtar sözcük	key Word
anma	recall
arabirim/ arayüz	interface
arama	search
ayrık	discrete
ayrıştırıcı	parser
bağ	link
bağlam	context
bağlantı	connection
bellek	memory
benzetim	simulation
bilgi erişim	information retrieval
birleştirme	fusion
boşluk	space
bulanık mantık	fuzzy logic
buluşsal	heuristic
bütünleşik	integrated
çekirdek	core
çıktı	output
çizge	graph
çözümleyici	analyzer
damga	character
değişken	variable
depolama	storage
derlem	collection
dizge	system
dizgi	string
dizi	array
dizin	index
dizinleme dili	indexing language
donanım	hardware
döngü	loop
dönüştürücü	converter
durağan	static
duyarlık	procession
düğüm	node
esneklik	flexibility
etiket	label
etkileşimli	interactive
geçiş	run

gerçekleştirme	implementation
girdi	input
giriş/çıkış	input/output
gömmü	thesaurus
hafıza	memory
hız	speed
im	sign, signal
iş	job
kaynak	resource
kesim	segment, section
komut	instruction
küme	cluster
kütük	file
mıknatıslı şerit	magnetic tape
öbek	block
örü	text
örüntü	pattern
tuş	key
tutanak	record
uyarı	warning
yerel	local
yığın	stack
yordam	procedure

İncelenen tezlerde 69 terimin anlam aktarımı yöntemiyle türetildiği tespit edilmiştir.

5.2.2.Yapım Ekleriyle Kök ve Gövdelerden Terim Türetme

Ad ve eylem köklerine, gövdelerine yapım ekleri getirerek yeni sözcükler türetilir. Türetilmiş olan terimin Türkçenin yapısına, söz dizimine uygun olması, söyleyiş yönünden akıcı olması ve önerilen kavramı tam karşılaması gerekir.

Zülfikar, terim yapmada en çok başvurulan yolun türetme olduğunu söyler. Türetmeyi (istikak, Fr. derivation), yapım eklerinin isim, fiil kök ve gövdelerine belli kurallar içinde getirilmesi şeklinde tanımlar... Önerilen bir terimde en etkili parça köktür. Kökün canlı olması, onun tutunmasındaki ilk adımı oluşturur. kösnül (şehvet), kösnüllük (erotizm), devimsellik (hareketlilik), eytişim (Fr. dialectique), tinselcilik (İng. spiritualisme), betimleme (tasvir), tasım (kıyas) gibi ölü köklere dayanan terimlerin yıllardan beri bazı kitaplarda yer almakla birlikte dar bir çevreden çıkamamakta olduğunu söyleyen Zülfikar, bunların doğrulama, duyarlık, çalıştırıcı, var oluşçuluk gibi yayılıp benimsenmediğini, bu bakımdan kökün canlı, kullanılacak eklerin bilinen ve belli bir görevi taşıyan eklerden olmasının, türetilcek terimlerin tutunmasını sağlayacağına dikkat çeker (1991: 163- 164).

Karaman, takılama ya da türetme (affixation/derivation) de denilen bu yöntemde sözcüğe takı ilave edilerek terim oluşturulduğunu, yapısal açıdan

değerlendirilecek olursa Türkçede ara ek veya son ek kullanma sonucu yeni bir terim oluştuğunu, işlev açısından bakılacak olursa türetme sonucu, yani sözcüğün sınıf değiştirmesi sonucu, yeni terimin ortaya çıktığını açıklar (2009: 51).³⁰

Sarı; dillerin biçimsel, söz dizimsel ve ses bilgisel yapılarına bağlı olarak, yeni sözcük türetiminin eklemeli ve eklemesiz olmak üzere iki yolla gerçekleştirildiğini ifade eder. Eklemeli ön ek, iç ek veya son eklerin ya ayrı ayrı ya da birden fazlası birlikte olmak üzere sözcük bünyesinde işletildiğini dile getirir. Türkçe gibi sondan eklemeli dillerde ise ekleme yoluyla sözcük türetiminin sadece kök veya gövde sonuna getirilen son eklerle yapılabildiğini, İngilizce gibi dillerde ise hem ön ek hem de son eklerin aynı anda ya da ayrı olarak yeni sözcük türetiminde kullanılabildiğini açıklar: *un-do-ing* 'geri almak' gibi (2015: 45).

Terimin İncelediğimiz Tezlerde Kullanımı	Terimin İngilizce Kullanımı
güncelleme	update
günleme	updating
güvenilirlik	reliability
ileti	message
iletişim	communication
işleç	operatör
işlem	operation
işlemci	processor
işlenen	operand
işletmen	operatör
izlençe	program
izlenceleme	programming
kesimleme	segmentation
kodlama	codification, coding
konum	position
kullanıcı	user
kurulum	setup
özdevimli	automatic
özdevin	automation
sığa	capacity
sıradüzensel	hierarchical
sunucu	server
tasarım	design
üreysel	generic
veri	data
yazıcı	printer
yazılım	software
yedekleme	redundacy
yordamlık	library

³⁰ KARAMAN, B.İ. (2009). Terim Oluşturma Yöntemleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Cilt:57, Sayı: 2: 45-59.

İncelenen tezlerde 29 terimin türetme yöntemiyle türetildiği tespit edilmiştir.

5.2.3. Ödünçleme Yoluyla Terim Oluşturma

Karaman ödünçlemeyi, bir terimin kaynak dilden hedef yazılışını, yapısını veya ses bilgisel özelliklerini koruyarak aktarmak olarak tanımlar. Terim oluşturma dilin kendi olanaklarıyla, öz varlığıyla gerçekleşebileceği gibi diller arası da gerçekleşebileceğini söyleyen Karaman, terim oluşturma yalnızca yeni ortaya çıkmış olguları ve ürünleri isimlendirmekten meydana gelmediğini, farklı sebeplerinin de olduğunu dile getirir. Bu sebeplerden birini şöyle açıklar: Farklı bir dilin, düzenin ya da ekinin eseri olan olgularla ilgili iletişim halinde olabilmek için terim oluşturmaya çalışılabilir. Terim bilimi kavramı olarak bu olaya ödünç alma ya da ödünçleme denmektedir. Karaman burada misal olarak, bankacılık alanında kullanılan bir terim olan ‘*mortgage*’ terimnini İngilizceden Türkçeye ‘*mortgage*’ şeklinde geçtiğini ve ‘*hipotekli ev kredisi*’ ni ifade ettiğini söylemektedir. Başka ülkelerde de başka başka bankacılık sistemlerinin bulunduğunu, haliyle İngilizlerin banka sistemi terimi olarak kullandığı bir olgunun Türk bankacılık sisteminde kullanılmak üzere yerleştirilirken ve bu kavram hakkında iletişim kurulurken ilk önce ödünçleme ile alınmasının doğal olduğunu, bunun geçiciliğini ya da kalıcılığını da zamanın göstereceğini söyler. Bu örneği veren Karaman, ödünçleme yöntemindeki en önemli meselenin ödünç olarak alınan terimlerin hedef dile ve onun özelliklerine uyum sağlayıp sağlayamaması olduğunu da sözlerine ekler (2009: 55-56).

Haugen, ilk bakışta ödünçleme teriminin karışım olarak analiz edilmek istenen süreç için yetersiz gibi görünebildiğine dikkat çeker. İşaret edilen metaforun kesinlikle saçma olduğunu söyler, çünkü ödünçlemenin vericinin onayı hatta farkındalığı olmadan gerçekleştiğini ve alıcının geri ödeme konusunda herhangi bir zorunluluk altında olmadığını ifade eder. Eğer mal sahibi bir şeyden mahrum edilse ve mallarını kurtarmak için zorunluluk hissetse bunun çalmak olarak da adlandırabileceğini ancak öğeler başka bir dilden kendi diline aynen olduğu gibi aldığı için sürecin *aynen kabul etme* olarak tanımlanabileceğini söyler (2010: 133).

Bu yöntemle oluşturulduğunu tespit ettiğimiz terimler şöyle listelenmektedir:

Terimin İncelediğimiz Tezlerde Kullanımı	Terimin İngilizce Kullanımı
analog sinyal	analog signal
bit	bit
blok	block
disk	disk
flashcard	flashcard
internet	international network
karakter	character

kod	code
manyetik teyp	magnetic tape
mesaj	message
mikroişlemci	microprocessor
modül	modüle
monitör	monitör
operatör	operatör
parametre	parameter
prototip	prototype
robotik	robotic
sensör	sensor
sinyal	signal
sistem	system
terminal	terminal

İncelenen tezlerde 21 terimin ödünçleme yöntemiyle türetildiği tespit edilmiştir.

5.2.4.Sözcük Birleştirme/ Sözcük Öbekleri Yöntemiyle Terim Oluşturma

Terim oluşturma yollarından biri de dilde yeni bir kavramı karşılamak üzere bir sıfatla bir isim, bir fiille bir isim, iki fiil ya da iki ismi bir araya getirerek birleşik sözcük oluşturmaktır.

Zülfikar, sözcük birleştirme yoluyla terim türetmenin 1940'lı yıllardan bu yana yoğun olarak kullanılan bir yöntem olduğunu dile getirir. İki sözcüğün bir arada bir kavramı karşılaması, o kavramın tek sözcük ile ifade edilemediği durumlarda başvurulacak bir yoldur. Aslında sözcükleri birleştirme düşüncesinin, Cumhuriyetten önce de var olduğunu söyleyen Zülfikar, bu yolda sözcük türetme örneklerinin 1940'lı yıllarda artmaya başladığını, 1970'li yıllardan sonra da hız kazandığını söyler (1991: 165).

Terimin İncelediğimiz Tezlerde Kullanımı	Terimin İngilizce Kullanımı
bilgisayar	computer
çevrim içi	on line
dış bellek	external memory
geçiş sıklığı	frequency of occurrence
geniş bant	broadband
geri bildirim	feedback
hedef dil	target language
işletim dizgesi	operating system
izleme dili	programming language
kişisel bilgisayar	personal computer
mantıksal işlem	logical operation

masaüstü	desktop
önbellek	cache memory
önce-düzenli dizinleme	pre- coordinate indexing
örüntü tanıma	pattern recognition
sıradüzen	hierarchy
sistem geliştirici	system development
sonra-düzenli dizinleme	post- coordinate indexing
sözde kod	pseude code
tanımlanmış işlev	defined function
tümleşik devre	integrated circuit
uyarı iletisi	warning message
uzman sistem	expert system
yapay sinir ağı	artificial neural network
yapay zekâ	artificial intelligence
zamandizinsel	chronological

İncelenen tezlerde 26 terimin sözcük birleştirme yöntemiyle türetildiği tespit edilmiştir.

5.2.5. Başharfleştirme Yoluyla Terim Türetme

Sarı, karma ile benzerlik gösteren bir sözcük biçimlendirme süreci olan **başharfleştirmede** (acronym, kısaltma, kısaad) iki veya daha fazla sözcüğün çoğunlukla ilk seslerinin bir araya getirilmesiyle yeni bir sözcük oluşturulduğunu ve bu sözcüğün yazımda daha çok büyük harflerle gösterildiğini söyler. Sözcüğün ileri derecede yaygınlık kazanması, diğer bir ifadeyle tamamen sözlüksel bir öge hâli durumunda, yazımda küçük harflerle gösterilmesi eğiliminin ortaya çıktığını söyler: *mobese*, *toma* gibi. Bunun yanı sıra ortaya çıkan başharfleştirmenin akılda kalıcılığı artırma, söyleniş kolaylığı sağlama sözcüğü anlamlı hale getirme gibi amaçlarla farklı biçimsel özelliklerle ortaya çıkarılabildiğini, sözcüklerin veya söz öbeklerinin sadece ilk seslerinin değil, birkaç sesinin ya da bunların bir kısmının veya tamamının bir araya getirilmesiyle de başharfleştirmeler ortaya çıkabildiğini söyler. Sarı bahsettiği yöntemle ilgili şu örnekleri gösterir:

toma < *t*(oplumsal) *o*(laylara) *m*(üdahale) *a*(racı)

kobi < *k*(üçük) (ve) *o*(rta) *b*(oy) *i*(işletme)

mobese < *mob*(il) *(e)*lektronik *(s)*istem *(e)*ntegrasyonu

Tömer < *T*(ürkçe) *ö*(ğretim) *mer*(kezi)

(2015: 55-56)

Sarı, iletişim olanaklarının çoğalması ve diller arası etkileşimlerin artmasının, daha önce Türkçede örneklerine rastlanmayan bazı sözcük biçimlenme mekanizmalarını Türkçe için de geçerli kılmaya başladığını da sözlerine ekler. İngilizcede yaygın sözcük yapım yollarından biri olan ve birden fazla sözcüğün ilk seslerinin (yazımda baş harflerinin) birleştirilmesiyle oluşan başharfleştirmenin, artık Türkçede de yaygınlaşır hâle gelmiş olduğunu vurgular. Toplumsal Olaylara

Müdahale Aracı öbeğinin başharfleştirmesi olan TOMA'nın, her ne kadar Türkçe Sözlük'te yer almasa da, artık söz varlığının bir parçası olduğuna ve sıradan bir sözcük gibi çekime girerek, sözcük hükmündeki kullanımıyla toplum genelinde yaygınlaşmış olduğuna dikkat çeker (2015: 16).

Terimin İncelediğimiz Tezlerde Kullanımı	Terimin İngilizce Kullanımı
RAM	veri deposu
SBD (Seçimli Bilgi Dağıtım)	SDI (selective dissemination of information)

İncelenen tezlerde 2 terimin başharfleştirme yöntemiyle türetildiği tespit edilmiştir.

5.2.6. Sözcük Türlerini Değiştirme

Zülfikar, birtakım kavramların karşılanmasında başvurulacak yollardan birinin de sözcük sınıflarını değiştirmek olduğunu söyler. İsim olan bir sözcüğün gerektiğinde sıfat olarak kullanılabildiğini, bunun tersinin de mümkün olduğunu, bir sıfatın ilgili olduğu sözcük sınıfından çıkarılıp isim durumuna getirildiğini, fiilin birtakım eklerle isimleştirilmesinin söz konusu olduğu gibi böyle bir ismin istendiğinde tekrar fiil durumuna sokulabileceğini anlatır. Bu özelliğin Türkçenin kıvrak ve esnek yapısıyla ilgili olduğunu söyler. Zülfikar, buna ek olarak fiilin birtakım eklerin yardımıyla isim ve sıfat durumuna geçtiğini, görevleri değişen bu isim ve sıfatların tek başlarına kullanıldıkları gibi bir isimle birlikte de gruplar oluşturabildiğini, bu özelliklerin sözcük türetme imkânlarını ve kullanma sınırlarını genişlettiğini söyler (1991: 171- 172).

Sarı da dönüştürme olarak da bilinen işlev değişimi süreciyle ortaya çıkan yeni sözcüğün ait olduğu sınıfın değiştiğini ve genellikle eylemlerin ad, adların ise eylem soylu sözcükler hâlini aldığını söyler. Esasında, ortaya yeni bir söz varlığı ögesi çıkmadığı için bir türetme veya oluşumun söz konusu olmadığını fakat var olan sözcüklerin anlam özelliklerindeki artış ve sözcük sınıfının daha da genişlemesi sebebiyle, daha üst boyutta kavram karşılama yolları arasında değerlendirilebileceğini anlatır. Türkçede, bazı sözcük türlerinin anlık olarak sözcük sınıfları arasında değiştirilimi olarak kullanılabileceğini ve esasında açık veya kapalı sınıftan tüm sözcüklerin hatta görevli biçimbirimlerin bile ad, sıfat gibi işlevlerle söz dizimsel yapı içerisinde yer alabildiğini fakat bu işlev değişiminin kalıcı olması durumunda sözcük oluşumundan söz edilebileceğini söyler. İşlev değişimiyle ortaya çıkan "yeni" yapının temel anlamı ya barındırdığı ya da onunla doğrudan ilgili olduğunu ifade eder (2015: 66).

İncelenen tezlerde tespit edilen bilişim terimlerinde de sözcük türünün değiştiği türetmeler gözlenmiştir. Ancak ikinci türetme şekli olarak tespit edildiği için sınıflamanın karışıklık yaratmaması amacıyla ayrı bir liste yapılmamıştır.

5.2.7. Halk Ağızlarından Sözcük Aktarma

Zülfikar, halk ağzlarının Türkçe sözcüklerin korunduğu, yabancı etkilerden saklandığı bir alan olduğunu ifade eder. Bugün Eski Anadolu metinlerinde bulunup da günümüze ulaşamayan ve gündelik dilde kullanılmayan birçok Türkçe sözü halk ağzlarında bulabilmekte olduğumuzu söyler. Halk ağzlarındaki sözcüklerden terim olarak yararlanmanın ve onları yazı diline aktarmanın uzmanlık gerektirdiğini, bu durumun ağızlardaki sözlerin kaynaklarından, uğradıkları ses ve yapı özelliklerinden ileri geldiğini ifade eder. Halk ağzlarındaki Türkçe sözcüklerin bir bölümünün bazı ses değişiklikleriyle yörelerde farklı söylendiği ve aslında bunların özgün bir biçime dayandığını ve bu durumun sayıyı kabarttığını göz önünde bulundurmak gerektiğini söyleyen Zülfikar, bu sözlerden terim olarak yararlanmada önemli bir güçlüklerle karşılaşmakta olduğuna da değinir. Söz konusu hastalığa, bitkiye veya hayvana verilmiş olan bir adın batı kaynaklarındaki bilimsel adının ne olduğu sorusuna kapsamlı bir yanıt vermek gerektiğini söyler. Terim olarak yararlanılacak sözün özellikleri ortaya konulmadıkça ayrıntılı tanımları yapılmadıkça bu tür sözlerden terim olarak yararlanmanın güçlüğüne değinen Zülfikar, bunun için ilgili bilim adamı ile bir dilcinin birlikte çalışmasının sağlanması gerektiğini vurgular (1991: 175-177).

Terimin İncelediğimiz Tezlerde Kullanımı	Terimin İngilizce Kullanımı
yonga	chip

İncelenen tezlerde 1 terimin halk ağzlarından sözcük aktarma yöntemiyle türetildiği tespit edilmiştir.

5.2.8. Çağdaş Türk Lehçelerinden Yararlanma

Zülfikar, Türkçenin bir bilim dalı olarak kullanıldığı Özbek, Kırgız, Kazak, Türkmen ve Azeri Türkçesi arasında Türkiye Türkçesine en yakın olanın Azeri Türkçesi olduğuna değinir. Türkmence de Türkiye Türkçesine yakındır. Batı grubu Türkçesine giren Azeri Türkçesi ile Türkiye Türkçesinin terimlerinin aşağı yukarı aynı yıllarda bir sorun olarak ele alınmaya başladığını söyleyen Zülfikar, bu çalışmaların tarihinin 1920'li yıllara indiğini, ortaya konan ürünlerin ise, 1930'lu yıllardan sonra yayımlandığını aktarır. Örnek olarak *Felsefe* terminlerinin Bakü'de 1932'de yayımlandığını söyler. Çeşitli Türk cumhuriyetlerinde Rusça terimlere gösterilen karşılıkların Türkçede yapılan Türkçe terim çalışmalarına katkı sağlayabileceğini, terimlerdeki bazı ses ve yapı özelliklerinin giderilerek Türkiye Türkçesine bunlardan bazılarının aktarılabilirliğini söyleyen Zülfikar, özellikle

Türkiye Türkçesine daha yakın olan Azeri Türkçesindeki terimlerle ilgili birikimden yararlanmak gerektiğini ifade eder (1991: 181-182).

5.2.9.Hem Anlam Aktarımı Hem Ödünçleme Yoluyla Oluşturulmuş Terimler

İncelenen tezlerde birden fazla yöntemle türetildiği tespit edilen bilişim terimlerinin olduğu tespit edilmektedir. Şaş konuyla ilgili yaptığı incelemede Türkçe bilişim terimlerinin oluşum sürecinde temelde on bir farklı yöntem ve bu yöntemlerin otuz dört değişik kombinasyonunun kullanılmış olduğunu söyler. Söz konusu terimlerin %83'ünün yalnızca bir terim yapma yöntemiyle oluşturulurken, %16'sının iki ve %0,5'inin üç farklı terim yapma yönteminin bir arada kullanılmasıyla vücuda getirildiğini ifade eder (2020: 254). Konuyla ilgili örnek teşkil etmesi için bu birleşik türetmelerden anlam aktarımı ve ödünçleme yönteminin birlikte kullanımının tespit edildiği terimler şöyle listelenmiştir:

Terimin İncelediğimiz Tezlerde Kullanımı	Terimin İngilizce Kullanımı
açılış protokol	boot protocol
adlanmış sistem	dedicated system
alt sistem	subsystem
ana istasyon	master station
aptal terminal	stupid terminal
delgili card	punch card
depolama kapasitesi	storage capacity
e-posta	e-mail
işletim sistemi	operating system
sabit disk	hard disk

5.3.Seçilen Tezlerde Saptanan Bilişim Terimlerin Sınıflandırılması

5.3.1. Türkçeleşmiş ve Türkçe Terimler

İncelenen tezlerde Türkçeleşmiş ve bilinçli Türk aydınları sayesinde Türkçeye kazandırılmış terimler aşağıda abecesel sıra ile sıralanmıştır:

ağ	network
aktarma	transfer
alan	field
algılayıcı	sensor
alıcı	receiver
anahtar	key
anahtar sözcük	key Word
anma	recall
arabirim/ arayüz	interface

arama	search
ayrık	discrete
ayrıştırıcı	parser
bağ	link
bağlam	context
bağlantı	connection
bellek	memory
benzetim	simulation
bilgi erişim	information retrieval
bilgisayar	computer
birleştirme	fusion
boşluk	space
bulanık mantık	fuzzy logic
buluşsal	heuristic
bütünleşik	integrated
çekirdek	core
çevrim içi	on line
çıktı	output
çizge	graph
çözümleyici	analyzer
damga	character
değişken	variable
depolama	storage
derlem	collection
dış bellek	external memory
dizge	system
dizgi	string
dizi	array
dizin	index
dizinleme dili	indexing language
donanım	hardware
döngü	loop
dönüştürücü	converter
durağan	static
duyarlık	procession
düğüm	node
esneklik	flexibility
etiket	label
etkileşimli	interactive
geçiş	run

geçiş sıklığı	frequency of occurrence
geniş bant	broadband
gerçekleştirme	implementation
geri bildirim	feedback
girdi	input
giriş/çıkış	input/output
gömü	thesaurus
güncelleme	update
günleme	updating
güvenilirlik	reliability
hafıza	memory
hedef dil	target language
hız	speed
ileti	message
iletişim	communication
im	sign, signal
iş	job
işleç	operator
işlem	operation
işlemci	processor
işlenen	operand
işletim dizgesi	operating system
işletmen	operator
izlence	program
izlenceleme	programming
izlenceleme dili	programming language
kaynak	resource
kesim	segment, section
kesimleme	segmentation
kişisel bilgisayar	personal computer
kodlama	codification, coding
komut	instruction
konum	position
kullanıcı	user
kurulum	setup
küme	cluster
kütük	file
mantıksal işlem	logical operation
masaüstü	desktop
mıknatıslı şerit	magnetic tape

öbek	block
önbellek	cache memory
önce-düzenli dizinleme	pre-coordinate indexing
örü	text
örüntü	pattern
örüntü tanıma	pattern recognition
özdevimli	automatic
özdevin	automation
sığa	capacity
sıradüzen	hierarchy
sıradüzensel	hierarchical
sistem geliştirici	system development
sonra- düzenli dizinleme	post- coordinate indexing
sözde kod	pseude code
sunucu	server
tanımlanmış işlev	defined function
tasarım	design
tuş	key
tutanak	record
tümleşik devre	integrated circuit
uyarı	warning
uyarı iletisi	warning message
uzman sistem	expert system
üreysel	generic
veri	data
yapay sinir ağı	artificial neural network
yapay zekâ	artificial intelligence
yazıcı	printer
yazılım	software
yedekleme	redundacy
yerel	local
yığın	stack
yonga	chip
yordam	procedure
yordamlık	library
zamandizinsel	chronological

Tespit edilen 125 terim, incelenen tezlerde tespit edilen 170 terimin yaklaşık %74'ünü oluşturmaktadır. Bu durum umut verici ve Türk dili için sevindirici bir sonuçtur.

5.3.2. Diğer Dillerden Alınma Terimler

İncelenen tezlerde kopyalama/ödüncleme yöntemiyle Türkçeye aynen aktarılan, Türkçenin ses bilimsel yapısına uymayan, köken olarak Türkçe olmayan terimler ve terim öbekleri abecesel sıra ile şu şekilde listelenebilir:

Terimin İncelediğimiz Tezlerde Kullanımı	Terimin İngilizce Kullanımı
açılış protokol	boot protocol
adanmış sistem	dedicated system
alt sistem	subsystem
ana istasyon	master station
analog sinyal	analog signal
aptal terminal	stupid terminal
bit	bit
blok	block
delgili card	punch card
depolama kapasitesi	storage capacity
disk	disk
e-posta	e-mail
flashcard	flashcard
internet	international network
işletim sistemi	operating system
karakter	character
kod	code
manyetik teyp	magnetic tape
mesaj	message
mikroişlemci	microprocessor
modül	module
monitör	monitör
operatör	operatör
parametre	parameter
prototip	prototype
robotik	robotic
sabit disk	hard disk
sensör	sensor
sinyal	signal
sistem	system
terminal	terminal

Tespit edilen 31 terimin çoğunun uzmanlar tarafından Türkçe çevirisi yapılsa dahi ödünçleme yöntemiyle alınmış halini kullananlar çoğunluktadır. İncelenen tezlerde de bu şekilde kullanımı tespit edilmiştir. Bu noktada Türkçeyi kullanan

bütün bireylerin konuya duyarlı olması ve Türkçesi varken terimlerin Türkçesini kullanması çok önemlidir.

5.4. Seçilen Tezlerde Saptanan Bilişim Terimlerin Dizini

Çalışmanın bu bölümünde incelenen tezlerde tespit edilen terimlerin Türkçe ve İngilizce dizini abecesel sıra ile sunulmuştur:

5.4.1. Türkçe Dizin

açılış protokol	boot protocol, BOOTP
adlanmış sistem	dedicated system
ağ	network
aktarma	transfer
alan	field
algılayıcı	sensor
alıcı	receiver
alt sistem	subsystem
ana istasyon	master station
anahtar	key
anahtar sözcük	key-word
analog sinyal	analog signal
anma	recall
aptal terminal	stupid terminal
arabirim / arayüz	interface
arama	search
arayüz (arabirim)	interface
ayrık	discrete
ayrıştırıcı	parser
bağ	link
bağlam	context
bağlantı	connection, connectivity
bellek	memory
bellek(flashcard)	memory, storage
benzetim	simulation
bilgi erişim	information retrieval
bilgi işlem	data processing
bilgisayar	computer
bilişim	informatique, informatics
bilişim dizgesi	information system
bilişimsel dilbilim	computational linguistics
birleştirme	fusion

bit	bit
blok	block
boşluk	space
bulanık mantık	fuzzy logic
buluşsal	heuristic
bütünleşik	integrated
çekirdek	core
çevrimiçi	on-line
çıkı	output
çizge	graph
çözümleyici	analyzer
damga	character
değişken	variable
delgili kart	punch card
depolama	storage
depolama kapasitesi	storage capacity
derlem	collection
dışsal bellek	external memory
disk	disk
dizge	system
dizgi	string
dizi	array
dizin	index
dizinleme dili	indexing language
donanım	hardware
döngü	loop
dönüştürücü	converter
durağan	static
duyarlık	proression
düğüm	node
e-posta	e-mail
esneklik	flexibility
etiket	label
etkileşimli	interactive
flashcard	flashcard
geçiş	run
geçiş sıklığı	frequency of occurrence
geniş bant	broadbant
gerçekleştirme	implementation
geribildirim	feedback

girdi (giriş)	input
giriş (girdi) / çıkış	input / output
gözü	thesaurus
güncelleme	update
günlendirme	updating
günlendirmek	update
güvenilirlik	reliability
hafıza (bellek)	memory
hedef dil	target language
hız	speed
ileti	message
iletişim	communication
im	sign, signal
internet	international network
iş	job
işleç (operatör)	operatör
işlem	operation
işlemci	processor
işlenen	operand
işletim dizgesi	operating system
işletim sistemi	operating system
işletmen	operatör
izlence	program
izlenceleme	programming
izlenceleme dili	programming language
karakter	character
kaynak	resource
kaynak dil	source language
kesim	segment, section
kesimleme	segmentation
kişisel bilgisayar	personal computer, PC
kod	code
kodlama	codification, coding
komut	instruction
konum	position
kullanıcı	user
kurulum	setup
küme	cluster
kütük	file
mantıksal işlem	logical operation

manyetik teyp	magnetic tape
masaüstü	desktop
mesaj	message
mıknatıslı şerit	magnetic tape
mikroişlemci	microprocessor
modül	module
monitör	monitor
operatör	operator
öbek	block
önbellek	cache memory
önce-düzenli dizinleme	pre-coordinate indexing
örü	text
örüntü	pattern
örüntü tanıma	pattern recognition
özdevimli	automatic
özdevin	automation
parametre	parameter
prototip	prototype
RAM	veri deposu
robotik	robotics
sabit disk	hard disk
sayısal	numerical
sayısal	digital
seçimli bilgi dağıtım (SBD)	selective dissemination of information (SDI)
sensör	sensor
sığa	capacity
sıradüzen	hierarchy
sıradüzensel	hierarchical
sinyal	signal
sistem	system
sistem geliştirici	system development
sonra-düzenli dizinleme	post- coordinate indexing
sözde kod	pseudocode-yapay kod
sunucu	server
tanımlanmış işlev	defined function
tasarım	design
terminal	terminal
tuş(dokunak)	key
tutanak	record
tümleşik devre	integrated circuit

uyarı	warning
uyarı iletisi	warning message
uzman sistem	expert system
üreysel	generic
veri	data
yapay sinir ağı	artificial neural network
yapay zeka	artificial intelligence
yazıcı	printer
yazılım	software
yedekleme	redundancy
yerel	local
yığın	stack
yığıt	stack
yonga	chip
yordam	procedure
yordamlık	library
zamandizinsel	chronological

5.4.2. İngilizce Dizin

Terimin İngilizce Kullanımı	Terimin Tezde Kullanımı
analog signal	analog sinyal
analyst	çözümleyici
array	dizi
artificial intelligence	yapay zeka
artificial neural network	yapay sinir ağı
automatic	özdevimli
automation	özdevin
bit	bit
block	blok
boot protocol, BOOTP	açılış protokol
broadbant	geniş bant
cache memory	önbellek
capacity	sığa
character	damga, karakter
chip	yonga
chronological	zamandizinsel
cluster	küme
code	kod
codification	kodlama

coding	kodlama
collection	derlem
communication	iletişim
computational linguistics	bilişimsel dilbilim
computer	bilgisayar
connection	bağlantı
connectivity	bağlantı
context	bağlam
converter	dönüştürücü
core	çekirdek
data	veri
data processing	bilgi işlem
dedicated system	adanmış sistem
defined function	tanımlanmış işlev
design	tasarım
desktop	masaüstü
digital	sayısal
discrete	ayrık
disk	disk
e-mail	e-posta
expert system	uzman sistem
external memory	dışsal bellek
feedback	geribildirim
field	alan
file	kütük
flashcard	flashcard
flexibility	esneklik
frequency of occurrence	geçiş sıklığı
fusion	birleştirme
fuzzy logic	bulanık mantık
generic	üreysel
graph	çizge
hard disk	sabit disk
hardware	donanım
heuristic	buluşsal
hierarchy	sıradüzen
hierarchical	sıradüzensel
implementation	gerçekleştirme
index	dizin
indexing language	dizinleme dili

informatics	bilişim
information retrieval	bilgi erişim
information system	bilişim dizgesi
informatique	bilişim
input	girdi (giriş)
input / output	giriş / çıkış
instruction	komut
integrated	bütünleşik
integrated circuit	tümleşik devre
interactive	etkileşimli
interface	arabirim / arayüz
international network	internet
job	iş
key	anahtar
key	tuş(dokunak)
key-word	anahtar sözcük
label	etiket
library	yordamlık
link	bağ
local	yerel
logical operation	mantıksal işlem
loop	döngü
magnetic tape	manyetik teyp
magnetic tape	mıknatıslı şerit
master station	ana istasyon
memory	hafıza (bellek)
message	ileti, mesaj
microprocessor	mikroişlemci
modüle	modül
monitör	monitör
network	ağ
node	düğüm
numerical	sayısal
online	çevrim içi
operand	işlenen
operating system	işletim dizgesi, işletim sistemi
operation	işlem
operatör	işleç (operatör), işletmen
output	çıktı
parameter	parametre

parser	ayrıştırıcı
pattern	örüntü
pattern recognition	örüntü tanıma
personal computer, PC	kişisel bilgisayar
position	konum
post- coordinate indexing	sonra-düzenli dizinleme
pre-coordinate indexing	önce-düzenli dizinleme
printer	yazıcı
procedure	yordam
procession	duyarlık
processor	işlemci
program	izlence
programming	izlenceleme
programming language	izlenceleme dili
prototype	prototip
pseudocode-yapay kod	sözde kod
punch card	delgili kart
recall	anma
receiver	alıcı
record	tutanak
redundancy	yedekleme
reliability	güvenirlilik
resource	kaynak
robotics	robotik
run	geçiş
search	arama
segment, section	kesim
segmentation	kesimleme
selective dissemination of information (SDI)	seçimli bilgi dağıtım (SBD)
sensor	algılayıcı, sensör
server	sunucu
setup	kurulum
sign, signal	im, sinyal
simulation	benzetim
software	yazılım
source language	kaynak dil
space character	boşluk
speed	hız
stack	yığın
stack	yığıt

static	durağan
storage	depolama
storage capacity	depolama kapasitesi
string	dizgi
stupid terminal	aptal terminal
subsystem	alt sistem
system	dizge
system	sistem
system development	sistem geliştirici
target language	hedef dil
terminal	terminal
text	örü
thesaurus	gömü
transfer	aktarma
update	güncelleme, günlemek
updating	günleme
user	kullanıcı
variable	değişken
veri deposu	RAM
warning	uyarı
warning message	uyarı iletisi

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bütün milletlerin kullandıkları farklı diller, bilim dili olabilir. Bir dilin tüm dünyada bilim dili olarak kabul görmesi, elbette ki o dili kullanan kişiler için çok olumlu ve önemlidir. Önemli olmasının nedeni ise şudur: Bütün ülkelerde yaşanan bilimsel gelişmeler her toplumun, her ulusun kendi dilinde yayımlanır, böylece o toplum ya da ulus, bilimsel gelişmeleri çok daha hızlı ve kolay takip edebilme, yorumlayabilme olanağına sahip olur. Bu durum çok açıktır ve bu ki dünyada baskın olmak isteyen güçlerin oluşturmaya çalıştığı bir sonuçtur.

Terimlerle ilgili yetersizlikler, meydana gelen karmaşalar öncelikle TDK'nin sonra da yetkili tüm kurum ve kuruluşlar ile alanında uzman kişilerin aldıkları önlemler ve yapılacak çalışmalarla giderilebilir. Geleceğin teslim edileceği çocuklara iyi bir eğitim verebilmek ve bilimsel alanda yeni buluşlara imza atabilmek için öncelikle terim sorununun çözülmesi gereklidir.

Yeni bir buluşun, icadın ya da yeni bir olgunun ortaya çıkışı ilk önce o alandaki bilim insanlarının, mühendislerin kavrama yeni bir ad koymasıyla başlayan bir serüvendir. Bu konulan adlar, terimleri oluşturur. Yeni terimler oluşturulduktan sonra konferans, yayınlar, bilimsel dergiler, makaleler gibi değişik yollarla bilim dünyasıyla paylaşılır. Yeni terimlerin kabul görmesi ve yaşam çevrimine girmesi oldukça uzun bir zaman alır. Yeni bir terim eğer bir kez kabul görmüşse artık onu değiştirmek gerçekten çok zordur. Dolayısıyla yeni bulunan bir buluş ya da icat, ülkede kullanılmaya başlanmadan önce Türkçe köklerden üretilen sözcüklerle adlandırılmalıdır. Hazırlanan bu tezde bu konuda çeşitli örnekler açıklanmıştır.

Yeni bir kavram, yeni bir ürün öncelikle o alandaki uzmanlar tarafından adlandırılmalıdır. Bu da şu gerçeği ortaya çıkarıyor: Alanı ne olursa olsun bilimle ilgilenen her birey, terim türetimi konusunda eğitilmeli ve bilinçlendirilmelidir. Türkçe terim türetilirken nasıl bir yöntem izlenmesi gerektiği belirlenmeli, dil kanunlarından yararlanılmalı; bilim insanlarına terimleri Türkçe olarak karşılamanın yolları, terim türetme yöntemleri gösterilmelidir. Aynı zamanda terimler konusu kişilerin kendi tercihlerine bırakılmamalı, oluşturulacak komisyonlar ile sürekli denetim altında tutulmalıdır.

Yabancı bir terim ile karşımıza çıkan bir icat ya da kavram için birden fazla Türkçe karşılık önerilmesi de karşılaşılan sıkıntılar arasındadır. Bu durumda terim kargaşasının ortaya çıkması kaçınılmazdır. Terim kargaşasının ortaya çıktığı durumlarda ise kaçınılmaz olan yabancı terimin dile olduğu gibi yerleşmesidir. Çünkü türetilen terimlerden hangisinin seçileceği tartışılırken geçen süre, yabancı terimin lehine olur. Bu durumu engellemek için yabancı terimlere karşılık olarak bir terim önerilmeli, önerilen bu terim dilin özelliklerine ve yapısına uygun olarak türetilmelidir.

Terimler, kolaylıkla değiştirilebilen, yenilenen sözcükler olmadıkları için eğitim alan tüm bireyler Türkçenin dil özellikleri ve terim türetme konusunda bilgi sahibi olmalıdır ve bir ülkede eğitim kesinlikle ana dilde yapılmalıdır.

Bilişim alanında incelenen terimlerle ilgili çıkarımlar şöyle sıralanabilir:

Genel dilden sözcük aktarma yani anlam aktarımı yöntemiyle oluşturulmuş terimler hem diğer türetme yöntemlerinden daha fazla kullanılmış hem de daha kolay ve anlaşılır türetilmeye olanak sağlamıştır. *Ağ, anahtar, ayırık, bağ, bellek, boşluk, çekirdek, damga, düğüm, gömü, kütük, yığın* bu türetmeye örnek olarak gösterilebilecek terimlerdir. Karşılıkları kavramları da başarı ile temsil etmektedir. Bu da yeni terimlerin üretiminde anlam aktarımı yönteminin tercih edilen bir yöntem olması gerektiğini göstermektedir.

Bu terimlerden “*gömü*” sözcüğünün TDK Türkçe Sözlük’te bulunan anlamı incelendiğinde terimi birebir karşıladığı açıkça görülmektedir. “*Geri bildirim*” terimi

de aynı şekilde TDK Türkçe Sözlük'te sadece gerçek anlamıyla yer almaktadır. Ayrıca bu terim, “*feedback*” terimini başarılı bir şekilde karşılamaktadır.

Dilde kullanılan terimlere tek karşılık önerilmelidir. Birden fazla karşılık önerilmesi terimin Türkçe karşılığının dilde benimsenmesini zorlaştıracaktır. Mesela “*magnetic tape*” terimi... *Mıknatıslı şerit, manyetik teyp, manyetik şerit, mıknatıslı kuşak* gibi çeşitli Türkçe karşılıkları üretilen terimin Türkçeleşmesi oldukça zordur. Benzer şekilde “*pseudecode*” yerine *sözde kod, yalancı kod, yapay kod* şeklinde farklı farklı türetmeler yapılmış ve herhangi birisi dilde tutunup yaygınlaşamamıştır. Terim birliğinin önemine bir örnek de “*operator*” terimidir. Türkçeye çevrilirken hem “*işletmen*” hem ana bilgisayar sistemleri bağlamında *bilgisayar işletmeni*” hem de yazılım kodları bağlamında “*işleç*” olarak çevrilmiştir. “*Operatör*” sözcüğü bugün Türkçemizde daha çok “ağır iş makineleri operatörü” ya da tıpta ‘ameliyatlar’ yapan “cerrah” anlamında kullanılmaktadır. Haliyle terim birliğine varılamadığı için daha çok İngilizcedeki kullanımından kopyalama yöntemiyle “operatör” terimi yaygınlaşmıştır.

“*Sensor*” terimi Türkçede hem “*algılayıcı*” hem de “*sensör*” adı ile kullanılmaya devam etmektedir. Bu konuda da bir kullanım birliği sağlanabilmiş değildir. Ama çaba gösterilmiş ve terimin anlamlı bir Türkçe karşılığı üretilmiştir.

Kalaycı'nın tezinde “*analog sinyal*” olarak geçen terim, daha çok “*örneksel sinyal*” olarak kullanılmakta ve incelenen sözlüklerde bu şekilde bulunmaktadır. Bu da kullanılan terimlerde terim birliğinin tam olarak sağlanamadığını gösteren örneklerdendir.

Üretilen her terimin dilde tutunması ve başarıya ulaşması beklenemez ama terim üretmeye, yeni kavramlara Türkçe karşılıklar bulmaya yılmadan devam edilmesi Türkçenin korunması ve bilim dili olarak saygınlığını kazanması için olmazsa olmaz şarttır. “*Code*” terimi Türkçeye kopyalama yöntemi ile “*kod*” olarak çevrilmiş ve kullanımı öyle yaygınlaşmıştır. Aslında Köksal terime anlam aktarımı yöntemiyle “*düğüm*” karşılığını önermiştir ancak sözcüğü anlamsal olarak tam karşılamadığı için dilde tutunamamıştır. “*E-mail*” terimi için de Köksal elektronik mektup teriminin kısaltması biçiminde “*el-mek*” karşılığını önermiş gene de yanlış bir kurulumla “*e- posta*” terimi daha fazla benimsenmiştir. Ancak bunların yanında “*bilgisayar, yazılım, donanım*” gibi Türkçeleştirilmiş ve yaygınlaşmış çok sayıda terim de bulunmaktadır.

Yeni kavramlara Türkçe karşılıklar aranırken günümüz Türkçesinde kullanılan ve bilinen köklerden yararlanılması, terimlerin Türkçeleştirilmesinde başarıyı arttıracaktır. “*Data Processing*” teriminin dilimizde “*bilgi işlem*” terimi ile karşılanmadan önce “*malumat prosesingi*” olarak adlandırıldığı bilinmektedir. Köksal, bu terimin Türkçe ve günlük kullanımı yaygın sözcüklerden çevirisini yaparak sözcüğün hem herkes tarafından anlaşılır olmasını sağlamış hem de

“*malumat*” gibi günümüzde anlamı çok iyi bilinmeyen Arapça bir sözcükle günlük dile yerleşmesini engellemiştir.

“*Chip*” terimine karşılık olarak Köksal, Bilişim Terimleri Sözlüğü’nde Azerice kökenli “*yonga*” sözcüğünü önermiştir. Ancak sözcük, anlamı çok iyi bilinmediği için dilde tutunamamış ve kopyalama yöntemiyle “*çip*” sözcüğü dilde kullanılmaya devam edilmiştir.

Üretilen terimlerin yaygınlaşması için basın ve yayın organları, alana özgü dergilerde bu terimlerin kullanılması, alan uzmanı kişilerde oluşturulacak farkındalık çalışmaları ile yeni üretilen terimlere yönlendirilmeleri terimlerin Türkçeleştirilmesine katkı sağlayacak ve terimlerin benimsenmesini, dilde tutunmasını hızlandıracaktır. Nitekim bilişim alanında terimlerin Türkçeleştirilmesinde yakalanan başarıda, bahsedilen yöntemlerin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Günlük dilde sıkça rastlanılan *USB*, *web*, *bluetooth* gibi yabancı dildeki kullanımlarıyla dilde var olan sözcükler, incelenen tezlerde de yararlanılan sözlüklerde de bulunamamıştır. Sebebi belirlenemeyen bu durum, ayrı bir araştırma konusu olarak incelenebilir.

Terimlerin Türkçeleştirilmesi işi uzun soluklu ve sabır isteyen bir iştir. Konunun uzmanı kişilerin dilin korunması konusunda duyarlı olması çok önemlidir ancak tek başına yeterli olamamaktadır. Aynı ülkeye sahip, Türkçe konuşan her bireyin Türkçeye sahip çıkması, hassas davranması gereklidir.

Devlet politikaları da Türkçenin korunması ve bilim dili olarak kullanılmasında çok önemli bir konuma sahiptir. Sebebi ne olursa olsun alınan her karar öncelikle milli benliği ve dili korumaya yönelik olmalıdır. Toplumun bilinçli olabilmesi için öncelikle ülkeyi yönetenlerin konuya duyarlı olmaları gerekmektedir.

Üretilen terimlerin daha kolay benimsenmesi için birleşik sözcükler ya da tamlamalar yerine tek sözcük olan terimlerin tercih edilmesi gerektiği düşünülmektedir. *Açılış protokolü*, *adanmış sistem*, *önce-düzenli dizinleme* gibi terimlerin kullanımı oldukça zordur.

Yabancı dilden ödünçleme yöntemiyle alınmış terimleri dilden atmak elbette ki doğru bir yöntem olmaz ancak henüz Türkçe karşılığının benimsenme şansı olan terimlere Türkçe karşılıklar aramaya ve bunları kullanmaya çalışmaya yılmadan devam edilmelidir. *Analog* yerine *örneksel*, *otomatik* yerine *özdevimli*, *dijital* yerine *sayısal*, *simülasyon* yerine *benzetim* gibi...

Türkçenin dil bilgisi kurallarına tam uymadığı için eleştirilen bazı terimlerin dilde tutunduğu ve benimsendiği tespit edilmiştir. Bu durumda Türkçeye

kazandırılan terimin, dil bilgisel açıdan mükemmel olmasından daha önemli olanın kökeninin Türkçe olması ve anlaşılabilirliği olduğu görülmektedir. Bu terimlere *bilgisayar*, *bilgi işlem* örnek olarak gösterilebilir.

Bilimle uğraşan her kişiye sözlük kullanma alışkanlığı edinmesi gerekliliği iyice öğretilmelidir.

“Updating” sözcüğü günümüzde daha çok “güncelleme” çevirisi ile kullanılmaktadır. Ancak bu terim incelenen tezlerde “günleme” ve “güncelleştirme” çevirileri ile kullanılmaktadır. “Günleme” terimi sözcüğün anlamını tam karşılamakta; kısa, öz olması sebebiyle daha doğru bir çeviri olarak görülmektedir. Buna rağmen “güncelleme” terimi dilde daha çok yaygınlaşmıştır.

İncelenen tezlerde tespit edilen 170 bilişim teriminden 125 terim, Türkçeleşmiş ve Türkçe terimler olarak kullanılmaktadır. Bu da tespit edilen terimlerin yaklaşık %74’ünü oluşturmaktadır. Bu durum umut verici ve Türk dili için sevindirici bir sonuçtur. Bu sonuca, bir bilim dalında %74 oranında terimlerin Türkçeleştirilmesi başarısına, en başında öncülük eden ve bilişim terimlerinin dilimize ilk yerleşmeye başladığı zamanlarda Türkçe karşılıklarını üreten bilişim uzmanlarının dil sevgisi ve konuyla ilgili hassasiyetleri sayesinde ulaşılmıştır. Bu da bir kişinin çabasının bir toplumu etkileyebileceğinin en güzel kanıtıdır.

Cumhuriyetin kurucusu Atatürk sayesinde sahip olunan Aydınlanma Dönemi’nde, özellikle 1932’de Türk Dil Kurumunun bir dernek olarak kurulmasıyla ve *Derleme Sözlüğü*, *Tarama Sözlüğü* gibi Türkçenin sözcük dağarcığının temel yapıtlarının yayınlanması ve Atatürk’ün kendi yazdığı *Geometri Kitabı*’nı örnek alan bu derneğin 1932-1983 yılları arasında, 54 yılda yayımladığı, toplam 101 sözlük ile birlikte ulusal dil Türkçede yaşanan büyük uyanış sonrasında, XX. yy’ın son üçte birinde bu tez çalışmasının konusu olan Türkçe Bilişim Terimleri’nde elde edilen toplam başarının; başta tıp, anatomi, dilbilim, matematik, fizik, kimya, elektrik ve elektronik mühendisliği, hukuk, felsefe örneklerinde olduğu gibi hemen bütün alanlarda yeni bir uyanışa yol açtığı da gözlenmiştir.

Günümüzde Türk diline karşı tutum, her geçen gün olumlu olarak artmakta ve bilim insanları dile karşı daha hassas davranmaktadır. Bu noktada dili kullanan her bireyin Türkçenin korunması ve gözetilmesi konusunda hassas olması şarttır.

Kaynakça

- AKALIN, Ş. H. (2001). Bilim Çağı ve Türkçe. *Türk Yurdu Dergisi Türkçeye Saygı Özel Sayısı*. Sayı: 2629. Sayfa: 162.
- AKALIN, Ş. H. (2003). Türkçenin Teknik Terim Zenginliği. *Türk Dili Dergisi, TDK yayını*. Sayı: 624. Sayfa: 767-778.
- AKALIN, Ş. H. (2004). Yabancı Kökenli Bilişim Terimlerinin Yazılışları. *Türk Dili*. 627: 248-252
- AKALIN, Ş. H. ve CEBECİ, Z. (2008). *Bilgisayar Terimleri Karşılıklar Kılavuzu*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- AKKAYA, F. (2018). *Atatürk Döneminde Türkiye Büyük Millet Meclisinde, Türk Diline İlişkin Teklif, Kanun ve Tartışmalar*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AKSAN, D. (1977). Köktürkçeden Bugüne Türkçede Ödünçlemeler Üzerine Bir Sözcük İstatistiği Araştırması. *Türk Dili*. XXXVI/313: 344-347.
- AKSOY, Ö.A. (2006). Ana Yazım Kılavuzu. *Epsilon Yayıncılık*.
- ARICI, A. F.ve KALDIRIM, A. (2015). 21. Yüzyılda Bir Medeniyet ve Bilim Dili Olarak Türkçe: Sorunlar ve Çözümler. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. ÖSH*: 269-284.
- AYDIN, Ö. (1996). Prof. Dr. Aydın Köksal ile Türkçe terimler ve eğitim dili üzerine bir söyleşi. *Dil Dergisi* 44. Sayfa: 32-39.
- BARDA, Z. (1997). *Türkiye’de Terimbilim Çalışmalarının Dünü, Bugünü ve Yarını*, Hasan Ali Yücel Anma Kitabı (2. basım),: 303-309, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.
- BAŞKAN, Ö. (1974). Terimlerde Özleşme Sorunu. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*. 1973-1974. Sayfa: 173-184.

BOZ, E. (2018). Terim Biliminin Sorunlarına Dair. *2017 Yılı Türk Dili Yılı Armağan Kitabı. Türk Dil Kurumu Yayınları* 1280: 229-237.

BULUT, M. ORHAN, S. KIRBAŞ, A.K. (2012). Türkçeye “Fransız Kalmak” Üzerine Bir İnceleme. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 16 (1): 129-150.

ÇELEBİ, M.D. (2006). Türkiye’de Anadili Eğitimi ve Yabancı Dil Öğretimi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.21: 285-307.

ÇİÇEK, A. (2004). Türkçeye Giren Fransızca Kökenli Bazı Kelimeler Üzerine Bir İnceleme. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. Sayı: 24.

ÇAVUŞOĞLU, A. (2005). Türkçeyi Dolaylı Olarak Etkileyen Bazı Sorunlar. Türkçeyi Tehdit Eden Tutumlar ve Girişimler. *İstem*. Yıl:3. Sayı:5. Sayfa: 155 – 168.

DAĞLI, H. (2019). Cumhuriyet Döneminden Başlayan Yabancı Dillerden Yapılan Ödünçlemeler Üzerine Bir Araştırma. *Kent Akademisi, Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi*. Sayı:12. Sayfa: 884-891.

DURMUŞ, O. (2004). Alıntı Kelimeler Bakımından Türkçe Sözlük. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. Sayı 26.

EKER, S. (2003). *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.

EKER, S. (2013). Modernleşme Sürecinde Türkiye’de Terimbilim Çalışmalarına Genel Bir Bakış. *Altaistics and Turkology* :68-95.

ERDEM, E. (2019). Dil, Kültür ve Medeniyet. *Dil ve Edebiyat Dergisi*. 126: 14-28.

ERENOĞLU, D. (2006). Dilde Örnekseyerek Türetme ve Türkçedeki Örnekleri. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*. Cilt: VI. Sayı: 2, Sayfa: 311-315.

ERGİN. M. (2004). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basımevi.

ERYILMAZ, R. (2017). Milli Kimlik Unsuru Olarak Türkçe ve Türkçenin Güncel Sorunları. *Eğitim Bilimleri Dergisi*. Cilt: 19 (1). Sayfa: 244-261.

GELENCİK, R. (1989). Bilimsel Terimlerin Türkçeleştirilmesi Üzerine. *Cumhuriyet Bilim Teknik Dergi*. Sayı: 128.

GİRİŞEN, N. (2015). Terminografi Kavramı Üzerine. *1. ve 2. Uluslararası Sözlükbilimi Sempozyumu Bildiri Kitabı*. (s. 27- 35), Hazırlayan Hayati Develi, Mehmet Gürlek, İstanbul. 03-04 Kasım 2015.

GİRİŞEN, N. (2019). “*Terminolojide Tanım Tipolojisi*”. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.

GÖKÇORA, İ. H. (2004). Bilim Dili Olarak Türkçe. *Üniversite ve Toplum Dergisi*. Cilt: 4. Sayı: 2.

GÖKTOLGA, O. (2004). Bilim Terimlerinin Türkçeleştirilmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt: 2004/1. Sayı: 8.

GÜDER, G. (1986). *Bilgi İşlem Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kipaş Dağıtımçılık.

GÜZEL, A. (2020). Üniversiteler İçin Türk Dili 1-2. *Ankara: Ers Matbaacılık*.

HATİBOĞLU, V. (1971). Atatürk ve Terim Devrimi. *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*. 242: 88-92.

HAUGEN, E. (2010). Dilbilimsel Ödünçlemenin Analizi. (Çev. Caner Kerimoğlu). *Dil Araştırmaları*. Sayı: 7. Sayfa: 131- 157.

HENGİRMEN, M.(1999). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Engin Yayınevi.

İLKER, A. (2011). Cumhuriyetin İlk Yıllarından Bugüne Türkiye Türkçesinin Ölçünleşme Süreci. *Türk Yurdu Dergisi*. Sayı: 288.

İLKER, A. (2020). Yeni Kuşakların Eğitimde Millilik ve Yerlilik Özelliği'ni Sürdürebilme İmkânı Üzerine Düşünceler. *Doç. Dr. İlknur Mangır Karagöz Anı Kitabı*. Sayfa: 45-50.

İMER, K. (1973). Türk Yazı Dilinde Dil Devriminin Başlangıcından 1965 Yılı Sonuna Kadar Özleşme Üzerine Sayıma Dayanan Bir Araştırma. *Türkoloji Dergisi*. Sayı: 5.

KABADAYI, O.(2006). Ağ Ortamındaki Türkçeye Genel Bir Bakış. *Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt:16, Sayı: 652, Ankara:Türk Dil Kurumu Yayınları.

KAHRAMAN, M. (2017). Türk Dilinin Terimsel Gelişim Sürecine Tarihî Bakış. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*. Cilt: 1 Sayı: 1. Sayfa: 137-160.

KAHRAMAN, M.(2017). Türk Dilinin Cumhuriyet Devri Terimsel Gelişim Sürecine Tarihi Bakış(II). *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. Cilt: 6 Sayı: 2, 1289-1312.

KAPLAN, M. (2001). *Dil ve Kültür*. İstanbul: Dergah Yayınları.

KARAAĞAÇ, G. (1997). Alıntı Kelimeler Üzerine Düşünceler. *Türk Dili Dergisi*. Sayfa: 552.

KARACA, V. İ. (2012). Türkiye Türkçesindeki Alıntı Sözcüklerde Görülen Ses Olayları Üzerine Bir İnceleme. *Turkish Studies Literature and History of Turkish or Turkic*. Sayfa: 2059- 2090.

KARAHİSAR, T. (2013). Dijital Nesil, Dijital İletişim ve Dijitalleşen (!) Türkçe. *Online Academic Journal of Information Technology*. Cilt/Vol: 4 - Sayı/Num: 12.

KARAMAN, B.İ. (2009). Terim Oluşturma Yöntemleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Cilt:57, Sayı: 2: 45-59.

KARAMAN, B. İ. (2017). *Terimbilimi*. İstanbul :Bilge Kültür Sanat Yayınları.

KOÇAK, D. (2005). “Toplumsal boyutta terim bilim çalışmaları: Fransa'daki Afnor Terim Birliği'nden yola çıkarak Türkiye'de terimlerde standartlaştırma modeli

oluşturmak". İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fransızca Tercümanlık Ana Bilim Dalı.

KOLAÇ, E. (2008). "Küresel Dil" Kavramının Düşündürdükleri. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. The Journal of SAU Education Faculty*. 16: 61-81.

ÖZTÜRK KASAR, S. & Tuna, D. (2017). Sosyal Bilimler Alanında Terimcelerin Çevrilmesi ve Türkçe Terim Üretimi. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Sayı: 12. Sayfa: 415-436.

KAVCAR, C. (2018). Türkçe ve İTÜ. *Türk Nefroloji Derneği Terim Kolu Bülteni*. Sayı: 14.

KESER, H. (2019). Bilgisayarın Evrimi. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*. Cilt: 24, Sayı: 2.

KILIÇ, L. (2019). *Fotoğraf ve Sayısal Görüntü Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KOCATÜRK, U. (1971). *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

KOÇAK, D. (2005). "Toplumsal boyutta terim bilim çalışmaları: Fransa'daki Afnor Terim Birliği'nden yola çıkarak Türkiye'de terimlerde standartlaştırma modeli oluşturmak". İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fransızca Tercümanlık Ana Bilim Dalı.

KORKMAZ, Z. (1997). Batı Dilleri ve Türk Dili Grameri Üzerindeki Etkileri. *TDAY Belleten*. Sayfa. 49-54.

KORKMAZ, Z. (2005). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1-2*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

KORKMAZ, Z. (2010). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KÖKSAL, A. (1971). Türkçe Bilişim Sözleri. *Bilişim Özel Sayısı. Hacettepe Üniversitesi Elektrik Mühendisliği*: 61 -68.

KÖKSAL, A. (1975). *First Approoach to A Computerized Model for the Automatic Morphological Analysis of Turkish*, Dr. Aydın Köksal (Hacettepe Üniversitesi, Prof. Dr. Talat Tekin yönetiminde). Bilgisayarla bitişken diller üzerinde dünyada ilk kez gerçekleştirilmiş bir çalışma olana bu tez, Hacettepe Üniversitesi'nce 36 yıl sonra yeniden yayımlanmış ve dağıtılmıştır.

KÖKSAL, (1978). *Bilişim Terimleri ve Öneriler Kılavuzu*. TBD Yayınları: 5. Türkiye Bilişim Derneği.

KÖKSAL, A. (1980). *Dil ile Ekin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KÖKSAL, A. (1981). *Bilişim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 476.

KÖKSAL, A. (1983). Elli Yıl Boyunca Türk Dil Kurumu Terim Kolu Çalışmaları. *Türk Dili Dergisi*. 381: 269-278.

KÖKSAL, A. (1989). Bilim Dili Türkçe. Prof. Dr. Akşit Göktürk'ün Anısına Dil Derneği 1. Bilimsel Kurultayı, 25-26 Şubat 1989. Ankara: *Dil Derneği Yayınları*: 2, 1989, s. 38-56.

KÖKSAL, A. (2000). *Yabancı Dille Öğretim, Türkiye'nin Büyük Yanılgısı*. Ankara: Öğretmen Dünyası Yayınevi.

KÖKSAL, A. (2001). Türkçe Bilim Sözleri: Bir Deneyim. *Bilim ve Ütopya Dergisi*. Sayı: 80. Sayfa: 14-21.

KÖKSAL, A. (2003). *Dil ile Ekin*. İstanbul: Toroslu Kitaplığı.

KÖKSAL, A. (2007). *Hacettepe Yılları, Cumhuriyet'in 44. Yılında Açan Bir Devrim Çiçeği, Hacettepe 40. Yıl Armağanı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

KÖKSAL, A. (2010). Adı Bilgisayar Olsun, Aydın Köksal Yazılarından Bir Seçki, İstanbul: *Cumhuriyet Kitapları Bilişim Yazıları*.

KÖKSAL, A. (2012). Second Part: Two Related Articles in Turkish. s. 273-301.

KÖKSAL, A. (2012). *Bilişim Devriminde Türkiye 1971-2011-2051*. Türkiye Bilişim Derneği (TBD) 40. Yıl Armağanı. Ankara: Ayrıntı Basımevi.

LEVEND, Agah Sırrı (1965). Yabancı Kelimeler Salgını. *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*. 171: 157- 159.

MAGRELO, İ. (2011). Türkçede Batı Kökenli Yabancı Sözcükler. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi. International Journal of Social and Economic Sciences*. 1 (1): 7-10.

MENGÜ, M. (1995). “*Dilde Terim Oluşturma İşlemi: Denizcilik Alanı Üzerine Bir İnceleme*” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi İngiliz Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı.

NARİN, M. (2007). Bilgisayar Destekli Terim Çalışmaları ve TDK İktisat Terimleri Sözlüğü. *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*. 661: 54-63.

NURLU, M. (2013). Fransa’da Türkçe, Türkiye’de Fransızca Öğretimi. *Literature and History of Turkish or Turkic*. Sayı: 8/10. Sayfa: 477-498,

ÖREN, T. (1998). Bilişimde Özenli Türkçe. *BT Haber*. Sayı: 183. Sayfa:32.

ÖZBERK, F. (2014), *Aydın Köksal: Bilime, Bilişime ve Türkçeye Adanmış Bir Yaşam*, Ankara: Kaynak Yayınları, Ankara, İz Birakanlar Dizisi, 8.

ÖZGEN, B.(2020). *Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Sözlüğü Üzerine Terminolojik Bir İnceleme*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÖZKAN, F. , BAĞDAGÜL, M. (2004). *Yabancı Dillerin Türkçenin Söz Dizimi Üzerindeki Etkisi*. Bilig Dergisi. Sayı: 30.

PEKEL, A. (2019). Bilişimde Özenli Türkçe. *Ankara: Dil Derneği Çağdaş Türk Dili Dergisi*. Sayı 381. Sayfa. 546-551.

PİLAV, S. (2008). Terim Sorunu ve Eğitim Öğretimde Terimlerin Yeri ve Önemi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. Cilt:16 No:1 Sayfa: 267-276.

RENÇBERLER, A. C. (2020). Terimbilim Odağında ve Çevirmenin Tanıklığında Kuramsal Çeviri. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*. Sayı: 8. Sayfa: 25-55.

SARI, İ. (2015). *Türkçede Ekleme Dışı Sözcük Yapımı ve Sözlükselleşme*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SARIHAN, Z. (2001). Yabancı Dille Eğitime Hayır. Tekışık Yayınları: *Öğretmen Dünyası Dergisi Özel Eki*.

SARITOSUN, N.(1995). Türkiye Türkçesinde Bilim Dili ve Terim Sorunu. Bilim ve Öğretim Dili Olarak Türkçe. *İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları*.

SAYILI, A. (1994). *Bilim, Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

SEVER, S. (2018). Bilim Dili ve Türkçe. *Türk Nefroloji Derneği Terim Kolu Bülteni*. Sayı: 14.

SEVGİ, O. (2020). TÜBA Türkçe Terim Bilimleri Sözlüğü Çalışmalarının Yeni Ürünü; Mühendislik Bilimleri Sözlüğü. *Avrasya Terim Dergisi*. Sayı: 8: 62-69.

SIR, A. (2013). Türkçede Batı Kaynaklı Kelimeler ve Unsurlar Sorunu. *International Journal of Social Science*. Volume 6 Issue 8. Sayfa: 969-982.

SİNANOĞLU, O. (1978). *Fiziksel Kimya Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 448.

SİNANOĞLU, O. (1994). Uluslararası Bilim-Ulusal Eğitim Dili. *Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

SÖNMEZ, F. (2018). Dünyada Diller Tehlike Altında mı? *Türk Nefroloji Derneği Terim Kolu Bülteni*. Sayı: 14.

ŞAŞ, A. K. (2020). Türkçede terim oluşturma yolları ve bilişim terimlerinin oluşum süreçleri. *Rumeli DE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*. 21: 242-256.

TAN, N. (2019). 1932'den2012'ye Türk Dil Kurumu. *Türk Dili Dergisi*.

TEMUR, T. VURUŞ, N.(2009). İnternet (Genel Ağ) Ortamında Türkçenin Kullanımına İlişkin Bir Çözümleme. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:12. Sayı:22 Sayfa: 232-244.

TDK. (1981). *Bilişim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TDK. (1983). *İstatistik Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TDK. (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TDK. (2008). *Yabancı Sözlere Karşılıklar Kılavuzu*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TDK. (2018). *Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Denemesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TSE Bilgi Teknolojileri ve İletişim İhtisas Grubu. (2006). *Bilişim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Standartları Enstitüsü Yayınları.

TTK (2001). *Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

UYSAL, H. (2013). *Yabancı Terimleri Türkçeleştirmede Uygulanan Yöntem ve İlkeler (1932-1950 Arası)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

UZUN, N.E. (2012). Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri Üzerine. *Ankara Üniversitesi DİL ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*. Sayı: 19, 115-134.

VARDAR, B.(1980). Terimsel Etkinlik ve Terimbilim. *Türk Dili Dergisi*. Sayı: 346.

VARDAR, B.(2002), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Multilingual Yayınları.

VURAL, H. – TUNCAY, B. (2008). Türkçe Sözlük (TDK)’den Hareketle 1944’ten 2005’e Dilimizde Batı Kökenli Sözcükler. Erzurum: *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*. Sayı: 36. Sayfa: 49-63.

YAMAN, M . (2012). Çağdaş Terimbilim ve Kurumsal Çalışmalar. *Dilbilim* , (15): 59-76.

YUMRU, D. (2010). Terim Üretme (me) Sorunu. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Cilt:03 No:39: 10-19.

YÜCE, N. (2012). Türkçenin Başka Dillerle Münasebetleri. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. 28: 639-645.

ZENGİN, E. (2017). Türkçenin Diğer Dillerle Etkileşimi ve Sonuçları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Cilt: 10 Sayı: 52.

ZEYTİNKAYA, D. (2019). “Çeviri Eğitiminde Terimbilim ve Terim Yönetim Araçlarının Kullanımı”. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Yabancı Diller Eğitimi Ana Bilim Dalı.

ZÜLFİKÂR, H. (1991). *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ZÜLFİKÂR, H. (1996). Terim Özel Sayısı Hakkında. *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*. 540: 595-599.

ZÜLFİKÂR, H. (2007). Dünden Bugüne Türkçe, Terim Cenneti. *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*. 672: 838-845.

Meclis Araştırması Komisyonu.(2008).Türkçedeki Bozulma ve Yabancılaşmanın Araştırılması, Türkçenin Korunması ve Etkin Kullanımı için Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan [10/365] Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyon Raporu.

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf> (1982 anayasası)

<http://www.tuba.gov.tr/tr/kurumsal/akademi/akademinin-vizyon-ve-misyonu>

<http://turkoloji.cu.edu.tr/DIL%20SORUNLARI/02.php>

https://terim.tuba.gov.tr/ATS/index.php/w_anasayfa/w_cmanager/31/12/

<https://sarkac.org/2019/06/terimler/>, (01.10.2021)

